

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
KONTROLLI I LARTË I SHTETIT

KONFERENCA SHKENCORE

NDËRTIMI I INSTITUCIONEVE TË ADAPTUESHME:
PËRSHTATJA ME DINAMIKAT E MJEDISIT – NJË
PERSPEKTIVË E AUDITIMIT TË JASHTËM

Korrik, 2025

KONTROLI I LARTË I SHTETIT

KONFERENCA SHKENCORE

TITULLI

“NDËRTIMI I INSTITUCIONEVE TË ADAPTUESHME: PËRSHTATJA ME DINAMIKAT E MJEDISIT – NJË PERSPEKTIVË E AUDITIMIT TË JASHTËM”

ME MBËSHTETJEN DHE NËN KUJDESHIN E KRYETARIT TË KLSH-SË:

DR. ARBEN SHEHU

PËRGATITUR:

DEPARTAMENTI I METODOLOGJISË
PLANIFIKIMIT STRATEGJIK DHE ZHVILLIMIT PROFESIONAL

DIZEJNUAR NGA:

DEPARTAMENTI I METODOLOGJISË
PLANIFIKIMIT STRATEGJIK DHE ZHVILLIMIT PROFESIONAL

PËRSHTATUR NË SHQIP:

DEPARTAMENTI I METODOLOGJISË
PLANIFIKIMIT STRATEGJIK DHE ZHVILLIMIT PROFESIONAL

EDITUAR NGA:

ILIR MBORJA

ISBN: 978-9928-853-02-8

© **COPYRIGHT:** KONTROLI I LARTË I SHTETIT

TIRANË, 2025

PËRMBAJTJA

Fjala hyrëse e Kryetarit të Kontrollit të Lartë të Shtetit

I. PUNIME SHKENCORE

SEKSIONI 1.1: ZHVILLIMI I METODOLOGJIVE TË QËNDRUESHME TË AUDITIMIT

Punimi 1: Sfidat e zbatimit të Standardit Ndërkombëtar të Menaxhimit të Cilësisë në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Kosovës	11
Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës	
Punimi 2: Raporte të Auditimit të Performancës me Ndikim	22
Zyra Kombëtare e Auditimit të Suedisë	
Punimi 3: Perspektivat e Auditimit për Adaptueshmërinë e Organizatave në Kontekstin e Rregulloreve Evropiane për Qëndrueshmërinë	41
Gjykata e Llogarive e Rumanisë	
Punimi 4: Ndërtimi i Institucioneve të Qëndrueshme: Përshtatja ndaj Dinamikave Mjedisore – Perspektiva e auditimit të jashtëm	57
Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës	

SEKSIONI 1.2: RRITJA E KAPACITETIT INSTITUCIONAL DHE FLEKSIBILITETIT

Punimi 5: Menaxhimi i Burimeve Njerëzore si faktor kyç për auditime efektive	77
Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës	
Punimi 6: Auditimet e Jashtme si Katalizatorë për Qëndrueshmërinë Institucionale: Një Qasje Strategjike për Përshtatjen ndaj Ndryshimeve	88
Kontrolli i Lartë i Shtetit	
Punimi 7: Ndikimi i auditimit në përmirësimin e menaxhimit financiar me fokus të veçantë në fushën e pasurive qeveritare: Qasje krahasimore	99
Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës	
Punimi 8: Përshtatshmëria organizative e Institucioneve Supreme të Auditimit	110
Kontrolli i Lartë i Shtetit	

SEKSIONI 1.3: NDRYSHIMET RREGULLATORE DHE TEKNOLOGJIKE DHE NDIKIMI I TYRE NË AUDITIM

Punimi 9: Roli i Institucioneve Supreme të Auditimit në Nxitjen e Qëndrueshmërisë përmes Inovacionit dhe Teknologjisë	121
Gjykata e Llogarive e Rumanisë	
Punimi 10: Transformimi Digjital në Auditim: Rasti i Gjykatës Turke të Llogarive	132
Gjykata Turke e Llogarive	
Punimi 11: Inteligenca Artificiale dhe Sistemet Kompjuterike në Auditimin e Sektorit Publik: Njohuri nga Gjykata e Llogarive e Greqisë, një SAI Juridiksionale	151
Gjykata e Llogarive e Greqisë	
Punimi 12: A janë institucionet të gatshme për transformimin digjital? Sfidat e auditimit në epokën e "Big Data"	160
Gjykata e Llogarive të Rumanisë	
Punimi 13: Qëndrueshmëria në veprim: Si auditimet e jashtme nxisin adaptimin institucional?	172
Kontrolli i Lartë i Shtetit	

II. DISKUTIME MES PANELISTËVE

“Një Qasje e re ndaj Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit: Çfarë do të thotë për Institucionet Supreme të Auditimit (SAI)?”

Fjalë hyrëse nga Znj. Valbona Gaxha 186

Hyrje 188

PJESA I. KRIJIMI I NJË SISTEMI TË SHËNDOSHË TË MENAXHIMIT TË CILËSISË SË AUDITIMIT: NJOHURI NGA IDI DHE SIGMA

Pjesa I/1. Konceptualizimi i Sistemit 193

Pjesa I/2. Sfidat në Hartimin dhe Zbatimin e Sistemit 196

Pjesa I/3. Aftësitë dhe Infrastruktura e Nevojshme 197

Pjesa I/4. Planet dhe Vizioni i së Ardhmes për Nismën 201

PJESA II: EKSPERIENCAT NGA PROJEKTI PILOT GLOBAL I IDI PËR SoAQM

Part II/1. Ndikimi i SoAQM në Menaxhimin e Cilësisë së Auditimit 203

Pjesa II/2. Sfidat e Hasura Gjatë Zbatimit 206

Pjesa II/3. Këshilla Praktike për Zbatuesit 207

Pjesa II/4. Mbështetje Shtesë 209

III. FJALA PËRMBYLLËSE 211

Fjala hyrëse e Kryetarit të Kontrollit të Lartë të Shtetit

I nderuar lexues,

Kam kënaqësinë e veçantë që t'ju drejtohem me këtë fjalë hyrëse, për publikimin e botimit të Konferencës Shkencore, të zhvilluar më datat 6 dhe 7 qershor 2025, në kuadër të 100-vjetorit të themelimit të Kontrollit të Lartë të Shtetit – një përvjetor historik që e gjen institucionin tonë më të fortë, më të hapur dhe më të angazhuar se kurrë në përmbushjen e misionit të tij kushtetues.

Në këtë përvjetor të rëndësishëm, ne zgjodhëm të reflektojmë dhe të ndajmë dije mbi rolin dhe përgjegjësinë e institucioneve supreme të auditimit në kohë ndryshimi. Tema e konferencës, “Ndërtimi i Institucioneve të Adaptueshme: Përshtatja me Dinamikën e Mjedisit – një Perspektivë e Auditimit të Jashtëm”, erdhi si një përgjigje ndaj sfidave të reja që lidhen me transformimin teknologjik, krizën klimatike, dinamikën sociale dhe nevojën për transparencë e llogaridhënie më të thelluar në qeverisjen publike.

Konferenca mbledhi bashkë përfaqësues nga institucionet supreme të auditimit nga rajoni dhe më gjerë, si dhe ekspertë ndërkombëtarë, akademikë dhe profesionistë të fushës. Ajo shërbeu si një platformë për shkëmbimin e praktikave më të mira, për reflektim të përbashkët dhe për thellim të bashkëpunimit profesional. Gjatë dy ditëve, u prezantuan një sërë punimesh të nivelit të lartë, që trajtojnë tema kyçe si menaxhimi i cilësisë sipas standardeve ndërkombëtare, digjitalizimi në auditim, kapacitetet institucionale dhe auditimet me ndikim, etj.

Ky botim përmbledh frytet e kësaj konference dhe përfaqëson një kontribut të vyer në literaturën profesionale të auditimit publik, duke u shndërruar kështu në një dëshmi konkrete të përkushtimit tonë për të çuar përpara misionin e institucionit jo vetëm përmes auditimit, por edhe përmes vizionit, mendimit kritik dhe udhëheqjes së reformave.

Në këtë jubile të një shekulli pune dhe kontributi në shërbim të shtetit dhe qytetarëve, ne nuk festojmë vetëm të shkuarën. Ne angazhohemi për të ardhmen – për një Kontroll të Lartë të Shtetit më inovator, më fleksibël, më pranë qytetarit dhe më të integruar në rrjetin global të institucioneve supreme të auditimit.

Falënderoj nga zemra të gjithë kontribuesit në këtë botim: autorët e punimeve, panelistët, partnerët tanë kombëtarë dhe ndërkombëtarë, si dhe stafin e institucionit për përkushtimin dhe profesionalizmin që e bëri të mundur këtë organizim. Le të vijojmë së bashku të ndërtojmë institucione të afta për t'u përballur me sfida komplekse dhe që sjellin vlerë të shtuar për të mirën publike.

Sinqerisht,

Arben Shehu

Kryetar i Kontrollit të Lartë të Shtetit

Seksioni 1

PUNIME SHKENCORE

Seksioni 1.1

ZHVILLIMI I METODOLOGJIVE TË QËNDRUESHME TË AUDITIMIT

Punimi 1: Sfidat e zbatimit të Standardit Ndërkombëtar të Menaxhimit të Cilësisë në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Kosovës) – Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Abstrakt

Standardi Ndërkombëtar i Menaxhimit të Cilësisë (SNMC-140) trajton përgjegjësitë e Institucionit Suprem të Auditimit (SAI) për të hartuar, zbatuar dhe vënë në funksionim një sistem të menaxhimit të cilësisë për kryerjen e auditimeve që kanë mandate kushtetuese dhe ligjore.

Objektivi i SAI-t të Kosovës është kryerja në vazhdimësi dhe me koherencë e auditimeve cilësore. Hartimi, zbatimi dhe vënia në funksionim e sistemit të menaxhimit të cilësisë bëjnë të mundur kryerjen e auditimeve cilësore, pasi i japin SAI-t sigurinë e arsyeshme se janë arritur objektivat e sistemit të menaxhimit të cilësisë, të përcaktuara me kërkesat rregullative.

Auditimet cilësore arrihen përmes planifikimit dhe kryerjes së angazhimeve dhe raportimit mbi to, në përputhje me standardet profesionale dhe kërkesat e zbatueshme ligjore dhe rregullatore. Arritja e objektivave të këtyre standardeve dhe zbatimi i kërkesave të ligjeve dhe rregullave të zbatueshme përfshin ushtrimin e gjykimit profesional dhe, kur është e zbatueshme, në varësi të llojit të auditimit, ushtrimin e skepticizmit profesional.

Sistemi i menaxhimit të cilësisë duhet të funksionojë në mënyrë të vazhdueshme dhe t'i përgjigjet ndryshimeve në natyrën dhe rrethanat e kryerjes së auditimeve, duke i adresuar elementet kyçe: procesin e vlerësimit të rrezikut të SAI-t, qeverisjen dhe udhëheqjen, kërkesat etike, pranimin dhe angazhimet specifike, performancën e kryerjes së auditimeve, burimet, informacionin/komunikimin dhe procesin e monitorimit dhe të korrigjimit të mangësive.

Hulumtimi tregon se Zyra Kombëtare e Auditimit ka integruar sistemin e menaxhimit të cilësisë në strukturën organizative, i cili e ndihmon të arrijë objektivat strategjike dhe ofron siguri të mjaftueshme që proceset e saj të jenë në përputhje me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNISA-140), si dhe me kërkesat ligjore dhe rregullatore të zbatueshme.

Mehmet Muçaj

Drejtor i Departamentit të për
Planifikimin Strategjik, Raportim
dhe Analiza.

Zyra Kombëtare e Auditimit të
Kosovës

Ramadan Gashi

Asistent Auditor i Përgjithshëm
Zyra Kombëtare e Auditimit të
Kosovës

Muhamet Balaj

Drejtor i Departamentit të për
Planifikimin Strategjik, Raportim
dhe Analiza

Zyra Kombëtare e Auditimit të
Kosovës

Fjalët kyçe:

Menaxhimi i cilësisë, sistemi i menaxhimit të cilësisë, objektivat e SAI-t, elementet e sistemit të menaxhimit të cilësisë.

I. Hyrja

Standardi 140 ka për qëllim të përcaktojë kërkesat organizative që SAI duhet të ndjekë për menaxhimin e cilësisë.

Ai trajton rolin dhe përgjegjësitë e SAI-ve në nivel organizativ dhe është i zbatueshëm për të gjithë tipat e angazhimeve të mbuluara nga SNISA-të. Ky standard gjithashtu mund të aplikohet për aktivitete juridiksionale dhe të tjera që kryhen nga SAI-t. SNISA 140 plotësohet nga deklaratat të tjera të INTOSAI-t që lidhen me menaxhimin e cilësisë për lloje të veçanta të auditimeve.

II. Rishikim i literaturës

Për të arritur objektivat strategjike dhe për të përmbushur mandatin e tyre, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) duhet të sigurojnë cilësi të lartë në të gjitha aspektet e operacioneve të tyre, çka çon në rezultate të besueshme.

Cilësia duhet të jetë e integruar në strategjinë, kulturën organizative, politikat dhe procedurat e SAI-t.

Cilësia e punës dhe e produkteve të SAI-t ndikon drejtpërdrejt në reputacionin dhe besueshmërinë e saj, duke ndikuar gjithashtu në aftësinë për të përmbushur mandatin në mënyrë efikase.

Interesi publik shërbehet më mirë nga një SAI kur ajo realizon angazhimet e saj në përputhje me standarde të larta cilësie. Krijimi, zbatimi dhe funksionimi i një sistemi të menaxhimit të cilësisë e ndihmojnë SAI-në të arrijë këto synime dhe ofrojnë siguri të mjaftueshme që proceset e saj janë në përputhje me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNISA), si dhe me kërkesat ligjore dhe rregullatore të zbatueshme. SNISA-të mbështesin auditimin e pavarur dhe efektiv nga SAI-t, duke kontribuar në rritjen e besueshmërisë, cilësisë, profesionalizmit dhe integritetit të auditimeve në sektorin publik.

SNISA 140 – Menaxhimi i cilësisë për SAI-t është projektuar për t'u përdorur në përputhje me SNISA-t e tjera, duke marrë parasysh mandatin e SAI-t, legjislacionin kombëtar, si dhe strukturën, madhësinë dhe llojet e auditimeve që ai realizon.

Ky standard ofron fleksibilitetin e nevojshëm për t'iu përshtatur kërkesave organizative, duke marrë parasysh karakteristikat unike të çdo SAI. (INTOSAI, QUALITY MANAGEMENT for SAI – ISSAI 140, 2025). Zyra Kombëtare e Auditimit (ZKA) e Republikës së Kosovës ka integruar funksionin e sigurimit të cilësisë në strukturën e saj organizative që nga viti 2010.

Fillimisht, ky funksion është ushtruar nga Departamenti i Metodologjisë së Auditimit deri në vitin 2016. Që nga ajo kohë, përgjegjësia për këtë funksion i është kaluar Departamentit për Sigurimin e Cilësisë në Auditim.

Gjatë kësaj periudhe janë ndërmarrë aktivitete të ndryshme për sigurimin e cilësisë në auditim, duke përfshirë rishikimet "e nxehta", të cilat kanë ndihmuar në identifikimin dhe korrigjimin e mangësive gjatë procesit të auditimit. Ndërkohë, rishikimet "e ftohta" kanë shërbyer si bazë për përmirësimin e praktikave në vitet në vijim.

Ky proces është mbështetur vazhdimisht nga ekspertë të projekteve të binjakëzimit ndër vite, veçanërisht nga SAI-të e Mbretërisë së Bashkuar dhe Suedisë.

Deri më tani, rishikimet e cilësisë në ZKA kanë mbuluar vetëm pjesën audituese, por me hyrjen në fuqi të SNISA 140, nga janari i vitit 2025, bëhet e detyrueshme që rishikimi i cilësisë të përfshijë të gjithë organizatën, përfshirë edhe departamentet e tjera joaudituese.

Aktualisht, ZKA ka përfunduar vlerësimin e rreziqeve dhe është duke rishikuar Udhëzuesin për Sigurimin e Cilësisë, me qëllim përshtatjen e tij të plotë me kërkesat e reja të standardit.

III. Metodologjia

Gjatë hulumtimit është përdorur metoda e analizës së proceseve të SAI-t në raport me kërkesat e standardit në fuqi (SNISA 140) dhe nivelin e krijimit të infrastrukturës për zbatimin e plotë të këtyre kërkesave, me qëllim rritjen e cilësisë në kryerjen e proceseve audituese dhe jo vetëm.

Të dhënat janë mbledhur përmes analizës së grupeve punuese dhe vlerësimeve/raporteve zyrtare (ZKA, 2025) për Standardin SNISA 140 – Objektivat e cilësisë që ndërlidhen me komponentët përkatës, të konsideruar të pranueshëm për SAI-n e Kosovës. Kryesisht, komponentët e analizuar të kërkesave të standardit kanë përfshirë përcaktimin e riskut, nivelin e riskut, gjasën e ndodhjes, vlerësimin e aktiviteteve, sfidat e evidentuara, si dhe monitorimin e tyre.

Trupi vlerësues ka analizuar infrastrukturën ligjore dhe rregullative që lidhet me kërkesat e standardit, mekanizmat e krijuar nga SAI për zbatimin e tij, si dhe nivelin apo shkallën e realizimit të këtyre kërkesave dhe sfidat kryesore në zbatim, duke reflektuar kështu edhe ndikimin përfundimtar në përmirësimin e proceseve të menaxhimit të cilësisë në SAI-n e Kosovës.

IV. Objektivat dhe elementet e cilësisë

Objekti i punimit është analizimi i dukurive (shkaqeve) që reflektojnë dhe mund të shndërrohen në sfida në zbatimin e standardit për menaxhimin e cilësisë në Zyrën Kombëtare të Auditimit. Ndryshimi i SNISA 140 ka ndikuar që ZKA të përballet me sfida në këtë fushë.

"Një sistem që përfshin të gjitha komponentët e organizatës (duke përfshirë auditorët, menaxherët, stafin mbështetës: TI-në, BNJ-në, financat, Komisionin e Etikës, logjistikën etj.), identifikon dhe vlerëson rreziqet dhe dobësitë në sistemin e menaxhimit të cilësisë."

Për vlerësimin e këtij sistemi, Zyra Kombëtare e Auditimit përcakton një grup profesional, objektiv dhe me integritet.

Sipas SNSIA 140 (INTOSAI, 2025) - Objektivat e cilësisë që ndërliiden me komponentët përkatëse janë të pranueshme të gjitha për SAI-n e Kosovës						
1. Qeverisja dhe lidershipi	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
(a) SAI demonstroi një angazhim për cilësinë brenda kulturës organizative të SAI-t;	Nëse ZKA nuk tregon kujdes ndaj cilësisë në aspektin gjithëpërfshirës në nivel organizate, ërfshirë të gjitha nivelet e pjesës audituese dhe joaudituese.	L	U	Faktorët që ndikojnë në zbutjen e këtij rreziku janë:	Mbajtja e burimeve dhe zhvillimi i mekanizmit për të siguruar /mbajtur cilësinë në nivel të pranueshëm.	Procesi i monitorimit zhvillohet përmes Vetëvlerësimeve të vazhdueshme dhe të pavarura nga brenda dhe jashtë organizatës (SIGMA, apo SAI tjetër etj)
				a) Strukturë e mirë organizative;		
				b) Burimet e nevojshme;		
				c) Planifikim i mirë dhe ndarje adekuatë e detyrave dhe përgjegjësi;		
				d) Kontrollë të duhura dhe efektive;		
(b) udhëheqja (jo vetëm zyrtarët e lartë dhe ata që drejtojnë institucionin) është përgjegjës dhe përgjegjës për cilësinë;	Mos përbushja e të gjitha qëllimeve strategjike.	M	M	Disa nga qëllimet varen nga faktorët e jashtëm të cilët e bëjnë të vështirë arritjen e rezultateve. ZKA ka plotësuar të gjitha parakushtet që kërkojnë sipas procedurave të llogara.	Ndryshim/plotësimi i mandatit të ZKA-së përmes Ligjit, pavarësia financiare, çështja e ndërtesës së ZKA-së (Auditimit, Plani Strategjik i Zyrës Kombëtare të Auditimit, 2023).	AP - në vazhdimësi mban takime me palët e jashtme përgjegjëse dhe shpalos objektivat e saj strategjike.
(c) udhëheqja demonstroi një përkushtim ndaj cilësisë përmes veprimeve dhe sjelljeve të saj	Mos përfshirja e të gjitha raporteve nga departamenti për sigurimin e cilësisë (DSC)për shkak të burimeve të kufizuara dhe mos ndërmarrja e masave me kohë në plotësimin e stafit i cili pensionohet në këtë departament.	M	M	Për shkak të burimeve, përmes DSC shqyrtohen një numër i kufizuar i raporteve të auditimit dhe çështjet që ngritën adresohen dhe shërbejnë edhe si modele për mbajtjen e konsistencës në raportet tjera të cilët nuk kalojnë këtë filtr.	Trajtimi me kohë i të gjitha çështjeve të ngritura dhe konsistenca në raportet tjera.	AP - ka krijuar një strukturë duke deleguar detyrat e saj tek Zv. AP, Apo 5 Ndihmës Auditorët e Përgjithshëm.
(d) struktura organizative dhe caktimi i roleve, përgjegjësi dhe autoritetit është i përshtatshëm për të mundur hartimin, zbatimin dhe funksionimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë së SAI-t;	Strukturë joadekuatë organizative e cila nuk i kontribuon sistemit të menaxhimit të cilësisë.	U	U	ZKA ka të vendosur strukturën organizative, përvojën dhe eksperiencën e duhur për të përcjellur me pavarësinë funksionale në organizimin e brendshëm.	Meqenëse se rreziku dhe gjasa janë të ulëta, konsiderojmë se nuk ka ndonjë sfidë për tu theksuar.	Procesi i monitorimit zhvillohet përmes vetëvlerësimeve vjetore, të cilat përcillen tek BNJ (HR).
(e) nevojat për burime janë planifikuar dhe burimet merren, shpërndahen dhe caktohen në një mënyrë që demonstroi angazhimin e SAI-t për cilësinë.	Lëvizjet (largimet) e personelit mund të ndikojnë që burimet të mos alokohen në mënyrë të duhur.	M	M	Konsiderojmë që në harkun kohor prej 3 vjetëve nga ZKA janë larguar 25 auditues me përvojë.	ZKA vlerëson se mbajtja e stafit me përvojë është sfidë e vazhdueshme për shkak të mungesës së incentivave financiare.	Ky boshllëk plotësohet përmes rekrutimeve të stafit.

2. Kërkesat përkatëse etike	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
Objektivat e cilësisë që lidhen me kërkesat etike mund të konfirmojnë që SAI dhe personeli i tij kuptojnë dhe përbushin përgjegjësitë e tyre në lidhje me kërkesat përkatëse ligjore dhe etike (të tilla si ato të përcaktuara në ISSAI 130), duke përfshirë ato që lidhen me pavarësinë.	Stafi auditues dhe jo auditues mund të mos jetë njohuri lidhur me kërkesave etike sipas SNISA 130 si dhe akteve tjera të brendshme rregullative.	L	U	ZKA përditëson në mënyrë të rregullt Kodin e Etikës me kërkesat e SNISA 130 dhe kërkesat tjera ligjore dhe mbanë trajnime lidhur me këtë në baza vjetore për të gjithë stafin e saj. Lidhur me zbatimin e kërkesave etike ZKA ndjek shembullin edhe të ndjekjeve të personave të cilët kanë bërë shkelje të tilla.	Si sfidë konsiderojmë identifikimin e rasteve me kohë, të cilat nuk janë në pajtim me kërkesat etike.	Monitorimi bëhet përmes mekanizmave të krijuar nga AP si (Komisioni për Etike dhe Mbikëqyrje dhe Komisioni Disiplinorë) që bënë monitorimin e zbatimit të rregullave etike.
3. Pranimi, fillimi dhe vazhdimi i angazhimeve	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
Objektivat cilësorë të lidhur me kryerjen e angazhimeve mund të vendosin pritshmëri në masën në të cilën: (a) përputhet me ISSAI-t dhe standardet e tjera përkatëse, kërkesat ligjore dhe rregullatore të zbatueshme dhe kërkesat etike;	Mospërputhjet e kornizës rregullative dhe kërkesave Etike të ZKA-së me SNISA.	L	U	ZKA ka krijuar grupin punues, ka përditësuar rregulloret dhe kodin e Etikës me kërkesat më të fundit. Është mbajtur punëtori e veçante për këtë temë.	JO	Përmes procedurave të saj rregullative (komisioneve përkatëse).
(b) vepron brenda mandatit ose autoritetit të tij ligjor;	Mosveprimi brenda afatit ligjor.	L	U	ZKA e ka të qartë mandatin dhe ka një përvojë të gjatë në respektimin e mandatit ligjor, posedon staf të mirë trajnuar dhe ka rregullativ të harmonizuar me ligjet sistemore..	JO	ZKA, përmes procedurave të saj manualeve dhe udhëzuesve të caktuar bënë monitorimin e angazhimeve në vazhdimësi.
c) ka aftësitë, duke përfshirë kohën dhe burimet, për ta bërë këtë.	Lëvizjet e stafit me përvojë dhe kërkesat e vazhdueshme të Kuvendit për auditime shtesë.	M	M	ZKA ka ndërmarr hapa për të hulumtuar shkaqet e lëvizjeve të stafit duke intervenuar në periudhën më të fundit për ti rregulluar pagat për një pjesë të stafit në harmoni me ligjin e pagave pasi ky ishte shkaku kryesor i lëvizjeve të stafit profesional.	ZKA është e kufizuar sa i përket rritjes së pagave sipas kërkesave të tregut dhe kjo e vështirëson mbajtjen e stafit profesional.	Menaxhmenti në baza të rregullta siguron raporte nga personeli lidhur me kërkesat për lëvizje si dhe arsyshmërinë stafit që shprehin motivet për lëvizje në pozita tjara në tregun e punës..

4. Kryerja e angazhimeve	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
(a) ekipet e angazhimit kuptojnë dhe përmbushin përgjegjësitë e tyre në lidhje me angazhimet, duke përfshirë përgjegjësinë e përgjithshme të individit përgjegjës: (i) për menaxhimin dhe arritjen e cilësisë në angazhim; dhe (ii) për përfshirjen e mjaftueshme dhe të përshtatshme përgjatë fazave të ndryshme të angazhimit	Përcaktimi i projekteve audituese për të cilat nuk kemi kapacitetet të mjaftueshme apo ekspertizë e duhur për kryerjen e proceseve audituese.	M	U	Para se të bëhen alokimi i burimeve njerëzore në entitetet e caktuara për të kryer procesin e auditimit,, menaxhmenti analizon përgatitjen profesionale të secilit auditues, kompetencën profesionale dhe përvojën e punës për nga natyra e	Sfidat të cilat hasen gjatë këtij procesi vlerësohen nga dy kënd vështrime: e para- Mungesa e stafit me përvojën e duhur për të kryer angazhimin e caktuar dhe e dyta-vlerësimi i kompleksitetit të entiteteve përkatëse për ta përcaktuar	Procesi i monitorimit kalon nëpër disa faza, por e rëndësishme të theksohet se pas çdo faze të rishikimit të punës, menaxhmenti siguron informata për ekipin përkatës të auditimit lidhur me efikasitetin dhe efektivitetin e auditimit dhe mbi
(b) natyra, koha dhe shtrirja e drejtimit dhe mbikëqyrjes së ekipeve të angazhimit dhe rishikimi i punës së kryer është i përshtatshëm bazuar në veçoritë specifike të angazhimeve dhe burimet e caktuara ose të vëna në dispozicion të ekipeve të angazhimit	Mos vendosja e të gjitha informatave në kohën reale në SITA rrezikon trajtimin dhe korrigjimet audituese në kohë sidomos në fazën eksperimentale	M	M	Ekzistojnë raste të raportuara por konsiderohen si raste të izoluar, ku ekipi nuk i ka vendosur në kohë reale shënimet në SITA e 5.6.2.2	Mungesa e vendosjes së të dhënave në kohë reale e vështirëson mbikëqyrjen nga nivelet tjera menaxheriale.	Monitorimi bëhet përmes DDA dhe DSC.
(c) ekipet e angazhimit ushtrojnë gjykimin e duhur profesional dhe skepticizmin profesional;	Mos ushtrimi i gjykimin profesional nga të gjithë anëtarët e ekipit të auditimit.	M	U	Zakonisht anëtarët e rekrutuar janë ata të cilët nuk kanë njohuritë e kristalizuara dhe kanë vështirësi me elemente praktike	Mbajtja e pakos së trajnimeve për stafin e ri që përfshinë fushat kryesore ne proceset e auditimit.	Monitorimi bëhet përmes DBNJ-së statistikave lidhur me numrin dhe kualitetin e trajnimeve të mbajtura për stafin e
(d) ndërmerren konsultime për çështje të rëndësishme, veçanërisht për çështje të vështira ose kontestuese, dhe konkluzionet për të cilat është rënë dakord zbatohen dhe, sipas rastit, dokumentohen;	1. Dilemat (çështjet e rëndësishme) nuk janë ngritur për vëmendje siç duhet të cilat rrezikojnë të "fshehin" një problem që mund të 2. Rezultati i diskutimeve lidhur me çështjet e rëndësishme nuk dihet nga të gjithë nivelet në procesin e auditimit	U	U	Ekipi i angazhimit për çështje të rëndësishme në rastet e kontestuese përveç diskutimeve të brendshme në ekip dhe drejtorin përkatës, i drejtohen edhe departamentit të metodologjisë dhe mbështetjes për marrjen e një opinionit për çështje të caktuara, Po ashtu në varësi të rastit praktikohet edhe konsultimi i departamentit ligjore duke siguruar një opinion mbi çështjen e caktuar.	Sfidë kryesore konsiderojmë mos sigurimin në kohë të opinionet nga departamentet përkatëse për shkak të rasteve që mund të paraqiten në situata që në fakt nuk mund të ishin planifikuar.	Procesi i monitorimit bëhet në periudha të caktuara kohore. Në njërën anë, të gjitha opinionet për raste të tilla publikohen në softuerin e auditimit në SITA dhe në anën tjetër çështjet e tilla raportohen në menaxhment në baza dy javore.
(e) dallimet e opinionëve (p.sh. brenda ekipit të angazhimit, ose ndërmjet ekipit të angazhimit dhe vlerësuesit të cilësisë së angazhimit ose individëve që kryejnë aktivitete brenda sistemit të menaxhimit të cilësisë së SAI-t) vihen në vëmendjen e zyrtarëve në nivelin e duhur të SAI-t, zgjidhur dhe dokumentuar në mënyrë të duhur.	Si rrezik konsiderojmë të jetë dallimet në opinione mes ekipit të angazhimeve dhe drejtorëve	U	U	Varësisht prej funksionit dallimet në opinione trajtohen në nivele mbikëqyrëse të përcaktuara me strukturën organizative dhe krejt në fund vendos Auditorja e Përgjithshme për opinionin përfundimtar që është konsistent dhe	Sfidë kryesore konsiderojmë trajtimin jo me kohë gjatë procesit të auditimit si dhe vonesa në trajtimin të çështjeve nga nivele tjera mbikëqyrës.	Çështjet e tilla monitorohen sipas rastit dhe natyrisht edhe menaxhmenti i priorizton.
(f) raportet e auditimit janë të përshtatshme dhe adresojnë pritshmëritë e palëve të interesuara pa cenuar pavarësinë e SAI-t.	Mungesa e komunikimit efektiv gjatë proceset të kryerjes së auditimit nga ekipi dhe stafi i entitetit përgjegjës.	U	U	Në përputhje me ligjin në fuqi dhe rregulloren e brendshme, paraprakisht çështjet e ngritura audituese diskutohen me entitete brenda periudhës së komenteve prej 15 ditëve dhe pastaj nga vet entiteti duhet të përgatitet një dokument nga entiteti i quajtur "letër konfirmim" dhe dërgohet në ZKA. Në këtë letër konfirmim theksohet se entiteti pajtohet me gjetjet dhe rekomandimet e auditorit ose nuk	Mos reagimi i entitetit brenda periudhës kohore sipas akteve ligjore.	Secili raport që finalizohet kalon nëpër të gjitha fazat menaxhimit të cilësisë deri të finalizimin dhe pastaj i dërgohet personave përgjegjës që në këtë formë ruan rolin e monitorimit efektiv.
g) dokumentacioni i angazhimit mbledhet në kohën e duhur dhe mirëmbahet dhe ruhet në mënyrë të përshtatshme për të përmbushur nevojat e SAI-t dhe në përputhje me ISSAI-t dhe çdo kërkesë shtesë në ligj, rregullore dhe standarde të tjera përcaktuara	Mos vendosja e dokumentacionit auditues në SITA.	U	U	I gjithë procesi i auditimit që nga planifikimi, ekzekutimit, raportimi dhe monitorimi kalon nëpër SITA.	Sfidë konsiderojmë mungesën e internetit dhe çështjet teknike të IT për të funksionuar si duhet dhe vendosja e pajllave me	Monitorimi bëhet në kohë reale përmes niveleve mbikëqyrës.

5. Burimet e SAI	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
Objektivat e cilësisë që lidhen me burimet e SAI mund të përfshijnë: (a) rekrutohet, trajnohet dhe mbahet personeli i cili ka kompetencën dhe aftësitë për të kryer angazhime të një cilësie të vazhdueshme të lartë dhe për të kryer përgjegjësi që lidhen me funksionimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë së SAI-.	Largimi i stafit profesional me eksperience shumë vjeçare dhe rrezik tjetër është kufizimet financiare për të stimuluar stafin që të mos largohet nga zyra për shkak të pagës.	L	M	ZKA vlerëson se hartimi i planit për mbajtjen dhe ruajtjen e stafit profesional si dhe mekanizmat stimulojnë ndikojnë në ruajtjen e potencialit profesional brenda zyrës si: promovimi në grada, trajnimet profesionale, mjedisi bashkëpunues dhe	Mungesa e mjeteve e mjaftueshme financiare për mbështetje të stafit. Pa mundësia e krijimit të një qëndrueshmërie për ruajtjen e stafit profesional.	Monitorimi bëhet përmes departamentit të burimeve njerëzore ku në rastet e largimeve merret një arsye se cilat janë shkaqet e largimeve nga puna dhe mbi bazë të kësaj në vazhdimësi duhet të hartohen edhe plane zhvillimore të personelit brenda
(b) personeli zhvillon dhe mban kompetencën e duhur për të kryer rolet e tij vlerësohet dhe mbahet përgjegjës për këtë, ose njihet nëpërmjet stimujve të duhur.	Mos zbatimi si duhet rregullores së brendshme për vlerësim të performancës. Mos sigurimi i mjeteve financiare për certifikime të brendshme dhe të jashtme.	M	M	ZKA ka në konsideratë elementet si: Avansimin e zhvillimit profesional bazuar në vlerësimin e rezultateve të punës. Mbështetja e punonjësve në programe dhe zhvillime të karrierës (certifikime ndërkombëtare). Identifikimin e burimeve të brendshme për certifikim si trajnerë në fushën e	Mungesa e një politike të brendshme për të zgjedhur trajnerë të brendshëm për qëllime të trajnimit për nevojat të ZKA.	Monitorimi bëhet përmes mbikëqyrësve të departamenteve ku procesi i vlerësimit të performancës kryhet dhe pastaj dërgohet në dep e BNJ. Bazuar në këtë përgatitet një raport i performancës dhe i dërgohet AP dhe ky raport konsiderohet bazë për zhvillim të mëtejshëm.
(c) individët e caktuar në angazhime ose për të kryer aktivitete brenda sistemit të menaxhimit të cilësisë kanë kompetencën dhe aftësitë e duhura, duke përfshirë kohën e mjaftueshme, për të kryer detyrat e tyre.	Angazhimi i stafit në detyra tjera përveç detyrave primare mund të ndikoj në menaxhimin e cilësisë.	M	M	Kryesisht ZKA ka politika dhe i sistematizon punonjësit me kompetencën dhe përvojën e duhur, por në raste të caktuara paraqiten nevoja e angazhimeve shtesë	Mungesa e parashikimit të detyrave shtesë dhe shpërndarja e drejtë në detyra specifike.	DBMNJ siguron menaxhmentin informatat e nevojshme në mënyrë që shpërndarja të jetë e balancuar sipas kompetencës profesionale në detyra specifike.
(d) burimet e përshtatshme teknologjike (zakonisht aplikacionet, infrastruktura dhe proceset e TI-së) merren ose zhvillohen, zbatohen, mirëmbahen dhe përdoren për të mundësuar funksionimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë së SAI-t dhe kryerjen e angazhimeve.	Rënia e sistemit SITA për shkak të mungesës së stafit të specializuar për mirëmbajtje, si dhe kushtet teknike (rrjeti i vjetruar, vendi jo i përshtatshëm për	L	M	ZKA ka ndërmarr masa në specializimin e zyrtarit përkatës për mirëmbajtjen e sistemi SITA dhe ka kontraktuar kompaninë që ofron mirëmbajtjen dhe	Ruajtja e stafit profesional që ndërlidhën me proceset e IT-së dhe stimulimi përkatës.	Në baza mujore raportohet mbi funksionet kryesore të operimit në SITA si dhe merrën masa të vazhdueshme për trajnime EVP për stafin si metodë motivimi.
(e) burimet e duhura intelektuale (p.sh. metodologjitë, udhëzuesit, dokumentacioni i standardizuar, bazat e të dhënave, etj.) merren ose zhvillohen, zbatohen, mirëmbahen dhe përdoren për të mundësuar funksionimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë së SAI-t dhe performancën e qëndrueshme të angazhimeve me cilësi të lartë.	Mos përditësimi i metodologjisë së bashku me manualët përkatës në përputhje me risitë në SNISA.	M	U	Ekziston departamenti përkatës i cili në vazhdimësi bënë përditësimin e manualeve dhe udhëzuesve në përputhje me risitë në SNISA. Përveç kësaj në vazhdimësi ekzistojnë monitorime vendore dhe ndërkombëtare lidhur me shkallen e zbatimit të SNISA-ve dhe nevojës për përditësim.	Burimet e kufizuara në departamentet përkatëse sidomos në departamentin e metodologjisë në auditim.	Menaxhmenti informohet në vazhdimësi në baza dyjavore përmes raportimit të rregullt.
(f) burimet njerëzore, teknologjike ose intelektuale të marra nga ofruesit e jashtëm të shërbimeve janë të përshtatshme për t'u përdorur në sistemin e menaxhimit të cilësisë së SAI-t dhe në kryerjen e angazhimeve.	Mospranimi i ofertave të mjaftueshme në procesin e tenderimit për ofrimin e shërbimeve të auditimit në llogari të ZKA-së.	M	U	ZKA përmes platformës e - prokurimi zhvillon procesin e tenderimit i cili deri me tani nuk është sfiduar seriozisht sepse ka pasur konkurruesmeri të	Përzgjedhja e kompanisë së përshtatshme dhe profesionale e cila ruan imazhin tashtme të krijuar të ZKA-së.	ZKA në baza vjetore planifikon një numër simbolik të auditimeve me rrezik të ulët për ti kontraktuar ato.
g) SAI është përgjegjës për cilësinë edhe kur përdor burime nga ofruesit e jashtëm të shërbimeve.	Shmangia e nga niveli i cilësisë krahas auditimeve që kryhen nga ZKA përmes burimeve të saj.	L	U	Ekziston një sistem i mirë i mbikëqyrjes sepse kompania private raporton në detaje lidhur me qasjen e përdorur dhe dorëzon raportin së bashku me dokumentacionin mbështes të cilat kalon kontrollin e cilësisë për tu	Formati i letrave të punës, monitorimi i metodologjisë së përdorur nga ana e kontakteut.	Personeli përgjegjës për cilësinë së bashku me menaxherin e kontratës dhe departamentin për sigurimin e cilësisë monitorojnë këtë proces.

6. Informacion dhe komunikim (Auditimit, Strategjia për Komunikim e Zyrës Kombëtare të Auditimit të Kosovës 2023-2026, 2023)	Rreziku	Niveli i rrezikut (LMU)	Gjasa e Ndodhjes (LMU)	Vlerësimi/Aktiviteti	Sfidat	Monitorimi
Objektivat e cilësisë që lidhen me informacionin dhe komunikimin mund të përfshijnë sa vijon: (a) sistemi i informacionit identifikon, kap, punëpun dhe ruan informacionin përkatës dhe të besueshëm që mbështet sistemin e menaxhimit të	Rreziku që sistemi i informacionit të mos identifikohet dhe ruhet brenda zyrës.	U	U	ZKA ka një strukturë organizative mirë të organizuar dhe përmes saj kështu që informacioni filtrohet varësisht prej qëllimit përcillet të departamentet përkatëse	Nuk ka ndonjë sfidë të theksuar.	Përmes raportimeve periodike që bëjnë njësitë dhe departamentet tjera te nivelet respektive mbikëqyrëse.
(b) kultura organizative njeh dhe rrit përgjegjësitë e punonjësve në lidhje me ndarjen e njohurive brenda SAI-t;	Meqenëse natyra e punës audituese është specifike dhe ekipit audituese shpesh ndryshohen në përbërje, kjo mund të paraqet situatë ku punonjësit të mos bëjnë ndarjen e njohurive të mjaftueshme brenda SAI-t.	M	M	ZKA ndërmerr vprime pro aktive që rrezikun e projektuar të ulë në nivelin e pranueshëm, pra mban trajnime në momentin e përgatitjes së planit auditues , organizon treyeza diskutimi, ku të gjithë auditorët kanë mundësin e shkëmbimit të njohurive apo pik pamjet e tyre lidhur me temat e caktuara. Kjo, kontribuon në	Mos mbajtja e diskutimeve në kohën e duhur mund të ndikoj edhe në ndarjen e njohurive brenda SAI-t.	Monitorimi arrihet përmes organizimit të aktiviteteve të të përbashkëta me socializimin dhe rritjen e frymës ekipore organizohen në vazhdimësi; • Aktivitetet profilaktike për stafin të ofruara.
(c) informacioni përkatës dhe i besueshëm në lidhje me sistemin e menaxhimit të cilësisë i komunikohet personelit dhe ekepeve të angazhimit për t'i mundësuar ata të kuptojnë dhe të kryejnë përgjegjësitë e tyre brenda sistemit ose angazhimeve të menaxhimit të cilësisë.	Mungesa e informacionit dhe mos arritja e tij në kohë e duhur të personeli përkatës	M	M	ZKA ka krijuar një hapësirë digjitale për vendosjen dhe ndarjen e informacionit në mënyrë që informacioni të arrij tek personeli përkatës dhe te jetë i	Sfidë konsiderohen, situatat kur papritmas shfaqet ndonjë defekt për shkaqe teknike digjitale.	Monitorimi bëhet përmes përditësimit të informatave dhe sigurohen nëse ato shpërndahen me kohë.
(d) personeli dhe ekipet e angazhimit komunikojnë brenda SAI-t kur kryejnë aktivitete brenda sistemit të menaxhimit të cilësisë ose angazhimeve.	Mos komunikimi dhe mungesa e përcaktimit të përgjegjësiëve individuale dhe korporatave.	M	M	ZKA ka hartuar një dokument për strategjinë e komunikimit dhe vlerëson procesin e avancimit të komunikimit dhe përcaktimin e përgjegjësiëve individuale dhe korporatave.	Mungesa e komunikimit efektiv dhe gjatë aktiviteteve nga ekipet e angazhimit brenda SAI konsiderohet sfidë.	Monitorimi bëhet përmes aktit rregullativ për komunikim të hartuar dhe miratuar nga ZKA; dhe Nxitja e komunikimit horizontal dhe vertikal (poshtë – lartë dhe lartë – poshtë).
(e) informacioni përkatës dhe i besueshëm në lidhje me sistemin e menaxhimit të cilësisë u komunikohet palëve të interesuara dhe palëve të tjera të jashtme.	Mos dhënia informacionit të kërkuar nga ZKA, palëve të interesuara dhe palëve të tjera të jashtme konsiderohet rrezik sepse mund të ketë efekt në humbjen e besimit publikut, cenimi i transparencës dhe llogaridhënies dhe pengesat në procese të bashkëpunimit institucional.	M	M	ZKA vlerëson se produktet e auditimit duhet te promovohen dhe promovimi i rezultateve të punës audituese të bëhet përmes komunikimit efektiv me palët e jashtme. Po ashtu, ZKA si institucion i pavarura përmes raporteve audituese ndikon që institucionet të sigurojnë kontroll te brendshme efektive,	Natyra e ndarjes së informacionit palëve të jashtme është sfidë në vete për faktin se duhet të kujdesemi për mënyrën se si palët tjera mund të plasojnë në media, apo platforma online.	Bashkëpunimi me palët e interesit (OSH-C-të, media, donatorët, akademja, etj.) përmes konferencave, punësitorive dhe formave tjera, dhe prezenca e punës audituese dhe prezenca rritur e ZKA-së përmes konferencave në media.

V. Procesi i menaxhimit të cilësisë dhe sfidat e monitorimi në SAI

Organizimi i angazhimeve tona ndihmon gjithashtu në zhvillimin e vazhdueshëm të secilit anëtar të personelit. Ky organizim bazohet në parimet vijuese:

- Çdo angazhim realizohet nga më shumë se një auditor;
- formohet një ekip i auditimit për secilin auditim specifik;
- roli i secilit anëtar të ekipit përcaktohet qartë që në fillim; dhe
- detyrat delegohen në mënyrë të tillë që të mundësohet zhvillimi profesional i vazhdueshëm i auditorëve që raportet të përgatiten dhe dorëzohen në kohë.

Procesi i auditimit përfshin rolet vijuese: drejtorin e auditimit; udhëheqësin e ekipit dhe auditorët pjesëmarrës (Auditimit, Udhëzuesi për Kontrollin e Cilësisë së Auditimeve të Rregullsisë, 2016).

Drejtori i auditimit – Drejtorët janë “rojtaret e Cilësisë dhe Konsistencës” (Auditimit, Raporti Vjetor i Performancës, 2024). Drejtori i auditimit është përgjegjës për të siguruar që ekipi punon në përputhje me standardet dhe etikën profesionale të përvetësuar nga ZKA. Ai formulon strategjinë e auditimit për angazhimet individuale, duke reflektuar zhvillimet e jashtme sipas nevojës.

Po ashtu, sipas kërkesës, ai rishikon vendimet e marra gjatë procesit të auditimit. Në kuadër të kësaj përmbledhjeje të rolit të drejtorit, theksohen përgjegjësitë kryesore si më poshtë:

- Përgjegjësia e përgjithshme për cilësinë e auditimit;
- përcaktimi i procedurave të nevojshme për vlerësimin e rrezikut dhe dakordimi për rreziqet domethënëse;
- miratimi i planit dhe programeve të auditimit përpara fillimit të punës audituese;
- gjykimi profesional për çështjet kyçe në auditim dhe përfundimet lidhur me rreziqet;
- rishikimi në fazën e dytë, për të siguruar që udhëheqësi i ekipit ka kryer rishikimin e detajuar në fazën e parë; dhe
- koordinimi me stafin drejtues të entitetit të audituar.

Udhëheqësi i ekipit – Udhëheqësi i ekipit ka përgjegjësi të përditshme për menaxhimin e auditimit. Ai udhëheq ekipin në kryerjen e vlerësimit të rrezikut të entitetit dhe përgatit propozimet përfundimtare për Memorandumin Planifikues të Auditimit, si dhe çdo procedurë shtesë (substanciale) që do të përdoret gjatë auditimit. Formulon pikëpamjet për rekomandimet lidhur me rreziqet e identifikuar dhe burimet e nevojshme, duke përfshirë edhe nevojën për ekspertizë të jashtme, nëse kërkohet. Nga udhëheqësi pritet të japë udhëzime për ekspertët lidhur me rolin e tyre në angazhim. Ai gjithashtu rekomandon ndryshime në burimet e planifikuara, të udhëhequr nga vëzhgimet gjatë zhvillimit të punës së auditimit. Në kuadër të kësaj përmbledhjeje të përgjithshme të rolit të udhëheqësit të ekipit, përgjegjësitë kryesore përfshijnë:

- Mbështetjen dhe mbikëqyrjen (ose ndërmarrjen) e punës në lidhje me rreziqet domethënëse dhe fushat komplekse që kërkojnë gjykim profesional;
- mbajtjen e kontakteve të vazhdueshme me stafin kyç të organizatës së audituar;
- sigurimin e cilësisë përmes rishikimit të detajuar në fazën e parë;
- sigurimin e cilësisë brenda ekipit përmes mbikëqyrjes efektive të punës;
- zbatimin e planit të auditimit në përputhje me politikat dhe procedurat e ZKA-së;
- ruajtja e pavarësisë dhe objektivitetit në punën që kryen;
- pjesëmarrjen në trajnimet e duhura për t'u siguruar që çdo anëtar i ekipit është i aftë të realizojë angazhimet në përputhje me standardet profesionale;
- identifikimin e rreziqeve të tjera të mundshme gjatë procesit të auditimit;
- sigurimin që gjykimet dhe vendimet kryesore janë dokumentuar në mënyrë të plotë nga anëtarët e ekipit; dhe
- garantimin që dosja e auditimit është e gatshme për rishikim dhe mbështet në mënyrë të plotë konkluzionet dhe opinionin e propozuar.

Auditorët pjesëmarrës – marrin pjesë në punën planifikuese për çdo detyrë. Ata i kryejnë angazhimet e auditimit dhe i dokumentojnë dëshmitë në fazën e ekzekutimit të bazuar në planin e auditimit. Ata sigurojnë që kjo është organizuar si duhet, si bazë për hartimin e raportit në përfundim të secilit angazhim (Auditimit, Doracaku i Auditimit Financiar dhe pajtueshmërisë fq. 46 deri 49, 2018).

Monitorimi i cilësisë është funksion i rishikimit të brendshëm, i krijuar për të siguruar që procedurat e kontrollit të cilësisë, janë duke funksionuar në mënyrë efektive. Monitorimi i cilësisë përfshinë tërë punën e auditimit, nga faza e planifikimit e deri të raportimi. SAI kryen një numër të rishikimeve të dosjeve të auditimit për çdo vit.

Departamenti i autorizuar për funksionin e sigurimit të cilësisë do të ofrojë për çdo vit një raport të plotë, duke u bazuar në këto rishikime individuale të monitorimit të cilësisë. Ky raport vjetor do t'i përmbledh gjetjet dhe rekomandimet kryesore nga rishikimet individuale dhe të identifikojë fushat ku procedurat e auditimit duhen të përmirësohen në nivel të ZKA-së. Ky raport duhet të përdoret nga menaxhmenti i nivelit të lartë dhe nga funksioni i burimeve njerëzore për identifikimin e aftësimit të personelit në të ardhmen dhe nevojat e zhvillimit si dhe ndryshimet korporative. (Auditimit, Doracaku i Auditimit Financiar dhe pajtueshmërisë fq. 50, 2018).

ZKA ka të themeluar mekanizmin për menaxhimin e cilësisë në auditim duke zbatuar edhe kërkesat e SNISA-ve, mirëpo me ndryshimin e fundit të SNISA 140 i cili ka hyrë në fuqi nga janari i vitit 2025, ZKA ka filluar të adaptojë kërkesat e këtij standardi për të menaxhuar cilësinë në nivel organizate duke i përfshirë të gjitha funksionet e organizatës dhe jo vetëm pjesën audituese, por edhe fushën financiare, kapaciteteve njerëzore dhe shërbimeve të tjera mbështetëse.

VI. Konkluzionet

Hulumtimi tregon se Zyra Kombëtare e Auditimit ka integruar sistemin e menaxhimit të cilësisë në strukturën organizative, i cili i ndihmon të arrijë synime dhe të ofrojë siguri të mjaftueshme që proceset e saj janë në përputhje me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNISA), si dhe me kërkesat ligjore e rregullatorë të zbatueshëm. Në bazë të analizave janë identifikuar këto konkluzione dhe rekomandime:

- Të përcaktohet pronari i procesit (një trup profesional në nivel të ZKA-së) që do të merret direkt me menaxhimin e cilësisë për organizatën, i cili do të agregojë (grumbullojë) rezultatet nga të gjitha strukturat e organizatës duke përfshirë: auditorët, menaxherët, stafin mbështetës: TI-në, BNj, Financat, Komisionin e Etikës, Logjistikën etj, që identifikon dhe vlerëson rreziqet dhe dobësitë në sistemin e menaxhimit të cilësisë;
- Trupa Profesionale në nivelin e organizatës bën caktimin e objektivave, kriteret në përputhje me të cilat do të kryet vlerësimi i proceseve, nëse ato janë zhvilluar në përputhje me standardet, ligjet dhe rregulloret në fuqi dhe kryen dokumentimin e këtij vlerësimi;
- Trupa profesionale në nivelin e organizatës do të marrë informata/inpute (feed back) gjatë gjithë vitit nga të gjithë aktorët relevantë që janë të kyçur në menaxhimin dhe kontrollin e cilësisë;
- Trupa profesionale pas procesit të monitorimit do të përgatitë një raport vjetor lidhur me mangësitë e identifikuar, shkaqet dhe rekomandimet se si të korrigjohen këto mangësi në sistemin e Menaxhimit të Cilësisë.

Ky proces është i rëndësishëm për avancimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë në strukturën organizative të SAI-t në përputhje me Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNISA), si dhe me kërkesat ligjore e rregullatore të zbatueshme.

VII. Referencat

Auditimit, Z. K. (2016, 11). Udhëzuesi për Kontrollin e Cilësisë së Auditimeve të Rregullsisë. Retrieved from <https://zka-rks.org/>: <https://zka-rks.org/>

Auditimit, Z. K. (2018, 6 15). Doracaku i Auditimit Financiar dhe pajtueshmërisë fq. 46 deri 49. . Retrieved from <https://zka-rks.org/>.

Auditimit, Z. K. (2018, 6 15). Doracaku i Auditimit Financiar dhe pajtueshmërisë fq. 50. Retrieved from <https://zka-rks.org/>: <https://zka-rks.org/>

Auditimit, Z. K. (2023, 12 10). Plani Strategjik i Zyrës Kombëtare të Auditimit. Retrieved from <https://zka-rks.org/AboutUs/StrategicDocuments>: <https://zka-rks.org/AboutUs/StrategicDocuments>

Auditimit, Z. K. (2023, 12 10). Strategjia për Komunikim e Zyrës Kombëtare të Auditimit të Kosovës 2023–2026. Retrieved from <https://zka-rks.org/>: <https://zka-rks.org/>

Auditimit, Z. K. (2024, 04). Raporti Vjetor i Performancës. Retrieved from www.zka-rks.org: www.zka-rks.org

Financiar, Z. K.-D. (2020, Janar 01). 46–49. Gjetur në Zyra Kombëtare e Auditimit: www.zka-ks.org

NTOSAI. (2025, 01 01). QUALITY MANAGEMENT for SAI

ISSAI 140. Retrieved from www.issai.org: www.issai.org

INTOSAI. (2025, 1 01). QUALITY MANAGEMENT for SAI – ISSAI 140. Retrieved from www.issai.org: www.issai.org

ZKA. (2025). Matrica për vlerësimin e risqeve. 4. Prishtine:

ZKA – Dokument i brendshëm.

Punimi 2: Raporte të Auditimit të Performancës me Ndikim^[1] – Zyra Kombëtare e Auditimit të Suedisë

Hazim Sabanovic

Këshilltar i Lartë
Ndërkombëtar
Zyra Kombëtare e
Auditimit të Suedisë

Hazim Sabanovic është Koordinator/Lehtësues për Auditimin e Performancës në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Suedisë, me një përvojë të gjatë ndërkombëtare në reformat e sektorit publik dhe zhvillimin e kapaciteteve institucionale në SAI, duke përfshirë projektimin dhe realizimin e trajnimeve në auditimin e performancës.

Lars Florin

Lehtësues i Auditimit të
Performancës
Zyra Kombëtare e Auditimit
të Suedisë

Lars Florin është Këshilltar i Lartë Ndërkombëtar në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Suedisë, me një përvojë të gjatë në auditimin e performancës në Suedi, zhvillimin e kapaciteteve ndërkombëtare, si dhe në përcaktimin e standardeve si anëtar i Nënkomitetit të Auditimit të Performancës të INTOSAI-t.

Abstrakt

Ndonëse auditimi i performancës mbështetet në parime të përbashkëta, mënyra e zbatimit të tij ndryshon me kalimin e kohës dhe nga një vend në tjetrin. Çdo SAI duhet të marrë në konsideratë si të pozicionohet për të mbetur i rëndësishëm dhe për të prodhuar raporte auditimi performance me ndikim, duke përmbushur kërkesat e standardeve. Besojmë se shumë SAI kanë arsye të synojnë raporte auditimi të performancës të pasura me njohuri për të rritur më tej ndikimin e tyre. Këto raporte nuk kufizohen vetëm në paraqitjen e problemeve të performancës, por ofrojnë edhe një analizë të thelluar të shkaqeve të tyre.

Bazuar në këto njohuri, audituesit janë në një pozicion më të mirë për të zhvilluar rekomandime konstruktive dhe realiste për përmirësim.

Në përdorim modalitete të ndryshme për të mbështetur disa SAI që synojnë këtë zhvillim, si pjesë e bashkëpunimit ndërkombëtar për zhvillim të Zyrës Kombëtare të Auditimit të Suedisë.

Keywords:

Auditimi i performancës, raporte me ndikim, standarde, raporte të pasura me njohuri, analizë, auditues, rekomandime, përmirësim, zhvillim, bashkëpunim ndërkombëtar.

[1] Ky dokument është prodhuar për t'u përdorur në Konferencën Shkencore të organizuar nga Kontrolli i Lartë i Shtetit në maj 2025 dhe nuk përfaqëson një udhëzues për praktikën e auditimit të performancës

I. Hyrja

Auditimi i performancës është i rëndësishëm për promovimin e qeverisjes së mirë në sektorin publik. Në fund të fundit, qëllimi është të bëhet një ndryshim në jetën e qytetarëve. Objektivi i tij është të krijojë një ndikim pozitiv në ekonomikitet, efikasitet dhe efektivitet në sektorin publik, për shembull duke shmangur shpërdorimin e burimeve, përmirësuar shërbimet ose avancuar realizimin e objektivave të tjera qeveritare. Kjo e bën auditimin e performancës me ndikim të rëndësishëm për çdo Institucion Suprem Auditimi (SAI).

Shumë faktorë ndikojnë në rezultatet e veprimtarisë qeveritare, disa prej të cilëve janë jashtë kontrollit të qeverisë. Megjithatë, institucionet qeveritare mund të bëjnë shumë për të përmirësuar performancën e tyre. Në auditimet e performancës, një SAI mund të kontribuojë në përmirësimet përmes analizave solide dhe rekomandimeve të mira. Duke prodhuar rregullisht raporte me cilësi të lartë dhe duke i bërë ato publike, SAI kontribuon në një interes më të madh për performancën në sektorin publik, duke frymëzuar qytetarët, klientët, politikanët, menaxherët, profesionistët dhe stafin në përgjithësi të marrin iniciativë për përmirësimin e operacioneve. Megjithatë, ndikimi strukturor i auditimeve të performancës që funksionojnë mirë ka gjasa të jetë më i madh se shumica e ndikimeve direkte të auditimeve individuale, edhe nëse kjo mund të jetë e vështirë për t'u provuar.

Zyra Kombëtare e Auditimit të Suedisë (Swedish NAO) ka mbështetur zhvillimin ndërkombëtar të auditimit të performancës që nga fundi i viteve 1980. Duke qenë të angazhuar në këto përpjekje për një kohë të gjatë, ne kemi vërejtur një variacion të rëndësishëm në zbatimin e këtyre auditimeve në SAI të ndryshme. Kjo përfshin disa praktika që, sipas pikëpamjes sonë, nuk përmbushin standardet e INTOSAI-t.

Disa dallime kanë të ngjarë të jenë rezultat i faktorëve si traditat e ndryshme, zhvillimet historike, konteksti social dhe sistemet qeveritare.

Gjithashtu kemi vërejtur ndryshime me kalimin e kohës në SAI – në tonë. Duke njohur të drejtën dhe detyrimin e çdo SAI për të interpretuar standardet në kontekstin e tyre, besojmë se shumë SAI mund të përfitojnë nga reflektimi mbi praktikën e tyre dhe se si raportet e tyre mund të kenë një ndikim pozitiv në performancën e sektorit publik.

Në këtë dokument, ne paraqesim këto seksione: Auditimi i performancës – një praktikë e ndryshueshme; si mund të kontribuojë auditimi i performancës në përmirësim; përfshirja e shkaqeve në analizë; konkluzione.

Auditimi i performancës – një praktikë e ndryshueshme

Një histori e shkurtër

Auditimi i performancës filloi të zbatohet në Kanada, Suedi, Mbretërinë e Bashkuar, Shtetet e Bashkuara dhe disa vende të tjera në fund të viteve 1960. Zbatimi i auditimit të performancës lidhet me shfaqjen e racionalizmit, pra besimin në sjelljen racionale të organizatave dhe mundësinë e matjes së performancës së tyre. Kjo u lehtësua edhe nga shfaqja e disiplinave akademike si teoria e mirëqenies ekonomike. Më konkretisht, auditimi i performancës ishte i lidhur ngushtë me konceptin e buxhetimit sipas programeve, i cili synonte përmirësimin e efektivitetit përmes krijimit të një sistemi kontrolli dhe menaxhimi në sektorin publik.^[2]

Auditimi i performancës përmendet në Deklaratën e Limës (INTOSAI – P 1), e miratuar nga Kongresi i Organizatës Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI) në vitin 1977. Që atëherë, ai është konsoliduar si një nga tre llojet kryesore të auditimit të përcaktuara në Standardet e INTOSAI për Institucionet Supreme të Auditimit (ISSAI) dhe është zbatuar gradualisht nga gjithnjë e më shumë SAI.

[2] *Handbook In Performance Auditing – Theory and Practice, Swedish National Audit Office, 1999..*

Hyrja graduale e auditimit të performancës në vendet e rajoneve lindore të Evropës përkoj me rënien e komunizmit dhe kalimin në ekonomi të bazuara në treg në shtetet e sapo pavarura. Këto demokraci në zhvillim kërkonin mekanizma të rinj për t'u mundësuar qytetarëve, nëpërmjet parlamenteve të tyre, të mbanin qeveritë përgjegjëse, duke nxitur kështu zhvillimin e SAI-ve jo vetëm si shtylla të transparencës, por edhe si agjentë të ndryshimit. Institucionet e reja demokratike kishin nevojë për mjete për të shqyrtuar strukturat qeveritare dhe për të menaxhuar proceset e reformës, duke kërkuar burime të besueshme të informacionit dhe analiza mbi rezultatet dhe ndikimin e reformave.

Kjo çoi në një kërkesë në rritje për vlerësime që ofrojnë informacione mbi performancën e qeverisë.

Kërkesa në rritje për lloje të reja informacioni u promovua më tej nga donatorët ndërkombëtarë. Për shembull, Banka Botërore dhe Fondi Monetar Ndërkombëtar shpesh kanë kushtëzuar kreditë dhe donacionet me zbatimin e reformave, duke përfshirë kërkesat për të rritur kapacitetet e SAI-ve dhe për të kryer vlerësime të programeve.

Edhe sot, shumë projekte donatorësh në vendet në zhvillim vlerësohen nga SAI-të, ndonjëherë me mbështetjen e ekspertëve të vlerësimit të vetë donatorëve. Në mënyrë të veçantë për vendet që synojnë të anëtarësohen në Bashkimin Evropian (BE), kërkesat për integrimin në BE kanë forcuar më tej nxitjen për zhvillimin e auditimit të performancës.^[3]

Kërkesa në rritje për një lloj të ri informacioni, e kombinuar me kërkesat për të kryer auditimin e performancës, ka udhëhequr zhvillimin e auditimit të performancës në shumë vende në zhvillim. Deri në një farë mase, kjo dinamikë e kërkesës dhe ofertës ka ndikuar dhe vazhdon të ndikojë në zhvillimin e auditimit të performancës dhe në qasjen e ndryshme të SAI-ve.

[3] Për të marrë statusin e plotë të Shtetit Anëtar të BE-së, një vend duhet të përmbushë disa kushte, njëra prej të cilave është futja e auditimit të performancës, siç përcaktohet në Kapitullin 32.

Pritshmëritë në standardet e INTOSAI-t

Mekanizmat e INTOSAI-t i drejtojnë anëtarët drejt konsensusit për miratimin e standardeve të auditimit. Standardet përbëjnë një bazë të përbashkët, e ndërtuar pjesërisht mbi kompromise midis anëtarëve aktivë në përcaktimin e standardeve. Një avantazh është se standardet promovojnë një qasje profesionale ndaj auditimit të sektorit publik, duke përcaktuar parime dhe kërkesa që duhen ndjekur kur është e nevojshme. Ato gjithashtu krijojnë mundësi për adoptimin dhe referimin ndaj tyre, duke forcuar besueshmërinë e SAI-ve dhe auditimeve. Standardet mund të shërbejnë edhe si pikë referimi për vlerësimin e mënyrës se si SAI të ndryshme kanë organizuar dhe zbatuar auditimet e tyre, gjë që, me kalimin e kohës, mund të ndihmojë në qartësimin e rolit të SAI-ve.

Standardi i auditimit të performancës – i marrë në tërësi – përcakton një lloj të veçantë studimi, që ndryshon qartë nga dy llojet e tjera kryesore të auditimit të përcaktuara nga INTOSAI. Qëllimi është të vlerësojë ndërmarrjet e sektorit publik dhe të raportojë drejtpërdrejt mbi praninë e problemeve të performancës, të ofrojë një analizë të thelluar të problemeve dhe shkaqeve të tyre, si dhe të japë rekomandime që kontribuojnë në përmirësimin e ekonomicitetit, eficiencës dhe efektivitetit.

Në standard është shprehimisht përcaktuar se ai "... nuk tejkalon në asnjë mënyrë ligjet, rregulloret ose mandatet kombëtare" dhe nuk pengon SAI-të të kryejnë angazhime të tjera që nuk mbulohen specifikisht nga ISSAI-t ekzistuese. Një SAI që ka miratuar një standard duhet të lidhet me parimet ose kërkesat e përfshira në të dhe të interpretojë kuptimin e tyre më të saktë në kontekstin e saj kombëtar.

Sipas standardeve, auditimet e performancës nuk kufizohen vetëm në tregimin e pranisë së problemeve në lidhje me parimet e ekonomicitetit, eficiencës dhe efektivitetit. Përveç kësaj, duhet të analizohen shkaqet dhe pasojat e problemeve kryesore të identifikuara, si dhe të vlerësohet nëse ka hapësirë për përmirësim. Shih kutinë e fakteve më poshtë për formulimin në standarde.

Pritshmëritë në deklaratat e INTOSAI-t mbi analizimin e shkaqeve në auditimet e performancës

"Auditimi i performancës fokusohet në vlerësimin nëse ndërhyrjet, programet dhe institucionet funksionojnë në përputhje me parimet e ekonomicitetit, eficiencës dhe efektivitetit, si dhe nëse ka hapësirë për përmirësim. Performanca shqyrtohet kundrejt kritereve të përshtatshme, dhe analizohen shkaqet e devijimeve nga këto kritere apo probleme të tjera. Qëllimi është të përgjigjet ndaj pyetjeve kryesore të auditimit dhe të ofrohen rekomandime për përmirësim."

INTOSAI-P 100:22

"Audituesi duhet të shpjegojë shkaqet dhe pasojat e problemeve në raportin e auditimit, pasi kjo do t'i lejojë lexuesit të kuptojë më mirë rëndësinë e problemit."

ISSAI 3000:121

"Rekomandimet duhet të shmangin të vërtetat e vetëkuptueshme, të trajtojnë shkaqet e problemeve dhe të mos ndërhyjnë në përgjegjësitë e menaxhmentit. Duhet të jetë e qartë se si rekomandimi do të kontribuojë në përmirësimin e performancës."

ISSAI 3000:127

Pritshmëritë për auditimet e performancës të orientuara drejt problemeve, në mënyrë specifike

"Në një auditim të performancës të orientuar drejt problemeve, pika fillestare është një devijim i njohur ose i dyshuar nga ajo që duhet ose mund të ishte. Prandaj, objektivi kryesor nuk është vetëm verifikimi i problemit (devijimi nga kriteri dhe pasojat e tij), por identifikimi i shkaqeve. Kjo e bën të rëndësishme përcaktimin e mënyrës së shqyrtimit dhe verifikimit të shkaqeve gjatë fazës së hartimit. Konkluzionet dhe rekomandimet bazohen kryesisht në procesin e analizimit dhe konfirmimit të shkaqeve, edhe pse ato gjithmonë mbështeten në kritere normative."

ISSAI 300:27

"Konkluzionet dhe rekomandimet bazohen kryesisht në procesin e analizimit dhe konfirmimit të shkaqeve, më shumë sesa në krahasimin e provave të auditimit me kriteret e auditimit."

ISSAI 3000:44

Arsyeja pse standardet kërkojnë analizimin e shkaqeve lidhet me synimin që auditimet e performancës të kontribuojnë në përmirësimin e ekonomicitetit, efikasitetit dhe efektivitetit në sektorin publik. Nëse audituesit jo vetëm që kanë verifikuar ekzistencën e problemeve kryesore të performancës, por edhe kanë një kuptim të thellë të natyrës së tyre dhe shkaqeve që i shkaktojnë, ata janë në një pozicion shumë më të mirë për të zhvilluar rekomandime të përshtatshme për përmirësim. Raportet që paraqesin një informacion dhe njohuri të tilla u mundësojnë aktorëve të ndryshëm të veprojnë më efektivisht në rolin e tyre brenda sistemit të llogaridhënies.

Ne nuk i interpretojmë standardet si kërkuese të një analize rigoroze empirike të marrëdhënieve shkak – pasojë. Përkundrazi, interpretimi ynë është që audituesit duhet të shqyrtojnë me një shkallë të arsyeshme sigurie se çfarë ka "çuar në", "kontribuar në", "shpjegon" ose cilat janë "arsyet" për diçka të përshkruar si problemet kryesore të performancës në një auditim. Për këtë arsye, në këtë artikull, e përdorim këtë terminologji në mënyrë të ndërrueshme me "shkaqet".

Sipas GUID 3920, shkaqet duhet të mbështeten nga evidenca të mjaftueshme dhe të përshtatshme të auditimit. Udhëzimi gjithashtu bën dallim midis efekteve që kanë ndodhur tashmë dhe atyre që ka gjasa të ndodhin në të ardhmen. Provimi i efekteve shkakësore është shpesh qëllimi i një studimi të ndikimit, ndërsa arsyetimi logjik mbi efektet e mundshme ose të pritshme shkakësore përdoret shpesh në analizën e problemeve për të fokusuar hartimin dhe analizën. Edhe kur arsyetimi mbi efektet e pritshme mbështetet fort në kërkime mbi raste të krahasueshme dhe arsyetim logjik, ato mbeten deri diku spekulative. Audituesit këshillohen t'i përdorin me kujdes.

Edhe nëse duhet të ekzistojë një lidhje shkakësore, kjo nuk është një provë se një e tillë ekziston. Udhëzimi nënvizon rëndësinë e audituesve për të kuptuar çfarë mund të perceptohet si një marrëdhënie shkak-pasojë. Mund të ketë arsye të tjera për këtë marrëdhënie, si marrëdhënie shkak-pasojë të kundërt, rastësi, ose efekte të ndërthurura (ku të dy faktorët ndikohen nga një faktor i tretë që nuk është analizuar).^[4]

[4] GUID 3920: 88 – 91.

ISSAI 300:26 dhe ISSAI 3000:40 kërkojnë që audituesit të zgjedhin një qasje të orientuar drejt rezultatit, problemit ose sistemit, ose një kombinim të tyre, për të lehtësuar saktësinë e hartimit të auditimit.

Qasjet e ndryshme përshkruhen si më poshtë:

- Qasje e orientuar drejt rezultatit, e cila vlerëson nëse objektivat e rezultateve apo produkteve janë arritur siç janë synuar ose nëse programet dhe shërbimet funksionojnë siç duhet;
- qasje e orientuar drejt problemit, e cila shqyrton, verifikon dhe analizon shkaqet e problemeve të veçanta ose devijimet nga kriteret;
- qasje e orientuar drejt sistemit, e cila shqyrton funksionimin e duhur të sistemeve të menaxhimit, si p.sh. sistemet e menaxhimit financiar.

Të gjitha tre qasjet mund të ndiqen nga një perspektivë nga lart-poshtë ose nga poshtë-lart. Auditimet nga lart-poshtë përqendrohen kryesisht në kërkesat, synimet, objektivat dhe pritshmëritë e legjislativit dhe qeverisë qendrore.

Një perspektivë nga poshtë-lart fokusohet në problemet me rëndësi për njerëzit dhe komunitetin^[5]

Sipas kuptimit tonë, audituesit vlerësojnë nëse rezultatet e synuara janë arritur në një auditim të orientuar drejt rezultatit. Nëse jo, dhe nëse ka hapësirë për përmirësim, atëherë ekziston një problem i performancës. Për të identifikuar zgjidhje për problemet, duhet të analizohen shkaqet e tyre dhe të hartohen rekomandime për t'i adresuar ato.

[5] ISSAI 300:26.

Ndryshime të rëndësishme në zbatim

Përshkrimi i qasjeve të ndryshme të auditimit ka ndryshuar me kalimin e kohës.

ISSAI 3000, që ishte në fuqi gjatë periudhës 2004 – 2016, listonte vetëm dy qasje në auditimin e performancës – një të orientuar drejt rezultatit dhe tjetrën të orientuar drejt problemit.

Ato përshkruheshin si dukshëm të ndryshme nga njëra-tjetra. Auditimet e orientuara drejt problemeve përshkruheshin si më analitike, ndërsa auditimet e orientuara drejt rezultatit synonin të përcaktonin nëse rezultatet e synuara ishin arritur, pa theksuar se duhej bërë më shumë se kaq.*

Në këtë periudhë u prezantua edhe një kornizë teorike për zhvillimin drejt një qasjeje të orientuar drejt sistemit për auditimin e efektivitetit, e bazuar në ide dhe koncepte nga 'teoria e sistemeve', ku ndërmarrjet apo programet qeveritare shihen si sisteme me elemente që ndërveprojnë dhe që janë funksionalisht të ndërvarura. Ideja ishte që audituesit duhet të aplikojnë një perspektivë holistike ndaj rregulloreve, burimeve dhe institucioneve qeveritare, duke u fokusuar në efektivitetin e sistemit dhe duke i kushtuar më pak vëmendje përgjegjshmërisë së agjencive individuale.

Megjithatë, pasi qasja e orientuar drejt sistemit u shtua në mënyrë të qartë si qasje e tretë në standarde, me miratimin e ISSAI 3100 që ishte në fuqi gjatë periudhës 2010 – 2016, ajo iu referua sistemeve të menaxhimit, të ilustruara me menaxhimin financiar. Gjithashtu, në të përmendej se mund të përdoret edhe një kombinim i qasjeve.***

Këto tre qasje mbeten në standardet aktuale, por kuptimi i tyre është modifikuar nga pritshmëria që, pavarësisht qasjes së zgjedhur, të gjitha auditimet e performancës duhet të analizojnë shkaqet e problemeve të performancës. Shih standardet në kutinë e mëparshme të fakteve.

* ISSAI 300, viti 2004, faqe 25 – 27.

** ISSAI 300, viti datë 2004, Aneks 7.

*** ISSAI 3100, viti 2010, paragraf 3.

**** ISSAI 300:26 dhe ISSAI 3000:40.

Një auditim i performancës i orientuar drejt problemit fokusohet në analizimin e marrëdhënieve midis aktiviteteve dhe rezultateve për të kuptuar arsyet e problemeve të performancës dhe për të identifikuar mundësi për përmirësim. Prandaj, problemet që motivojnë auditimin mund të përcaktohen në terma të rezultateve të pakënaqshme ose në terma të mosfunksionimeve të perceptuara të sistemeve që ka gjasa të kenë ndikim negativ në rezultate.

Në një auditim të orientuar drejt sistemit, audituesit shqyrtojnë nëse sistemet funksionojnë siç është parashikuar. Nëse jo, kjo do të thotë se mund të ketë një problem të performancës.

Për të përcaktuar nëse ky është rasti, duhet të analizohen marrëdhëniet me rezultatet dhe mundësitë për përmirësim. Gjithashtu, duhet të analizohen arsyet e mosfunksionimit të sistemit, në mënyrë që të mund të adresohen me rekomandime.

Bazuar në këtë kuptim, "problemet", "sistemet", "rezultatet", si dhe mundësitë për përmirësim duhet të integrohen në analizën e të gjitha auditimeve, pavarësisht nga qasja e përdorur. Standardet kërkojnë analizimin e shkaqeve të problemeve kryesore të performancës, pavarësisht qasjes së zgjedhur. Për ne, kjo do të thotë që dallimi midis qasjeve kryesisht bëhet çështje nuancash. Besojmë se këto nuanca pasqyrojnë praktika të ndryshme mes SAI-ve në lidhje me përzgjedhjen e temave, përdorimin e kriterëve dhe thellësinë e analizës empirike mbi marrëdhënien midis aktiviteteve dhe rezultateve. Duke pasur pritshmërinë e analizimit të shkaqeve në të gjitha auditimet e performancës, pyetja që shtrohet është nëse ende ka kuptim të bëhet dallimi midis tre qasjeve.

Besojmë se tre qasjet e ndryshme kanë evoluar për shkak të ndikimeve të ndryshme në zhvillimin e auditimit të performancës midis SAI-ve.

Ne i shohim ndikimet kryesore si rrjedhojë e:

- llojeve të tjera të auditimit të sektorit publik, si auditimi financiar dhe i përputhshmërisë me rregulloret;
- ideve racionale dhe teorive të menaxhimit, si në përgjithësi ashtu edhe në sektorin publik në veçanti;
- vlerësimeve të aktiviteteve dhe programeve të lidhura me fenomenet shoqërore dhe sektorin publik;
- kërkimeve në shkencat sociale.

Mund të ketë edhe ndryshime të rëndësishme me kalimin e kohës në mënyrën se si çdo SAI e pozicionon funksionin e saj të auditimit të performancës, bazuar në pritshmëritë e palëve të interesuara, problemet në sektorin publik, situatën ekonomike, ose preferencat e audituesve të përgjithshëm apo anëtarëve të tjerë me ndikim.

Në kutinë e fakteve më poshtë, e ilustrojmë këtë me një pasqyrë të shkurtër mbi mënyrën se si auditimi i performancës në NAO-n suedeze ka kaluar nëpër periudha me theks të ndryshëm, bazuar në ndikime të ndryshme.

Ndikimet që prekin auditimin e performancës mund të ndryshojnë me kalimin e kohës – një shembull nga Zyra Kombëtare e Auditimit e Suedisë

Në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Suedisë (Swedish NAO), auditimi i performancës u shfaq në fund të viteve 1960 si një profesion i veçantë, me pak ose aspak ndikime nga llojet e tjera të auditimit. Fillimisht, auditimi i performancës u ndikua fuqimisht nga idetë mbi buxhetimin e programeve dhe supozimet racionale mbi mënyrën se si mund të menaxhohej sektori publik. Në veçanti, planifikimi dhe ndjekja e aktiviteteve qeveritare ishin në fokusin kryesor.

Në vitet 1980, ndikimi i kërkimeve në shkencat sociale u intensifikua dhe Zyra Kombëtare e Auditimit të Suedisë (Swedish NAO) realizoi disa auditime që i ngjanin kërkimeve shkencore. Si pasojë, studimet që kërkonin shumë kohë reduktuan volumin e raporteve. Ndikimi i kërkimeve shkencore u dobësua drejt fundit të viteve 1980 dhe fillimit të viteve 1990, në një kohë kur ndikimi i vlerësimeve në sektorin publik u forcua. Auditimet shpesh përqendroheshin në përmirësimin e rezultateve të aktiviteteve qeveritare dhe rritjen e mirëqenies së qytetarëve – me rrezikun e kostove më të larta.

Krizat ekonomike në Suedi në fillim të viteve 1990 sollën një ndryshim në llojin e auditimeve. Në atë kohë, Swedish NAO ishte nën Ministrinë e Financave dhe një menaxhim i ri u përqendrua më shumë në kursimin e parave dhe vënien në dyshim të nevojës për angazhimet qeveritare. Kjo solli gjithashtu një qasje më instrumentale në dhënien e rekomandimeve, të cilat Zyrat e Qeverisë mund t'i përdornin më mirë për të ndërmarrë veprime.

Pas ndryshimeve kushtetuese në fillim të viteve 2000, Swedish NAO u bë një autoritet nën Riksdag-un (parlamentin) dhe mori mandatin për të audituar Zyrat e Qeverisë. Në zhvillimin e rolit të ri të autoritetit, drejtuesit e rinj vunë më shumë theks në auditimet që mundësonin mbajtjen përgjegjëse të individëve për performancë të dobët. Si pasojë, shumë auditime filluan të ngjanin më shumë me auditimet e pajtueshmërisë, duke u fokusuar në devijimet nga kriteret pa shpjeguar domosdoshmërisht arsyet e tyre.

Bazuar në një hetim publik të vitit 2009, Riksdag-u shprehu pakënaqësi me llojin e raporteve të prezantuara nga autoriteti. Si rezultat, parimi i së mirës publike u fut në legjislacion si parimi i katërt udhëzues për auditimin e performancës. Ndërkohë që pati disa ndryshime, kjo gjithashtu solli paqartësi brenda SAI-t mbi mënyrën e pozicionimit të auditimit të performancës.

Në vitin 2015, menaxhimi i ri e interpretoi legjislacionin e ndryshuar si një synim për të drejtuar auditimet drejt vlerësimit të politikave të nivelit më të ulët dhe zbatimit të angazhimeve nëse ishin të dobishme në aspektin socio-ekonomik, sipas parimeve të makroekonomisë. U theksua ekspertiza në lëndën dhe kërkimet në shkencat sociale, ndërsa njohuritë dhe përvojat e auditimit morën më pak rëndësi.

Pas një periudhe të trazuar, Riksdag-u vendosi për një hetim publik të ri në vitin 2016. Ky hetim ishte gjithashtu kritik ndaj zbatimit të auditimit të performancës. Si rezultat, parimi i së mirës publike u hoq nga legjislacioni. Drejtuesit e rinj të autoritetit e orientuan fokusin drejt auditimit të tre "E"-ve bazuar në standardet e INTOSAI-t. Njohuritë dhe përvoja në auditim u njohën sërish, së bashku me aftësitë metodologjike nga shkencat sociale, ndërsa theksi mbi ekspertizën specifike u dobësua për shkak të vëmendjes së shtuar ndaj rrezikut të konfliktit të interesit.

Evolucioni i auditimit të performancës në Swedish NAO mund të ilustruhet siç tregohet në figurën më poshtë, ku auditimi i performancës, me kalimin e kohës, drejtohet në drejtime të ndryshme për të rritur theksin në një perspektivë ose çështje të caktuar. Ndryshimet janë gjithmonë graduale dhe, me shpresë, vazhdojnë të mbështeten fort në një bazë të qëndrueshme.

Për SAI-të që kanë miratuar standardet e INTOSAI-t, parimet dhe kërkesat e këtyre standardeve mund të kuptohen si një bazë e tillë, ku interpretimi i standardeve dhe zbatimi në praktikë mund të ndryshojnë me kalimin e kohës dhe midis SAI-ve të ndryshme.

Pothuajse të gjitha SAI-të operojnë në një kontekst kombëtar. Për të mbetur të rëndësishme, ato duhet të përshtatin veprimtarinë e tyre me kuadrin ligjor dhe situatën në sektorin publik. Kjo kërkon një analizë dhe vendimmarrje në nivel kombëtar.

Si mund të kontribuojë auditimi i performancës në përmirësim

Në këtë seksion diskutojmë:

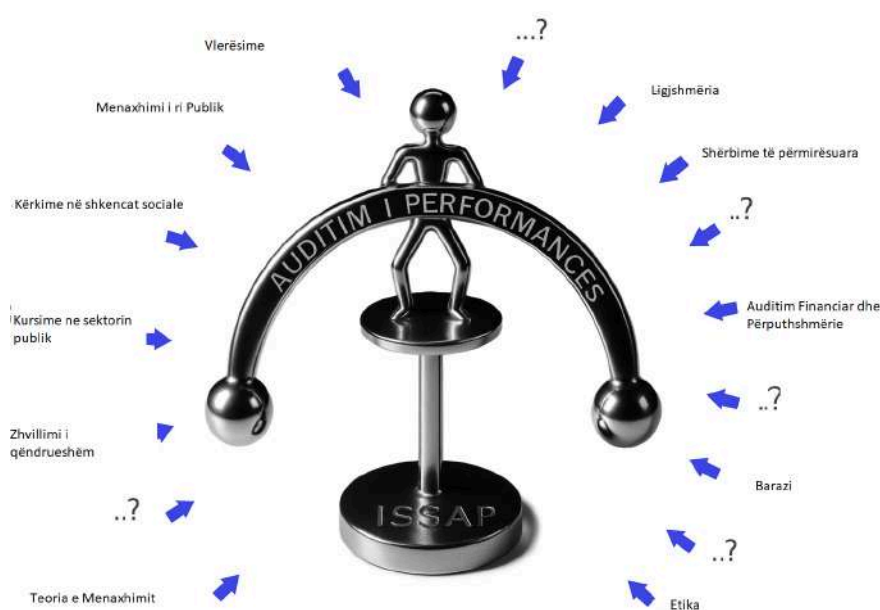
Si mekanizmat e ndryshëm mund të kontribuojnë në përmirësim, përmes analizës së shkaqeve të problemeve të performancës dhe rekomandimeve të bazuara në evidenca; nevojën për të shmangur ekstremet që nuk përmbushin standardet, duke ruajtur një ekuilibër midis qasjeve të ndryshme të auditimit; pozicionimi i auditimit të performancës si një zgjedhje strategjike, përshtatja me kontekstin kombëtar dhe pritshmëritë e palëve të interesuara.

Si mekanizmat e ndryshëm mund të kontribuojnë në përmirësim.

Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara nje "rolin e rëndësishëm të SAI-ve në promovimin e efikasitetit, llogaridhënies, efektivitetit dhe transparencës në administratën publike".^[6]

[6] United Nations General Assembly Resolution A/66/209.

Figura 1. Praktika të ndryshme me ndikime të shumta mbi një bazë të qëndrueshme standardesh

Kur rezultatet e auditimit të SAI-ve bëhen publike, qytetarët fitojnë mundësinë për të mbajtur përgjegjës ata që administrojnë burimet publike. Përfaqësuesit e zgjedhur në mënyrë demokratike mund të mbahen përgjegjës vetëm nëse, në këmbim, ata mund të kërkojnë llogari nga ata që zbatojnë vendimet e tyre.

SAI-të forcojnë llogaridhënien, transparencën dhe integritetin përmes auditimeve të pavarura të operacioneve të sektorit publik dhe raportimit mbi gjetjet e tyre. Kjo u mundëson atyre që kanë përgjegjësi për qeverisjen e sektorit publik të përmbushin detyrimet e tyre, duke iu përgjigjur gjetjeve dhe rekomandimeve të auditimit dhe duke ndërmarrë masa korrigjuese të përshtatshme, duke kompletuar kështu ciklin e llogaridhënies.^[7]

Informacioni i dhënë mund të përdoret, nga ana tjetër, nga aktorë të ndryshëm në zinxhirin e llogaridhënies. "Llogaridhënia" përcaktohet si "fakti i të qenit përgjegjës për vendimet ose veprimet e tua dhe pritshmëria për t'i shpjeguar ato kur të kërkohe".^[8] SAI mund të kontribuojë në llogaridhënie në mënyra të ndryshme, dhe thellësia e njohurive të ofruara përmes raporteve të auditimit të performancës mund të ndryshojë ndjeshëm. Gjithmonë do të ketë variacione midis auditimeve individuale. Megjithatë, mund të argumentohet se zgjedhjet strategjike të SAI-ve për mënyrën e përdorimit të mekanizmave të ndryshëm kanë një ndikim të madh në raportet e publikuara dhe në efektin që ato mund të kenë.

Auditimi i performancës nënkupton vlerësimin e performancës në lidhje me parimet e tre E-ve dhe identifikimin e mundësive për përmirësim. Sipas ISSAI-ve, SAI duhet të zgjedhë temat me synimin për të maksimizuar ndikimin e pritshëm të auditimit të performancës, dhe audituesit duhet të kërkojnë të ofrojnë rekomandime konstruktive në raporte kur është e përshtatshme dhe e lejuar nga mandati.^[9]

SAI-të mund të përshkruhen si përdorues të dy mekanizmave të ndryshëm për të ndihmuar auditimin e performancës në përmirësimin e ekonomicitetit, efikasitetit dhe efektivitetit:

- Nxitja e përmirësimit, duke ofruar njohuri dhe analiza, si dhe rekomandime për veprime të përshtatshme, duke fuqizuar ata që kanë përgjegjësi për të vepruar;
- ushtrimi i presionit për ndryshim, duke vlerësuar angazhimet qeveritare në raport me përgjegjësinë dhe duke i bërë raportet publike.

Një mënyrë për të kontribuar në llogaridhënie është paraqitja e një kuptimi dhe analize të thellë të problemeve të performancës në angazhimet qeveritare dhe shkaqet e tyre në raporte – duke e bërë këtë njohuri të disponueshme për profesionistët dhe menaxherët në fushën përkatëse, si dhe për parlamentin, ministritë, mediat, qytetarët dhe aktorë të tjerë.

Kjo mund të nxisë përmirësimin dhe të ndihmojë aktorët e ndryshëm të bëhen më efektivë në sistemin e llogaridhënies. Profesionistët dhe menaxherët në entet përgjegjëse fitojnë mundësi për të përmirësuar operacionet dhe vendimet e tyre. Mediat dhe qytetarët marrin akses në informacion që mund ta përdorin për të lavdëruar ose kritikuar politikanët dhe ata përgjegjës, nëse zgjedhin ta bëjnë këtë.

Parlamenti dhe komisioni i tij për llogaritë publike, ose struktura të ngjashme, nga ana tjetër marrin informacion të pavarur, duke forcuar aftësinë e tyre për të ndërmarrë iniciativë dhe për të kërkuar llogari nga ata përgjegjës, nëse zgjedhin ta bëjnë këtë.

Një tjetër mënyrë për SAI-t për të kontribuar në llogaridhënie është të përqendrohen në përgjegjësinë e enteve qeveritare për mangësitë, duke ushtruar presion për ndryshim. Publikimi i raporteve vlerësuese tashmë vendos tashmë vendos një farë presioni mbi ata që janë përgjegjës.

[7] INTOSAI-P 12:1-2, 6.

[8] Oxford Advanced Learner's Dictionary.

[9] ISSAI 300:36, 40 and 3000:91, 106, 126.

Presioni mund të gjenerohet edhe nëse qytetarët, klientët, mediat, politikanët ose aktorë të tjerë gjejnë arsye për të kërkuar llogari dhe të kërkojnë ndryshime.

Kur kjo kombinohet me një nivel të ulët të informacionit dhe njohurive të reja, auditimet e performancës priren të ngjajnë me auditimet e përputhshmërisë, me ndryshimin se kriteret duhet të jenë të rëndësishme për performancën dhe mund të vijnë nga burime të ndryshme.

Përqendrimi ekskluzivisht në atë që nuk është bërë ose arritur çon në prirjen e përdorimit të kriterëve të padiskutueshme dhe të detajuara, ku mund të sigurohen prova të qarta nëse kriteret janë përmbushur apo jo. Njohuria më e rëndësishme e re e komunikuar në auditime të tilla është se ka devijime nga disa kriterë të zbatuara.

Kuptimi dhe analiza më e thellë e arsyeve për këtë bëhen më pak të rëndësishme, pasi priren të shpjegojnë ose justifikojnë disa prej problemeve dhe të dobësojnë presionin për ndryshim.

Një disavantazh është se auditimet e tilla priren të krijojnë tension në marrëdhëniet midis audituesve dhe subjekteve të audituara. Për më tepër, sa më pak njohuri të kenë audituesit mbi operacionet dhe arsyet e problemeve, aq më i vështirë bëhet zhvillimi i rekomandimeve që janë konstruktive dhe realiste në kontekstin e tyre.

Rreziku është që rekomandimet të kufizohen në kërkesën që enti i audituar të adresojë devijimet nga kriteret ose të zbatojë parime të përgjithshme të menaxhimit.

Raportet e auditimit të performancës që fokusohen në tregimin e devijimeve nga kriteret, edhe pa ndonjë analizë më të thellë, mund të kenë ende një ndikim. Një parakusht është që përmirësimi të jetë i mundur dhe që enti përgjegjës të mos jetë i vetëdijshëm për mangësitë, por të jetë i gatshëm t'i adresojë ato, ose që presioni për ndryshim të jetë mjaftueshëm i fortë.

Mund të ketë edhe disa avantazhe të auditimeve të tilla:

- Është relativisht e lehtë dhe e shpejtë të identifikohen mangësitë në raport me kriterë të detajuara, veçanërisht në vendet me dobësi të zakonshme në sistemet profesionale ose administrative;
- parlamentarët mund të presin që SAI të paraqesë prova të padiskutueshme dhe të përcaktojë qartësisht përgjegjësinë për praninë e problemeve, duke e ndarë qartë përgjegjësinë për devijimet;
- mund të ketë probleme të përgjithshme në administratën publike, si mosrespektimi i rregullave dhe rregulloreve, si dhe mungesa e interesit nga entet qeveritare për të performuar në mënyrë të mirë.

Megjithatë, shpesh ka arsye të ndërlikuara për problemet e performancës në sektorin publik. Zakonisht, entet qeveritare janë të vetëdijshme për të paktën disa nga dobësitë në operacionet e tyre dhe përpiqen t'i adresojnë, edhe nëse nuk arrijnë të jenë të suksesshme. Problemet që lidhen me ekonomikitetin, efikasitetin dhe efektivitetin zakonisht shkaktohen nga një sërë faktorësh të nëndheshëm, duke e bërë sfiduese adresimin e tyre. Objektivat mund të jenë të paqarta, jorealiste ose kontradiktore; përgjegjësitë mund të jenë të papërcaktuara, të mbivendosura ose në konflikt; arsyet e problemeve mund të mos jenë plotësisht nën kontrollin e entitetit të audituar ose mund të ketë kufizime në njohuritë mbi arsyet pse rezultatet e synuara nuk arrihen.

Në përgjithësi, performanca rrallëherë është e përsosur ose krejtësisht e padobishme, më shpesh tek ato haset një gamë e gjerë nuancash të ndryshme. Ne argumentojmë se vëzhgimi empirik dhe analiza në raportet e auditimit të performancës, duke ofruar njohuri dhe analiza, ka të ngjarë të jenë mekanizmat më të rëndësishëm për t'i bërë raportet të dobishme dhe për të pasur ndikim në përmirësimin e ekonomikitetit, efikasitetit dhe efektivitetit.

Results

Shumë aktorë mund të përdorin këtë njohuri për të nxitur ndryshimin drejt përmirësimit: komisionet parlamentare, parlamentarët individualë, menaxhmenti dhe profesionistët në entet e audituara, mediat, klientët, qytetarët dhe organizatat e shoqërisë civile. Do të vazhdojë të ketë njëfarë presioni mbi subjektin për të ndryshuar, pasi performanca vlerësohet në raport me përgjegjësinë dhe raportet bëhen publike.

Megjithatë, mundësitë më të mira për përmirësim ekzistojnë nëse ata që janë përgjegjës e kuptojnë përgjegjësinë e tyre dhe çfarë mund të bëjnë për të përmirësuar situatën. Ndonjëherë është parlamenti ai që mund të ndërmarrë veprime, megjithëse shpesh janë entet e audituara ose edhe ekspertë individualë që mund të nxisin përmirësimin e performancës.

Duke vepruar kështu, SAI shton vlerë dhe përmirëson llogaridhënien duke fuqizuar ata që janë përgjegjës për të marrë vendime të informuara dhe për të përmbushur më mirë përgjegjësitë e tyre.

Parimisht, një raport i pasur me njohuri dhe analiza mund të kombinohet me krijimin e një presioni të fortë për ndryshim. Megjithatë, subjektet që nuk ndihen të respektuara, por të fajësuar për mangësitë, kanë më pak gjasa të jenë të gatshme për ta pranuar raportin dhe për të vepruar në bazë të tij, duke dobësuar kështu këtë mekanizëm për ndikim.

Nevoja për të shmangur ekstremet që nuk përmbushin standardet.

Dy mekanizmat për promovimin e përmirësimit të performancës, nxitja e përmirësimit ose ushtrimi i presionit për ndryshim, sipas përvojës sonë,

janë të rëndësishme për të kuptuar variacionet midis auditimeve individuale, si dhe mënyrën se si SAI të janë pozicionuar strategjikisht.

Interpretimi ynë është se të gjitha auditimet duhet të balancojnë këto dy mekanizma për të përmbushur standardet. Mënyra se si kjo duhet të realizohet duhet të shqyrtohet në mënyrë strategjike nga çdo SAI në kontekstin e tij kombëtar, si dhe në hartimin e auditimeve individuale. Qëllimi kryesor duhet të jetë kontribuimi në përmirësimin e performancës së sektorit publik dhe përmirësimin e jetës së qytetarëve.

Për të ilustruar variacionet ekstreme në praktikat e auditimit, po përdorim dy karikatura të auditimeve që nuk përmbushin standardet. Kemi parë shembuj të auditimeve që shkojnë në ekstrem, duke përdorur njërin prej mekanizmave, veçanërisht duke ushtruar presion për ndryshim. Ndonjëherë, raportet e tilla pretendojnë se përfshijnë një analizë të shkaqeve të problemeve, pa e bërë këtë në të vërtetë, duke:

- krijuar një iluzion të shkaqeve pa prova mbështetëse ose argumente, për shembull, duke ripërsëritur problemin e identifikuar pa shtuar ndonjë faktor shpjegues, si: “nuk e bënë sepse e neglizhuan” ose “nuk e bënë sepse nuk e priorizuan”;
- përdorur deklarata mbi shkaqet pa asnjë provë mbështetëse ose argument, në këto raporte, audituesit paraqesin deklarata të shkurtra që i cilësojnë si shkaqe të problemeve, pa i mbështetur me ndonjë provë ose arsyetim logjik.

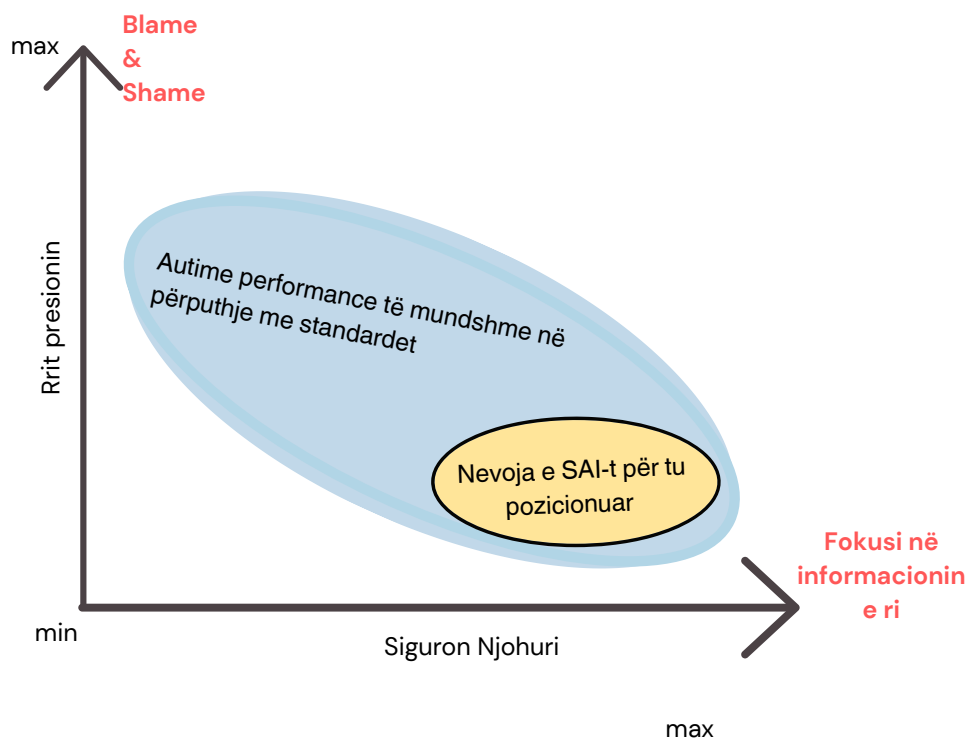

Figura 2. Balancimi i dy mekanizmave për ndikim, për të shmangur ekstremet që nuk përmbushin standardet

Një karikaturë e ekstremit:

Nxitja e përmirësimit duke ofruar njohuri dhe analiza mbi mënyrën e realizimit të proceseve për të arritur rezultate të mira.

Karakteristikat:

- Hulumtimi mbi mënyrën se si entet e ndryshme zbatojnë aktivitete të ngjashme, përvojat dhe rezultatet e tyre;
- zhvillimi i praktikave të mira për arritjen e rezultateve të synuara bazuar në hulumtim;
- analizimi i arsyeve pse të gjitha entet nuk zbatojnë praktikën e mira dhe pasojat e kësaj;
- paraqitja e praktikave të ndryshme në raport në lidhje me praktikën e mira, si dhe arsyet dhe pasojat e moszbatimit të tyre;
- shpërndarja e raportit tek ata që mund të mësojnë prej tij dhe të konsiderojnë ndryshimin e praktikave të tyre.

Logjika:

Një logjikë e bazuar në pyetje, e ngjashme me vlerësimet dhe kërkimet në shkencat sociale, duke u fokusuar në rezultatet dhe mënyrën e zbatimit të aktiviteteve, arsyet për këtë dhe pasojat për rezultatet, duke paraqitur praktika të mira nga të cilat aktorët mund të mësojnë për të përshtatur praktikën e tyre.

Dobësitë:

Më shumë kohë dhe burime të nevojshme. Sipas interpretimit tonë, auditimet e tilla nuk përmbushin standardet nëse nuk bëhet një vlerësim i qartë i performancës së entiteteve të identifikueshme, dhe nëse ata që janë përgjegjës nuk adresohen me rekomandime, edhe kur kjo është e rëndësishme dhe e lejuar nga mandati.

Një karikaturë e ekstremit:

Ushtrimi i presionit për ndryshim me qëllim që përgjegjësit të mbahen përgjegjës për dobësitë.

Karakteristikat:

- Përdor kriteret e paracaktuara të detajuara, me një legjitimitet të fortë, duke lejuar vlerësimin e qartë nëse ato plotësohen apo jo;
- identifikon boshllëqet në kushte (rezultate apo veprime) në raport me kriteret, duke verifikuar çfarë nuk është arritur apo bërë; paraqet kriteret dhe boshllëqet në raport;
- identifikon qartë përgjegjësit dhe i kritikon për devijimet;
- rekomandon që përgjegjësit të përmbushin kriteret për të mbyllur boshllëqet, ose që institucionet mbikëqyrëse t'i mbajnë ata përgjegjës.

Logjika: Auditimet e këtij lloji mund të kenë një prirje për të fajësuar, duke përdorur një logjikë qarkore të drejtuar nga kriteret, të ngjashme me atë që përdoret në auditimin financiar dhe të përputhshmërisë: “duhet ta bëjnë, nuk e bëjnë, duhet ta bëjnë”.

Dobësitë: Ka rrezik të jenë të parëndësishme dhe të kenë pak vlerë, duke konstatuar atë që zakonisht dihet tashmë dhe duke kërkuar përmirësim pa treguar nëse është i mundur dhe si mund të realizohet. Në interpretimin tonë, auditet e tilla nuk plotësojnë standardet pasi arsyet e devijimeve nga kriteret nuk analizohen dhe mundësitë për përmirësim nuk identifikohen. Kur kriteret janë të orientuara drejt procesit, rëndësia e tyre për performancën mbetet e paqartë.

Pozicionimi i auditimit të performancës është një zgjedhje strategjike.

Eksperienca tregon se është e rëndësishme që Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) të ndjekin përdorimin dhe ndikimin e raporteve të tyre të auditimit të performancës dhe të bëjnë zgjedhje strategjike për zhvillim dhe përmirësim të mëtejshëm. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi dy mekanizmat për promovimin e përmirësimit dobësojnë njëri – tjetrin.

Çdo SAI është një interpretues autoritativ i standardeve që ka adoptuar për auditimin e performancës. Eksperienca jonë tregon se shumë SAI kanë arsye dhe interes për të forcuar mekanizmat që inkurajojnë përmirësimin duke ofruar njohuri dhe të kuptuar të situatës në raportet e tyre.

Kjo kërkon që audituesit të:

- identifikojnë indikacione ose rreziqe për problemet kryesore të performancës të lidhura me ekonominë, efikasitetin ose efektivitetin si fokusin kryesor të auditimeve të performancës. Këto mund të jenë probleme të lidhura drejtpërdrejt ose tërthorazi me rezultatet ose kostot e aktiviteteve. Nuk është e këshillueshme të përqendrohet auditimi në parime të përgjithshme mbi mënyrën e kryerjes së proceseve, përveç rasteve kur kjo kombinohet me analizën mbi ndikimin e dobësive në rezultate dhe arsyet e këtyre dobësive;
- përcaktojnë problemet kryesore të performancës bazuar në prova të vlerësuar duke përdorur kritere auditimi drejtpërdrejt ose tërthorazi të lidhura qartë me tre "E"-të, pra të jenë të lidhura me rezultatet ose kostot;

- investojnë përpjekje të konsiderueshme për të kuptuar se si realizohen aktivitetet dhe proceset, pse ndodhin dhe si ndikojnë aktivitetet e tjera, rezultatet dhe dobësitë e tyre. Për ta bërë këtë, auditimi idealisht duhet të projektohet për zhvillimin sistematik të informacionit dhe analizën e arsyeve për problemet kryesore të performancës dhe ndonjëherë edhe pasojat e tyre;
- zhvillojnë rekomandime të përshtatura për situatën specifike dhe problemet në fushën e auditimit, duke adresuar arsyet thelbësore të problemeve kryesore të performancës dhe duke qartësuar se si rekomandimet mund të përmirësojnë situatën.

Për të pasur sukses në këtë aspekt, audituesit kanë nevojë për një dizajn të mirëfilltë të auditimit dhe njohuri të mjaftueshme në realizimin e studimeve empirike bazuar në metoda të vlerësimeve dhe shkencave sociale. Ata duhet të kuptojnë gjithashtu se detyra e tyre është të zhvillojnë njohuri, jo të gjejnë mundësi për të kritikuar institucionet qeveritare dhe stafin e tyre.

Përfshirja e shkaqeve në analizë

Në këtë seksion diskutojmë mbi: çfarë përbën një problem të performancës; thelbin e auditimit të performancës; përdorimin e një dizajni auditimi që përfshin marrëdhënie shkak – pasojë; teknika të tjera për të përfshirë shkaqet në analizën e raporteve.

Çfarë është një problem performance

Auditimet financiare dhe të përputhshmërisë realizohen në raport me grupe të mbyllura kriteresh që gjithmonë duhet të plotësohen. Kjo do të thotë se boshllëqet në raport me kriteret janë të mjaftueshme për të përcaktuar një problem, edhe pse materialiteti i tyre gjithashtu duhet të vlerësohet. Në auditimin e performancës, madje as teorikisht nuk është e mundur të identifikohen të gjitha kriteret e mundshme të lidhura me tre "E"-të që mund të jenë relevante.

Organizatat dhe aktivitetet mund të vlerësohen nga perspektiva të ndryshme dhe nuk ka një grup të plotë të përcaktuar kriteresh për performancë të mirë për asnjërën prej tyre.

Implikimi i kësaj është se kriteret e zgjedhura nuk mund të pretendohet objektivisht se janë më të mirat, dhe devijimet nga kriteret e zgjedhura nuk janë të mjaftueshme për të përcaktuar problemet e performancës. Përmes kërkimit dhe planifikimit të kujdesshëm, audituesit mund të zhvillojnë kriteret e performancës që janë relevante dhe të konsideruara legjitime nga përdoruesit e raportit. Megjithatë, gjithmonë do të jetë e mundur të vlerësohen rezultatet ose aktivitetet me kriteret e tjera. Vetëm kur audituesit mund të argumentojnë bindshëm se ka mundësi për të përmirësuar ekonominë, efikasitetin ose efektivitetin, atëherë problemet e performancës mund të konsiderohen të përcaktuara.

Thelbi i auditimit të performancës

Sipas Oxford Learner's Dictionary, një "rezultat" është diçka që është shkaktuar nga diçka tjetër. Të gjitha nismat qeveritare synojnë të çojnë në diçka rezultatet. Qëllimet mund të jenë të qarta dhe të shprehura në mënyrë eksplicite, por gjithashtu mund të jenë të paqarta, të pasigurta, të nënkuptuara ose në konflikt me qëllime të tjera. Një model për logjikën e ndërhyrjes në nismat qeveritare paraqitet në figurën më poshtë. Modeli ilustron se si nismat qeveritare fillimisht projektohen në terma të objektivave, alokimit të burimeve, mandatit, rregullave, organizimit dhe më shumë. Në masë të madhe, kjo realizohet ose konfirmohet përmes vendimeve të legjislativit ose ekzekutivit. Kur dizajni është vendosur, ata që janë caktuar përgjegjës mund të fillojnë zbatimin e nismës, duke siguruar burimet dhe duke zhvilluar e zbatuar procese brenda organizatës. Kjo do të krijojë një produkt të menjëhershëm, i cili shpesh transformohet në zinxhirë rezultatesh të ndërmjetme deri në rezultatin përfundimtar, me shpresën që ai të përputhet me synimet e atyre që e kanë vendosur nismën.

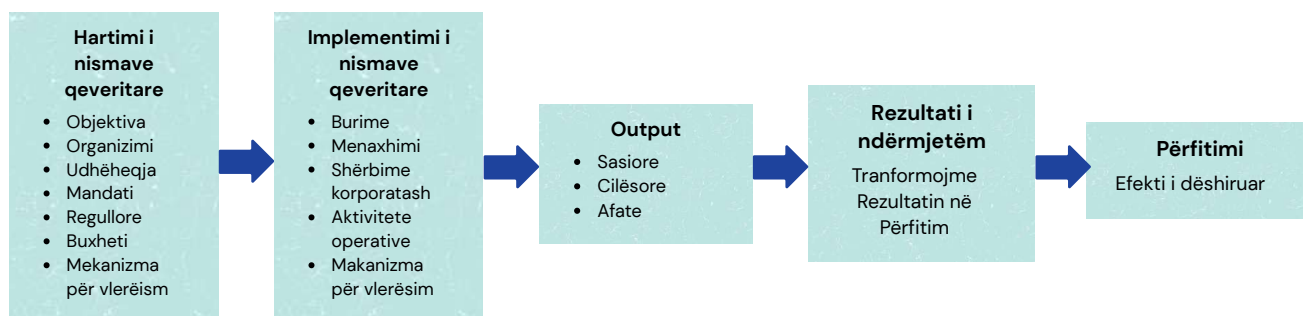

Figura 3. Modeli i përgjithshëm i logjikës së ndërhyrjes për nismat qeveritare^[10].

Modeli i mësipërm është mjaft kompleks, por gjithsesi përfaqëson një thjeshtim të realitetit. Heqja e detajeve dhe kompleksitetit edhe më tej në figurën e ardhshme na ndihmon të ilustrojmë qartë atë që, sipas nesh, është thelbi i auditimit të performancës, analizimi i mënyrës se si dizajni dhe zbatimi i nismave qeveritare ndikojnë në rezultatet e arritura. Problemet e performancës ekzistojnë kur ka mundësi për të përmirësuar rezultatet përmes modifikimeve në dizajnin ose zbatimin e aktiviteteve, proceseve, projekteve dhe programeve.

Figura 4. Thelbi i auditimit të performancës: lidhja e asaj që qeveritë bëjnë me rezultatet

Problemet e dizajnit mund të kenë nevojë të adresohen nga legjislatura ose ekzekutivi, ndërsa problemet e zbatimit shpesh mund të adresohen nga agjencitë që janë caktuar përgjegjëse për zbatimin.

[10] Modeli i logjikës së ndërhyrjes ka ngjashmëri me modelin Input – Output të paraqitur në GUID 3910:37, por përdoret për një qëllim të ndryshëm.

Përdorimi i një dizajni auditimi që përfshin marrëdhënie shkak-pasojë.

Një mënyrë për të përfshirë shkaqet në analizën e auditimeve të performancës është të projektohet studimi kryesor në mënyrë që të ketë të paktën dy nivele, duke mbuluar disa nga rezultatet si dhe aktivitetet qeveritare që supozohet se i prodhojnë ato. Kjo nënkupton përfshirjen e elementeve të marrëdhënieve shkak-pasojë që në dizajnin e auditimit. Në këtë mënyrë, si problemet kryesore të performancës të lidhura me rezultatet, ashtu edhe zbatimi i aktiviteteve qeveritare bëhen objekt i një studimi dhe analize të thelluar. Standardet tregojnë drejt një dizajni të tillë për auditime të orientuara nga problemet. Megjithatë, një dizajn i tillë duket i përshtatshëm pavarësisht nëse faktorët shpjegues janë identifikuar paraprakisht gjatë fazës së planifikimit apo jo.

Gjatë studimit kryesor, është e rëndësishme që audituesit të mbeten mendjehapur dhe të gatshëm për të rishikuar natyrën dhe rëndësinë e problemit me rezultatet, si dhe rëndësinë dhe relevancën e faktorëve të ndryshëm të identifikuar paraprakisht që kontribuojnë në të.

Kur audituesit kanë zhvilluar një kuptim të thellë mbi mënyrën se si aktivitetet çojnë në rezultatet e pritshme, ose dështojnë pjesërisht në këtë drejtim, ata janë në një pozicion të mirë për të zhvilluar rekomandime që adresojnë arsyet e problemeve.

Një auditim i performancës mund të projektohet edhe për t'u përqendruar në problemet e dizajnit dhe zbatimit të aktiviteteve specifike, si dhe në dobësitë themelore që kanë çuar në këto probleme. Proceset e brendshme brenda një entiteti qeveritar nuk kanë vlerë në vetvete, por në mënyrën se si ndikojnë drejtpërdrejt ose tërthorazi në rezultatet e entitetit që janë të rëndësishme për aktorët e jashtëm. Për të bindur lexuesit se dobësitë në procese dhe aktivitete janë të rëndësishme për performancën, audituesit duhet të argumentojnë se ato ndikojnë negativisht në rezultate dhe të identifikojnë mundësi për përmirësim. Studimet e ndikimit statistikor mund të projektohen gjithashtu për të testuar nëse një faktor shkakton një tjetër.

Për shembull, regresioni linear i shumëfishtë përdoret për të vlerësuar marrëdhënien midis dy ose më shumë variablave të pavarur dhe një variabli të varur. Kjo kërkon që audituesit të identifikojnë paraprakisht problemet kryesore të performancës si dhe faktorët shpjegues të mundshëm që në fazën e planifikimit, në mënyrë që të mbledhin të dhëna të mjaftueshme për një analizë të tillë.

Teknika të tjera për të përfshirë shkaqet në analizën e raporteve

Alternativa ndaj projektimit të auditimit për të mbuluar problemet kryesore të performancës si dhe arsyet e mundshme të tyre gjatë planifikimit, është përpjekja për të adresuar arsyet si një hap i dytë pasi të jenë verifikuar problemet kryesore. Kjo mund të bëhet edhe në fazën përfundimtare të auditimit. Megjithatë, disavantazhi i kësaj qasjeje është se ka gjasa të vështirësoshë zhvillimin e një kuptimi të thellë mbi problemet dhe arsyet e tyre, pasi do të ketë më pak prova dhe analiza mbi marrëdhënien midis aktiviteteve dhe rezultateve për të mbështetur një analizë të tillë. Kemi vërejtur teknika të ndryshme të përdorura në raporte.

Përdorimi i modeleve ose teorive për të lidhur vëzhgime të ndryshme me njëra-tjetrën, me ose pa testimin e zbatueshmërisë së tyre në kontekstin specifik.

Në shumë fusha, ekzistojnë modele ose teori të përgjithshme për mënyrën se si faktorë të ndryshëm lidhen me njëri-tjetrin. Këto mund të përdoren për të zhvilluar argumente se përse një vëzhgim i caktuar ka gjasa të ketë kontribuar në problem. Mund të ketë përjashtime kur modele ose teori janë kaq të sigurta dhe të pranuar gjerësisht, saqë referimi ndaj tyre është i mjaftueshëm për të lidhur disa shkaqe me një problem.

Megjithatë, sipas nesh, audituesit duhet zakonisht të përpiqen të testojnë gjithashtu zbatueshmërinë e modeleve ose teorive që përdorin në kontekstin specifik të auditimit për të përmbushur standardet (*shiko teknikën e mëposhtme*!).

Përdorimi i evidencave empirike dhe argumenteve racionale për të mbështetur praninë e shkaqeve dhe për të treguar se si lidhen me problemet kryesore.

Sipas nesh, audituesit e performancës duhet normalisht të përpiqen të përdorin evidenca empirike dhe argumente racionale për të mbështetur analizën e arsyeve të problemeve të performancës, edhe nëse kjo do të bëhej si një hap i dytë dhe jo si pjesë e dizajnit fillestar të auditimit. Kjo mund të arrihet duke testuar në mënyrë empirike nëse elementë të ndryshëm në modele ose teori të pranura gjerësisht janë të rëndësishme në kontekstin e auditimit. Një tjetër aplikim është realizimi i studimeve empirike për të përcaktuar mekanizmat për mënyrën se si proceset e ndryshme ndikojnë në rezultate. Konkluzioni është se arsyet për problemet kryesore të performancës të paraqitura në një raport duhet të plotësojnë dy kërkesa:

1. Prania e tyre duhet të justifikohet nga argumente objektive dhe logjike dhe/ose evidenca empirike.
2. Ato duhet të lidhen në mënyrë të arsyeshme dhe bindëse me problemet kryesore që kanë kontribuar, bazuar në argumente objektive dhe logjike dhe/ose evidenca empirike.

Nuk është e mundur të specifikohet, në terma të përgjithshëm, se sa të forta duhet të jenë argumentet apo evidencat empirike, pasi kjo varet nga rasti individual. Parimet në standardet që kërkojnë që evidencat e auditimit të jenë të mjaftueshme dhe të përshtatshme për të bindur një person të ditur se gjetjet janë të arsyeshme duhet të zbatohen edhe në këtë analizë.

Konkluzionet ofrojnë disa mundësi shtesë për të përfshirë shkaqet në analizë.

Ndërsa konkluzionet duhet të ndërtohen mbi gjetjet dhe të rrjedhin në mënyrë logjike prej tyre, hapësira për përfshirjen e shkaqeve si pjesë e konkluzioneve është disi më e madhe se kur paraqiten si gjetje. Në konkluzione, është më e lehtë për SAI-të të ngrenë çështje risku,

zhvillime të mundshme ose të shprehin mendimet e tyre, gjë që mund të bëjë të mundur shpjegimin e problemeve të analizuara, edhe kur ato nuk mund të paraqiten bindshëm si pjesë e gjetjeve. Megjithatë, sipas nesh, kjo teknikë duhet të përdoret me kujdes dhe vëmendje të duhur.

Mbështetja e SAI-ve për të zhvilluar auditimin e performancës me ndikim

Në bashkëpunimin ndërkombëtar për zhvillim të NAO-së Suedeze, kemi mbështetur shumë SAI në krijimin e auditimit të performancës. E konsiderojmë këtë si një proces kompleks që kërkon nga SAI-t pritshmëri realiste fillestare dhe qëndrueshmëri. Rezultate të mira mund të mos vijnë shpejt, por përfitimet afatgjata të zhvillimit të kësaj disipline të auditimit mund të jenë të konsiderueshme. Zhvillimi i funksioneve të auditimit të performancës mund të përshkruhet si një proces që ndodh në tre faza të mbivendosura:

- Hyrja: Në këtë fazë, fokusi është në mbështetjen e audituesve dhe menaxherëve për të zhvilluar kuptimin e tyre mbi parimet, konceptet dhe proceset e punës të auditimit të performancës. Ata gjithashtu duhet të mësojnë t'i zbatojnë ato për të hartuar raporte që paraqiten në parlament dhe bëhen publike.
- Trajnimi dhe mentorimi i ekipeve të auditimit dhe menaxherëve është prioritet, ndërsa proceset dhe teknikat për auditim dhe menaxhimin e auditimeve prezantohen gradualisht dhe testohen në situata reale.
- Institucionalizimi: Kur kuptimi dhe aftësitë janë kryesisht të konsoliduara, fokusi zhvendoset paksa drejt mbështetjes së SAI-ve për të krijuar procese organizative që u mundësojnë të zhvillojnë një aparat prodhimi funksional, duke siguruar një prodhim të rregullt dhe të qëndrueshëm të raporteve. Kjo përfshin menaxhimin e ekipeve të auditimit, menaxhimin e cilësisë, planifikimin, rekrutimin, zëvendësimin e stafit, trajnimin e trajnerëve, marrëdhëniet me parlamentin dhe entitetet e audituara, si dhe ndjekjen e masave.

- Përmirësimi i cilësisë: Si faza e fundit në procesin e zhvillimit, pasi SAI-t kanë krijuar sisteme të forta, ata kanë arsye për të reflektuar rregullisht mbi nevojën për ndryshime dhe mundësitë për përmirësimin e mëtejshëm të cilësisë së raporteve dhe ndikimit të tyre. Zonat e rëndësishme për raporte me ndikim janë përdorimi efektiv i njohurive ekzistuese, projektimi i studimeve sistematike dhe përdorimi i ndërgjegjshëm i metodave nga vlerësimet dhe shkencat sociale për të zhvilluar evidenca për problemet kryesore të performancës dhe arsyet e tyre. Ashtu si mësimi i vazhdueshëm për audituesit, SAI-t duhet të reflektojnë rregullisht mbi mënyrat për të përmirësuar sistemet dhe proceset e tyre.
- Workshop: trajnuese për audituesit e performancës dhe menaxherët mbi dizajnin e auditimit dhe dizajnin e studimit për gjenerimin e informacionit empirik përmes metodave cilësore dhe sasiore. Shembuj të metodave cilësore të dobishme përfshijnë përdorimin e informacionit nga intervistat, analizën e dokumenteve dhe vëzhgimet si evidencë.

Shembuj të metodave sasiore të dobishme përfshijnë statistikën përshkruese, realizimin e sondazheve, analizën e regresionit, modelet "diferencë në diferencë", inferencën shkaktësore dhe analizën e të dhënave. Trajnimet mund të trajtojnë gjithashtu raportimin miqësor për lexuesin ose trajnim për trajnerët, në mënyrë që disa auditues të ofrojnë trajnime të brendshme ose të zhvillohen në ekspertë metodologjikë të brendshëm, duke ofruar trajnime dhe mentorim metodologjik për kolegët e tyre.

Ligjërata nga një profesor i shkencave politike mbi nivelet e ndryshme të thellësisë analitike në raportet e auditimit të performancës. Ligjëratat e regjistruara në video përdoren në trajnime si bazë për reflektim profesional dhe diskutim mbi nevojën për auditime të performancës shpjeguese.

Kjo nuk ka për qëllim vetëm të konfirmojë praninë e problemeve kryesore të performancës, por edhe të ofrojë një analizë më të thelluar mbi natyrën e tyre dhe arsyet për to si bazë për rekomandime.

Ligjërata nga i njëjti profesor mbi përdorimin e teorive të shkencave sociale në auditimin e performancës. Ligjëratat trajtojnë mënyrën se si teoritë mund të ofrojnë shpjegime të mundshme për problemet e performancës bazuar në teorinë e agjencisë, teorinë e burokratit në nivelin lokal, teorinë e lidershit dhe teorinë institucionale. Kjo mund të motivojë audituesit të studiojnë nëse shpjegime të tilla janë relevante në auditimin specifik, duke i ndihmuar të bëjnë pyetje të mira. Njohuritë ekzistuese nga burime të tjera përveç kërkimeve mund të përdoren në një mënyrë të ngjashme. Këto ligjërata përdoren gjithashtu si bazë për reflektim profesional dhe diskutim.

Mentorimi metodologjik i auditimeve në hartimin e auditimeve, përdorimin e metodave nga shkencat sociale dhe hartimin e raporteve të lehta për lexuesin. Ndërsa trajnimi mund të jetë i nevojshëm për të zgjeruar kuptimin dhe njohuritë metodologjike të audituesve, vetëm përmes përvojës në përdorimin praktik të tyre audituesit zhvillojnë aftësitë për ta realizuar këtë vetë.

Konkluzione

Standardet përcaktojnë auditimin e performancës si një vlerësim të thelluar për të parë nëse parimet e tre "E"-ve janë përmbushur dhe nëse ka hapësirë për përmirësim. Thelbi është të analizohet marrëdhënia midis rezultateve dhe aktiviteteve. Devijimet nga kriteret e zgjedhura nuk janë të mjaftueshme për të përcaktuar problemet e performancës, pasi duhet gjithashtu të identifikohen mundësi për përmirësim.

Standardet ofrojnë argumente për SAI-t që të synojnë raporte auditimi të pasura në njohuri. Shkaqet e problemeve pritët të analizohen në të gjitha auditimet, rekomandimet duhet të adresojnë shkaqet dhe të sjellin vlerë, duke shmangur pohimet e vetëkuptueshme. Identifikimi i mundësive për përmirësim kërkon gjithashtu analizë më të thelluar dhe raporte shpjeguese.

Standardet lënë hapësirë që SAI-t të përshtatin auditimet e tyre me kontekstin dhe të reagojnë ndaj nevojave dhe tendencave në ndryshim. Rrënjët dhe zhvillimi historik i auditimit të performancës gjithashtu ndryshojnë. Në këtë artikull, ne paraqesim dy mekanizma të ndikimit që duhet të përdoren gjithmonë në auditimet e performancës: nxitja e përmirësimit përmes ofrimit të njohurive dhe perspektivave, si dhe ushtrimi i presionit për ndryshim duke e bërë vlerësimin ndaj përgjegjësisë publik.

Dallimet midis auditimeve dhe SAI-ve në përdorimin e këtyre mekanizmave na ndihmojnë të kuptojmë variacionet e vëzhguara.

SAI-t, si dhe ekipet individuale, kanë arsye të marrin në konsideratë se si të pozicionohen më mirë dhe të krijojnë një ekuilibër midis këtyre dy mekanizmave për të ofruar auditime të performancës me ndikim. Në këtë proces, ata duhet të jenë të vetëdijshëm se përdorimi ekstrem i cilitdo prej mekanizmave çon në auditime që nuk përmbushin standardet.

SAI-t që duan të synojnë prodhimin e raporteve të pasura në njohuri kanë arsye për të forcuar dizajnin e përgjithshëm të auditimit dhe dizajnin e studimit, si dhe për të përmirësuar kuptimin metodologjik dhe përdorimin e teorive dhe metodave nga shkencat sociale midis audituesve dhe menaxherëve.

Punimi 3: Perspektivat e Auditimit për Adaptueshmërinë e Organizatave në Kontekstin e Rregulloreve Evropiane për Qëndrueshmërinë – Gjykata e Llogarive e Rumanisë

Lorena Predescu

Auditues i Jashtëm
Publik
Gjykata e Llogarive e
Rumanisë

Cristina Elena Voicu

Auditues i Jashtëm
Publik
Gjykata e Llogarive e
Rumanisë

Abstrakt

Sipas përfundimeve të Raportit të Gjashtë të Komitetit Ndërqeveritar të Marsit 2023 për Ndryshimet Klimatike, si dhe bazuar në vëzhgimet shkencore: "Është e qartë se ndikimi i njeriut ka ngrohur atmosferën, oqeanet dhe tokën". Raporti ngre në mënyrë të përsëritur shqetësimin për nevojën urgjente që të reduktohen në mënyrë drastike dhe të shpejtë emisionet e gazrave serë për të shmangur ngrohjen globale me 2°C, ose edhe 1.5°C, krahasuar me periudhën para zhvillimit industrial. Bashkimi Evropian dhe shtetet anëtare janë angazhuar për të kontribuar aktivisht në arritjen e objektivave të dakordësuara nga komuniteti ndërkombëtar në Marrëveshjen e Parisit nën Konventën Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike. Këto angazhime janë përkthyer gradualisht në një numër të konsiderueshëm politikash dhe rregullash evropiane, si dhe në programe operative për të ndihmuar në ndërtimin e një ekonomie më të qëndrueshme dhe rezistente ndaj presioneve klimatike dhe sociale. Presioni i ngrohjes globale është një sfidë për komunitetin si dhe për institucionet kombëtare dhe ndërkombëtare, përfshirë Institucionet Supreme të Auditimit, në lidhje me efektivitetin e përpjekjeve të tyre për adaptueshmëri. Në këtë kontekst, autorët kanë për qëllim të shqyrtojnë deri në çfarë niveli llojet aktuale të auditimeve adresojnë çështjet e qëndrueshmërisë dhe cilat janë perspektivat e reja të auditimeve për adaptueshmërinë e organizatave ndaj ndryshimeve klimatike dhe sociale. Ky punim është një dokument reflektimi mbi zhvillimet, kryesisht konceptuale, metodologjike dhe në përmbajtje, lidhur me përshtatshmërinë e auditimit në raport me ndryshimet klimatike. Në këtë prizëm, autorët kanë përdorur një seri metodash kërkimore si rishikimi i literaturës (literatura, legjislacioni kombëtar dhe evropian, dokumentacioni i INTOSAI), analiza e përmbajtjes dhe analizë të dytësore të studimeve të shumta shkencore në fushë. Po ashtu, autorët kanë përdorur përpunimin e të dhënave cilësore bazuar në teknikën e intervistës së pa strukturuar duke u nisur nga supozimi se të tilla sqarime janë të lidhura me reflektimin kolektiv mbi evoluimin e Institucioneve Supreme të Auditimit dhe transformimin e suksesshëm të disa profesioneve të prekura nga ndryshimet klimatike, përfshirë dhe profesionin e auditimit.

Fjalë kyçe

Audit, rrezik, përshtatshmëri, CSRD, Taxonomia, Ngrohja globale, Marrëveshja e Parisit

Qasja epistemologjike

Adaptueshmëria e sistemeve natyrore, ekonomike dhe sociale ndaj ndryshimeve klimatike, pra kapaciteti i tyre për t'u përgjigjur ndërhyrjeve, duke ruajtur identitetin, funksionet origjinale dhe kapacitetin për t'u përshtatur, mësuar dhe transformuar, është një shqetësim i madh për politikanët në të gjitha nivelet sot. Qasja ndaj adaptueshmërisë nga perspektiva e Institucioneve Supreme të Auditimit është reflektuar në kontekstin rregullator evropian lidhur me ngrohjen globale dhe qëndrueshmërinë.

Autorët e studimit e kanë përqendruar punën e tyre kërkimore në pyetjen e mëposhtme të kërkimit:

Cila është perspektiva e auditimit të adaptueshmërisë së organizatave në kontekstin e rregulloreve evropiane për qëndrueshmëri? Cili është interesi i Institucioneve Supreme të Auditimit?

Kjo është një pyetje komplekse, përgjigjja e së cilës ngre një sërë pyetjesh të tjera dytësore:

- Cilat janë zhvillimet në auditimin e jashtëm të nxitura nga rregulloret evropiane për adaptueshmëri?
- A mund të flasim për një auditim të adaptueshmërisë si një formë e veçantë auditimi?
- A mund ta zgjerojmë auditimin e performancës me tema që kanë të bëjnë me adaptueshmërinë të ngritura nga politikat dhe rregulloret evropiane dhe kombëtare për qëndrueshmërinë?

Në kushtet që këto përgjigje kërkojnë një studim më të thelluar, ky punim krijon një sërë mundësish për reflektim, por pa mundur të ofrojë në këtë fazë një përgjigje të mjaftueshme dhe të argumentuar. Sqarimi i aspekteve konceptuale është hapi i parë. Hapi tjetër është të paraqiten disa aspekte kontekstuale që shpjegojnë nevojën për të rritur rolin e Institucioneve Supreme të Auditimit në realizimin e SDG-ve (Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm), në raport me evolucionin e formave dhe përmbajtjeve të llojeve të ndryshme të auditimit të jashtëm.

Duke nisur nga pyetja kërkimore, ky artikull strukturohet si më poshtë:

- Adaptueshmëria vs. Adaptueshmëria Klimatike: Qasja epistemologjike
- Përshtatja me ndryshimet klimatike: një emergjencë globale
- Rritja e rolit të Institucioneve Supreme të Auditimit në SDG dhe ndryshimet klimatike
- Korniza rregullatore evropiane për qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë: Interesi ndaj Institucioneve Supreme të Auditimit
- Integrimi i konceptit të adaptueshmërisë në llojet aktuale të auditimit
- Përfundimet e studimit mbi perspektivën e auditimit të adaptueshmërisë
- Kufizimet dhe perspektivat e studimit

Adaptueshmëria vs. Adaptueshmëria Klimatike:

Qasja epistemologjike

Thelbi teorik i konceptit të Adaptueshmërisë
Koncepti i "adaptueshmërisë" vjen nga fjala latine "resilire", që do të thotë aftësia e një personi ose një sistemi për t'u përballuar me krizat, për t'u përshtatur me ndryshimin dhe për t'u rimëkëmbur nga goditjet e jashtme. Adaptueshmëria është një proces kompleks, multidimensional dhe multifaktorial (Niculescu, M., Burlaud, A., 2025). Çështja e adaptueshmërisë mund të jetë relevante në nivele të ndryshme: të një personi, një produkti, një aktiviteti, një organizate^[1], një ekosistemi, një komuniteti njerëzor, një komuniteti territorial, një ekonomie (nacionale, rajonale) etj. Interesi në rritje për adaptueshmërisë në nivelin konceptual dhe empirik është për shkak të krizave të ripërsëritura ekonomike, sociale dhe mjedisore, goditjeve që prekin shoqërinë në tërësi, të cilat krijojnë rrezik dhe pasiguri.

^[1] Në kuptimin e një konstruksioni social kolektiv, një grupim social i strukturuar, i krijuar me qëllim për të përmbushur, përmes veprimit të koordinuar, objektiva kolektive. Organizatat përfshijnë entitete publike ose private.

Shumëllojshmëria e faktorëve shqetësues, nga njëra anë, dhe elementët vulnerabël ndaj tyre, nga ana tjetër, kanë çuar në ndarjen e konceptit kryesor në adaptueshmëri organizative, ekonomike, ekologjike, klimatike, sociale etj.

Organizimi i punës kërkimore është përqendruar kryesisht në adaptueshmërinë organizative, por pa arritur në një përkufizim të përbashkët dhe universal. Për disa, adaptueshmëria është "aftësia e brendshme e një organizate për të ruajtur ose rifituar një gjendje dinamike të qëndrueshme që i mundëson asaj të vazhdojë aktivitetet pas një aksidenti të madh dhe/ose në prani të stresit të vazhdueshëm" (Weick, K., 2015). Për të tjerë, ajo nënkupton "aftësinë e një organizate për të vazhduar, për t'u rimëkëmbur, për të përballuar dështime, incidente, kriza dhe periodha ndërprerjeje, dhe për të qenë mjaft fleksibile për t'u përshtatur me tregje dhe mjedise të ndryshueshme si dhe për t'u përgatitur për të ardhmen" (van Maaren, I., 2022). Fjalët kyçe në këto përkufizime akademike janë "vazhdimësi", "adaptueshmëri ndaj goditjeve" dhe "aftësia për t'u rimëkëmbur".

Koncepti i adaptueshmërisë organizative shpesh lidhet me konceptin e performancës organizative, edhe pse natyra e tyre është e ndryshme, por jo kontradiktore. Performanca është aftësia e një organizate për të arritur objektivat e saj në mënyrë efikase dhe efektive, ndërsa adaptueshmëria është aftësia e saj për t'u rimëkëmbur nga goditjet. Sidoqoftë, një organizatë, publike ose private, mund të jetë shumë e suksesshme në terma afatshkurtër, por mund të mos jetë e adaptueshme ndaj krizave. Faktorët janë të shumtë: brishtësia strategjike, mungesa e vizionit afatgjatë, ngurtësia organizative etj. Në këto raste, një ngjarje e paparashikuar si një epidemi, një kataklizëm, një ndryshim i papritur në politika etj., mund ta shkaktojë rënien e saj. Një organizatë është e suksesshme dhe e adaptueshme nëse ka kontroll mbi situatën aktuale dhe njëkohësisht siguron hapësirë manovrimi për sigurinë e saj kur ndodhet përballë ngjarjeve të paparashikuara (Niculescu, M., Burlaud, A., 2025).

Bazat empirike të konceptit të adaptueshmërisë
Adaptueshmëria është një shqetësim i përsëritur i organizatave ndërkombëtare, agjencive të zhvillimit dhe institucioneve Evropiane, i cili është bërë më evident që pas krizës së COVID-19. Qasja e këtyre institucioneve ndaj adaptueshmërisë përfshin dimensione të reja, si ajo e "përgatitjes për goditje" e përmendur nga Banka Botërore, sipas së cilës adaptueshmëria është "aftësia për t'u përgatitur për ndërprerje, për t'u rimëkëmbur nga goditjet dhe për të lulëzuar pas një përvoje shkatërruese" (Banka Botërore, 2021). Kohët e fundit, Banka Botërore ka propozuar një definicion dhe metodologji për vlerësimin e adaptueshmërisë në nivelin e projekteve të investimeve, me qëllim që të informohen më mirë investitorët, vendet pritëse dhe aktorët e tjerë të interesuar për projektet. Banka ka dizajnuar një model për vlerësimin e adaptueshmërisë së një projekti bazuar në besimin në aftësinë e tij "për të integruar masa të përshtatshme adaptimi (...) për të shmangur performancën e dobët financiare, mjedisore dhe sociale në krahasim me atë që pritet" dhe për të promovuar projekte "të afta për të forcuar adaptueshmërinë klimatike të sektorit dhe përfituesve të projektit" (Grupi i Bankës Botërore, 2021). Kjo metodologji, edhe pse nuk është e detyrueshme nga standardet evropiane, mund të shërbejë si një bazë për reflektim për analistët dhe audituesit dhe si një udhëzues për institucionet e sektorit publik dhe privat.

Në qasjen e IPCC-së, adaptueshmëria është "kapaciteti i sistemeve sociale, ekonomike dhe mjedisore për t'u përballuar me ndryshimin, ndërprerjet ose ngjarjet e riskut, duke u mundësuar atyre të përgjigjen ndaj tyre ose të riorganizohen në një mënyrë që të mos humbasin funksionin, identitetin dhe strukturën e tyre thelbësore, ndërkohë që ruajnë kapacitetin për t'u përshtatur, mësuar dhe transformuar" (IPCC, 2024). Ky definicion, i frymëzuar nga Këshilli i Arktikut, pasuron qasjet e paraqitura më poshtë me dy aspekte inovative të lidhura me: kapacitetin e sistemeve

për të ruajtur aftësitë e tyre adaptuese, mësimore dhe transformuese (Niculescu, M., Burlaud, A., 2025).

Komisioni Evropian gjithashtu ka pasuruar kuptimin e adaptueshmërisë duke prezantuar një variabël të rëndësishme aksiallogjike: "aftësinë për t'u përballuar me goditje ekonomike, sociale dhe mjedisore ose ndryshime strukturore afatgjata në një mënyrë të drejtë, të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse" (Rregullorja (BE) 2021/241 e Parlamentit Evropian dhe Këshillit). Komponenti aksiallogjik është në përputhje me angazhimin Evropian për të vënë qytetarët në radhë të parë dhe për të siguruar rritje të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse. Kjo qasje është e inkorporuar në Mekanizmin e Rimëkëmbjes dhe Adaptueshmërisë, i cili ka si qëllim, ndër të tjera, t'i bëjë shtetet anëtare më të adaptueshme, të qëndrueshme dhe më të përgatitura për sfidat dhe mundësitë e tranzicionit të gjelbër dhe digjital, si dhe për të arritur objektivin e BE-së për neutralitetin klimatik deri në vitin 2050 (Rregullorja (BE) 2021/241 e Parlamentit Evropian dhe Këshillit).

Trajtimi i adaptueshmërisë organizative sot nuk mund të injorohet adaptueshmërinë klimatike për shkak të rreziqeve të shkaktuara nga kërcënimet klimatike dhe të tranzicionit. Performanca klimatike e një kompanie ilustron nga aftësia e saj për të kontrolluar rreziqet, për të kapitalizuar mundësitë e lidhura me klimën, për të siguruar vazhdimësinë e aktiviteteve të saj, dhe në përfundim, nga adaptueshmëria e saj. Definicioni i legjislatorit evropian për adaptueshmërinë klimatike është një definicion teknik që sintetizon tre dimensione të lidhura ngushtësisht:

- Substanciale: adaptueshmëria klimatike do të thotë aftësia e një biznesi për t'u përshtatur me ndryshimet klimatike dhe me ndryshimet ose pasiguritë që lidhen me to.

- Funksionale: adaptueshmëria klimatike përfshin aftësinë për të menaxhuar rreziqet klimatike në Fushën 1 dhe për të kapitalizuar mundësitë e lidhura me klimën, përfshirë aftësinë për t'u përgjigjur dhe përshtatur me rreziqet fizike dhe ato të tranzicionit;
- Strukturore: adaptueshmëria klimatike e një kompanie përfshin si qëndrueshmërinë strategjike ashtu edhe atë operacionale ndaj ndryshimeve, zhvillimeve ose pasigurive që lidhen me ndryshimet klimatike (Niculescu, M., Burlaud, A., 2025).

Dimensioni strategjik përfshin integrimin e aspekteve materiale të qëndrueshmërisë në strategjinë e një organizate, duke marrë parasysh vulnerabilitetet dhe kapacitetet e saj strategjike, bazuar në dokumentimin rigoroz. Bëhet fjalë për kapacitetin e saj për të kuptuar sfidat (zhvillimin në përgjithësi ose çështjet klimatike), për t'i parashikuar dhe për t'u përgatitur për rreziqet dhe për të shfrytëzuar mundësitë në një kontekst të kufizuar.

Dimensioni operativ ka të bëjë me aftësinë për të vepruar në terma të menaxhimit, vlerësimit dhe monitorimit të përparimit. Ekzaminimi i veprimeve të dizajnuara dhe të zbatuara për të zbutur vulnerabilitetet dhe për të forcuar adaptueshmërinë, koherenca ndërmjet politikave, veprimeve dhe burimeve të mobilizuara, fleksibiliteti dhe niveli i mundësive për të reaguar ndaj ndryshimeve, i ofron audituesit të jashtëm një pasqyrë të kapacitetit të organizatës për transformim dhe evoluimin e adaptueshmërisë së saj (Niculescu, M., Burlaud, A., 2025).

Qasja metodologjike e studimit

Ky studim bazohet në kërkimin nëpërmjet burimeve akademike, por kryesisht në burime dhe databaza të organizatave ndërkombëtare, evropiane dhe kombëtare për zhvillimin e qëndrueshëm, qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë. Autorët kanë kryer një analizë të thelluar të rregulloreve të fundit evropiane në fushën e qëndrueshmërisë me dy objektiva: të identifikojnë komponentët ligjorë që lidhen me sektorin publik dhe të identifikojnë aspekte që lidhen me sektorin privat, por që mund të shërbejnë si burim frymëzimi për Institucionet Supreme të Auditimit për llojet e auditimeve që ato përdorin aktualisht.

Këto janë, në veçanti, Rregullorja e Taksonomisë dhe rregulloret e saj të deleguara, Direktiva CSRD dhe rregullorja e saj e zbatimit, Rregullorja SFDR dhe rregulloret e saj të deleguara, emrat e plotë të të cilave jepen në bibliografi. Kërkimi nëpërmjet burimeve ka qenë i kombinuar, sipas nevojës, me analizën e përmbajtjes. Artikulli është gjithashtu i frymëzuar nga literatura e fundit mbi këtë temë^[2] dhe nga rezultatet e intervistave të pa strukturuara me specialistë të fushës.

^[2]Niculescu, M., Burlaud, A., Op. Cit.

Përshtatja me ndryshimet klimatike: një emergjencë globale

"Është e qartë se e gjithë faqja e Tokës sot mban vulën e fuqisë së njeriut,"^[3] tha Buffoni në vitin 1778. Rëndësia e vëzhgimit të tij është e dukshme edhe sot, pasi kontrolli i njeriut mbi mjedisin natyror u rrit ndjeshëm gjatë Epokës Antropocen, duke marrë dimensione dhe forma që ishin të paimagjinueshme në periudha të mëparshme. Të dhënat e shumta shkencore mbi Antropocenin, duke përfshirë gjetjen e IPCC-së se ngrohja për shkak të aktiviteteve njerëzore ishte +1° C mbi nivelet para-industriale në vitin 2017, tregojnë se me këtë ritëm, temperaturat globale do të rriten me 1.5° C rreth vitit 2040, siç tregohet në figurën më poshtë.

^[3]Georges-Louis Leclerc de Buffon (1707-1788), a French naturalist, mathematician, biologist, cosmologist, philosopher and writer, made this remark in *Les Époques de la Nature*, quoted by Maria Niculescu in *La transparence des entreprises dans un monde plus chaud – des questionnements novateurs dans la recherche de gestion*

Figura 1: Trendi i Ngrohjes Globale

Burimi: IPCC (2019) Global warming of 1.5°C, p. 54

Në këtë kontekst, lind një pyetje legjitime për të ardhmen e sistemeve ekonomike dhe sociale në një botë që po ndryshon thellësisht, projeksionet e të cilave, si dhe ndikimet dhe rreziqet e lidhura me to, ndryshojnë në varësi të urgjencës, rigozitetit dhe shkallës së veprimeve klimatike. Këto përfshijnë masat për zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike në përputhje me angazhimet globale, si dhe Marrëveshjen e Parisit të vitit 2015.

Ndërhyrja ka si qëllim të reduktojë emetimet e gazrave serë dhe të kufizojë rritjen e temperaturës mesatare globale mbi nivelet para-industriale në 1.5° C. Adaptimi është një proces i përshtatjes së veprimeve dhe sjelljes njerëzore në përgjigje të klimës aktuale ose të ardhshme dhe pasojave të saj, për të zbutur efektet e dëmshme dhe për të shfrytëzuar efektet pozitive (Rregullorja e Deleguar (BE) 2023/2772).

Zgjedhja e opsioneve për veprime klimatike dhe ndikimet e tyre ndryshojnë nga rajoni në rajon dhe nga kombi në komb, në varësi të rrethanave të tyre specifike, pasi nuk ka një mënyrë uniforme për të projektuar politika tranzicioni ose për të monitoruar përparimin drejt një të ardhmeje të qëndrueshme ndaj klimës.

Bashkimi Evropian, një lider botëror në zhvillimin e qëndrueshëm, ka zhvilluar një set politikash, rregullash dhe masash në përputhje me angazhimet globale për klimën. Kjo është një qasje komplekse, e përshtatur me sfidat e qëndrueshmërisë, e cila paraqet shumë elemente të një ndarjeje nga rregullat e vjetra dhe, veçanërisht, nga standardet vullnetare (Niculescu, M., Burlaud, A., 2023).

Forcimi i Rolit të Institucioneve Supreme të Auditimit në SDG-të dhe Ndryshimet Klimatike Kostoja e zbutjes dhe adaptimit ndaj ndryshimeve klimatike kërkon mobilizimin e një sasive të madhe burimesh, si ato publike ashtu edhe ato private. Investimet vetëm në sektorin e energjisë janë vlerësuar nga TCFD në qindra miliarda dollarë në vit.

Sipas vlerësimeve të këtij grupi punë, investimet në sektorin e energjisë gjatë periudhës 2016–2050 do të rriten, mesatarisht çdo vit, me rreth 830 miliardë dollarë (2010 US\$) mbi koston e politikave klimatike që janë tashmë në fuqi (scenario e bazës) (IPCC, 2019).

Institucionet Supreme të Auditimit, përmes misionit të tyre të kontrollit, luajnë një rol të rëndësishëm në formimin, menaxhimin dhe përdorimin e burimeve financiare publike të orientuara drejt objektivave klimatike dhe SDG-ve në përgjithësi. Ky rol u riafirmua kohët e fundit në Asamblenë e Përgjithshme të OKB-së, në Dhjetor 2024, e cila miratoi rezolutën 79/231 "Për promovimin dhe forcimin e efikasitetit, përgjegjshmërisë, efektivitetit dhe transparencës së administratës publike përmes fuqizimit të Institucioneve Supreme të Auditimit."^[4]

Kjo rezolutë thekson rolin e Institucioneve Supreme të Auditimit në promovimin e efikasitetit, përgjegjshmërisë, efektivitetit dhe transparencës së administratës publike në arritjen e objektivave dhe prioritetëve të zhvillimit kombëtar, si dhe të objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm. Rezoluta njeh rolin e Institucioneve Supreme të Auditimit në respektimin e marrëveshjeve dhe angazhimeve ndërkombëtare, përfshirë ato të lidhura me klimën. INTOSAI ka lançuar Climate Scanner, një mjet për vlerësime të pavarura të veprimeve të qeverive ndaj ndryshimeve klimatike, me të cilin janë bashkuar shumë shtete evropiane. Të gjithë vendet e Bashkimit Evropian, përfshirë edhe Rumaninë^[5], kanë bërë disa angazhime në fushën e klimës, të cilat janë bërë ligjërish detyruese në kuadër të Agjendës 2030, Marrëveshjes së Parisit të vitit 2015, Paktit të Gjelbër Evropian, Pakos Klimatike "Fit for 55" dhe NRRP-së, përkatësisht.

^[4]https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/intosai_and_united_nations/79_231_2024/EN_UN_Resol_79_231.pdf

^[5] Romania ratified the Paris Agreement through Law No 57 of 2017.

Institucionet Supreme të Auditimit kontribuojnë në realizimin e angazhimeve të bëra duke ofruar vlerësime të pavarura dhe objektive të veprimeve kombëtare në këtë fushë, pra duke vlerësuar efektivitetin e zbatimit të politikave publike të lidhura me mjedisin dhe klimën, duke vlerësuar efikasitetin e alokimit dhe përdorimit të burimeve, si dhe duke promovuar transparencën dhe qeverisjen e mirë.

Në nivel kombëtar, iniciativat lidhur me politikat për mbështetje, alokim dhe përdorim të burimeve financiare në favor të SDG-ve dhe adaptimit ndaj ndryshimeve klimatike janë shumëfishuar. Në Francë, Dega e Dytë e Gjykatës së Llogarive, e quajtur "Energji, Transport, Mjedis, Energjia dhe Deti", mbulon fushat kyçe të SDG-ve, zbutjen dhe adaptimit ndaj ndryshimeve klimatike si dhe tranzicionin ekologjik. Komuniteti i Tranzicionit të Gjelbër i ngritur në këtë degë është gjithashtu një mjet komunikimi midis ekspertëve, shkëmbimi i përvojave dhe njohurive.

Austria ka zbatuar disa mjete për zhvillimin e praktikës së buxhetimit të gjelbër, siç janë vlerësimet e ndikimit mjedisor ex-ante dhe ex-post, të cilat lejojnë vendin të pozicionohet gjatë gjithë ciklit buxhetor. Ajo gjithashtu ka integruar konsideratat e ndryshimeve klimatike në programin e saj të stabilitetit 2020–2024. Ministria e Financave e Spanjës publikoi në vitet 2021 dhe 2022 një raport vjetor mbi adaptimin e buxhetit me Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm të Agjendës 2030 të OKB-së, i cili përfshin një kapitull të veçantë të dedikuar për "buxhetin e gjelbër". Raporte të tilla janë bërë gjithashtu në vende të tjera si Norvegjia, Lituania, Mbretëria e Bashkuar etj.

Rumania ka rregulluar buxhetimin e gjelbër me anë të Urdhrit të Qeverisë nr. 75/2024 dhe me Vendimin nr. 1.074 të datës 28 gusht 2024 "Për miratimin e Normave Metodologjike për zbatimin e dispozitave të Urdhërit të Qeverisë nr. 75/2024,

për rregullimin e etiketimit të shpenzimeve buxhetore dhe fiskale për buxhetimin e gjelbër", si dhe Rregulloren për organizimin, funksionimin dhe detyrat e Komitetit Ndërministror për etiketimin e shpenzimeve buxhetore dhe fiskale. Ato kanë për qëllim sigurimin e menaxhimit të përgjegjshëm të burimeve financiare që kontribuojnë në mbrojtjen e mjedisit dhe luftën kundër ndryshimeve klimatike. Kështu, shpenzimet buxhetore dhe fiskale mund të klasifikohen në kategoritë e mëposhtme: shpenzime "të gjelbra", shpenzime "të kafta", shpenzime "të përziera", shpenzime "neutrale", shpenzime "të paetiketuara", nga efekti më i favorshëm, pra "shpenzimet e gjelbra", deri tek efekti më pak i favorshëm, pra "shpenzimet e kafta".

Korniza rregullatore evropiane për qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë: interesi për Institucionet Supreme të Auditimit Zhvillimi i qëndrueshëm ka qenë për një kohë të gjatë në qendër të politikave dhe nismave të zhvillimit të Bashkimit Evropian, me dimensionet social dhe mjedisor që janë përfshirë në Traktatet e Unionit që nga fillimi. Sipas Nenit 11 të Traktatit të Funksionimit të Bashkimit Evropian:

"Kërkesat për mbrojtjen e mjedisit duhet të integrohen në përcaktimin dhe zbatimin e politikave dhe aktiviteteve të Unionit, veçanërisht me synimin për të promovuar zhvillimin e qëndrueshëm" (TFEU, 2012).

Në aspektet sociale, një numër neneshe i referohen të drejtave sociale thelbësore dhe përputhshmërisë së tyre me Kartën Sociale Evropiane (Torino, 1962), Kartën e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian (2012) etj. Institucionet evropiane kanë shprehur shpesh shqetësimin për pasojat gjithnjë e më të dëmshme të ndryshimeve klimatike dhe shterimit të burimeve për shoqëritë tona.

Në vitet e fundit, veçanërisht në kontekstin e krizës së Covid-19, ato janë mobilizuar për të promovuar zhvillim që plotëson nevojat e brezave të tanishëm dhe atyre të ardhshëm, angazhime që janë parimet udhëzuese të politikave dhe strategjive evropiane^[6] (KE, KOM (2021) 390 final). BE-ja është angazhuar që deri në vitin 2050 të bëhet kontinenti i parë neutral klimatik, të reduktojë emisionet e gazrave serë me të paktën 55% deri në vitin 2030 krahasuar me nivelet e vitit 1990, të forcojë adaptueshmërinë e saj ndaj ndryshimeve klimatike, të ç'bëjë humbjen e biodiversitetit dhe degradimin e përgjithshëm mjedisor, të mos lërë pas asnjë individ në këtë proces dhe të kontribuojë në arritjen e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm.

^[6] European Commission, COM (2021) 390 final, *Financing the transition to a sustainable economy*, p. 1

Dokumentet kryesore udhëzuese për politikat e zhvillimit të qëndrueshëm janë:

- "Plani i Veprimit: Financimi i Rritjes së Qëndrueshme" (2018)
- "Marrëveshja e Gjelbër për Europën" (2019)
- "Strategjia për Financimin e Kalimit në një Ekonomi të Qëndrueshme" (2021)

Këto janë pasuar nga një grup aktesh legislative të grupuara rreth termit "financim i qëndrueshëm". Disa prej këtyre akteve janë strukturuar në figurën më poshtë:

Figura 2: Legjislacioni i grupuar rreth termit "financë e qëndrueshme"

Këto janë akte ligjore me ndikim në shoqëri, zbatimi i të cilave duhet të çojë në ndryshime të thella në mënyrën se si shoqëria prodhon dhe konsumon. Ndërtimi i qëndrueshmërisë ndaj ndryshimeve klimatike është një objektiv i përgjithshëm i të gjitha këtyre rregulloreve dhe një prioritet evropian dhe kombëtar.

Rregulloret evropiane për qëndrueshmërinë dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike janë, ose duhet të jenë, gjithashtu pika referimi për Institucionet Supreme të Auditimit. Rregullorja për Taksonominë përcakton kriteret për të vlerësuar nëse një aktivitet ekonomik është mjedisisht i qëndrueshëm, me qëllim që të përcaktohet shkalla në të cilën një investim mund të konsiderohet i tillë. Ato janë të rëndësishme për sektorin publik, veçanërisht në kontekstin e buxhetimit të gjelbër.

Korniza lligjore kombëtare, përfshirë edhe ai i Romanisë, përputhen me parimet e përgjithshme dhe objektivat mjedisore të përcaktuara në Nenin 9 të Taksonomisë Evropiane kur etiketojnë shpenzimet buxhetore, konkretisht: lehtësimi i ndryshimeve klimatike; adaptimi ndaj ndryshimeve klimatike; përdorimi dhe mbrojtja e qëndrueshme e ujërave dhe burimeve detare; kalimi në ekonomi cirkulare; parandalimi dhe kontrolli i ndotjes; mbrojtja dhe restaurimi i biodiversitetit dhe ekosistemeve.

Rregullorja për Raportimin e Qëndrueshmërisë në Sektorin e Shërbimeve Financiare (SFRD) gjithashtu përcakton kuadrin për përfitimet e investimeve drejt aktiviteteve/sectorëve të qëndrueshëm, duke kontribuar kështu në forcimin e adaptueshmërinë e ekonomisë reale dhe qëndrueshmërinë e sistemit financiar. SFRD shkon më tej duke sjellë një sërë novacionesh konceptuale dhe substanciale në lidhje me qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë organizative (Niculescu, M., Bulaud, A., 2023).

Direktiva kërkon nga kompanitë publike dhe private të analizojnë dhe publikojnë në deklaratën e tyre për adaptueshmërisë informacion rreth qëndrueshmërisë së modelit të tyre të biznesit dhe strategjisë ndaj rreziqeve që lidhen me faktorët e qëndrueshmërisë, veçanërisht, faktorët klimatikë.

Për më tepër, kjo direktivë ka përfshirë detyrimin që deklaratat e qëndrueshmërisë të auditohet nga një auditues i jashtëm në përputhje me standardet e auditimit. Kjo është në përputhje me ambicien e ligjvënësit evropian për ta vendosur raportimin për adaptueshmërinë në të njëjtin nivel me raportimin financiar.

Ky novacion i sjellë nga CSRD forcon besueshmërinë e informacionit për adaptueshmërisë në sytë e pjesëmarrësve të tregut të kapitalit (investitorëve), punës (punonjësve), mallrave ose shërbimeve (konsumatorëve dhe përdoruesve) dhe komunitetit.

Integrimi i konceptit të adaptueshmërisë në llojet e auditimit

Vlerësimi nga Institucionet Supreme të Auditimit i aspekteve që lidhen me efektivitetin e zbatimit të politikave publike mjedisore dhe klimatike, si dhe efikasitetin në alokimin dhe përdorimin e burimeve, aktualisht realizohet kryesisht përmes përfshirjes së tyre në auditimin e performancës. Në varësi të nevojave, si dhe duke marrë parasysh ndikimin financiar të rreziqeve dhe kërcënimeve mjedisore, këto vlerësime mund të lidhen edhe me aspekte të auditimit financiar dhe të përputhshmërisë.

Megjithatë, sot qëndrueshmëria dhe adaptueshmëria e organizatave janë të ndërlidhura ngushtë, siç reflektohet në kuadrin rregullator evropian, por edhe në disa dokumente reference të INTOSAI-t, si Udhëzuesi 5330 – Auditimi i Menaxhimit të Fatkeqësive.

Për të vlerësuar integrimin e konceptit të adaptueshmërisë në dokumentet e referencës të Institucioneve Supreme të Auditimit, është kryer një analizë e përmbajtjes në lidhje me përdorimin e termave kyç si: performancë, qëndrueshmëri dhe adaptueshmëri. Kjo analizë përfshiu standardet e auditimit të INTOSAI-t^[7] që lidhen me auditimin e përputhshmërisë dhe të performancës, parimet e transparencës dhe përgjegjshmërisë, si dhe një sërë udhëzuesish, të përmbledhur në tabelat më poshtë: latest revised versions

^[7] Analiza përfshinte ato rregullore të auditimit të INTOSAI-t në versionet e fundit të rishikuara.

Tabela 1: Analiza e përmbajtjes së rregulloreve të auditimit për Institucionet Supreme të Auditimit

Rregullat e auditimit në fuqi për SAI	Viti	Performanca	Qëndrueshmëria	Adaptueshmëria
Udhëzuesi 5330 Mbi Auditimin e Menaxhimit të Fatkeqësive	2020	12	9	14
Udhëzuesi 5250 Mbi Auditimin e Borchit Publik	2020	42	41	0
Udhëzuesi 4900 Udhëzime mbi Autoritetet dhe Krite që duhen marrë parasysh gjatë shqyrtimit të aspekteve të rregullsisë dhe të konformitetit në Auditimin e Përputhshmërisë	2020	0	1	0
INTOSAI P 12 Vlera dhe përfitimet e Institucioneve Supreme të Auditimit në ndryshimin e jetës së qytetarëve	2019	6	0	0
INTOSAI P_20 Parimet e transparencës dhe llogaridhënies	2019	5	0	0
ISSAI 3000 Standardet e Auditimit të Performancës	2019	101	0	0
ISSAI 4000 Standardet e Auditimit të Përputhshmërisë	2019	1	0	0
Udhëzuesi 3910 Konceptet bazë të auditimit të performancës	2019	125	0	0
Udhëzuesi 3920 Procesi i auditimit të performancës	2019	134	0	0
Udhëzuesi 5090 Auditimi i Institucioneve Ndërkombëtare	2019	11	0	0
Udhëzuesi 5100 Auditimi i Sistemeve të informacionit	2019	18	0	0
Udhëzuesi 5200 Aktivitete me perspektivë mjedisore	2019	74	23	0
Udhëzuesi 5201 Auditimi Mjedisor në kontekstin e auditimit financiar dhe auditimit të përputhshmërisë	2019	25	26	0
Udhëzuesi 5202 Zhvillim i Qëndrueshëm, roli i SAI – ve	2019	39	273	0
Udhëzuesi 5203 Bashkëpunimi në auditimet e marrëveshjeve ndërkombëtare mjedisore	2019	4	9	0
Udhëzuesi 9040 Praktikë e mira lidhur me transparencën e Institucioneve Supreme të Auditimit	2019	22	1	0
Udhëzuesi 9020 Vlerësim i politikave publike	2016	30	0	0

Burimi: Përpunuan autorët

Ndërsa konceptet e performancës dhe mjedisit janë të përsëritura dhe të konsoliduara prej kohësh në teorinë dhe praktikën e auditimit të jashtëm, konceptet e qëndrueshmërisë dhe adaptueshmërisë janë ende në zhvillim dhe përmenden vetëm në udhëzimet e dedikuara (Udhëzimi 5330 për Auditimin e Menaxhimit të Katastrofave, Udhëzimi 5202 për Zhvillimin e Qëndrueshëm: Roli i ISK-ve).

Nëse i referohemi kuadrit ligjor kombëtar, pra dokumenteve të politikave publike dhe rregulloreve që zbatojnë strategjitë kombëtare të miratuara nga Qeveria në procesin e arritjes së Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm (SDGs), analiza e përmbajtjes zbuloi një frekuencë më të lartë të përdorimit të konceptit të adaptueshmërisë (397) në legjislacionin kombëtar dhe politikat publike, krahasuar me konceptin e performancës (284).

Tabela 2: Analiza e përmbajtjes së rregulloreve kombëtare

Rregulloret kombëtare	Viti	Performanca	Qëndrueshmëria	Adaptueshmëria
Vendimi nr. 1010, datë 14 gusht 2024, për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Adaptimin ndaj Ndryshimeve Klimatike për periudhën 2024-2030, me perspektivë deri në vitin 2050	2024	20	161	226
Plani Kombëtar i Integruar për Energjinë dhe Ndryshimet Klimatike 2025-2030 – i përditësuar në tetor 2024	2024	14	136	7
STANDARDET METODOLOGJIKE, datë 28 gusht 2024, për zbatimin e dispozitave të Urgjencës së Qeverisë nr. 75/2024 për rregullimin e etiketimit të shpenzimeve buxhetore dhe fiskale në kuadër të buxhetimit të gjelbër	2024	0	11	1
RREGULLORJA, datë 28 gusht 2024, mbi organizimin, funksionimin dhe detyrat e Komitetit Ndërmnistror për etiketimin e shpenzimeve buxhetore dhe tatimore	2024	0	2	0
Vendimi nr. 1215, datë 29 nëntor 2023, për miratimin e strategjisë afatgjatë të Rumanisë për reduktimin e emetimeve të gazrave serë, "Rumani Neutral në 2050"	2023	0	91	38
Plani Kombëtar i Veprimit për zbatimin e Strategjisë Kombëtare për Adaptimin ndaj Ndryshimeve Klimatike për vitet 2023-2030	2023	4	20	12
Vendimi nr. 1575, datë 28 dhjetor 2022, për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Zhvillimit Urban të Integruar për Qytete Reziliente, të Gjelbërta, Inkluzive dhe Konkurruese 2022-2035 – Politika Urbane e Rumanisë	2022	18	27	54
Vendimi nr. 1172, datë 21 shtator 2022, për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Ekonominë Circulare	2022	27	428	5
Urdhëri i Emergjencës nr. 108, datë 30 qershor 2022, për dekarbonizimin e sektorit energjetik	2022	0	0	5
Plani Kombëtar i Veprimit për zbatimin e Strategjisë Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Rumanisë 2030	2022	2	120	3
Vendimi nr. 1076, datë 4 tetor 2021, për miratimin e Planit Kombëtar të Integruar për Energjinë dhe Ndryshimet Klimatike 2021-2030	2021	89	136	34
Vendimi nr. 1034, datë 27 nëntor 2020, për miratimin e Strategjisë Kombëtare Afatgjatë të Rinovimit për mbështetjen e rinovimit të stokut kombëtar të ndërtesave rezidenciale dhe jo-rezidenciale, publike dhe private, dhe transformimin e tij gradual në një stok ndërtesash me efikasitet të lartë energjetik dhe të dekarbonizuar deri në vitin 2050	2020	113	3	5
Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Rumanisë 2030, e miratuar me Vendimin nr. 877, datë 9 nëntor 2018	2018	11	6	15

Burimi: Përpunuan autorët

Kërkimi në literaturë mbi raportet e auditimit të prodhuara nga SAI i Rumanisë gjatë dy viteve të fundit, të rëndësishme për temën tonë të kërkimit, veçanërisht sepse misionet e auditimit të performancës kanë aplikuar një metodologji të re dhe inovative, të zhvilluar në partneritet me Bankën Botërore, zbuloi të njëjtën situatë me atë që u gjet në analizën e rregulloreve të INTOSAI-t. Konkretisht, koncepti i “performancës” shfaqet shumë më shpesh (154 raste) sesa koncepti i “adaptueshmërisë” (17 raste). Megjithatë, frekuenca relative e konceptit të adaptueshmërisë në këto raporte auditimi është dukshëm më e lartë se në rregulloret e INTOSAI-së që u analizuan, duke treguar një interes në rritje për adaptueshmërinë në fushën e auditimit.

Tabela 3: Analiza e përmbajtjes së raporteve të fundit të auditimit të performancës të SAI-të të Rumanisë

Raportet e Auditimit të Performancës	Viti	Performanca	Qëndrueshmëria	Adaptueshmëria
<i>Politikat publike në shërbimet publike të ujit dhe kanalizimeve. Barazia vs pabarazisë në aksesin e popullsisë në këto shërbime</i>	2024	20	9	5
<i>Parandalimi dhe luftimi i efekteve të ndryshimeve klimatike në bujqësinë rumune</i>	2023	24	4	6
<i>Energjia e rinovueshme dhe kontributi i saj në pavarësinë energjetike</i>	2023	3	1	5
<i>Vlerësimi i eficiencës dhe efektivitetit të programeve, veprimeve dhe masave të ndërmarra për parandalimin e rrezikut nga përmbytjet, reagimin dhe rimëkëmbjen nga efektet e përmbytjeve në territorin e Rumanisë në periudhën 2014 - 2021</i>	2023	18	0	1
<i>Performanca në zbatimin e strategjive dhe politikave të investimeve dhe prodhimit të gazit</i>	2023	74	0	0
<i>Vlerësimi i eficiencës dhe efektivitetit të programeve, veprimeve dhe masave të ndërmarra për parandalimin e rrezikut nga përmbytjet, reagimin dhe rimëkëmbjen nga efektet e përmbytjeve në Rumani në periudhën 2014-2021</i>	2023	15	0	0

Burimi: Përpunuan autorët

Përfundimet e kërimit mbi perspektivën e auditimit të adaptueshmërisë

Gjetjet e këtij studimi ofrojnë bazën për propozimet e mëposhtme që mund të kontribuojnë në integrimin e konceptit të adaptueshmërisë në auditimin e jashtëm.

a) Zgjerimi i përdorimit të Taksonomisë së BE-së në vlerësimin ex - ante dhe ex - post të politikave publike që lidhen me mjedisin dhe ndryshimet klimatike

Taksonomia (Rregullorja e Taksonomisë dhe Rregulloret e Deleguara) është një referencë globale për krijimin e një gjuhe të përbashkët mbi qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë, dmth një kuptim të përbashkët të kritereve që përcaktojnë një aktivitet të qëndrueshëm në raport me mjedisin (Niculescu, M., Voicu, C., 2024).

Vlerat e saj kognitive dhe operacionale e bëjnë atë një mjet efektiv për vlerësimin e efikasitetit të zbatimit të politikave publike që lidhen me mjedisin dhe ndryshimet klimatike.

Ajo mund të përdoret për të vlerësuar ndikimin e politikave publike mjedisore, si eks-ante ashtu edhe eks-post, për të vlerësuar pasojat e veprimeve publike mbi mjedisin dhe ndryshimet klimatike. Kjo për arsye se metodologjia e Taksonomisë bazohet në kritere teknike

rigoroze filtrimi (TSCs) të cilat përcaktojnë nivelet e performancës që një aktivitet ekonomik duhet të përmbushë për t'u kualifikuar si një aktivitet që jep një kontribut substancial në një nga objektivat klimatike ose mjedisore. Kriteret TSC lejojnë identifikimin e kontributeve potenciale më relevante ndaj objektivit mjedisor në fjalë, duke marrë parasysh ndikimet afatshkurtra dhe afatgjata të një aktiviteti të caktuar ekonomik. Kriteret e Taksonomisë bazohen, sipas rastit, në legjislacionin ekzistues të BE-së, praktikën më të mira, standardet dhe metodologjitë, si dhe standardet, praktikën dhe metodologjitë e vendosura nga organe publike të njohura ndërkombëtare. Ato marrin në konsideratë, sa më shumë të jetë e mundur, treguesit e qëndrueshmërisë, skemat e etiketimit dhe certifikimit të Bashkimit, klasifikimet statistikore të Bashkimit dhe çdo legjislacion të rëndësishëm në fuqi.

b) Përfshirja e temave të adaptueshmërisë në auditimin e performancës

Manuali i Auditimit të Performancës përmban një sërë testesh të sugjeruara lidhur me mjedisin; si shtesë dhe në sinergji me këto mund të shtohen dhe çështjet e adaptueshmërisë që sugjerohen në tabelën më poshtë:

Tabela 4: Aspektet e propozuara të adaptueshmërisë

Temat e auditimit të performancës *	Temat e sugjeruara nga standardet evropiane të raportimit të qëndrueshmërisë
Cilësia e objektivave dhe vendosja e objektivave	Cilësia e objektivave dhe vendosja e synimeve për adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike NB: Rregullorja e deleguar e CSRD-së përfshin rregulla për vendosjen e objektivave klimatike (angazhimet ndërkombëtare, dëshmitë shkencore etj.)
Auditimi i sistemeve të kontrollit të rreziqeve organizative	Auditimi i sistemeve të kontrollit të rrezikut Auditimi i sistemeve për kontrollin e rreziqeve organizative lidhur me korrupsionin, ryshfetin dhe lobimin në lidhje me çështjet mjedisore
Mjedisi, ndryshimet klimatike dhe zhvillimi i qëndrueshëm	Auditimi i aspekteve inovative të ngritura nga rregullat për informacionin mjedisor të Direktivës CSRD ESRS E1 Ndryshimet klimatike ESRS E2 Ndotja ESRS E3 Uji dhe burimet detare ESRS E4 Biodiversiteti dhe ekosistemet ESRS E5 Përdorimi i burimeve dhe ekonomia cirkulare

[†] Sipas Manualit të Auditimit të Performancës, SAI Rumania, 2023 dhe CSRD

c) Pasurim i llojeve aktuale të auditimit me temat që lidhen me rrezikun klimaterik

Siç u evidentua nga analiza e përmbajtjes, Udhëzuesi 5330 “Udhëzime për Auditimin e Menaxhimit të Katastrofave” është ai që fokusohet më shumë tek adaptueshmëria. Ai mund të përditësohet duke marrë parasysh klasifikimin e rreziqeve klimatike, fizike dhe tranzitore të propozuara nga Taksonomia Evropiane, i cili është më i përshtatshëm për kontekstin aktual dhe gjendjen e ngrohjes globale.

Në rekomandimet e saj të vitit 2017, Grupi i Punës për Zbulimet Financiare të lidhura me Klimën (TCFD), i krijuar nën ombrellën e Bordit të Stabilitetit Financiar të G20, identifikoi dy kategori rrezikesh klimatike: rreziqet fizike, dmth. rreziqet që rrjedhin nga dëmtimet direkte të shkaktuara nga ngjarjet meteorologjike dhe klimatike, dhe rreziqet e tranzicionit, dmth. rreziqet që dalin nga efektet e zbatimit të një modeli ekonomik me karbon të ulët.

TCFD bën dallimin midis rreziqeve akute dhe kronike. Rreziqet akute shkaktohen nga ngjarje si katastrofat natyrore, të cilat frekuenca dhe intensiteti i tyre mund të rritet: stuhi, uragane, përmytje etj. Rreziqet kronike lidhen me ndryshime afatgjata në modelet klimatike, si rritja e temperaturave, me pasojat si rritja e nivelit të detit, nxehtësia kronike, ndryshimi i modeleve të reshjeve dhe variabiliteti i tyre, zhdukja e disa burimeve etj.

Ky klasifikim ka shërbyer si bazë për Taksonominë e BE-së, e cila përmban klasifikimin e mëposhtëm të rreziqeve fizike:

Tabela 5: Klasifikimi i rreziqeve të lidhura me klimën

	Rreziqet e lidhura me temperaturën	Rreziqet e erës	Rreziqet e lidhura me ujin	Rreziqet e lidhura me masat e ngurta
Kronike	Ndryshimi i temperaturës (ajri, uji i ëmbël, uji i detit)	Ndryshimi i regjimit të erës	Ndryshimi i modeleve të reshjeve dhe llojeve të reshjeve (shi, breshër, borë/akull)	Erozioni bregdetar
	Stresi nga nxehtësia		Variabiliteti i reshjeve ose hidrologjik	Degradimi i tokës
	Variabiliteti i temperaturës		Acidifikimi i oqeanëve	Erozioni i tokës
	Shkërrirja e permafrostit		Intruzioni i ujit të kripur	Rrjedhje e vetme (lëvizje e tokës)
			Rritja e nivelit të detit	
			Stresi i ujit	
Akute	Valë të nxehti	Ciklon, uragan, tajfun	Thatësirë	Ortek
	Valë të ftohti / ngrica	Stuhi me vetëtimë (duke përfshirë stuhitë me dëborë dhe stuhitë me pluhur apo rërë)	Reshje të dendura (shi, breshër, borë/akull)	Rrëshqitje dheu
	Zjarre pyjore	Tornado	Përmytje (bregdetare, lumore, nga reshjet, nëntokësore)	Zhytje e tokës (ose: fundosje e dheut)
			Zbrazje e menjëhershme e liqeneve akullnajore	

Burimi: TCFD

Sipas TCFD-së, rreziqet e tranzicionit përfshijnë këto tre kategori rreziku: rreziqet rregullatore dhe ligjore, rreziqet teknologjike, si dhe rreziqet e tregut dhe reputacionit.

Rreziqet rregullatorë dhe ligjore lidhen me ndryshime në politikat publike për zbutjen apo përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, ose me humbjet dhe dëmet që mund të rrjedhin nga këto ndryshime. Duke marrë parasysh dinamikën e politikave publike në këtë fushë, si dhe ndryshimet klimatike që po përjetojmë, kjo kategori rreziku prek çdo lloj organizate.

Rreziqet teknologjike burojnë nga risitë dhe përparimet teknologjike që ndihmojnë në luftimin e ndryshimeve klimatike (si teknologjitë e reja të energjisë së rinovueshme, ruajtja e energjisë, kapja e karbonit etj.). Ato po zhvillohen me shpejtësi, duke ndikuar në strukturën e aktiveve publike dhe private, përmes shfaqjes së "aktiveve të braktisura" (stranded assets) dhe adaptueshmërisë së tyre.

Rreziqet e reputacionit lindin nga ndryshimi i perceptimit të palëve të interesit lidhur me kontributin e një organizate në tranzicionin drejt një ekonomie me emetime të ulëta karboni.

Nxitja e transparencës dhe qeverisjes së mirë mbi sfidat klimatike në sektorin publik

Cilësia e auditimit ndikohet nga disponueshmëria dhe cilësia e informacionit. Këto dy elementë nuk janë gjithmonë të garantuar për institucionet publike. Në sektorin privat, detyrimi për të publikuar deklaratën e qëndrueshmërisë mbi bazën e standardeve të aplikueshme për kategori të caktuara kompanish (mbi një madhësi të caktuar aktiviteti), siç kërkohet nga Direktiva për Raportimin e Qëndrueshmërisë së Korporatave (CSRD) dhe rregullat zbatuese të saj, përbën një hap të rëndësishëm përpara. Kompanitë janë të detyruara të ndajnë informacionin e nevojshëm për të kuptuar ndikimin e aktivitetit të tyre mbi çështjet e qëndrueshmërisë dhe informacionin

e nevojshëm për të kuptuar se si këto çështje ndikojnë në zhvillimin, performancën dhe pozicionin e biznesit. Ndikimet, rreziqet dhe mundësitë kryesore identifikohen dhe raportohen në bazë të parimit të materialitetit të dyfishtë, duke përbërë burime të besueshme për auditimin e qëndrueshmërisë, përfshirë edhe aspektet e adaptueshmërisë.

Për pasojë, kërkesat për raportim të qëndrueshmërisë janë shumë më të rrepta në sektorin privat sesa në sektorin publik, ku një raportim i tillë financiar nuk kërkohet. Kjo asimetri kërkon gjetjen e zgjidhjeve për të promovuar transparencën dhe qeverisjen e mirë në lidhje me çështjet klimatike dhe të adaptueshmërisë në sektorin publik.

Kufizimet e kërkimit dhe rrugët për kërkime të mëtejshme

Autorët janë të vetëdijshëm për kufizimet e këtij studimi për shkak të kufizimeve kohore, kompleksitetit dhe vështirësive teknike të temës. Burimet e dokumenteve në fushën e zhvillimit të qëndrueshëm ose të lidhura me mjedisin apo klimën janë të konsiderueshme. Struktura dhe interpretimi i tyre përmes këndvështrimit të auditimit të adaptueshmërisë rezultoi të ishte një ushtrim i ri dhe i vështirë. Megjithatë, ky është një hap paraprak që ka çuar në pyetje të mëtejshme kërkimore:

a) Sa i dëshirueshëm dhe i realizueshëm është publikimi i një raporti të auditueshëm të qëndrueshmërisë, ekuivalent me deklaratën e qëndrueshmërisë në sektorin privat, nga ana e shtetit dhe institucioneve publike?

b) Sa i dëshirueshëm dhe i realizueshëm është prezantimi e një lloji të ri auditimi në sektorin publik, "auditimi i adaptueshmërisë", dhe krijimi i një profesioni të ri, "audituesi i adaptueshmërisë", i barabartë me audituesin e adaptueshmërisë në sektorin privat? Përgjigja e këtyre pyetjeve kërkon mobilizim dhe reflektim kolektiv.

VII. Referenca

Arctic Council (2013), Glossary of terms, in Arctic Resilience Interim Report 2013, Stockholm Environment Institute and Stockholm Resilience Centre, Stockholm, Sweden, p. viii

European Commission, COM (2021) 390 final, Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy, p. 1, available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/it/ALL/?uri=CELEX%3A52021DC0390>

World Bank Group, (2021), Resilience Rating System: A methodology for building and tracking resilience to climate change. © World Bank, p. 7, available online: <http://hdl.handle.net/10986/35039>

Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC (2019), Special Report on the impacts of global warming of 1.5 °C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty, p. 88, available online: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15>

Niculescu, M., Burlaud, A. (2025), Durabilité et RSE. Analyse et audit de durabilité, Éditions Foucher, Paris, (in progress of publication, due July 2025)

Niculescu, M., Burlaud, A. (2023), From Non-Financial Disclosure to Sustainability Reporting: New Challenge for Financial Analysts and Auditors , *Audit Financier* n° 4, 2023, p. 685-714

Niculescu, M., Burlaud, A. (2023), La déclaration de durabilité : recherche d'un nouveau rapport entre les règles de droit et la réalité sociale, *Revue Interdisciplinaire Droit et Organizations*, n° 6, 2023, p. 13 - 46, available online: <https://www.revue-rido.com/wp-content/uploads/RIDO-6-Revue-Interdisciplinaire-Droit-et-organizations-2023-BP.pdf>

Niculescu, M., Burlaud, A., Predescu, L. (2024), Expectation Gap: the Story of the Auditor's Necessary and Impossible Mission, *Audit Financier*, vol. XXII, n° 4(176)/2024, pp. 695-723

Niculescu, M., (2024), Conférence OIF-Agence roumaine pour l'investissement et le commerce extérieur, Le nouveau cadre européen en matière de développement durable, l'intérêt pour les entreprises de l'espace francophone, Bucharest, October 2024

Niculescu, M., Voicu, C., (2024), Le passage du soft law au hard law en matière de durabilité. L'impact du nouveau rapport entre les règles de droits et la réalité sociale sur la théorie et la pratique du management, The 5 th International Conference GIKS 2024 "Global Interferences of Knowledge Society", 24-25 October 2024, Valahia University Târgoviște

Van Maaren, I., (2022), A reference model for auditing organizational resilience, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 96(7/8):201-211, available online: <https://doi.org/10.5117/mab.96.89573>

Weick, K., Sutcliffe, K., (2015) *Managing the Unexpected: Sustained Performance in a Complex World*, Third Edition, Wiley Press Room, p. 12, available online: <https://doi.org/10.1002/9781119175834>

Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088/ (Taxonomy Regulation)

Commission Delegated Regulation (EU) 2021/2139 of 4 June 2021 supplementing Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council by establishing the technical screening criteria for determining the conditions under which an economic activity qualifies as contributing substantially to climate change mitigation or climate change adaptation and for determining whether that economic activity causes no significant harm to any of the other environmental objectives (Climate Delegated Regulation)

Regulation (EU) 2019/2088 of the Parliament and of the Council of 27 November 2019 on sustainability-related disclosures in the financial services sector/SFDR (Sustainable Finance Disclosure Regulation)

Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014 and Directives 2004/109/EC, 2006/43/EC and 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting/CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive)

Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards

Regulation (EU) 2019/2089 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Regulation (EU) 2016/1011 as regards EU Climate Transition Benchmarks, EU Paris-aligned Benchmarks and sustainability-related disclosures for benchmarks

Regulation (EU) 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 on European Green Bonds and optional disclosure for bonds marketed as environmentally sustainable and for sustainability-linked bonds

Regulation (EU) 2021/241 of the European Parliament and of the Council of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility

Parliament of Romania, Law no. 57 of 2017 for the ratification of the Paris Agreement

Romanian Government, Decision no. 1.074 of 28 August 2024 for the approval of the Methodological Norms for the implementation of the provisions of Government Emergency Ordinance no. 75/2024 on the regulation of the labelling of budgetary and fiscal expenditure for green budgeting, as well as of the Regulation on the organisation, functioning and tasks of the Inter-ministerial Committee for the labelling of budgetary and fiscal expenditure

Romanian Government, Emergency Ordinance no. 75 of 21 June 2024 regulating the labelling of budgetary and fiscal expenditure for green budgeting https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/intosai_and_united_nations/79_231_2024/EN_UN_Resol_79_231.pdf

Punimi 4: Ndërtimi i Institucioneve të Qëndrueshme: Përshtatja ndaj Dinamikave Mjedisore – Perspektiva e auditimit të jashtëm" – Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Myrvete Gashi Morina

Asistent Auditor i
Përgjithshëm

Zyra Kombëtare e
Auditimit të Kosovës

Samir Zymberi

Drejtor i Departamentit
të Auditimit të IT

Zyra Kombëtare e
Auditimit të Kosovës

Abstrakt

Në kohë sfidash dinamike globale dhe përparimesh teknologjike, metodologjitë e auditimit po kalojnë nëpër transformime të rëndësishme për të përmbushur kërkesat në zhvillim të institucioneve. Ky punim shqyrton evolucionin në praktikat e auditimit, duke theksuar integrimin e teknologjive inovative, miratimin e qasjeve të bazuara në risk dhe zbatimin e kornizave të ndryshueshme. Fokusi kryesor në këtë punim është në auditimet e performancës.

Fjalë kyçe:

metodologjitë e auditimit, qëndrueshmëria, analiza e të dhënave, të dhëna të mëdha, inteligjenca artificiale, auditimi i bazuar në risk, korniza të ndryshueshme.

Hyrja

Metodologjia e auditimit të performancës i referohet qasjes sistematike të përdorur për të vlerësuar efikasitetin, efektivitetin dhe ekonominë e programeve, operacioneve ose subjekteve qeveritare. Ajo përfshin planifikimin, marrjen e provave, analizimin, vlerësimin nëse burimet përdoren në mënyrë optimale për të arritur objektivat e synuara dhe raportimin mbi to – kryesisht të udhëhequr nga standardet ndërkombëtare siç është korniza SNISA.

Kalimi nga metodologjitë tradicionale të auditimit në qasjet e fokusuara në qëndrueshmëri është bërë thelbësor. Pandemia COVID-19 tregoi nevojën për metodologji që janë adaptive, proaktive dhe të orientuara drejt së ardhmes. Gjatë pandemisë, disa SAI kanë miratuar metodat dhe kornizat e tyre të auditimit dhe janë drejtuar drejt auditimit në distancë dhe mjeteve digjitale për të ruajtur mbikëqyrjen kur qasja fizike ishte e kufizuar.

Futja e analizave të të dhënave dhe auditimit të bazuar në rrezik ka revolucionarizuar praktikat tradicionale të auditimit, duke mundësuar saktësi dhe efikasitet më të madh. Qasja e drejtuar nga teknologjia përmirëson vendimmarrjen duke ofruar njohuri më të thella mbi të dhënat. Megjithatë, ajo sjell gjithashtu sfida si nevoja për sisteme moderne dhe siguri të fortë kibernetike si dhe ndërrime kulturore për proceset e shkathëta. Këto ndryshime janë jetësore për krijimin e organizatave fleksibile që ruajnë besimin.

Ky punim shqyrton raste studimore mbi organizatat (ISA) që kanë adoptuar metodologji moderne, duke theksuar praktikat dhe mësimet e nxjerra, me fokus në auditimet e performancës. Ai eksploron ndryshimet në auditim, duke përfshirë teknologjitë inovative, qasjet e bazuara në rrezik dhe kornizat fleksibile. Studimi gjithashtu do të ofrojë rekomandime në lidhje me metodologjinë, që synojnë rritjen e qëndrueshmërisë, adresimin e rreziqeve, sigurimin e llogaridhënies dhe ofrimin e zgjidhjeve në kohë për krizat në auditimet e performancës.

2. RISHIKIMI I LITERATURËS

2.1 Roli i Standardeve INTOSAI në Avancimin e Metodologjive Adaptive të Auditimit

Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNISA) ofrojnë një kornizë themelore për auditimin e performancës, duke theksuar përshtatshmërinë, vlerësimin e riskut dhe përputhshmërinë me kornizat globale të qeverisjes. Disa standarde kryesore nxjerrin në pah rëndësinë e gjykit profesional, skepticizmit dhe auditimit të orientuar drejt riskut për të rritur qëndrueshmërinë në auditimet e sektorit publik.

Metodologjia tradicionale e auditimit të performancës fokusohet në vlerësimin e efikasitetit, efektivitetit dhe ekonomikitetit së programeve ose aktiviteteve qeveritare. Zakonisht përfshin një rishikim retrospektiv të performancës bazuar në kritere të përcaktuara më parë, si kosto-efektiviteti, arritja e objektivave dhe përdorimi i duhur i burimeve. Auditorët mbledhin prova përmes shqyrtimit të dokumenteve, intervistave dhe analizës së të dhënave, duke vlerësuar shpesh performancën e kaluar për të identifikuar fushat për përmirësim. Metodologjia është e strukturuar dhe formale, me theks në ofrimin e sigurisë në lidhje me funksionimin e programeve publike, ndërsa gjetjet zakonisht çojnë në rekomandime për menaxhim më të mirë dhe përmirësim të ofrimit të shërbimeve publike. Transformimi i metodologjive të auditimit të performancës pasqyrohet në standardet kryesore ndërkombëtare të auditimit, të cilat theksojnë efikasitetin dhe përshtatshmërinë.

ISSAI 300:24-31 (IFPP, ISSAI 300 Parimet e Auditimit të Performancës, 2019) përcakton që auditorët duhet të ushtrojnë gjykim profesional dhe të mbeten të adaptueshëm ndaj mjediseve në zhvillim (Paragrafi 24, 31).

ISSAI 3000: 68-72 (2019) (IFPP, ISSAI 3000 Standardi i Auditimit të Performancës, 2019) nënvizon nevojën që auditorët të aplikojnë gjykim profesional dhe skepticizëm, duke marrë në konsideratë perspektiva të ndryshme për të rritur efektivitetin e auditimit.

ISSAI 100: 46 (IFPP, ISSAI 100 Parimet Themelore të Auditimit të Sektorit Publik, 2019) i mandaton auditorët të vlerësojnë rreziqet që lidhen me mangësitë, devijimet ose gabimet që mund të ndikojnë në lëndë.

ISSAI 315:7 (IAASB, 2019) procesi i identifikimit dhe vlerësimit të riskut nga auditori është përsëritës dhe dinamik.

GUID 5330:29 (IFPP, GUID 5330 Udhëzime mbi Auditimin e Menaxhimit të Fatkeqësive, 2020) kërkon në mënyrë të qartë që auditorët të kryejnë vlerësime të riskut për të identifikuar fushat me risk të lartë si subjekte ose objektiva të mundshme të auditimit.

GUID 5330:45 (IFPP, GUID 5330 Udhëzime mbi Auditimin e Menaxhimit të Fatkeqësive, 2020) i përshtat auditimet e performancës dhe përputhshmërisë me kornizat globale të reduktimit të rreziqut nga fatkeqësitë, duke përfshirë konferencat e Jokohamës (1994) dhe Kobes (2005), Kornizën e Veprimit të Hyogos, Kornizën e Sendai dhe/ose strategjinë ndërkombëtare përkatëse. Axhenda 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm njihet si një pikë referimi strategjike për ndërtimin e qëndrueshmërisë në metodologjitë e auditimit.

GUID 5100:1.4 (IFPP, Udhëzimi GUID 5100 mbi Auditimin e Sistemeve të Informacionit, 2019) Qeveritë dhe subjektet e tjera të sektorit publik kanë adoptuar vazhdimisht inovacione në Teknologjinë e Informacionit (TI) në sistemet e tyre të informacionit, me qëllim rritjen e efikasitetit dhe efektivitetit në funksionimin dhe ofrimin e shërbimeve të ndryshme publike.

2.2 Auditimi i vazhdueshëm dhe evolucioni i metodologjive të auditimit

Transformimi i metodologjive të auditimit ka qenë një fokus kyç në diskursin akademik dhe profesional, veçanërisht pas kalimit nga proceset tradicionale të auditimit drejt qasjeve të vazhdueshme dhe të orientuara nga teknologjia.

Një nga trajtimet më të hershme mbi këtë evolucion është paraqitur nga Vasarhelyi dhe Halper 1991 (f. 1), të cilët eksplorojnë zhvillimin dhe zbatimin e Sistemeve të Auditimit të Procesit të Vazhdueshëm (CPAS). Një nga kontributet kryesore të këtij studimi është se CPAS automatizon procesin e mbledhjes së të dhënave dhe kryen verifikime të ndërsjella në mënyrë të vazhdueshme. Kjo i mundëson auditorit qasje më të shpejtë në informacion dhe përvetësim më të shpejtë të tij (f. 11). Auditimet tradicionale janë mbështetur historikisht në vlerësime periodike dhe retrospektive, të cilat shpesh çojnë në zbulimin e vonuar të riskut dhe joefikasitet në mbikëqyrjen e qeverisjes. Megjithatë, me kalimin e operacioneve të biznesit dhe institucioneve publike drejt përpunimit të të dhënave në kohë reale, është shfaqur nevoja për auditime që përshtaten me këtë mjedis të vazhdueshëm dhe të automatizuar. Vasarhelyi dhe Halper (1991) prezantojnë CPAS si një zgjidhje teknologjike që u mundëson auditorëve të monitorojnë dhe analizojnë në mënyrë të vazhdueshme transaksionet financiare (f. 3, 5), duke përmirësuar kështu si afatin kohor ashtu edhe saktësinë e auditimeve. (Harper V. a., 1991)

Hulumtimi i Vasarhelyi dhe Halper thekson rëndësinë e integritetit të mjeteve digjitale në metodologjinë e auditimit.

Kërkimi i Vasarhelyi dhe Halper thekson rëndësinë e integritetit të mjeteve digjitale në metodologjinë e auditimit.

2.3. Inteligjenca artificiale (IA), analitika e të dhënave të mëdha dhe teknologjia blockchain në auditim

Studimi i KPMG mbi IA-në në Raportimin Financiar dhe Auditimin thekson se raportimi financiar po ndryshon me nivele të ndryshme me ritme të ndryshme në mbarë botën dhe nëpër industri, ndërsa IA po integrohet gjithnjë e më shumë në auditim dhe raportim financiar. Brenda tre viteve, pothuajse të gjitha kompanitë (99 përqind) do të pilotojnë ose do ta përdorin në mënyrë aktive IA-në (f. 8). Ky studim gjithashtu pohon se bizneset po presin që auditorët e tyre të udhëheqin

transformimin e IA-së, duke pasur parasysh kuptimin e tyre të thellë të proceseve të raportimit financiar dhe aftësinë për të identifikuar fushat ku IA mund të shtojë vlerën më të madhe. Duke kuptuar vlerën që IA e avancuar mund t'i sjellë procesit të auditimit, ne jemi në gjendje të ofrojmë njohuri më të thella mbi gjendjen financiare të një organizate dhe të adresojnë nevojat në rritje të bizneseve, investorëve dhe profesionistëve të auditimit (f. 13). (KPMG, 2024) Brenda viteve të ardhshme, shumica e bizneseve do ta adaptojnë IA-në, ndërsa auditorët pritet të luajnë një rol kyç në këtë transformim, duke pasur parasysh ekspertizën e tyre në raportimin financiar. Duke shfrytëzuar mundësitë që ofron AI, auditorët mund të thellojnë dhe përmirësojnë cilësinë e analizës financiare, duke ofruar njohuri më të vlefshme mbi gjendjen financiar të një organizate. Ky evolucion është thelbësor për të përmbushur nevojat në zhvillim të bizneseve, investorëve dhe profesionistëve të auditimit, në një mjedis gjithnjë e më kompleks dhe të drejtuar nga të dhënat. Al Marzooqi (2021) thekson përdorimin e Inteligjencës Artificiale (IA) dhe Mësimi Automatik. Me rritjen e vëllimit dhe kompleksitetit të të dhënave, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) përballen me sfida në menaxhimin dhe analizimin e grupeve të mëdha të të dhënave. Për të adresuar këto sfida, disa SAI po eksplorojnë IA-në dhe mësimin automatik për të përmirësuar zbulimin e riskut, analizën e teksteve dhe parashikimet. Për më tepër, përpunimi natyror i gjuhës (NLP), i kombinuar me Automatizimin e Proceseve përmes Robotëve (RPA), mundëson auditim më efikas të kontratave, faturave dhe komunikimeve përmes email-it. Përveç përdorimit të IA-së në auditime, SAI-t po vlerësojnë edhe vetë sistemet e IA-së. Një dokument nga SAI-t e Finlandës, Gjermanisë, Holandës, Norvegjisë dhe Mbretërisë së Bashkuar (i disponueshëm në [AuditingAlgorithms.net](https://auditingalgorithms.net)) ofron udhëzime mbi auditimin e algoritmeve të mësimi automatik që përdoren nga qeveritë. Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar (f. 16) thekson ndryshimin e vazhdueshëm të mjedisit të auditimit në sektorin publik, me fokus

të veçantë të ndikimi i teknologjive të reja, si inteligjenca artificiale (IA), në metodologjitë e auditimit. Një zhvillim i rëndësishëm i trajtuar në këtë botim është publikimi i Kornizës së Llogaridhënies për IA nga Zyra e Llogaridhënies së Qeverisë së SHBA-së (GAO), e cila synon agjencitë federale dhe entitete të tjera (Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar, fq. 16). Kjo kornizë përfaqëson një model të parë të këtij lloji, që ofron një udhërrëfyes praktik dhe të zbatueshëm për vlerësimin dhe auditimin e sistemeve të AI-së. Ajo është e përshtatshme për t'u adaptuar me zhvillimet teknologjike, u mundëson edhe jo-ekspertëve të bëjnë pyetjet e duhura mbi sistemet e AI-së dhe vendos një standard për vlerësimin e sigurisë, drejtësisë dhe efektivitetit të sistemeve të AI-së të zbatuara në sektorin publik. (Marzooqi, 2021).

Për më tepër, Akti i Inteligjencës Artificiale (BE, 2024)) është rregullorja e Bashkimit Evropian që synon të vendosë rregulla të harmonizuara për zhvillimin, vendosjen në treg dhe përdorimin e inteligjencës artificiale (IA) në të gjithë BE-në. Akti prezanton një qasje të bazuar në risk, duke kategorizuar sistemet e IA-së. Rregullorja përfshin dispozita për të ndaluar disa praktika të dëmshme të IA-së, garantimin e sigurisë dhe të drejtat themelore, si dhe promovimin e inovacionit. Gjithashtu, ajo ndryshon disa ligje ekzistuese të BE-së për t'i përafëruar ato me kornizën e re të IA-së.

Përputhshmëria midis shqetësimeve të ngritura në Revistën Ndërkombëtare të Auditimit Qeveritar dhe kornizës së GAO-s është e dukshme. Të dy burimet nënvizojnë nevojën thelbësore për korniza të qeverisjes që mund të udhëzojnë përdorimin e teknologjive të reja si IA në sektorin publik. Këto korniza synojnë të ruajnë transparencën dhe llogaridhënien, duke nxitur gjithashtu inovacionin. Për auditorët e sektorit publik, kjo do të thotë evoluimi i metodologjive të auditimit për të vlerësuar jo vetëm rezultatet e proceseve të drejtuara nga IA, por edhe mekanizmat e mbikëqyrjes që sigurojnë përdorimin e përgjegjshëm të tyre. Ndërsa qeveritë po i drejtohen gjithnjë e më shumë të dhënave të mëdha (big data) dhe inteligjencës artificiale (IA) për të përmirësuar

procesin e vendimmarrjes në sektorin publik, praktikat e auditimit po evoluojnë gjithashtu për të siguruar që këto teknologji të përdoren në mënyrë të përgjegjshme dhe transparente. Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar (f. 45) thekson një iniciativë të rëndësishme nga Shoqata e Institucioneve Supreme të Auditimit të Amerikës Qendrore dhe Karaibeve (OLACEFS) përmes Komitetit të saj Teknik për Teknologjitë e Informacionit dhe Komunikimit (CTIC). Në vitin 2021, CTIC u përqendrua në fushë e të dhënave e mëdha dhe IA-në si pjesë e aktiviteteve të saj dhe ftoi SAI-t nga rajoni të merrnin pjesë në një Task Forcë për të Dhënat e Mëdha dhe IA-në. (Mazrooqi, 2021). Kjo iniciativë kishte si qëllim krijimin e një platforme të hapur të të dhënave për ndarjen e të dhënave dhe raporteve të auditimit të standardizuara. Faqja e internetit që rezultoi, datos.olacefs.com, u krijua për t'u lejuar SAI-ve dhe palëve të tjera të interesuara të qasen dhe të ndajnë informacionin në një mënyrë të standardizuar dhe transparente. Duke i bërë raportet e auditimit të disponueshme në këtë platformë, iniciativa synon të përmirësojë shkëmbimin e të dhënave, të rrisë bashkëpunimin dhe të promovojë përdorimin e përgjegjshëm të të dhënave të mëdha dhe IA-së në auditimin e sektorit publik në të gjithë rajonin.

Kjo përpjekje është në përputhje me trendet globale, siç është Korniza për Llogaridhënie në IA-së e zhvilluar nga GAO-s, i cila thekson rëndësinë e krijimit të sistemeve transparente dhe të përgjegjshme të IA-së. Të dyja iniciativat dëshmojnë rëndësinë gjithnjë në rritje të ndarjes së të dhënave dhe bashkëpunimit në procesin e auditimit, veçanërisht kur bëhet fjalë për vlerësimin e përdorimit të IA-së dhe të dhënave të mëdha në administratën publike. Aftësia për të pasur qasje dhe për të analizuar raportet dhe të dhënat e auditimit në kohë reale jo vetëm që përmirëson cilësinë e auditimeve, por gjithashtu u mundëson auditorëve të marrin vendime më të informuara në lidhje me përdorimin etik të teknologjive të IA-së dhe të dhënave të mëdha. Nga ana tjetër, po ndodhin zhvillime të shpejta në nxjerrjen e rregulloreve dhe akteve digjitale që lidhen me IA-në, duke synuar rregulla dhe parime për përdorimin e tyre të gjerë.

2.4 Ndikimi potencial i teknologjisë blockchain në praktikat e kontabilitetit dhe auditimit

Teknologjia Blockchain ka potencialin të revolucionarizojë metodologjitë e auditimit duke rritur efikasitetin, transparencën dhe qëndrueshmërinë. Auditimi tradicional kërkon shpesh nxjerrje dhe pajtim manual të të dhënave, gjë që sjell mungesë efikasiteti dhe vonesa në raportimin financiar. Megjithatë, siç thekson Deloitte, sistemet që mbështeten në blockchain mund t'u ofrojnë auditorëve qasje në kohë reale në të dhënat financiare përmes nyjave me të drejtë leximi, duke e thjeshtuar ndjeshëm procesin e auditimit (Deloitte, f. 10). Kjo teknologji mundëson auditim të vazhdueshëm përmes automatizimit të verifikimit të të dhënave, duke reduktuar ndërhyrjen njerëzore dhe duke i orientuar auditorët drejt transaksione me risk dhe kompleksitet të lartë. Për më tepër, libri i pandryshueshëm i blockchain rrit transparencën financiare dhe zvogëlon risqet e mashtrimit duke siguruar që transaksionet e regjistruara nuk mund të ndryshohen ose manipulohen. Me përhapjen e përdorimit të teknologjisë blockchain nga gjithnjë e më shumë organizata, integrimi i saj në kornizat e auditimit do të rrisë automatizimin dhe sigurinë e të dhënave. Deloitte thekson se auditimet e mundësuar nga blockchain mund të përfshijnë të mësuarit automatik dhe analizat për të zbuluar parregullsitë, për të ruajtur në mënyrë të sigurt dokumentacionin mbështetës dhe të ofrojnë sinjalizime automatike për transaksione të pazakonta (f. 11) (Deloitte, 2017). Megjithëse blockchain forcon qëndrueshmërinë e procesit të auditimit, gjykimi profesional mbetet thelbësor në vlerësimin e vlerësimeve kontabël dhe kontrolleve të brendshme. Duke e shfrytëzuar këtë teknologji, SAI-t mund të përmirësojnë saktësinë e auditimit, të reduktojnë vonesat në raportim dhe të ndërtojnë metodologji auditimi më të përshtatshme dhe të orientuara drejt teknologjisë. Ky ndryshim është në përputhje me evolucionin më të gjerë të auditimit drejt monitorimit të riskut në kohë reale dhe analizave parashikuese, duke përfunduar kështu qëndrueshmërinë e sistemeve të mbikëqyrjes financiare.

Siç theksohet në Revistën Ndërkombëtare të Auditimit Qeveritar (f. 53), shumë SAI po ndjekin nga afër zhvillimet në fushën e blockchain dhe disa auditorë tashmë kanë marrë trajnim mbi risqet dhe kontrollet e lidhura me të. Ky interes në rritje për blockchain buron nga natyra e shpërndarë e regjistrit të tij, i cili i bën transaksionet e regjistruara në blockchain jashtëzakonisht rezistente ndaj ndërhyrjeve ose manipulimeve. Si rezultat, auditorët mund të fitojnë një nivel më të lartë sigurie për saktësinë dhe besueshmërinë e të dhënave mbi të cilat bazohen transaksionet. (Mazrooqi, Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar, 2021). Transparenca dhe pandryshueshmëria e ofruar nga blockchain mund t'i çlirojë auditorët nga shpenzimi i tepërt i kohës për verifikimin e saktësisë së të dhënave të transaksioneve, duke u lejuar atyre të përqendrohen në çështje më të thella që lidhen me shëndetin financiar dhe qeverisjen e subjekteve të sektorit publik. Për më tepër, teknologjia blockchain paraqet një mundësi unike për regjistrimin e provave të auditimit, veçanërisht në auditimet forenzike, ku është thelbësore të provohet zinxhiri i ruajtjes së provës. Kjo mund të rrisë besueshmërinë dhe gjurmueshmërinë e proceseve të auditimit, duke transformuar potencialisht mënyrën se si auditorët i trajtojnë dhe dokumentojnë provat. Punimi i titulluar "Blockchain Technology in the Future of Business Cyber Security and Accounting" shqyrton potencialin transformues të teknologjisë blockchain në kontabilitet dhe siguri kibernetike. Teknologjia Blockchain po revolucionarizojnë profesionin e kontabilitetit duke prezantuar sisteme të decentralizuara, transparente dhe të pandryshueshme të regjistrimit të të dhënave të librave. Siç theksohet nga Demirkan et al. (2020), teknologjia blockchain eliminon nevojën për ndërmjetës në transaksionet financiare, duke zvogëluar gabimet dhe kostot, ndërsa rrit integritetin e të dhënave (f. 12-13, "Blockchain egjistron dhe verifikon informacionin në një mënyrë të decentralizuar...,

teknologjia garanton që informacioni të jetë transparent, i sigurt, i pandryshueshëm dhe i besueshëm"). Për shembull, kontratat inteligjente automatizojnë procese si verifikimi i faturave dhe ekzekutimi i pagesave, duke e bërë më efikas auditimin dhe raportimin financiar (f. 13, "Aspekti i gjenerimit automatik të blockchain... lejon që proceset të kryhen më në kohë"). Ky ndryshim jo vetëm që përmirëson efikasitetin, por gjithashtu siguron verifikimin në kohë reale të transaksioneve, duke e bërë të tejkaluar qasjen tradicionale të auditimit në një pikë të caktuar kohore (f. 14, "Blockchain do të ndryshojë profesionin e auditimit... duke reduktuar varësinë në detyrat manuale"). Megjithatë, ky tranzicion kërkon që kontabilistët të përshtaten me teknologjitë e reja dhe të bashkëpunojnë me profesionistët e IT-së për të adresuar sfida të tilla si qeverisja e të dhënave (f. 16–17) "Të dhënat e mëdha ndikojnë në kontabilitet... standardet e ardhshme duhet të balancojnë zbulimin me mbrojtjen e të dhënave të ndjeshme") (Demirkan, 2020).

Në studimin e KPMG-së mbi IA-në në Raportimin Financiar dhe Auditimin, një ndër shqetësimet kryesore të theksuara është siguria dhe privatësia e të dhënave (f. 21), veçanërisht me rritjen e integritetit të këtyre teknologjive në proceset e auditimit (KPMG, IA në raportimin financiar dhe auditimin, 2024). Fillimisht, këto shqetësime janë mjaft të theksuara, por studimi sugjeron që ato zvogëlohen me kalimin e kohës ndërsa profesionistët bëhen më të aftë në përdorimin e mjeteve të IA-së. Ky ndryshim tregon se me rritjen e ekspertizës, industria mund të menaxhojë më mirë risqet, duke balancuar përfitimet që ofron IA-së me masat e nevojshme për mbrojtjen e të dhënave të ndjeshme. Ky kuptim në zhvillim mund të rrisë besimin në aplikacionet e IA-së brenda sektorit financiar, veçanërisht në lidhje me praktikat e auditimit.

2.5 Integrimi i TI-së në Institucionet Supreme të Auditimit

SAI-t po përqafojnë gjithnjë e më shumë metodologjitë e auditimit të bazuara në TI-ja për t'iu përgjigjur kompleksitetet në rritje të auditimit financiar dhe operacional. Sipas raportit të Bankës Botërore mbi përdorimin e TI-së nga SAI-t, institucionet me infrastrukturë të fuqishme digjitale ishin në gjendje të ruanin cilësinë e auditimit dhe efikasitetin operacional gjatë pandemisë. Raporti thekson se SAI-t e pajisura me kapacitete për auditim në distancë dhe mjete digjitale reagueshan me më shumë shkathtësi dhe qëndrueshmëri, duke siguruar mbikëqyrje të vazhdueshme të financave të sektorit publik. (Banka Botërore, f. 6).

Përtej reagimit ndaj krizave, SAI-t e shohin si të domosdoshme përshtatjen e metodologjive të auditimit ndaj kompleksiteteve të sistemeve të menaxhimit financiar të bazuara në TI. Varësia në rritje e qeverive në raportimin financiar të automatizuar dhe transaksionet digjitale kanë sjellë risqe të reja, duke kërkuar që auditorët të zhvillojnë ekspertizë në çështjet në zhvillim të shkencës dhe teknologjisë dhe zhvillimet e sigurisë kibernetike. Raporti thekson se SAI-t duhet të zhvillojnë më tej metodologjitë e tyre për të ofruar siguri, analiza dhe shërbime këshillimi në lidhje me qeverisjen e TI-së dhe sistemet e raportimit financiar. (Banka Botërore, 2021, f. 12).

2.6. Auditimi në distancë dhe zhvendosja digjitale pas pandemisë

Një temë thelbësore në studimin e Al Marzooqi (2021) është roli i auditimit në distancë në sigurimin e qëndrueshmërisë së auditimit gjatë krizave të tilla si pandemia COVID-19. SAI-t kanë përshkruar mënyrat e shumta në të cilat ato kanë ofruar mbikëqyrje kritike të përgjigjeve ndaj COVID-19, madje edhe në rrethana shumë të vështira. SAI-t ndërmorën hapa kyç për t'iu përshtatur me kushtet në ndryshim, të tilla si ryerja e auditimeve në kohë reale dhe në distancë,

ndryshimi i prioriteteve dhe operacioneve dhe përmirësimi i komunikimit me palët e interesuara, duke mbrojtur gjithashtu mirëqenien e stafit. Ky fleksibilitetet dhe kreativitet i kanë mundësuar SAI-t të luajë një rol kyç në sigurimin e llogaridhënies dhe transparencës, luftën kundër korrupsionit dhe në ndihmën që i ka dhënë qeverive për të marrë vendime të drejta gjatë zhvillimit të krizës (f. 32). (Mazrooqi, Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar, 2021). Pandemia COVID-19 përshpejtoi miratimin e gjerë të auditimit në distancë midis SAI-ve, duke bërë të domosdoshme përdorimin e mjeteve digjitale të tilla si ruajtja e sigurt në cloud, video konferencat dhe analiza e të dhënave për të ruajtur mbikëqyrjen pavarësisht kufizimeve të lëvizshmërisë. Ndërsa këto përparime siguruan vazhdimësi, ato gjithashtu sollën sfida që lidhen me sigurinë e të dhënave dhe qasjen në informacion. Në periudhën pas pandemisë, është bërë e qartë domosdoshmëria për transformimin digjital në auditimin e sektorit publik, ku automatizimi, intelijenca artificiale dhe analiza e të dhënave në kohë reale po luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm. Megjithatë, integrimi i suksesshëm i këtyre teknologjive kërkon investime strategjike në sigurinë kibernetike, aftësitë digjitale dhe kornizat rregullatore për të maksimizuar efektivitetin e tyre. Megjithatë që fillimisht u miratua si një masë e përkohshme, auditimi në distancë tani është bërë një transformim afatgjatë në auditimin e sektorit publik. Shumë SAI vazhdojnë të përdorin mjete digjitale, qasje në të dhëna në kohë reale dhe analiza të bazuara nga IA për të rritur qëndrueshmërinë dhe efikasitetin e proceseve të tyre të auditimit.

Studimi i KPMG mbi IA në Raportimin Financiar dhe Auditimin thekson se integrimi i IA nuk është thjesht një ndryshim teknologjik, por një ndryshim paradigme, i cili ri formëson rrënjësisht rolin e auditorëve dhe strukturën e gjithë industrisë së kontabilitetit (f. 9) (KPMG, IA në raportimin financiar dhe auditimin, 2024). Ky transformim po ndryshon të gjithë strukturën e

raportimit financiar. Me zhvillimin e mëtejshëm të teknologjive të AI-së, auditorët pajisen me mjete të reja për të përmirësuar efikasitetin, saktësinë dhe për të mundësuar analiza parashikuese. Megjithatë, ky ndryshim kërkon gjithashtu që auditorët të përshtaten me përgjegjësitë e reja, duke përfshirë interpretimin e të dhënave të gjeneruara nga IA dhe sigurimin e integritetit të të dhënave. Si pasojë, industria e kontabilitetit duhet t'i nënshtrohet një transformimi të thellë për të shfrytëzuar në mënyrë efektive potencialin e këtyre teknologjive, duke siguruar njëkohësisht ruajtjen e standardeve rigoroze të llogaridhënies dhe transparencës. Ky evolucion thekson nevojën në rritje për zhvillim të vazhdueshëm profesional dhe miratimin e metodologjive të reja në praktikat e auditimit.

2.7 Roli transformues i analitikës së të dhënave në metodologjitë e auditimit

Integrimi i analizës së të dhënave të mëdha po revolucionarizojnë metodologjitë e auditimit, duke e zhvendosur fokusin nga teknikat tradicionale të përzgjedhjes së mostrave drejt testimit të transaksioneve në kohë reale dhe në mënyrë të gjithanshme. Ky transformim përmirëson ndjeshëm zbulimin e riskut, parandalimin e mashtrimeve dhe ofron njohuri të thelluara operacionale. Siç theksohet në raportin e KPMG-së se auditimi i bazuar në të dhëna u mundëson auditorëve të analizojnë 100% të transaksioneve financiare, (f. 10) (KPMG, E Ardhmja e Auditimit, 2019). Mësimi automatik dhe analizat parashikuese i fuqizojnë më tej auditorët për të identifikuar parregullsitë, për të parashikuar risqet dhe për të ofruar rekomandime proaktive. Me ndryshimin e pritshmërive të palëve të interesit, 80% e të anketuarve besojnë se auditorët duhet të miratojnë mostra më të mëdha të të dhënave dhe teknika të avancuara analitike për auditimet e bazuar në risk (f. 5, 7) (Insight, 2017). Për më tepër, 60% e tyre presin një rol më proaktiv të vlerësimit të risqeve, duke përforcuar kështu kalimin drejt kornizave të auditimit më të qëndrueshme dhe të mbështetura në teknologji.

Përdorimi i analizës së të dhënave të mëdha, të mësimit automatik dhe analizave parashikuese nuk përbën thjesht një përmirësim të auditimit tradicional, por është bërë një domosdoshmëri në auditimin bashkëkohor. Këto teknologji u mundësojnë auditorëve të kalojnë nga vlerësimet retrospektive në vlerësime proaktive të rrezikut në kohë reale. Duke shfrytëzuar analizën gjithëpërfshirëse të të dhënave, auditorët mund të zbulojnë mashtrimet në mënyrë më efektive, të rrisin transparencën financiare dhe të përmirësojnë vendimmarrjen. Në thelb, kalimi drejt auditimit të bazuar në teknologji forcon llogaridhënien dhe siguron që metodologjitë e auditimit janë të pajisura për të adresuar risqet e reja në një mjedis financiar dhe rregullator gjithnjë e më kompleks.

2.8. Ndërtimi i praktikave të qëndrueshme të auditimit përmes aftësive digjitale dhe inovacionit Evolucion i metodologjive të auditimit nuk varet vetëm nga integrimi teknologjik, por kërkon edhe një investim në aftësi dhe kompetenca të reja. Kërkesa për të menduarit kritik, shkrim-leximin digjital dhe analizën e asistuar nga IA është në rritje, me 67% të palëve të interesuara që theksojnë nevojën që auditorët të përmirësojnë aftësitë e tyre teknologjike (f. 6) (Insight, The future is now, 2017). Këto aftësi janë thelbësore për të analizuar në grupe të dhënash komplekse, për të vlerësuar risqet e sigurisë kibernetike dhe për t'u përshtatur me sistemet e raportimit financiar të përmirësuara nga IA.

Për më tepër, roli i auditorëve po zgjerohet përtej kontrolleve të përputhshmërisë, duke përfshirë funksionet këshillimore strategjike. Kjo siguron që institucionet publike të optimizojnë investimet digjitale dhe të zbusin risqet financiare në zhvillim. Megjithatë auditimi i mbështetur në teknologji po bëhet standard, SAI-t duhet të përqendrohen në zhvillimin e kompetencave digjitale, duke shfrytëzuar platformat e auditimit të bazuara në cloud dhe duke përsosur metodologjitë e vlerësimit të riskut për të rritur qeverisjen, transparencën dhe llogaridhënien.

3. Metodologjia

Ky studim përdor një qasje me metoda të përziera, duke kombinuar teknikat sasiore dhe cilësore të mbledhjes së të dhënave për të shqyrtuar metodologjitë në zhvillim të auditimit për qëndrueshmërinë.

Burimi kryesor i të dhënave është një pyetësor i strukturuar i shpërndarë në disa Institucione Supreme të Auditimit, për të cilin morëm përgjigje nga 29 SAI, i cili synon të mbledhë njohuri mbi praktikën e reja të auditimit, integrimin teknologjik dhe qëndrueshmërinë institucionale në auditim. Pyetësi përbëhet nga pyetje të hapura dhe të mbyllura, duke u lejuar të anketuarve të japin përgjigje të strukturuar, ndërsa ndajnë edhe njohuri cilësore bazuar në përvojat e tyre.

Anketa fokusohet në pesë fusha kryesore: (1) metodologjitë aktuale të auditimit, (2) përparimet teknologjike në auditim, (3) auditimi i bazuar në risk dhe fleksibilitet (agile), (4) qëndrueshmëria në auditim dhe (5) perspektivat e ardhshme të metodologjive të auditimit. Studimi shqyrton mënyrën se si SAI-të janë përshtatur me mjetet digjitale, efektivitetin e analizës së të dhënave dhe rolin e auditimit në distancë gjatë krizave të tilla si pandemia COVID-19.

Për të siguruar përputhshmërinë me kornizat ndërkombëtare të auditimit, studimi i referohet ISSAI 3000 (Standardet e Auditimit të Performancës) dhe ISSAI 3100 (Udhëzimet mbi Auditimin e Performancës), të cilat theksojnë rëndësinë e përshtatshmërisë, angazhimit të palëve të interesuara dhe vendimmarrjes së bazuar në të dhëna. Po ashtu, merren parasysh SAI 315 dhe GUID 5100 Udhëzimeve mbi Auditimin e Sistemeve të Informacionit, për të adresuar aspektet teknologjike të auditimit modern.

Gjithashtu, studimi mbështetet në një rishikim të literaturës ekzistuese mbi qëndrueshmërinë e auditimit, auditimet e drejtuara nga intelijenca artificiale, analizat e të dhënave të mëdha dhe analizat në kohë reale, për të plotësuar të dhënat e grumbulluara nga anketa dhe për të ofruar një kontekst më të gjerë për vlerësimin e trendeve aktuale dhe zhvillimeve të ardhshme në auditimin e sektorit publik.

Kjo qasje metodologjike mundëson një analizë gjithëpërfshirëse se si SAI-t po i zhvillojnë metodologjitë e tyre të auditimit për të rritur qëndrueshmërinë, duke siguruar që gjetjet të jenë të bazuara në prova dhe të zbatueshme për praktikatat globale të auditimit.

4. Rezultatet dhe analiza

Ky studim shqyrton metodologjitë në zhvillim të auditimit për qëndrueshmërinë duke analizuar përgjigjet e anketës nga 29 SAI-i. Duke përdorur një qasje me metoda të përziera, ne kemi eksploruar se si SAI-t po integrojnë mjete digjitale, po adoptojnë auditimin bazuar në risk dhe fleksibilitet dhe duke forcuar qëndrueshmërinë e auditimit në përgjigje të risqeve dhe sfidave globale në zhvillim.

Gjetjet e anketës evidentojnë një rritje të varësisë nga analiza e të dhënave, theks të shtuar në përshtatshmëri dhe një interes të madh në auditimet e mundësuar nga intelijenca artificiale dhe analizat në kohë reale. Seksionet e mëposhtme paraqesin një analizë të detajuar të këtyre trendeve, duke theksuar faktorët kryesorë, sfidat dhe prioritetet e ardhshme në auditimin e sektorit publik.

Vlen të përmendet se SAI-të patën mundësinë të jepnin më shumë se një përgjigje për një pyetje, si dhe të jepnin një përgjigje të hapur në opsionin "tjetër".

4.1 Rezultatet e pyetësorit

Seksioni 1: Informacion i përgjithshëm

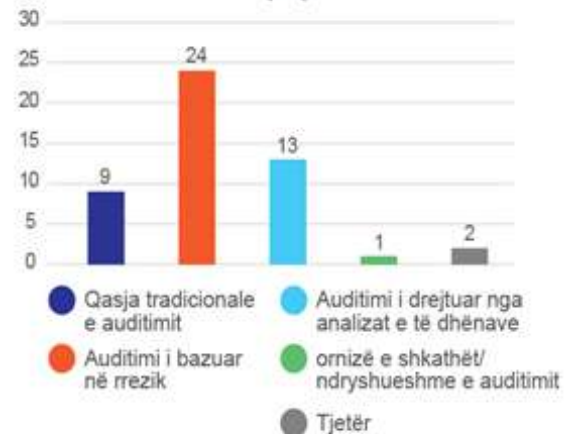
Ky seksion shqyrton metodologjitë mbizotëruese të auditimit që përdoren aktualisht nga SAI dhe shqyrton nëse institucionet i kanë përshtatur metodologjitë e tyre gjatë pesë viteve të fundit.

Të kuptuarit e këtyre ndryshimeve ofron një pasqyrë të natyrës në zhvillim të auditimit të sektorit publik dhe faktorëve që nxisin ndryshime në metodologji.

Anketa tregon një preferencë të fortë për auditimin e bazuar në risk, me 24 nga 29 të anketuar që raportojnë përdorimin e tij. Kjo tregon se institucionet përqendrohen në fushat me risk të lartë në vend që të ndjekin një qasje tradicionale të bazuar në pajtueshmëri. Në të njëjtën kohë, 13 të anketuar përdorin auditimin e bazuar në analizat e të dhënave, duke treguar një përdorim në rritje të mjeteve digjitale për të përmirësuar efikasitetin dhe saktësinë e auditimit. Adoptimi i kornizës së auditimit fleksibël (Agile audit) është ende i rrallë, me vetëm një të anketuar që aplikon këtë metodë. Përveç kësaj, 9 SAI-t përdorin si qasjet tradicionale, ashtu edhe ato të bazuara në risk dhe 2 SAI-t u përgjigjën me opsinin tjetër. Grafiku 1.

1. Si do ta përshkruanit metodologjinë aktuale të auditimit të përdorur nga institucioni juaj?

2. A ka miratuar institucioni juaj ndonjë metodologji të re auditimi në pesë vitet e fundit?

Lidhur me ndryshimet në metodologji, një shumicë e madhe (26 nga 29) kanë miratuar qasje dhe metoda të reja të auditimit në pesë vitet e fundit, ndërsa 3 nuk i kanë dhënë opsinin. Të tjera janë 7 përgjigje. Faktorët kryesorë për këtë ndryshim përfshijnë:

- Integrimi i mjeteve digjitale (16 përgjigje) – Duke reflektuar një trend në rritje drejt shfrytëzimit të teknologjisë për efektivitetin e auditimit.
- Pajtuueshmëria me standardet ndërkombëtare (14 përgjigje) – Duke sugjeruar që përputhja me praktikatat më të mira globale të auditimit është një përparësi.
- Përshtatja ndaj risqeve të reja (13 përgjigje) – Tregon një reagim ndaj tyre dhe në zhvillim, siç janë mashtrimet financiare, kërcënimet kibernetike dhe joefikasiteti i sektorit publik.
- Përgjigje ndaj sfidave globale, përfshirë COVID-19 (12 përgjigje) – Thekson ndikimin e çrregullimeve të mëdha globale mbi praktikatat e auditimit. Grafiku 2.

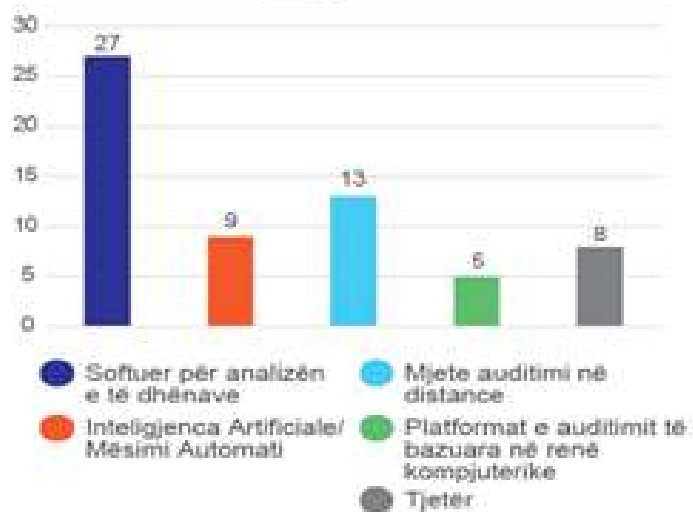
Shumica e institucioneve janë orientuar drejt auditimit të bazuar në risk (24 përgjigje), ndërsa auditimi i bazuar në analizën e të dhënave po bëhet gjithashtu më i zakonshëm (13 përgjigje). Kjo tregon një zhvendosje nga auditimet tradicionale drejt qasjeve dhe metodave më strategjike dhe të bazuara në të dhëna. Për më tepër, 26 nga 29 institucione kanë prezantuar metoda të reja auditimi në pesë vitet e fundit, të nxitura kryesisht nga integrimi i mjeteve digjitale (16 përgjigje), përputhshmëria me standardet ndërkombëtare (14 përgjigje) dhe përgjigjet ndaj sfidave globale si COVID-19 (12 përgjigje).

Seksioni 2: Përparimet teknologjike në auditim

Ky seksion shqyrton integrimin e mjeteve dhe teknologjive digjitale në auditim dhe vlerëson efektivitetin e tyre në përmirësimin e cilësisë së auditimit. Gjithashtu shqyrton sfidat me të cilat përballen institucionet kur miratojnë qasje të bazuara në teknologji.

Rezultatet e anketës tregojnë se softueri i analizës së të dhënave është mjeti digjital më i përdorur, me të gjithë 27 të anketuarit që e përdorin atë në proceset e tyre të auditimit. Megjithatë, teknologjitë më të përparuara si Inteligjenca Artificiale (IA) dhe Mësimi Automatik (ML) përdoren nga 9 institucione, gjë që tregon se potenciali i plotë i IA-së në auditim ende nuk është shfrytëzuar plotësisht. Mjete të tjera të përmendura përfshijnë platformat e auditimit në distancë (13 përgjigje) dhe platformat e auditimit të bazuara në cloud (5 përgjigje), duke treguar një lëvizje drejt praktikave më fleksibile dhe digjitale të auditimit. Përveç kësaj, 8 SAI dhanë përgjigje të tjera, të tilla si përdorimi i proceseve gjysmë të automatizuara dhe mjeteve të ngjashme. Grafiku 3.

3. Cilat mjete apo teknologji dixhitale përdor Institucioni juaj për auditime?

Gjatë vlerësimit të efektivitetit të analizës së të dhënave, përgjigjet ishin kryesisht pozitive: shumë institucione vunë re përmirësime në cilësinë e auditimit, efikasitetin dhe aftësinë për të zbuluar parregullsitë. Kjo sugjeron që analiza e të dhënave po luan një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në praktikat moderne të auditimit dhe shihet si një mjet i vlefshëm nga shumica e të anketuarve.

- 14 të anketuar e gjetën shumë efektive në përmirësimin e cilësisë së auditimit.
- 12 të anketuar e konsideruan mesatarisht efektive, duke sugjeruar hapësirë për përmirësim.
- Vetëm 2 të anketuar e vlerësuan atë si pak efektive (1) ose jo efektive (1), duke treguar se ndërsa mjetet digjitale ofrojnë përfitime, sfidat vazhdojnë. Grafiku 4.

4. Sa efektive ka qenë analiza e të dhënave në përmirësimin e cilësisë së auditimit?

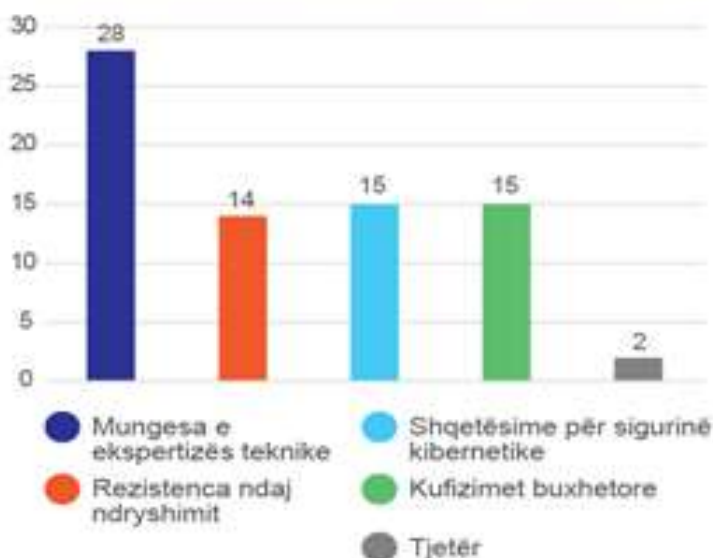
Megjithatë, ka pengesa në miratimin e auditimeve të bazuara në teknologji, të cilat përfshijnë: burime të kufizuara financiare, mungesë stafi të kualifikuar, rezistencë ndaj ndryshimeve brenda institucioneve dhe infrastrukturë të pamjaftueshme të IT-së. Mungesa e ekspertizës teknike (28 përgjigje) është pengesa më e madhe, duke nxjerrë në pah një hendek në aftësitë për auditimin digjital.

Rezistencë ndaj ndryshimit (14 përgjigje) – Sugjerim për barriera kulturore ose strukturore brenda institucioneve.

- Shqetësime për sigurinë kibernetike (15 përgjigje) – Pasqyrim i risqeve që lidhen me auditimin digjital, siç janë shkeljet e të dhënave dhe sulmet kibernetike.
- Kufizime buxhetore (15 përgjigje) – Kufizim i aftësisë për të investuar në teknologji të reja dhe programe trajnimi.
- Të tjera (2 përgjigje) – Kërkesat për mbrojtjen e të dhënave GDPR. Grafiku 5.

Ekziston një përdorim i lartë i mjeteve për analizimin e të dhënave (27 përgjigje), por përdorimi i IA-së/mësimit automatik (9 përgjigje) dhe platformave të auditimit të bazuara në cloud (5 përgjigje) mbetet i kufizuar. Ndërsa 14 institucione e gjetën analizën e të dhënave shumë efektive, disa ende kanë vështirësi me miratimin e tyre. Pengesa më e madhe për përparimet teknologjike është mungesa e ekspertizës teknike (28 përgjigje), e ndjekur nga rezistenca ndaj ndryshimit (14 përgjigje), shqetësimet për sigurinë kibernetike (15 përgjigje) dhe kufizimet buxhetore (15 përgjigje). Këto sfida e bëjnë të vështirë për disa SAI që të zbatojnë plotësisht dhe të përfitojnë nga mjetet digjitale të auditimit, pavarësisht njohjes së avantazheve të tyre të mundshme.

5. Cilat janë sfidat më të mëdha në miratimin e qasjeve të auditimit të bazuara në teknologji?

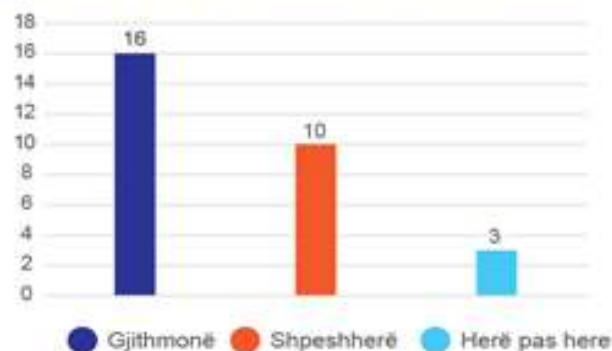

Seksioni 3: Auditimi i bazuar në risk dhe fleksibilitet

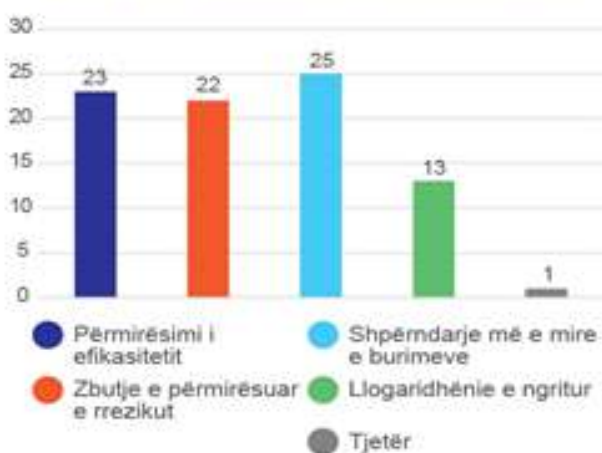
Vlerësimi i përhapjes dhe përfitimeve të perceptuara të metodologjive të auditimit të bazuar në risk dhe fleksibile (agile), si dhe sfidat që lidhen me zbatimin e tyre. Auditimi i bazuar në risk është një praktikë e mirënjohur midis SAI-ve, me:

- 16 institucione që e aplikojnë gjithmonë në auditimet e performancës.
 - 10 institucione e përdorin shpesh, duke demonstruar përdorimin e saj të gjerë.
 - 3 institucione e përdorin herë pas here.
- Grafiku 6.

6. Sa shpesh e përdor institucioni juaj auditimin e bazuar në risk në auditimet e performancës?

7. Cilat janë përfitimet kryesore të përdorimit të një qasjeje auditimi të bazuar në rrezik?

Përfitimet e auditimit të bazuar në risk përfshijnë: përmirësimin e fokusit në fushat me risk të lartë, përdorim më efikas të burimeve, aftësi të zgjeruara për të zbuluar keqdeklarimet materiale dhe përafrim më të madh me objektivat strategjike të organizatës. Ndarje më e mirë e burimeve (25 përgjigje) – Sigurimi që përpjekjet e auditimit përqendrohen në fushat me risk dhe ndikim më të madh.

- Efikasitet i përmirësuar (23 përgjigje) – Reduktimi i kohës së kaluar në zonat me risk të ulët dhe rritja e efektivitetit të auditimit.
- Zbutje e përmirësuar e riskut (22 përgjigje) – Ndihmë për institucionet që të adresojnë në mënyrë proaktive dobësitë.
- Rritje e llogaridhënies (13 përgjigje) – Forcimi i transparencës dhe qeverisjes.
- Efektivitet i përmirësuar për të identifikuar çështjet kryesore me interes për parlamentin dhe publikun (1 përgjigje). Grafiku 7.

Kjo qasje ndihmon auditorët të vendosin prioritetet në mënyrë më të saktë, duke rezultuar në auditime më efektive dhe të fokusuar.

Megjithatë, auditimi i fleksibël (agile) mbetet i pa shfrytëzuar, 23 SAI nuk e zbatojnë ende. Ndërsa vetëm 6 institucione që e zbatojnë atë po përballen me sfida të ndryshme.

Barrierat kryesore për adoptim përfshijnë:

- Rezistenca kulturore (6 përgjigje) – Tregon hezitimin institucional për të ndryshuar rrjedhat tradicionale të punës së auditimit.
- Mungesa e trajnimit (3 përgjigje) – Kjo tregon nevojën për iniciativa për zhvillimin e kapaciteteve.
- Kompleksiteti në përputhshmërinë me rregulloret (3 përgjigje) – Thekson sfidën e integritetit të metodologjive fleksibile në kornizat e strukturuar të auditimit.
- Kufizim teknologjik 1 dhe një SAI dha një përgjigje tjetër. Grafiku 8.

Auditimi i bazuar në risk është i integruar mirë, me 16 institucione që e përdorin atë gjithmonë dhe 10 e përdorin shpesh. Përfitimet kryesore përfshijnë një shpërndarje më të mirë të burimeve (25 përgjigje), efikasitet të përmirësuar (23 përgjigje) dhe zbutje të shtuar të riskut (22 përgjigje). Megjithatë, auditimi fleksibël nuk zbatohet gjerësisht (vetëm 6 nga 29 institucione e përdorin atë) dhe pengesat përfshijnë rezistencën kulturore (6 përgjigje), mungesën e trajnimit dhe harmonizimit rregullator (3 përgjigje), kufizimet teknologjike dhe të tjera (5 përgjigje). Këto sfida e bëjnë më të vështirë zbatimin e gjerë të auditimit të ndryshueshëm.

B. A ka zbatuar institucioni juaj korniza të shkathët të auditimit?

Seksioni 4: Qëndrueshmëria në auditim

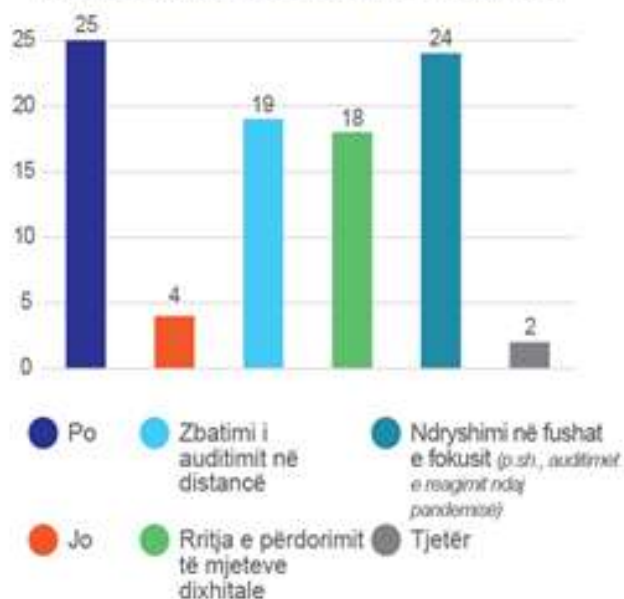
Për të vlerësuar se si SAI-t përshtatën metodologjitë e tyre të auditimit gjatë pandemisë COVID-19 dhe për të vlerësuar rëndësinë e qëndrueshmërisë në auditim, përgjigjet e anketës tregojnë disa rregullime kryesore.

- 25 institucione modifikuan metodologjitë e tyre të auditimit gjatë pandemisë dhe 4 nuk bënë ndryshime.
- Ndryshimet më të zakonshme përfshinin:
- Zbatimi i auditimit në distancë (19 përgjigje) – Lejimi i vazhdimit të auditimeve pavarësisht kufizimeve fizike.
- Rritja e përdorimit të mjeteve digjitale (18 përgjigje) – Duke theksuar përsheptimin e adoptimit teknologjik.
- Ndryshimi në fokusin e auditimit (24 përgjigje) – Me institucionet që i japin përparësi auditimeve të reagimit ndaj pandemisë dhe menaxhimit të krizave.
- Të tjera, 2 përgjigje. Grafiku 9.

Lidhur me qëndrueshmërinë në metodologjinë e auditimit, shumica e të anketuarve e vlerësuan atë si jashtëzakonisht ose shumë të rëndësishme 16, ndërsa 8 shumë të rëndësishme, 5 mesatarisht të rëndësishme dhe një (1) pak të rëndësishme.

Pandemia COVID-19 ndikoi ndjeshëm në metodologjitë e auditimit, me 25 institucione që modifikuan qasjet e tyre. Përshtatjet më të zakonshme ishin auditimi në distancë (19 përgjigje), rritja e përdorimit të mjeteve digjitale (18 përgjigje) dhe një zhvendosje e fokusit në auditime të lidhura me pandeminë (24 përgjigje). Për më tepër, 24 nga 29 të anketuar e konsiderojnë qëndrueshmërinë në metodologjitë e auditimit si shumë të rëndësishme.

9. Gjatë pandemisë COVID-19, a ka modifikuar institucioni juaj metodologjitë e auditimit?

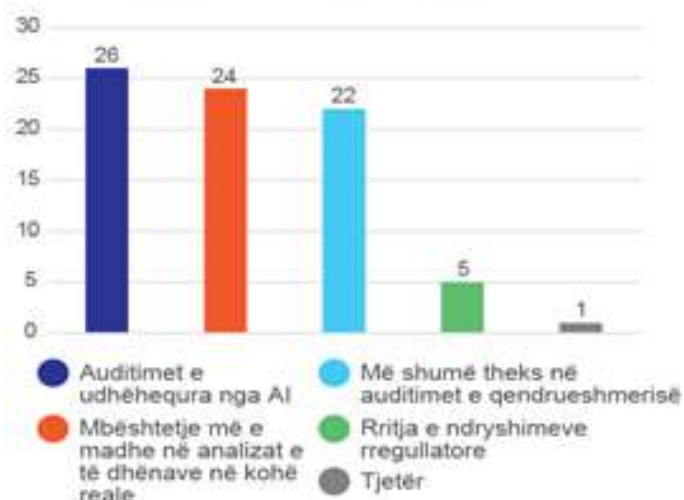
Seksioni 5: E ardhmja e metodologjive të auditimit
Për të identifikuar trendet kryesore që formësojnë të ardhmen e auditimit dhe për të përcaktuar përparësitë për SAI-t në rritjen e qëndrueshmërisë së auditimit, gjetjet tona tregojnë një lëvizje të qartë drejt digjitalizimit, përdorimit në rritje të analizave të të dhënave dhe një fokus të theksuar në zhvillimin e kapaciteteve dhe përshtatshmërinë.

Trendet në zhvillim të identifikuar përfshijnë:

- Auditime të drejtuara nga intelijenca artificiale (26 përgjigje) – Tregojnë interes të theksuar për shfrytëzimin e automatizimit dhe analizave parashikuese.
- Mbështetje më e madhe në analizat e të dhënave në kohë reale (24 përgjigje) – Sugjeron një zhvendosje drejt auditimit të vazhdueshëm.
- Më shumë theks në auditimet e qëndrueshmërisë (22 përgjigje) – Pasqyron një fokus në rritje në qeverisjen mjedisore dhe sociale.

Rritja e ndryshimeve rregullatore (5 përgjigje) dhe 1 përgjigje tjetër. Grafiku 10.

10. Cilat trende të reja mendoni se do të formësojnë të ardhmen e auditimit?

11. Sipas mendimit tuaj, çfarë duhet të kenë prioritet SAI-t për të rritur qëndrueshmërinë e auditimit?

Për të rritur qëndrueshmërinë, SAI-t duhet t'i japin përparësi:

- Ndërtimi i kapaciteteve dhe trajnimi (29 përgjigje) – Adresimi i hendekut të aftësive në auditimin digjital.
- Investimi në teknologji (28 përgjigje) – Sigurimi që institucionet të mbeten të pajisura teknologjikisht.
- Masa më të forta të sigurisë kibernetike (22 përgjigje) – Mbrojtja e proceseve të auditimit nga kërcënimet digjitale.
- Bashkëpunim më i ngushtë me institucionet ndërkombëtare (17 përgjigje). Grafiku 11.

E ardhmja e auditimit pritet të formësohet nga auditimet e drejtuara nga intelijenca artificiale (26 përgjigje) dhe analiza e të dhënave në kohë reale (24 përgjigje). Auditimet e qëndrueshmërisë po shfaqen gjithashtu si një përparësi (22 përgjigje). Për të rritur qëndrueshmërinë e auditimit, të anketuarit identifikuan investimet në teknologji (28 përgjigje) dhe zhvillimin e kapaciteteve/trajnimin (29 përgjigje), të ndjekura nga përmirësimet në sigurinë kibernetike (22 përgjigje).

5. Konkluzioni dhe rekomandimet

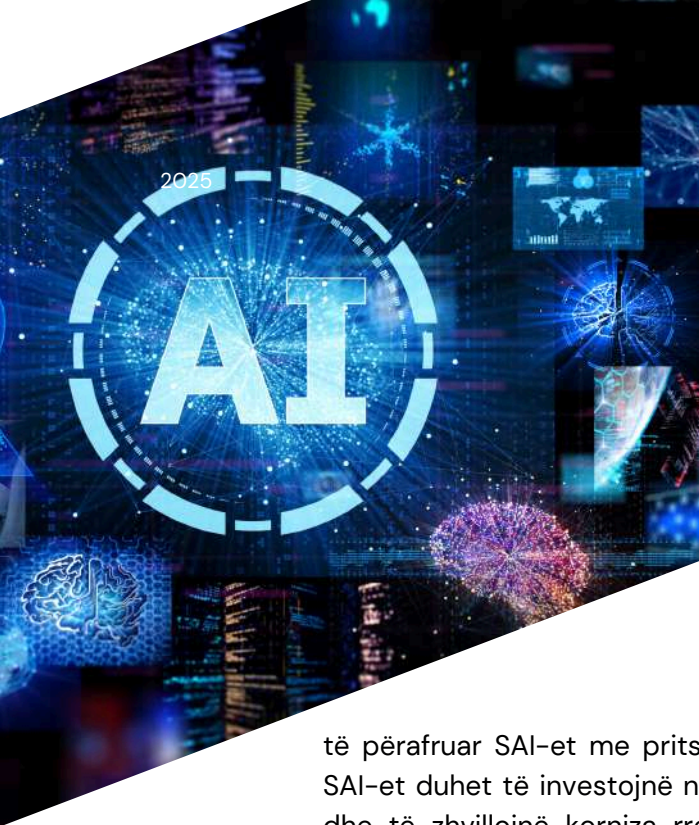
Evoluimi i metodologjive të auditimit nga rishikimet tradicionale periodike drejt qasjeve në kohë reale dhe të drejtuara nga teknologjia, përfaqëson një ndryshim themelor në auditimin e sektorit publik. Ky transformim është formësuar nga integrimi i inteligjencës artificiale, blockchain dhe analizave të të dhënave të mëdha (Big Data), duke i mundësuar Institucioneve Supreme të Auditimit të kalojnë përtej vlerësimeve të bazuara në pajtueshmëri drejt analizave parashikuese, auditimit të bazuar në rrezik dhe mbikëqyrjes së përmirësuar të qeverisjes. Këto përparime u japin auditorëve mundësinë të identifikojnë në mënyrë proaktive risqet financiare dhe operacionale, të zbulojnë parregullsitë dhe të përmirësojnë efikasitetin dhe transparencën e proceseve të auditimit. Ndikimi i transformimit digjital në auditim ka qenë veçanërisht i dukshëm vitet e fundit, me pandeminë COVID-19 që vepron si katalizator për ndryshim. Shumë SAI u detyruan të miratojnë praktika të auditimit në distancë, të shfrytëzojnë platformat e bazuara në "cloud" për qasjen e të dhënave dhe të përdorin mjete virtuale bashkëpunimi për të ruajtur vazhdimësinë e auditimit. Ky ndryshim nuk ishte thjesht një adaptim i përkohshëm, por një transformim afatgjatë, pasi institucionet tani e njohin vlerën e infrastrukturës digjitale të auditimit në sigurimin e qëndrueshmërisë së auditimit dhe përshtatshmërisë ndaj krizave. Megjithatë, pavarësisht këtyre përparimeve, mbeten sfida në shkallëzimin dhe institucionalizimin e praktikave të tilla të auditimit digjital, veçanërisht në rajonet ku ekspertiza teknike dhe masat e sigurisë kibernetike janë ende në zhvillim.

Ndërsa auditimi i bazuar në risk është bërë një praktikë dominuese, përvetësimi i auditimit fleksibël (agile) mbetet i kufizuar për shkak të rezistencës institucionale, mungesës së kornizave të strukturuar dhe programeve të pamjaftueshme të trajnimit. Metodologjitë e bazuara në risk kanë rezultuar të efektshme në optimizimin e ndarjes së burimeve, në përcaktimin e prioriteteve për fushat me risk

të lartë dhe përmirësimin e efikasitetit të auditimit. Megjithatë, auditimi agile, një qasje më fleksibile dhe përsëritëse, nuk është miratuar gjerësisht. Inkurajimi i përdorimit të metodologjive më të adaptueshme dhe dinamike të auditimit mund të rrisë aftësinë e SAI-ve për t'iu përgjigjur në kohë reale risqeve dhe pasigurive që shfaqen.

E ardhmja e auditimit është gati të formësohet nga analizat e drejtuara nga IA, auditimi në kohë reale dhe vlerësimi i fokusuar në qëndrueshmëri. Modelet e IA-së dhe të të mësuarit automatik kanë potencialin për të automatizuar proceset komplekse të auditimit, për të përmirësuar zbulimin e mashtrimeve dhe për të përmirësuar vlerësimet e riskut financiar. Megjithatë, zbatimi i këtyre teknologjive përballet me pengesa të konsiderueshme, duke përfshirë rezistencën institucionale, shqetësimet mbi sigurinë e të dhënave dhe nevojën për ekspertizë teknike të specializuar. Sigurimi që SAI-t të kenë qasje në trajnime të vazhdueshme, zhvillim të aftësive digjitale dhe masa të sigurisë kibernetike do të jetë thelbësor në maksimizimin e përfitimeve të metodologjive moderne të auditimit.

Për më tepër, auditimet e qëndrueshmërisë pritet të luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në mbikëqyrjen e sektorit publik, veçanërisht në lidhje me riskun klimatik, qeverisjen mjedisore dhe përputhshmërinë me kornizat ndërkombëtare të qëndrueshmërisë, siç janë Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (SDG) të OKB-së. Meqenëse qeveritë në mbarë botën po i kushtojnë më shumë rëndësi qëndrueshmërisë dhe rezistencës ndaj klimës, auditorët do të duhet të zgjerojnë fushëveprimin e tyre për të vlerësuar pajtueshmërinë me qeverisjen mjedisore dhe sociale (ESG), qëndrueshmërinë financiare dhe ndikimin afatgjatë të politikave publike. Standardet dhe udhëzuesit e INTOSAI-t ofrojnë një bazë për përshtatshmërinë dhe auditimin e bazuar në risk. Integrimi i auditimit në kohë reale, analizave parashikuese dhe modeleve të avancuara të vlerësimit të riskut paraqet një mundësi për të forcuar auditimet e e performancës, për të përmirësuar reagimin ndaj risqeve të reja dhe për

të përafuar SAI-et me pritshmëritë bashkëkohore të qeverisjes. Në të ardhmen, SAI-et duhet të investojnë në kapacitete digjitale, të përforcojnë trajnimin e stafit dhe të zhvillojnë korniza rregullative që mbështesin miratimin e metodologjive inovative të auditimit, për të siguruar që auditimet të mbeten të fuqishme, të përshtatshme dhe strategjikisht të vlefshme në një epokë ndryshimesh të shpejta teknologjike.

REKOMANDIME

- 1** SAI-et duhet të zhvillojnë metodologjitë e tyre të auditimit të performancës duke integruar mbledhjen e të dhënave në kohë reale, analizat parashikuese dhe mjetet e monitorimit të vazhdueshëm për të mundësuar identifikimin proaktiv të riskut dhe për të mbështetur reagimin në kohë ndaj krizave.
- 2** SAI-et duhet të fillojnë përgatitjet për përdorimin e IA-së në auditim duke përmirësuar aftësitë e të gjithë organizatës së tyre dhe duke i ndihmuar të gjithë auditorët të zhvillojnë një kuptim më të mirë të teknologjive të reja.
- 3** Duhet të zbatohen programe trajnimi të strukturuar të fokusuara në IA, të mësuarit automatik dhe analizat e të dhënave të mëdha për të pajisur auditorët me ekspertizë teknike për auditimin digjital.
- 4** Duhet të ofrohen raste studimore dhe programe pilot që demonstrojnë efektivitetin e auditimit në kohë reale në përmirësimin e saktësisë dhe efikasitetit të auditimit.

VII. Referenca

- Bank, W. (2021). Përdorimi i Teknologjisë së Informacionit Globalisht për Auditime Më Efikase dhe Efektive. Washington DC 20433: Banka Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim / Banka Botërore.
- Deloitte. (2017). Teknologjia Blockchain dhe Ndikimi i saj Potencial në Profesionin e Auditimit dhe Sigurimit. Deloitte Development LLC., 10,11.
- Demirkan. (2020). Teknologjia Blockchain në të ardhmen e sigurisë kibernetike të biznesit. researchgate.net, 12,13,14,16,17.
- EU, P. (2024). RREGULLORE (BE) 2024 Akti i Inteligjencës Artificiale. Gazeta Zyrtare e Bashkimit Evropian.
- Harper, V. a. (1991). Auditimi i Vazhdueshëm i Sistemeve Online. Researchgate.net, 1,11.
- Harper, V. a. (1991). Auditimi i Vazhdueshëm i Sistemeve Online. researchgate.net, 1,11,3,5.
- IAASB. (2019). ISA 315 Identifikimi dhe Vlerësimi i Rrethave të Gabimeve Materiale. Bordi Ndërkombëtar i Standardeve të Auditimit dhe Sigurisë i IAASB.
- IFPP. (2019). Udhëzime GUID 5100 mbi Auditimin e Sistemeve të Informacionit. INTOSAI.
- IFPP. (2019). ISSAI 100 Parimet Themelore të Auditimit të Sektorit Publik. INTOSAI.
- IFPP. (2019). ISSAI 300 Parimet e Auditimit të Performancës. IFPP INTOSAI.
- IFPP. (2019). Standardi i Auditimit të Performancës ISSAI 3000. INTOSAI. Marrë nga <https://www.issai.org/>.
- IFPP. (2020). Udhëzime GUID 5330 mbi Auditimin e Menaxhimit të Fatkeqësive. INTOSAI.
- IFPP. (2020). Udhëzime GUID 5330 mbi Auditimin e Menaxhimit të Fatkeqësive. INTOSAI.
- Insight, F. (2017). E ardhmja është tani. Forbes Insight në bashkëpunim me KPMG.
- Insight, F. (2017). E ardhmja është Tani. Forbes Insight në bashkëpunim me KPMG.
- KPMG. (2019). E ardhmja e Auditimit. KPMG.
- KPMG. (2024). Inteligjenca Artificiale në raportimin financiar dhe auditimin. KPMG.
- KPMG. (2024). Inteligjenca Artificiale në raportimin financiar dhe auditimin. KPMG.
- KPMG. (2024). Inteligjenca Artificiale në raportimin financiar dhe auditimin. Entitetet KPMG International.
- Marzooqi, A. (2021). Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar. www.intosaijournal.org, 16.
- Mazrooqi, A. (2021). Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar. www.intosaijournal.org, 53.
- Mazrooqi, A. (2021). Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar. www.intosaijournal.org, 16, 45.
- Mazrooqi, A. (2021). Revista Ndërkombëtare e Auditimit Qeveritar. www.intosaijournal.org, 32.

Seksioni 1.2

RRITJA E KAPACITETIT INSTITUCIONAL DHE FLEKSIBILITETIT

Punimi 5: Menaxhimi i Burimeve Njerëzore si faktor kyç për auditime efektive – Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Dafina Strana Ujkani

Drejtore e Departamentit të Menaxhimit të Burimeve Njerëzore

Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Myrvete Gashi Morina

Asistent Auditor i Përgjithshëm

Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Abstrakt

Menaxhimi i kapaciteteve në organizatë, sigurimi i mjedisit kooperativ institucional, me staf të përgatitur profesionalisht, të vlerësuar, të përkushtuar dhe të motivuar ndikon në performancën institucionale. Përqendrimi në zhvillimin e kapaciteteve, mbështetja e zhvillimit profesional, krijimi i kushteve për angazhim maksimal dhe promovimi i kulturës së bashkëpunimit, ndikon në përmbushjen e detyrimeve ligjore, arritjen e rezultateve me auditime efektive dhe demonstrimin e parimeve dhe vlerave institucionale. Menaxhimi efektiv i burimeve njerëzore ndihmon në zhvillimin e një ambienti pune që favorizon përmirësimin e vazhdueshëm dhe rritjen e performancës. Promovimi i mbështetjes për zhvillim profesional është parakusht për një organizatë që synon të ruajë besimin dhe ka ndikim pozitiv në sektorin publik dhe në shoqëri në përgjithësi.

Fjalë kyçe:

burimet njerëzore, menaxhimi efektiv, SAI, ZKA, strategjia, analiza e vendimmarrjes, përgjegjësia, zhvillimi personal dhe profesional.

Hyrja

Burimet njerëzore përbëjnë një nga shtyllat themelore të funksionimit efikas të çdo organizate, përfshirë Institucionet Supreme të Auditimit (SAI). Ato përfshijnë individët dhe ekipet që kontribuojnë me njohuri, përvojë dhe përkushtim në realizimin e misionit institucional. Ndikimi i tyre është thelbësor në arritjen e objektivave strategjike dhe në ruajtjen e integritetit profesional të auditimit në sektorin publik.

Kultura organizative është e ndërlidhur ngushtë me sjelljet dhe vlerat që manifestohen nga burimet njerëzore. Një kulturë organizative pozitive ka potencialin të rrisë moralin, besimin dhe ndjenjën e përkatësisë, duke përmirësuar kështu angazhimin, efikasitetin dhe performancën e përgjithshme të stafit auditues. Prandaj, promovimi i një mjedisi pune etik, gjithëpërfshirës dhe mbështetës është një parakusht për rritjen institucionale.

Zhvillimi i vazhdueshëm profesional dhe personal i stafit është një komponent kyç për ndërtimin e kapaciteteve institucionale. Zhvillimi personal përfshin përmirësimin e aftësive ndërpersonale, të mendimit kritik dhe të qëndrueshmërisë emocionale, ndërsa zhvillimi profesional përqendrohet në përvetësimin e njohurive dhe kompetencave teknike që lidhen drejtpërdrejt me funksionet e auditimit. Këto dy aspekte janë thelbësisht të ndërlidhura dhe veprojnë në sinergji për të fuqizuar aftësinë e punonjësve për të përballuar sfidat e reja.

Në kontekstin e transformimeve të shpejta teknologjike dhe të digjitalizimit të administratës publike, SAI-t përballen me nevojën për të adaptuar burimet njerëzore me zhvillimet bashkëkohore. Investimi në qëndrueshmëri profesionale përfshin jo vetëm trajnimin teknik, por edhe zhvillimin e kompetencave digjitale dhe përdorimin e teknologjisë. Kjo kërkon një qasje proaktive dhe strategjike ndaj edukimit të vazhdueshëm profesional dhe një kulturë organizative që e vlerëson inovacionin dhe përshtatshmërinë. Motivimi i stafit është një tjetër faktor vendimtar për përmirësimin

e performancës institucionale. Një mjedis pune që nxit përfshirjen aktive, vlerësimin e kontributit individual dhe zhvillimin e karrierës, ndihmon në ruajtjen e talenteve dhe në ngritjen e nivelit të përgjegjësisë. Motivi dhe ambienti i punës krijojnë një cikël të përbashkët ndikimi, ku rritja e njërës ndikon pozitivisht në tjetrën. Prandaj, institucionet që synojnë të arrijnë qëndrueshmëri afatgjate duhet të zbatojnë strategji të integruara për menaxhimin e burimeve njerëzore që përfshijnë: planifikimin e karrierës, vlerësimin e performancës, shpërblimin e drejtë dhe mbështetjen për inovacion.

Në përfundim, burimet njerëzore nuk përbëjnë vetëm një faktor operacional, por një element strategjik për reformimin dhe modernizimin e SAI-ve, veçanërisht në kohë sfidash komplekse dhe ndryshimesh të shpejta teknologjike. Forcimi i kapaciteteve të tyre duhet të jetë pjesë e çdo plani zhvillimor për institucionet që synojnë të jenë efektive, të besueshme dhe të përshtatshme për sfidat e së ardhmes.

Qëllimi i punimit

Ky punim synon të theksojë rolin strategjik të Menaxhimit të Burimeve Njerëzore në forcimin e performancës institucionale brenda Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI). Duke pasur parasysh që menaxhimi i burimeve njerëzore përfshin zhvillimin e strukturave organizative, burimeve dhe procedurave që mbështesin funksionimin profesional dhe transparent, studimi përqendrohet në rëndësinë e investimit në faktorin njeri. Në veçanti, eksplorohet promovimi i zhvillimit profesional, ruajtja e motivimit të stafit dhe krijimi i një mjedisi pune pozitiv.

Përmes shqyrtimit të literaturës përkatëse, analizës së Standardeve Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (SNSAI), si dhe krahasimit të të dhënave ekzistuese, ky punim synon të tregojë se si strategjitë efektive të menaxhimit të burimeve njerëzore dhe përpjekjet për zhvillimin e kapaciteteve kontribuojnë në realizimin e auditimeve të besueshme, efikase dhe me ndikim.

Metodologjia e Hulumtimit

Për të siguruar një pasqyrë të saktë, të argumentuar dhe gjithëpërfshirëse të analizës së literaturës, të dhënave dhe gjetjeve që lidhen me temën e studimit, është aplikuar një qasje e kombinuar metodologjike. Kjo qasje ka mundësuar ndërthurjen e të dhënave cilësore dhe sasiore me qëllim të rritjes së vlefshmërisë dhe besueshmërisë së rezultateve.

Në fazën e mbledhjes së të dhënave primare, është përdorur një pyetësor i strukturuar dhe i standardizuar, i cili përmbante pyetje të hapura dhe të mbyllura. Ky pyetësor u shpërnda në një mostër prej 30 të anketuarish, të përzgjedhur nga nivele të ndryshme të stafit brenda Zyrës Kombëtare të Auditimit (ZKA). Qëllimi i pyetësorit ishte të sigurojë njohuri të drejtpërdrejta mbi perceptimet, sfidat dhe përvojat lidhur me menaxhimin e burimeve njerëzore, zhvillimin profesional dhe mjedisin organizativ.

Përveç mbledhjes së të dhënave primare, është kryer edhe një analizë e dokumenteve gjithëpërfshirëse, e cila ka përfshirë një gamë të gjerë burimesh dytësore. Këto burime përfshijnë dokumente strategjike të ZKA-së, raportet vjetore të institucionit, si dhe standardet përkatëse ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (ISSAI). Analiza e dokumenteve ka ndihmuar në kontekstualizimin e gjetjeve dhe në krahasimin e praktikave të zbatuara me parimet dhe udhëzimet ndërkombëtare për menaxhimin e burimeve njerëzore në sektorin publik të auditimit. Kombinimi i këtyre metodave ka krijuar një bazë të qëndrueshme për të analizuar në mënyrë të thelluar rëndësinë e faktorit njerëzor në rritjen e kapaciteteve institucionale dhe sigurimin e performancës efektive të auditimit.

Rishikimi i literaturës

Burimet Njerëzore përbëjnë themelin e suksesit të çdo SAI pasi investimi në trajnimin, mbështetjen dhe zhvillimin e stafit ndihmon në realizimin e misionit dhe objektivave strategjike të institucionit në afat të gjatë.

Përmes këtij hulumtimi synohet të nxirret në pah roli thelbësor dhe ndikimi i pazëvendësueshëm i Menaxhimit të Burimeve Njerëzore, i cili, përmes përkrahjes së zhvillimit të kapaciteteve dhe ruajtjes së motivimit të stafit, kontribuon në krijimin e qëndrueshmërisë profesionale dhe rritjen e performancës institucionale.

Menaxhimi efektiv i burimeve njerëzore ndikon drejtpërdrejt në aftësinë e institucionit për t'iu përgjigjur me efikasitet sfidave në zhvillim dhe përparimeve të vazhdueshme teknologjike. Për këtë arsye, angazhimi i vazhdueshëm për zhvillimin e burimeve njerëzore përfaqëson një komponent kyç për funksionimin efikas, të qëndrueshëm dhe të besueshëm të SAI-ve. Në këtë drejtim, INTOSAI (Organizata Ndërkombëtare e Institucioneve Supreme të Auditimit) ka zhvilluar një sërë standardesh dhe udhëzimesh me qëllim që të mbështesë SAI-të në krijimin, zhvillimin dhe mirëmbajtjen e një stafi të kualifikuar, profesional dhe të përgatitur për të përmbushur me sukses rolin e tyre në auditimin publik.

ISSAI 150 (INTOSAI, ISSAI.ORG) përcakton kërkesat për kompetencën e auditorëve që përfshin njohuritë, aftësitë dhe atributet personale që janë të nevojshme për të kryer auditime të suksesshme por gjithashtu thekson që:

–SAI (ISSAI) duhet të ketë procese dhe praktika të përshtatshme të menaxhimit të burimeve njerëzore për të siguruar që auditorët të kenë kompetencat e nevojshme.

–SAI (ISSAI) duhet të krijojë rrugë të dedikuara për zhvillimin profesional të auditorëve, të cilat janë të përshtatura me mandatin, kuadrin rregullator, strukturën organizative dhe nevojat e institucionit. Kjo përfshin mundësi për trajnime të vazhdueshme, mentorim dhe avancim në karrierë.

–SAI (ISSAI) duhet të zhvillojë dhe implementojë metoda për vlerësimin e kompetencave të auditorëve dhe për të ndjekur progresin e zhvillimit të tyre profesional. Kjo përfshin vlerësime të rregullta të performancës dhe identifikimin e nevojave për zhvillim të mëtejshëm.

GUID 1950 (INTOSAI, ISSAI.ORG) ofron udhëzime për zhvillimin e kornizave të kompetencës për audituesit.

GUID 1951 (INTOSAI, ISSAI.ORG) ofron udhëzime për zhvillimin e rrugëve për zhvillimin profesional, duke përfshirë mundësi për trajnime të vazhdueshme dhe avancim në karrierë.

Këto dokumente janë thelbësore sepse shërbejnë si bazë për SAI-t për sigurimin e cilësisë së auditimeve; krijimin e kornizave të përshtatura të kompetencës; zhvillimin e rrugëve profesionale; përkrahjen e profesionalizmit dhe pavarësisë dhe më e rëndësishmja, janë të harmonizuara me standardet ndërkombëtare të auditimit, duke siguruar që SAI-t të operojnë sipas praktikave më të mira globale dhe të kontribuojnë në forcimin e transparencës dhe llogaridhënies në sektorin publik. SAI duhet të krijojë një ambient ku personeli të mund të integrojë mësimin në punën e përditshme, duke plotësuar njohuritë ekzistuese dhe duke i zbatuar ato në praktikë (INTOSAI, Human Resource Management, A Guide for Supreme Audit Institutions, 2012).

Në një Institucion Suprem të Auditimit, punonjësit duhet të qëndrojnë të përditësuar me standardet në zhvillim, teknikat e auditimit dhe ndryshimet rregullatore. Kjo qasje do të sigurojë që SAI të ketë një staf të aftë dhe të përgatitur për të përballuar sfidat e reja dhe për të realizuar auditime të sakta dhe të besueshme. Përveç zhvillimit profesional, faktorë kryesor që drejtojnë në mirëqenien organizative sipas studuesve është mjedisi i punës ku personeli të ndihet i motivuar (INTOSAI, Human Resource Management, A Guide for Supreme Audit Institutions, 2012).

Zyra Kombëtare e Auditimit e Kosovës (ZKA) u themelua në vitin 2003, nën emrin Zyra e Auditorit të Përgjithshëm, nën mbikëqyrjen e Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë. ZKA ka rol të rëndësishëm në forcimin e transparencës dhe llogaridhënës financiare në sektorin publik të Kosovës.

Auditori i Përgjithshëm i Republikës së Kosovës është institucioni më i lartë për kontrollin ekonomik dhe financiar në vend. Zyra Kombëtare e Auditimit është një institucion i pavarur që ndihmon Auditorin e Përgjithshëm në përmbushjen e detyrave dhe përgjegjësi të tij duke siguruar auditime të besueshme dhe efektive për garantuar menaxhimin e duhur të burimeve publike.

ZKA për të ruajtur reputacionin, besueshmërinë dhe për të mbajtur integritetin i jep rëndësi faktorit njeri si aset në organizatë. Që nga themelimi, ZKA ofron mjedis bashkëpunues dhe të hapur për zhvillim. Vlerësimin e individit e konsiderojmë përgjegjësi të organizatës që të njohim arritjet e tyre dhe të krijojë sisteme të drejta, fleksibile dhe mbështetëse që ndihmojnë secilin të arrijë potencialin e tij të plotë. Për të përmbushur misionin dhe për të përkrahur kulturën tonë organizative, Zyra Kombëtare e Auditimit përmes proceseve rekrutuese mbi bazën e parimeve të meritës, angazhon staf të talentuar por në vazhdimësi investon në çdo punonjës me qëllimin që të mishërojë me cilësitë e mëposhtëm (ZKA, Plani Zhvillimor Korporativ. 2015–2020):

I aftë – Të zotërojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për të përmbushur rolin e tij me kompetencë dhe profesionalizëm.

I përkushtuar – Të jetë i përkushtuar ndaj objektivave të organizatës, të marrë iniciativë për vetëzhvillim dhe të kontribuojë me përgjegjësi për arritjen e qëllimeve të përbashkëta.

Komunikues – Të jetë i gatshëm dhe efektiv në ndarjen e informacionit, si në komunikim verbal, ashtu edhe në atë të shkruar, brenda dhe jashtë organizatës.

Mirëkuptues – Të tregojë empati, ndjeshmëri dhe përkrahje ndaj kolegëve dhe institucioneve që auditojmë, duke kuptuar sfidat dhe kontekstin e tyre.

Konkurrues – Të ketë dëshirë për të arritur sukses dhe për të mbështetur një kulturë sfiduese ku performanca e lartë njihet dhe shpërblehet.

Kurajoz – Të ketë guximin për të përballuar sfidat, për të menduar ndryshe dhe për të kontribuar në përmirësimin dhe inovacionin organizativ.

Kureshtar – Të jetë i motivuar për të mësuar, të kërkojë kuptim të thellë dhe të eksplorojë shkaqet rrënjësore të problemeve, për të ndihmuar në ndërtimin e zgjidhjeve të qëndrueshme.

Fokusi i menaxhmentit është i orientuar në zhvillimin dhe promovimin e kapaciteteve të personelit përmes vendosjes së politikave dhe procedurave, të cilat promovojnë qeverisjen e përbashkët të bazuara në vlera tona që janë: Pavarësia; Profesionalizmi; Integriteti dhe Transparenca, parime të rëndësishme për krijimin e besimit, përmirësimin e komunikimit dhe për garantimin e suksesit organizativ.

Rezultatet

Trajnimi përbën një mjet thelbësor për zhvillimin e kapaciteteve profesionale të institucionit, ZKA-ja ka përqendruar vëmendjen në të gjitha fushat me interes strategjik, me qëllim ndërtimin e një qasjeje më gjithëpërfshirëse dhe profesionale. Në këtë kontekst, zhvillimi i vazhdueshëm profesional dhe përmirësimi i aftësive të stafit të ZKA-së për të përmbushur kërkesat dhe kriteret e përcaktuara nga INTOSAI, përbëjnë një bazë të rëndësishme për vlerësimin e performancës dhe përputhshmërisë me standardet ndërkombëtare të auditimit (SAI-të).

Për të kuptuar më thellë përvojat, perceptimet dhe qëndrimet të stafit lidhur me zhvillimin profesional dhe mjedisin e punës në kontekstin e auditimit publik, janë analizuar përgjigjet e dhëna në pyetjet e mbyllura dhe të hapura të pyetësorit. Ky analizim synon të nxjerrë në pah dimensionet cilësore të përvojës së punonjësve, përtej të dhënave statistikore, duke mundësuar identifikimin e ideve të reja si dhe praktikave të dobishme që mund të shërbejnë për përmirësim të mëtejshëm institucional.

Në vazhdim, do të paraqiten rezultatet e përmbledhura nga përgjigjet e anketës. Në diagramet e mëposhtme do të paraqiten të dhënat e pranura nga një kampion prej 30 personash, të cilët përfaqësojnë nivele të ndryshme të organizimit në Zyrën Kombëtare të Auditimit të Kosovës. Këto rezultate do të ofrojnë një pasqyrë të kuptuar më të thellë të përvojës së stafit dhe të mundësive për zhvillimin e mëtejshëm të kapaciteteve profesionale në institucion.

Këto përgjigje reflektojnë perceptimin e përgjithshëm të stafit në lidhje me temat trajnimeve të brendshme me nevojat profesionale dhe kërkesat e detyrave të tyre. Një shumicë e të anketuarve 90% e konsideron se temat janë relevante, duke sugjeruar se iniciativat e trajnimit janë përgjithësisht të përshtatura për të plotësuar kërkesat e zhvillimit profesional të stafit. Megjithatë, një pakicë e vogël e ka shprehur mendimin se temat nuk adresojnë mjaftueshëm nevojat e tyre, duke e shfaqur këtë si një mundësi për përmirësim në sesionet e ardhshme të trajnimeve.

Rezultatet e anketës tregojnë se trajnimi është një faktor kyç për zhvillimin profesional të stafit të ZKA-së. Pjesa e të anketuarve (26.7%) beson se trajnimi kontribuon në përf forcimin e profesionalizmit si dhe (66.7%) e të anketuarve e vlerësojnë se ndikon në përditësimin e njohurive të nevojshme për auditimin. Kjo tregon se ZKA-ja ka krijuar një mjedis të favorshëm për zhvillimin e kapaciteteve profesionale, duke i mundësuar stafit të qëndrojnë në nivelin e kërkesave ndërkombëtare dhe të përmbushë sfidat e fushës së auditimit.

Nga rezultatet e dhëna, shumica e të anketuarve (63.3%) besojnë se përkrahja financiare për certifikime është një motivim i rëndësishëm për arritjen e rezultateve pozitive kurse (30%) e konsiderojnë përkrahjen financiare si një mundësi për promovim. Këto përgjigje tregojnë se aspektet financiare dhe mundësitë për zhvillim profesional janë të rëndësishme për staf dhe kontribuojnë në motivimin dhe arritjen e performancës së lartë.

Fig. 1: Rëndësia e temave të trajnimeve të brendshme në ZKA

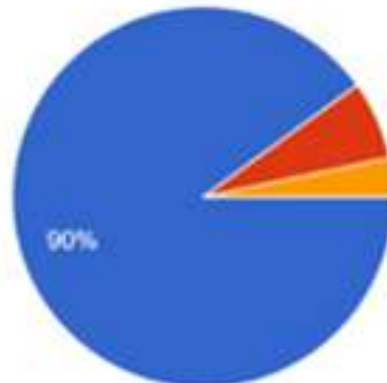

Fig. 2: Perceptimi i pjesëmarrësve dhe ndikimi i trajnimeve për zhvillim profesional

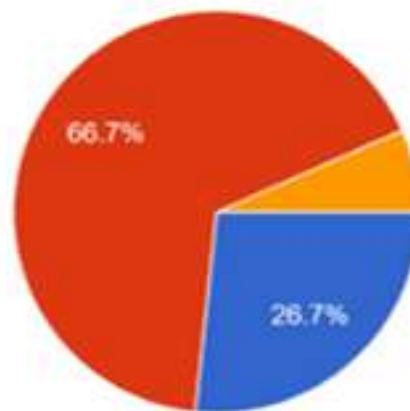
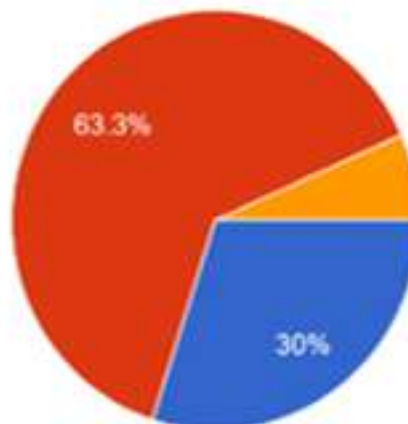

Fig.3: Perceptimet e stafit për mbështetjen financiare nga ZKA për arritjen e certifikimit

Shumica e të anketuarve, 80% prej tyre, e konsiderojnë ndjekjen e trajnimeve si mundësi për zhvillim të njohurive, ndërsa 16.7 të tjerë e shohin atë si përfundim të obligimit për të ndjekur këto trajnime. Një i anketuar nuk ka dhënë përgjigje. Kjo tregon se ndjekja e trajnimeve është parë kryesisht si një mundësi për rritjen profesionale dhe zhvillim të vazhdueshëm, megjithatë ka edhe individë që mund të jenë të shqetësuar për detyrimet e trajnimeve.

Në bazë të përgjigjeve të dhëna, mund të konkludohet se një shumicë e konsiderueshme e të anketuarve (66.7%) e vlerësojnë se temat e trajnimeve janë të përshtatshme dhe përmbushin nevojat e tyre për mësim. Megjithatë, një numër i vogël i të anketuarve (10%) kanë shprehur mendimin se temat nuk janë relevante, ndërsa një pjesë tjetër (23.3%) nuk kanë ofruar përgjigje. Ky rezultat sugjeron se ka një konsensus të gjerë për rëndësinë dhe përshtatshmërinë e temave të trajnimeve, por gjithashtu ekziston një mundësi për rishikimin dhe përmirësimin e tyre, nëse është e nevojshme.

Shumica e të anketuarve (83.3%) e konsiderojnë përdorimin e teknologjisë moderne në procesin e auditimit si shumë të rëndësishëm, ndërsa 16.7% të anketuarve e konsiderojnë të rëndësishëm, por jo në të njëjtën shkallë. Kjo tregon një vlerësim të lartë të teknologjisë moderne në përmirësimin dhe rritjen e efikasitetit të proceseve të auditimit.

Fig. 4: Pjesëmarrja në shoqatat profesionale për edukimin e vazhdueshëm profesional

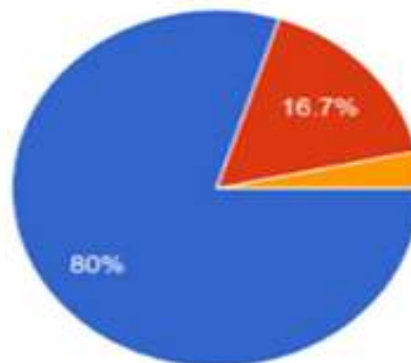

Fig 5.: Perceptimet e stafit për rëndësinë e temave të zhvillimit profesional për stafin në ZKA

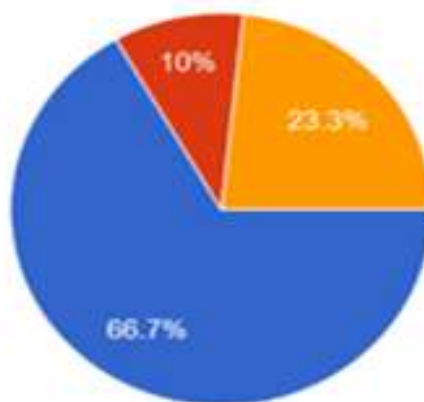
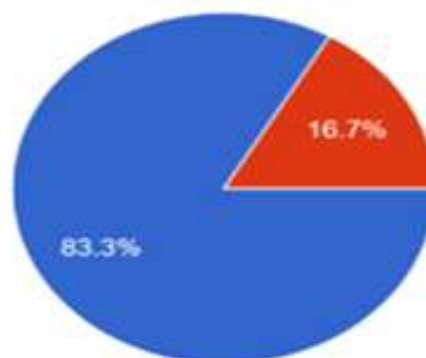

Fig.6: Rëndësia e përdorimit të teknologjisë moderne në auditim

Një shumicë e të anketuarve (46.7%) janë dakord me pyetjen, duke ofruar përgjigje pozitive, ndërsa 43.3% nuk pajtohen. 10% e të anketuarve nuk kanë ofruar përgjigje, duke treguar një nivel të pasigurisë ose mungesës së informacionit për çështjen e trajtuar.

Fig. 8: Motivimi për të përmirësuar efektivitetin e auditimit

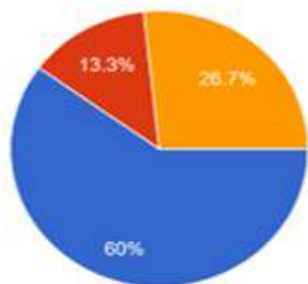
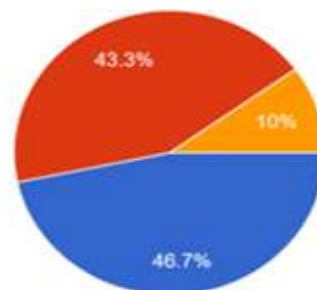

Fig.7: Perceptimet e personelt për mbështetjen në trajnime për përdorimin e teknologjisë në auditim

Shumica e të anketuarve (60%) kanë dhënë përgjigje pozitive, duke treguar mbështetje për çështjen e trajtuar, 13.3% e të anketuarve kanë dhënë përgjigje negative, ndërsa 26.7% nuk kanë ofruar përgjigje, çka mund të tregojë pasiguri ose mungesë të informacionit.

Në bazë të informatave të kthyer në këtë pyetësor rezultatet janë të kënaqshme dhe reflektojnë mjedisin pozitiv si dhe përkushtimin e ZKA-së ndaj punonjësve. Megjithatë, ambiciet tona mbeten të orientuara drejt zhvillimit të mëtejshëm dhe përmirësimit të vazhdueshëm.

Zhvillimi profesional është objektiv kryesor dhe i vazhdueshëm i ZKA-së duke përkrahur dhe investuar tek personeli auditues dhe jo auditues, që në mënyrë direkte rezulton në arritjen e objektivave strategjike në mënyrë profesionale në proceset audituese (ZKA S. e.-2.). Kjo qasje ka për qëllim që personeli ynë të ketë shkathtësitë dhe kapacitetet e duhura për të përmbushur detyrat e përcaktuara në realizimin e objektivave audituese dhe mandatin ligjor. Duke kuptuar rëndësinë e investimit në këtë fushë, ZKA-ja ka arritur marrëveshje me shoqata profesionale për ofrimin e sesioneve trajnuese për të gjithë auditorët, për forcimin e mëtejshëm të kompetencës në punë. Për të përmbushur objektivin strategjik të zhvillimit profesional të qëndrueshëm dhe për të siguruar standarde të larta të kompetencës profesionale, Këto partneritete mundësojnë që stafi i ZKA-së të ketë qasje në programe të akredituara ndërkombëtare, të cilat janë në përputhje me standardet profesionale të INTOSAI-t dhe praktikat më të mira ndërkombëtare në auditimin publik.

Nëpërmjet bashkëpunimit me organizata të tilla si institucionet kombëtare të trajnimit, shoqatat profesionale të kontabilitetit dhe auditimit, si dhe partnerë ndërkombëtarë, sigurohet që auditorët të ndjekin rrugën drejt certifikimit si auditorë të sektorit publik, gjë që rrit integritetin, besueshmërinë dhe aftësinë institucionale për të përmbushur mandatin e ZKA-së. Për më tepër, këto partneritete lejojnë shkëmbimin e përvojave, adoptimin e praktikave inovative të mësimdhënies dhe krijimin e mundësive për rrjetëzim profesional brenda dhe jashtë vendit. ZKA ka investuar në certifikimin e stafit auditues dhe edukimit të vazhdueshëm profesional në (KOSOVO) hap me zhvillimet ndërkombëtare në fushën e kontabilitetit dhe auditimit. Në skemën e certifikimit publik nëpër nivele janë certifikuar auditorë të certifikuar në sektorin publik, auditorë të sektorit publik dhe asistentë i auditorit në sektorin publik. Për auditimet e performancës janë certifikuar në kuadër të një programi për Zhvillimin e Kapaciteteve Institucionale ndërmjet SNAO dhe ZKA.

Po ashtu, në fushën e Auditimeve të Teknologjisë të Informacionit, IDI. Plani i trajnimeve është zhvilluar me një sistem të kombinuar përmes platformave online, qasjes fizike, seminareve virtuale dhe pjesëmarrjes nëpër konferenca e ngjarje të ndryshme.

Përveç programeve të trajnimit, stafi i Zyrës Kombëtare të Auditimit në vazhdimësi realizon takime e sesione këshilluese ku përfiton njohuri nga praktika e ekspertëve me të cilët Zyra Kombëtare e Auditimit ka Marrëveshje Bashkëpunimi si: Zyra Kombëtare e Auditimit të Suedisë, IDI, PESA-P, Bashkimi Evropian, Ambasada e Mbretërisë Holandeze, OSBE, USAID, Ministria e Financave e Republikës së Kosovës, KRPP, Banka Botërore, Projekti i Ambasadës të Britanisë së Madhe në Republikën e Kosovës i implementuar nga BDO (ZKA, Raporti Vjetor i Performancës, 2023) etj.

Përfundimet

Zhvillimi personal dhe profesional i stafit është një faktor kyç për suksesin afatgjatë dhe qëndrueshmërinë e çdo organizate publike, përfshirë edhe Institucionet Supreme të Auditimit (SAI). Të dhënat studimore dhe praktike si dhe të dhënat nga anketa tregojnë një konsensus të qartë ndërmjet pjesëmarrësve për rëndësinë që ka mbështetja e vazhdueshme për rritje profesionale, përditësim me praktikatat moderne të auditimit dhe krijimi i mundësive për avancim në karrierë. Këto të dhëna tregojnë se investimi në zhvillimin e kapaciteteve njerëzore dhe organizative nuk është vetëm dëshirueshëm, por i domosdoshëm për të garantuar cilësinë, integritetin dhe besueshmërinë e auditimeve publike. Një institucion që investon në njerëzit e tij dhe krijon një mjedis bashkëpunues dhe përkrahës, ndërton themelet për performancë të lartë dhe përmbushje efektive të mandatit të tij.

Menaxhimi efektiv i kapaciteteve brenda organizatës, së bashku me krijimin e një mjedisi institucional bashkëpunues, përbën bazën për një institucion suprem të auditimit të besueshëm, efektiv dhe të suksesshëm. Në një mjedis të shpejtë dhe të vazhdueshëm të

zhvillimit teknologjik, është e domosdoshme që profesionistët të jenë të aftë të përshtaten me ndryshimet. Aftësia për të menaxhuar dhe zhvilluar burimet njerëzore në mënyrë efektive mundëson që institucionet të mbeten të qëndrueshme dhe të afta për t'iu përgjigjur sfidave.

Motivimi dhe mirëqenia e stafit në ambientin e punës janë dy faktorë të lidhur ngushtë dhe të rëndësishëm për arritjen e suksesit të një organizate. Kur një staf është i motivuar dhe ka mirëqenie, kjo ka një ndikim të drejtpërdrejtë në produktivitetin, angazhimin dhe qëndrueshmërinë e organizatës. Ndërsa motivimi ndihmon për të nxitur angazhimin dhe performancën, mirëqenia është thelbësore për të mbajtur punonjësit të gatshëm për të kontribuar në mënyrë efikase. Kur punonjësit ndihen të besuar me përgjegjësi dhe mundësi për të zhvilluar karrierën e tyre, ata janë më të motivuar dhe të angazhuar.

Në përfundim, të dhënat e mbledhura konfirmojnë se zhvillimi profesional dhe mirëqenia në vendin e punës nuk janë elementë të domosdoshëm për performancën, motivimin dhe stabilitetin organizativ. Institucionet që i japin përparësi këtyre dimensioneve janë më të përgatitura për t'u përballur me sfidat e reja, për të integruar teknologji dhe praktika inovative, dhe për të rritur ndikimin e tyre në përmirësimin e qeverisjes publike. Institucionet që fokusohen në mirëqenien dhe motivimin e stafit dhe zhvillimin e vazhdueshëm profesional janë më të afta për të përballuar nevojat në rritje, për të integruar teknologji dhe për të përmirësuar cilësinë e auditimeve të tyre.

Të jetosh në shekullin e IT-së na kujton se motivimi, menaxhimi efektiv dhe një mjedis pune mbështetës janë thelbësorë për ruajtjen dhe forcimin e kapaciteteve njerëzore dhe institucionale. Çdo SAI duhet të ketë besim në kapitalin njerëzor, duke nxitur praktikatat e duhura të menaxhimit, duke mbështetur dhe rritur motivimin dhe duke krijuar kushte mundësuese për zhvillim të vazhdueshëm. Fokusi duhet të mbetet i përqendruar te njerëzit.

REKOMANDIMET

1

Investimi në zhvillimin e vazhdueshëm profesional dhe personal të stafit, përmes trajnimeve të rregullta, mentorimit dhe mundësive për avancim në karrierë, në mënyrë që punonjësit të jenë të përgatitur për të përballuar sfida të reja dhe të kontribuojnë në mënyrë efektive në misionin e SAI-ve.

2

Vazhdimin e krijimit të një mjedisi pune mbështetës dhe bashkëpunues, që promovon mirëqenien, motivimin dhe përfshirjen e stafit, përmes njohjes së kontributit, promovimit të balancës mes jetës profesionale dhe asaj personale.

3

SAI-t duhet të i japin përparësi zhvillimit të burimeve të tyre njerëzore, pasi ato janë më të pajisura për të përmbushur misionin e tyre për të ofruar mbikëqyrje, për të promovuar qeverisjen e mirë dhe përfundimisht për të kontribuar në një shërbim më të mirë publik për qytetarët të cilëve u shërbejnë.

Referenca

1. Integrated Competency Framework and Dictionary for SAI, AFROSAI -E;
2. Human Resource Management, A Guide for Supreme Audit Institutions;
3. INTOSAI. (a.d.). issai: <https://www.issai.org>
4. ISSAI. (a.d.). ISSAI – 150.
5. KOSOVO, S. P. (a.d.). www.zka-rks.org.
6. Plani Strategjik i Zyrës Kombëtare të Auditimit, 2023–2026
7. SAI PMF KOSOVO, 2023
8. ZKA. (a.d.). Plani Zhvillimor Korporativ. 2015–2020.
9. ZKA. (a.d.). Raporti Vjetor i Performances, 2023.
10. ZKA, S. e.-2. (a.d.). www.zka-rks.org.

Punimi 6: Auditimet e Jashtme si Katalizatorë për Qëndrueshmërinë Institucionale: Një Qasje Strategjike për Përshtatjen ndaj Ndryshimeve – Kontrolli i Lartë i Shtetit

Miranda Misini

Audituese e Lartë –
Departamenti i Auditimit
të Performancës

Kontrolli i Lartë i Shtetit

Abstrakt

Në një realitet gjithnjë e më kompleks dhe të pasigurt, i karakterizuar nga krizat globale shëndetësore, fatkeqësitë klimatike, transformimet teknologjike dhe paqëndrueshmëria gjeopolitike, institucionet publike duhet të zhvillojnë qëndrueshmërinë si një domosdoshmëri strategjike. Në mënyrë tradicionale, auditimet e jashtme kanë shërbyer si mekanizma kontrolli dhe llogaridhënieje. Megjithatë, roli i tyre po shndërrohet gjithnjë e më shumë në forcimin e kapaciteteve institucionale dhe nxitjen e aftësisë për t'u përshtatur në mënyrë strategjike. Ky punim shqyrton se si Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), përmes mandatit të tyre për auditim të jashtëm publik, mund të kontribuojnë në ndërtimin e qëndrueshmërisë brenda sistemeve të qeverisjes publike. Ai eksploron mënyrën sesi modeli i qëndrueshmërisë i Duchek, i bazuar në kapacitete, mund të zbatohet në kontekstin e auditimit, me fokus të veçantë te vlerësimi i gatishmërisë dhe përshtatshmërisë institucionale. Në këtë punim argumentohet se, kur SAI-t integrojnë parashikimin, mendimin sistematik dhe të mësuarin e vazhdueshëm në praktikën e tyre të auditimit, ato luajnë një rol thelbësor përtej mbrojtjes së burimeve publike, duke mbështetur në mënyrë aktive transformimin institucional dhe forcimin e përgatitjes ndaj krizave të ardhshme.

Fjalë kyçe

Qëndrueshmëri, Auditim i Jashtëm Publik, Modeli Duchek, Institucionet Supreme të Auditimit, Qeverisja Publike

1. Hyrje

Institucionet publike janë duke u përballur me një sërë sfidash të ndërlikuara dhe të ndërthurura. Pandemitë globale, risqet klimatike, avancimet e shpejta teknologjike dhe tensionet ndërkombëtare kanë vështirësuar gjithnjë e më shumë përpjekjet e qeverive për të garantuar vazhdimësinë dhe për të ofruar shërbime efektive. Në këtë kuadër, koncepti i qëndrueshmërisë institucionale po zë një vend gjithnjë e më të rëndësishëm, pasi nënkupton aftësinë e organizatave jo vetëm për t'u përballur me krizat, por edhe për të nxjerrë mësimë prej tyre dhe për të përmirësuar veprimtarinë e tyre në kohë.

Ndërsa qeveritë përpiqen të përforcojnë aftësinë për të menaxhuar pasigurinë, edhe Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) janë duke rishikuar funksionet e tyre tradicionale. Dikur të fokusuara kryesisht në kontrollin, përputhshmërinë dhe llogaridhënien, sot pritët që SAI-të të luajnë një rol më aktiv në forcimin e përgatitjes institucionale dhe përgjigjes ndaj rreziqeve. Pozicioni i tyre brenda strukturës shtetërore u jep SAI-ve mundësinë të shkojnë përtej mbikëqyrjes financiare, duke kontribuar në ndërtimin e mekanizmave institucionale më elastikë dhe të aftë për t'u përshtatur ndaj sfidave në zhvillim.

Ky punim synon të shqyrtojë se si SAI-t mund të promovojnë qëndrueshmërinë institucionale përmes praktikave të auditimit të jashtëm. Në qendër të analizës vendoset modeli i qëndrueshmërisë i Duchek (2020), i cili përfshin tre komponentë: parashikimin, përballimin dhe përshtatjen, si edhe mënyrat se si ky model mund të interpretohet dhe zbatohet në kontekstin e auditimit publik. Punimi ofron një qasje konceptuale mbi mënyrën sesi mendimi mbi qëndrueshmërinë mund të pasurojë procesin e auditimit dhe të forcojë rolin e SAI-ve në një botë me risqe në rritje.

2. Konceptualizimi i qëndrueshmërisë organizative

2.1 Përkufizimet dhe evoluimi i qëndrueshmërisë

Koncepti i qëndrueshmërisë është zhvilluar ndër vite dhe disiplina të ndryshme, duke marrë kuptime të ndryshme në varësi të kontekstit në të cilin aplikohet. Në fillim të shekullit XIX, inxhinieri Thomas Tredgold e përdori këtë term për të përshkruar aftësinë e një materiali për të thithur energji gjatë deformimit dhe për t'u rikthyer në formën fillestare pa u thyer (Oksana & Dmitri, 2021). Më vonë, në fushën e psikologjisë, koncepti u huazua për të përshkruar aftësinë e individit për t'u rikuperuar nga vështirësitë, traumat apo stresi i thellë (Folke, 2006). Me kalimin e kohës, koncepti u zgjerua në fusha si ekologjia, menaxhimi i fatkeqësive, sistemet sociale dhe, së fundmi, në studimet organizative dhe administratën publike.

Në fushën e ekologjisë dhe në teorinë e sistemeve shoqërore – ekologjike, qëndrueshmëria përkufizohet si aftësia e një sistemi për të përballuar tronditjet pa kaluar në një gjendje tjetër funksionale. Aleanca për Qëndrueshmëri thekson tre përmasa thelbësore të këtij koncepti: (a) sa tronditje mund të përballojë një sistem pa humbur funksionet bazë; (b) aftësia e sistemit për t'u vetë-organizuar; dhe (c) aftësia për të mësuar dhe për t'u përshtatur. Këto dimensione kanë ndikuar në një sërë fushash politike, përfshirë qeverisjen mjedisore dhe zhvillimin e qëndrueshëm (Carpenter, Walker, Anderies, & Abel, 2014).

Në fushën e reduktimit të riskut nga fatkeqësitë, Zyra e Kombeve të Bashkuara për Reduktimin e Rreziqeve nga Fatkeqësitë (UNDRR, 2015) e përkufizon qëndrueshmërinë si "aftësia e një sistemi, komuniteti apo shoqërie të ekspozuar ndaj risqeve për të rezistuar, përthithur, akomoduar dhe rikuperuar nga efektet e një risku në kohë dhe në mënyrë efikase, përfshirë ruajtjen dhe rikthimin e strukturave dhe funksioneve bazë thelbësore."

Në mënyrë të ngjashme, Forumi Ekonomik Botëror (2024) e përkufizon qëndrueshmërinë si “aftësinë e një sistemi dhe pjesëve përbërëse të tij për të parashikuar, përthithur, akomoduar ose rikuperuar nga efektet e një ngjarjeje të rrezikshme në mënyrë të shpejtë dhe të organizuar.” Të dyja përkufizimet theksojnë rëndësinë e ruajtjes së funksioneve bazë dhe reagimit të shpejtë ndaj presioneve të jashtme. Edhe në përkufizimin e OECD-së (2019) theksohet kjo qasje sistemike, ku qëndrueshmëria përshkruhet si “aftësia e sistemeve për të përthithur një tronditje, për t’u rikuperuar nga ndërprerjet dhe për t’u përshtatur me kushtet e reja, duke ruajtur funksionet thelbësore të njëjta si përpara goditjes.” Kjo qasje thekson vazhdimësinë institucionale gjatë krizave dhe aftësinë për të evoluuar pa humbur identitetin.

Kur koncepti i qëndrueshmërisë u aplikua në sistemet urbane, ai nisi të kuptohej si një proces kompleks me shumë dimensionë. Kapucu, Ge, Martín dhe Williamson (2021) e përkufizojnë qëndrueshmërinë urbane si një proces që përfshin infrastrukturën, qeverisjen dhe kapitalin shoqëror, me qëllim përgatitjen, përthithjen dhe rikuperimin nga ndërprerje të ndryshme. Këtu vëmendja zhvendoset nga struktura statike drejt ndërveprimit dinamik mes komponenteve të ndryshme të një sistemi të ndërlidhur.

Në dekadat e fundit, qëndrueshmëria është shndërruar në një nocion kyç edhe në teorinë organizative dhe administratën publike. Në këtë kontekst, ajo kuptohet si një aftësi dinamike që zhvillohet përmes përvojës dhe përballjes me pasiguri. Duchek (2020) argumenton se qëndrueshmëria organizative përfshin tre elementë: parashikimin e risqeve, menaxhimin e krizës në kohë reale dhe përshtatjen pas krizës përmes të mësuarit institucional dhe rikonfigurimit të strukturave dhe proceseve.

Në sektorin publik, qëndrueshmëria përfshin jo vetëm aftësi teknike, por edhe qeverisje etike, legjitimitet institucional dhe aftësinë për të menaxhuar kompleksitetin dhe paqartësinë.

Sipas Lengnick-Hall, Beck dhe Lengnick-Hall (2011), organizatat e qëndrueshme karakterizohen nga vendimmarrja e decentralizuar, strukturat fleksibël dhe një kulturë bashkëpunimi dhe të mësuarit të përhershëm. Ndërkohë, Williams, Gruber, Sutcliffe, Shepherd dhe Zhao (2017) theksojnë rëndësinë e udhëheqjes, kujtesës institucionale dhe rrjeteve ndërinstitutionale për ruajtjen e qëndrueshmërisë në institucionet publike.

Pandemia e COVID-19 shërbeu si një provë konkrete për qëndrueshmërinë institucionale, pasi institucionet u përballën njëherësh me kriza shëndetësore dhe ekonomike. Ato u gjykuan jo vetëm mbi bazën e reagimit të menjëhershëm, por edhe për aftësinë për të përshtatur planet, shërbimet dhe mënyrën e qeverisjes në kushte të reja. Në këtë kontekst, qëndrueshmëria është shndërruar në një kompetencë strategjike që ndërthur stabilitetin me transformimin (OECD, 2023).

Pavarësisht përkufizimeve të ndryshme, ekziston një kuptim i përbashkët: qëndrueshmëria nuk nënkupton vetëm rikthimin në gjendjen e mëparshme, ajo kërkon gjithashtu të nxjerrësh mësim nga vështirësitë, të përshtatesh ndaj ndryshimeve dhe të forcosh kapacitetin institucional përmes përvojës. Për institucionet publike, kjo nënkupton ruajtjen e aftësisë për të menaxhuar risqet, për të angazhuar aktorët dhe për të përshtatur vazhdimisht politikat dhe praktikatat me nevojat e reja të shoqërisë.

2.2 Modeli i bazuar në kapacitete të Duchek

Duchek (2020) paraqet një model gjithëpërfshirës, i cili po fiton rëndësi të veçantë për sektorin publik, sidomos në kontekstin e qeverisjes në kushte të pasigurta. Korniza e saj teorike, e ndërtuar mbi kapacitete organizative, është përdorur gjerësisht në studime që analizojnë mënyrën se si institucionet publike përballen me krizat, përmes zhvillimit të të mësuarit institucional, fuqizimit të lidershit të adaptueshëm dhe nxitjes së bashkëpunimit ndërinstitutional (Williams, Gruber, Sutcliffe, Shepherd & Zhao, 2017).

Gjatë pandemisë COVID-19, aplikimi i këtij modeli u pa qartazi se si Institucionet Supreme të Auditimit riorganizuan proceset e tyre për të kryer mbikëqyrje në kohë reale dhe për të mbështetur qeverisjen në kushte emergjente (World Bank, 2020). Ky model ka rezultuar veçanërisht i dobishëm për të kuptuar se si institucionet si SAI-t mund të transformohen nga një funksion formal i pajtueshmërisë drejt një roli më aktiv në ndryshim dhe përshtatje.

Në modelin e Duchek, qëndrueshmëria konceptohet si një aftësi dinamike organizative dhe jo si një rezultat i qëndrueshëm apo i përhershëm. Modeli përkufizon qëndrueshmërinë nëpërmjet tre fazave thelbësore që janë të ndërlidhura dhe varen nga njëra-tjetra:

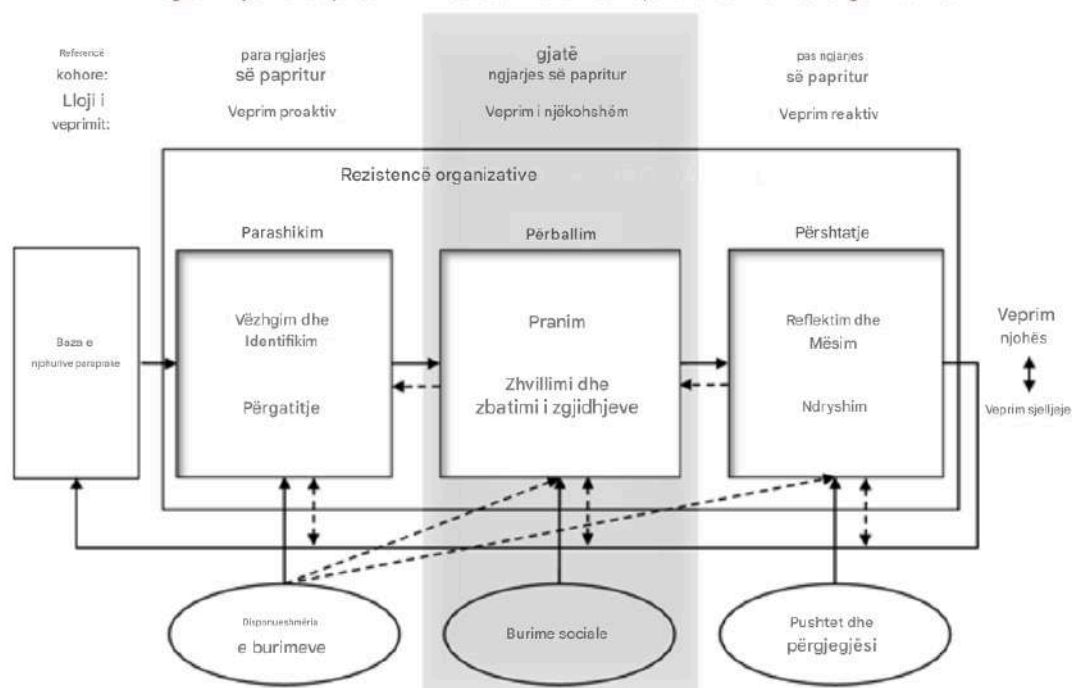
Parashikimi (Anticipation): Ngritja e vetëdijes organizative, analizimi i mjedisit, identifikimi i hershëm i risqeve dhe zhvillimi i skenarëve të mundshëm për të ardhmen.

Përballimi (Coping): Reagimi në kushte krize përmes vendimmarrjes së shpejtë, përdorimit fleksibël të burimeve, improvizimit dhe zgjidhjes kreative të problemeve.

Përshtatja (Adaptation): Mësimi nga përvoja e krizës, institucionalizimi i proceseve të reja dhe përfshirja e reformave strukturore në mënyrën e funksionimit të institucionit.

Një element kyç i këtij modeli është fakti që Duchek e sheh qëndrueshmërinë si një proces i përsëritur, jo-linear. Organizatat mund të kalojnë në mënyrë fleksibile ndërmjet fazave, në varësi të intensitetit të krizës dhe nivelit të zhvillimit të tyre institucional. Kjo qasje ofron një lente të vlefshme për të analizuar rolin gjithnjë në zhvillim të Institucioneve Supreme të Auditimit në një mjedis qeverisës që përballet me pasiguri të vazhdueshme dhe sfida komplekse.

Infograf: Një konceptualizim i bazuar në aftësi i qëndrueshmërisë organizative

Burimi: Duchek, 2020

Zhvillimi strategjik i SAI-ve: Nga përputhshmëria drejt fuqizimit të qëndrueshmërisë

Historikisht, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) janë parë si garantues të llogaridhënies publike, me funksionin kryesor për të siguruar që fondet publike të shpenzohen në përputhje me ligjin, të menaxhohen me efektivitet dhe të përdoren në mënyrë transparente. Megjithatë ky rol i përputhshmërisë mbetet thelbësor, SAI-të po trajtohen gjithnjë e më shumë si aktorë strategjikë në sistemin e qeverisjes publike, me potencialin për të ndikuar në rritjen e qëndrueshmërisë institucionale përballë sfidave komplekse dhe në ndryshim të vazhdueshëm (IDI, 2020).

3.1 Përtej llogaridhënies tradicionale

Qasja tradicionale e auditimit përqendrohet në verifikimin nëse fondet publike janë përdorur sipas rregullave dhe nëse institucionet kanë ndjekur procedurat e përcaktuara. Por kjo qasje reaktive tregon kufizime, sidomos kur institucionet përballen me tronditje të mëdha, ndryshime të shpejta apo situata të paparashikuara, si pandemitë, krizat klimatike apo zhvillimet teknologjike. Në këto raste, SAI-të mund të luajnë një rol më aktiv, jo thjesht si mbikëqyrës të së kaluarës, por si kontribues realë në mësim, planifikim dhe përgatitje institucionale për të ardhmen (OECD(b), 2019).

Sipas Christensen, Lægreid dhe Rykkja (2024), qeverisja moderne nuk ka të bëjë vetëm me përgjegjësinë për veprimet e djeshme, por me aftësinë për të menaxhuar pasiguritë e nesërme. Në këtë kontekst, SAI-të janë në pozitë të favorshme për t'u larguar nga funksioni i ngushtë i kontrollit formal dhe për të përqaftuar një rol strategjik dhe proaktiv. Kjo do të thotë të identifikojnë risqet e reja, të zbulojnë boshllëqe në përgatitje dhe të analizojnë dobësitë e brendshme, funksione që kontribuojnë drejtpërdrejt në forcimin e kapaciteteve të institucioneve publike për të qenë të qëndrueshme. Për shembull, auditimet që vlerësojnë kapacitetin e shtetit për t'u përgjigjur ndaj fatkeqësive, qëndrueshmërinë e infrastrukturës apo përgatitjen digjitale, nuk ofrojnë vetëm të dhëna për performancën, por ofrojnë njohuri të vlefshme që ndihmojnë institucionet të përballen më mirë me krizat e ardhshme.

Me këtë qasje, SAI-të e zhvendosin llogaridhënien nga një mjet ndëshkimi drejt një mjeti për të nxitur të mësuarin institucional dhe përmirësimin e vazhdueshëm.

3.2 Transformimi i funksioneve të SAI-ve

SAI-të gëzojnë një pozicion të veçantë brenda sistemit të qeverisjes shtetërore. Ato janë të pavarura, zakonisht me mbështetje kushtetuese, dhe kanë akses të gjerë në të dhëna nga të gjitha nivelet e administratës. Kjo u jep legjitimitet për të ngritur shqetësime sistemike dhe për të bërë rekomandime me ndikim të gjerë, të cilat mund të nxisin reforma reale.

Sipas Iniciativës për Zhvillim të INTOSAI (IDI, 2019), SAI-t që e integrojnë mendimin strategjik në planifikimin e auditimeve mund të veprojnë si promotorë të ndryshimit. Kjo nënkupton që auditimet nuk duhet të përqendrohen vetëm te risqet tradicionale si korrupsioni apo mungesa e efikasitetit, por edhe te sfida më të mëdha si ndryshimet klimatike, shëndeti publik, transformimi digjital dhe aksesueshmëria e shërbimeve.

Pandemia COVID-19 e bëri të qartë se SAI-t duhet të modernizojnë mënyrën se si punojnë dhe të dalin përtej tre formave klasike të auditimit financiar, përputhshmërisë dhe performancës. Siç theksojnë Lazăr, Popescu dhe Pleșa (2022), kriza kërkoi qasje të reja, si auditimet në kohë reale apo ato sistemike, që ofrojnë një pamje më të plotë të funksionimit të sektorit publik dhe ndihmojnë audituesit të vlerësojnë në mënyrë dinamike zhvillimet institucionale. Këto metoda janë veçanërisht të dobishme në raste kur qeveritë ndërmarrin masa të shpejta ose kur bashkëpunimi ndër-institucional është kyç. SAI-t mund të ndihmojnë drejtpërdrejt në forcimin e qëndrueshmërisë institucionale duke përzgjedhur tema auditimi që lidhen me gatishmërinë dhe përgjigjen ndaj krizave, politikave për qëndrueshmëri apo mënyrën se si shpërndahen fondet e dedikuara për këtë qëllim.

Grupi i Punës për Auditimin Mjedisor i INTOSAI (2022) thekson se auditimet që lidhen me qëndrueshmërinë janë thelbësore për të vlerësuar përputhshmërinë me ligjet, për të matur efektivitetin e politikave dhe për të nxitur përgjegjshmëri më të madhe në përdorimin e burimeve.

Përveç fazës emergjente, SAI-t luajnë rol edhe në periudhën e rimëkëmbjes. Sipas Bankës Botërore (2020), ato mund të ndihmojnë në rishikimin dhe përmirësimin e planeve të rimëkëmbjes ekonomike, sistemeve të menaxhimit të financave publike dhe përgatitjes institucionale për kriza të tjera të mundshme. Për të qenë efektive në këtë drejtim, SAI-t duhet të kenë një mandat të plotë për të mbuluar të gjitha fondet dhe burimet publike të përdorura gjatë dhe pas krizës. Po ashtu, duhet të përqafojnë qasje më fleksibël dhe të bazuara në teknologji, si auditimet e mbështetura në të dhëna digjitale dhe raportet e shpejta, të fokusuara. Në disa raste, një seri raportesh të shkurtra dhe të drejtpërdrejta mund të kenë më shumë ndikim se një raport i gjatë dhe i vonuar.

Përmes këtyre qasjeve inovative, SAI-të arrijnë të kuptojnë më mirë kompleksitetin e qeverisjes në kohë krize dhe rimëkëmbjeje. Auditimet sistemike ndihmojnë për të kuptuar ndërveprimet midis institucioneve, për të identifikuar bllokimet dhe për të sugjeruar mënyra për të forcuar qëndrueshmërinë përmes bashkëpunimit, shpërndarjes më të mirë të burimeve dhe përdorimit efektiv të informacionit.

3.3 SAI-t si aktorë strategjikë në qeverisjen publike

Ndërkohë që roli i tyre vazhdon të zgjerohet, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) po shihen gjithnjë e më shumë si faktorë të rëndësishëm në ndërtimin e institucioneve të përgatitura për sfidat e së ardhmes. Ky rol strategjik mbështetet te pavarësia e tyre, aftësia për të analizuar të dhëna nga sektorë të ndryshëm dhe besimi që ato gëzojnë si burim vlerësimi objektiv dhe të paanshëm.

Në ndryshim nga shumë institucione të tjera publike, SAI-t kanë autoritetin për të audituar performancën në të gjitha fushat e qeverisjes, duke identifikuar mungesa koherence, boshllëqe dhe nevojën për reforma që rrisin qëndrueshmërinë në plan afatgjatë.

SAI-t luajnë një rol strategjik duke ndikuar në mënyrën se si institucionet publike i kuptojnë risqet, planifikojnë për të ardhmen dhe përshtaten ndaj ndryshimeve. Rekomandimet e tyre, kur lidhen me reformat kombëtare dhe objektivat e zhvillimit, shndërrohen në mjete të fuqishme për transformim institucional. INTOSAI (2023) ka theksuar se SAI-t, kur përfshijnë qasjen e qëndrueshmërisë në kriteret e auditimit, nuk matin vetëm përputhshmërinë apo efikasitetin, por edhe gatishmërinë, aftësinë për përshtatje dhe vazhdueshmërinë e strukturave të qeverisjes.

Gjithashtu, SAI-t po hyjnë gjithnjë e më shumë në fusha që më parë i përkisnin ekskluzivisht ekzekutivit, si përgatitja për fatkeqësi, përzgjedhja e prioritetëve buxhetore dhe ndihma për transformimin digjital. Auditimet me perspektivë të ardhme mund të mbështesin reforma kyçe, të përmirësojnë bashkëpunimin ndërmjet institucioneve dhe të ndihmojnë në marrjen e vendimeve të informuara dhe transparente. SAI-t nuk e zëvendësojnë planifikimin qeveritar, por e forcojnë atë përmes analizave të pavarura dhe llogaridhënies.

Në këtë kuptim, si aktorë strategjikë në qeverisje, SAI-t nuk janë më vetëm kontrollues të veprimtarisë shtetërore, ato janë gjithashtu udhëzues të vlefshëm drejt ndërtimit të institucioneve më të forta, më të qëndrueshme dhe më të përgatitura për të ardhmen.

Aplikimi modelit të qëndrueshmërisë së Duchek në auditimet e jashtme të SAI-ve Qëndrueshmëria organizative, sipas konceptimit të Duchek (2020), nuk është një tipar statik, por një aftësi dinamike që zhvillohet përmes tre fazave të ndërlidhura: parashikimit, përballimit dhe përshtatjes.

Kjo qasje, e bazuar në kapacitete, ofron një kornizë të vlefshme për të kuptuar se si Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), përmes punës së tyre të auditimit, mund të ndikojnë dhe të mbështesin qëndrueshmërinë e institucioneve publike. Duke e vendosur secilën nga këto kapacitete në lidhje me funksionet kryesore të SAI-ve, mund të kuptojmë më qartë mekanizmat përmes të cilëve auditimi kontribuon në ndërtimin e qeverisjes publike të qëndrueshme dhe të gatshme për sfidat e së ardhmes.

4.1 Parashikimi

Faza e parë e modelit të Duchek (2020), parashikimi, i referohet aftësisë së një organizate për të zbuluar sinjalet e hershme paralajmëruese dhe për t'u përgatitur në mënyrë efektive përpara se të ndodhin krizat. Në sektorin publik, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) kontribuojnë në ndërtimin e qëndrueshmërisë parashikuese duke identifikuar dobësitë strategjike dhe duke vlerësuar mjaftueshmërinë e masave të përgatitjes përmes auditimeve të orientuara drejt së ardhmes. Duke zbatuar planifikimin e auditimit të bazuar në risk dhe analizën e mjedisit, SAI-t mund të evidentojnë cenueshmëri në sektorë kritikë si shëndetësia, infrastruktura, siguria kibernetike dhe qëndrueshmëria ndaj ndryshimeve klimatike, përpara se ato të kthehen në kriza të mirëfillta (OECD, 2016).

SAI-t luajnë gjithashtu një rol kyç në vlerësimin e planeve strategjike dhe të menaxhimit të riskut të qeverive, duke siguruar që këto plane të jenë jo vetëm gjithëpërfshirëse dhe të financuara siç duhet, por edhe transparente, gjithëpërfshirëse dhe të bazuara në parashikim afatgjatë. Sipas INTOSAI (2023), auditime të tilla ndihmojnë qeveritë të identifikojnë pikat e forta dhe të dobëta të planeve të tyre përpara se të ndodhin emergjencat. Këto vlerësime zakonisht përfshijnë shqyrtimin e koherencës së regjistrave të riskut, buxheteve të emergjencës dhe protokolleve të reagimit, duke theksuar njëkohësisht nevojën për komunikim të qartë dhe ndarje të përcaktuar të përgjegjësisë ndërmjet agjencive dhe niveleve të ndryshme të qeverisjes.

Një qasje e integruar në përgatitjen për emergjencat në të gjitha nivelet e qeverisjes është thelbësore dhe SAI-t janë në një pozicion unik për të vlerësuar shkallën e bashkëpunimit dhe përputhshmërinë e politikave ndërmjet ministrive. Auditimet e performancës që fokusohen në tema të lidhura me qëndrueshmërinë, si zvogëlimi i riskut nga fatkeqësitë, qëndrueshmëria e infrastrukturës apo sistemet e mbrojtjes sociale, janë mjete thelbësore për këtë qëllim. Grupi i Punës për Auditimin Mjedisor i INTOSAI (2022) thekson se SAI-t mund të luajnë një rol proaktiv në rritjen e qëndrueshmërisë duke përzgjedhur tema auditimi që shqyrtojnë pajtueshmërinë me rregulloret për klimën dhe riskun, vlerësojnë efektivitetin e politikave për qëndrueshmëri ose analizojnë mënyrën se si shpërndahen fondet për masa parandaluese.

Në thelb, SAI-t ndihmojnë në integrimin e vetëdijes strategjike dhe të mendimit afatgjatë për riskun në sektorin publik, duke përfshirë parashikimin dhe planifikimin me skenarë në metodologjitë e tyre të auditimit. Kontributi i tyre në fazën e parashikimit vendos themelet për një kapacitet institucional më të mirë të reagimit kur krizat janë të pashmangshme.

4.2 Përballimi

Faza e dytë në modelin e Duchek (2020) – përballimi i referohet mënyrës se si institucionet reagojnë përballë krizave dhe ruajnë funksionet thelbësore ndërkohë që përballen me pasigurinë. Për Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), kjo fazë përfaqëson një mundësi kritike për të ofruar mbikëqyrje, për të garantuar llogaridhënien dhe për të udhëhequr menaxhimin efektiv të burimeve gjatë situatave emergjente. Përballë krizave si pandemia e COVID-19, SAI-të treguan përshtatshmëri duke realizuar auditime në kohë reale ose auditime me reagim të shpejtë.

Këto auditime ofruan vlerësime të menjëhershme mbi procedurat e prokurimeve emergjente, shpenzimet në shëndetësi dhe shpërndarjen e ndihmave mbështetëse, si dhe mbi mekanizmat e koordinimit ndërmjet agjencive qeveritare. Në këtë mënyrë, SAI-t ndihmuan për të siguruar që veprimet emergjente të ishin si efikase, ashtu edhe të zbatueshme në përputhje me standardet etike, sidomos në kushte të lehtësimit të rregullave të prokurimit dhe të nevojës për t'iu shërbyer grupeve vulnerabël (Lazăr, Popescu & Pleșa, 2022).

Sipas Bankës Botërore (2020), shumë SAI reagueshan shumë shpejtë gjatë pandemisë duke përdorur mjete digjitale dhe platforma online për të vazhduar auditimin pavarësisht kufizimeve të lëvizjes. Këto përshtatje lejuan SAI-t të ruajnë funksionin e mbikëqyrjes në një mjedis dinamik, duke dokumentuar dhe shpërndarë mësimet e nxjerra me aktorët përkatës dhe duke ndikuar në vendimmarrjen e menjëhershme për reagim.

Banka Botërore thekson gjithashtu se SAI-t duhet të përshtatin metodat e tyre duke përfshirë raporte të shkurtë dhe të fokusuar që ofrojnë gjetje konkrete në situata që zhvillohen me shpejtësi. Në vend që të pritët fundi i vitit fiskal, raportimi në kohë reale mund të rrisë reagueshmërinë si në legjislativ ashtu edhe në ekzekutiv.

Grupi i Punës për Auditimin Mjedisor i INTOSAI (2022) thekson se SAI-t që kishin kryer më parë auditime mbi gatishmërinë për risqet nga fatkeqësitë, ishin më të përgatitura për të vlerësuar reagimin ndaj COVID-19. Njohja e mëparshme me protokollet e emergjencës i ndihmoi ato të identifikonin herët mangësitë në koordinim, boshllëqet në ofrimin e shërbimeve dhe risqet për disiplinën fiskale. Për më tepër, SAI-t publikuan raporte të shpejta dhe gjetje të përmbledhura që mund të përdoren menjëherë nga qeveritë dhe parlamentet për të korrigjuar drejtimin e politikave. Në këtë fazë, SAI-t gjithashtu përmirësojnë metodologjitë e auditimit, trajnojnë ekipet për analiza të shpejta të të dhënave dhe integrojnë mekanizma për përfshirjen e qytetarëve, duke siguruar që gjetjet të komunikohen publikisht për të rritur transparencën.

Këto përpjekje forcojnë besimin e publikut, duke treguar se edhe në kohë krize, veprimet qeveritare janë subjekt i mbikëqyrjes. Si të tilla, auditimet në fazën e përballimit shërbejnë jo vetëm si mjete kontrolli, por edhe si instrumente të qeverisjes reaguese, duke siguruar që masat emergjente të jenë të përgjegjshme, të synuara dhe të drejta.

4.3 Përshtatja

Faza e fundit në modelin e qëndrueshmërisë së Duchek (2020), përshtatja fokusohet në mënyrën se si institucionet mësojnë nga emergjencat dhe rikonceptojnë sistemet, strukturat dhe sjelljet për të përballuar më mirë goditjet e ardhshme. Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) luajnë një rol thelbësor në lehtësimin e këtij transformimi, përmes promovimit të të mësuarit institucional, reformave të politikave dhe përmirësimit të vazhdueshëm.

Pas krizës, SAI-t realizojnë auditime tematike për të vlerësuar se sa efektivisht qeveritë kanë menaxhuar situatat emergjente dhe për të identifikuar boshllëqet që mbeten. Këto vlerësime ndihmojnë institucionet publike të reflektojnë në mënyrë kritike mbi performancën e tyre dhe të shmangin përsëritjen e gabimeve. INTOSAI (2023) thekson se SAI-t nuk duhet vetëm të prodhojnë gjetje të tilla, por edhe t'i shpërndajnë ato në mënyrë aktive përmes platformave bashkëpunuese që përfshijnë parlamentin, shoqërinë civile dhe institutet kërkimore të politikave. Për të mbështetur ndryshimin e qëndrueshëm, SAI-t ndjekin zbatimin e rekomandimeve të auditimit dhe vlerësojnë nëse reformat po përkthehen realisht në praktikë institucionale. Kjo angazhim i vazhdueshëm e shndërron auditimin nga një vlerësim i njëhershëm në një mjet të qëndrueshëm qeverisës. Për shembull, SAI-t mund të ndikojnë në reformimin e protokolleve të bashkëpunimit ndër-institucional, të proceseve buxhetore apo të infrastrukturës digjitale për gjurmimin e auditimeve.

Gjithashtu, SAI-t ndihmojnë në forcimin e qëndrueshmërisë së brendshme brenda sektorit publik përmes auditimeve mbi gatishmërinë teknologjike dhe kapacitetet për punë në distancë, çështje që u bënë veçanërisht të dukshme gjatë pandemisë së COVID-19. Këto auditime shqyrtojnë se sa mirë ruajtën institucionet vazhdimësinë e shërbimeve, mbrojtjen e të dhënave dhe përgjigjen ndaj nevojave të qytetarëve në një mjedis digjital. INTOSAI (2023) vëren se këto vlerësime janë thelbësore për të integruar qëndrueshmërinë në transformimin digjital të qeverisjes.

SAI-t kontribuojnë gjithashtu në ndërtimin e qëndrueshmërisë adaptive duke përdorur udhëzimet për fatkeqësitë e INTOSAI-t dhe standardet ndërkombëtare, duke siguruar që auditimet e ardhshme të adresojnë risqet në zhvillim përmes metodologjive të përditësuar. Në kuadër të këtij procesi, SAI-t organizojnë punëtori, hartojnë materiale udhëzuese dhe promovojnë shkëmbime njohurish brenda komunitetit të auditimit. Roli i tyre shkon përtej auditimit, duke ndihmuar në ndërtimin e kulturës, sistemeve dhe kapaciteteve të nevojshme që institucionet publike të kthejnë sfidat në mundësi për ripërtëritje.

Në mënyrë më të gjerë, SAI-t ndihmojnë në kultivimin e një kulture përmirësimi të vazhdueshëm, duke theksuar analizën e shkaqeve rrënjësore, të nxënit ndërsektorial dhe qarkullimin e vazhdueshëm të reagimeve brenda dhe ndërmjet institucioneve. Siç shpjegon edhe Duchek (2020), institucionet vërtet të qëndrueshme nuk mjaftohen vetëm me rikuperim, ato përfshijnë gjithashtu mësimet e nxjerra nga krizat në strukturat dhe strategjitë e tyre, duke mundësuar përgjigje më efektive ndaj sfidave të së ardhmes.

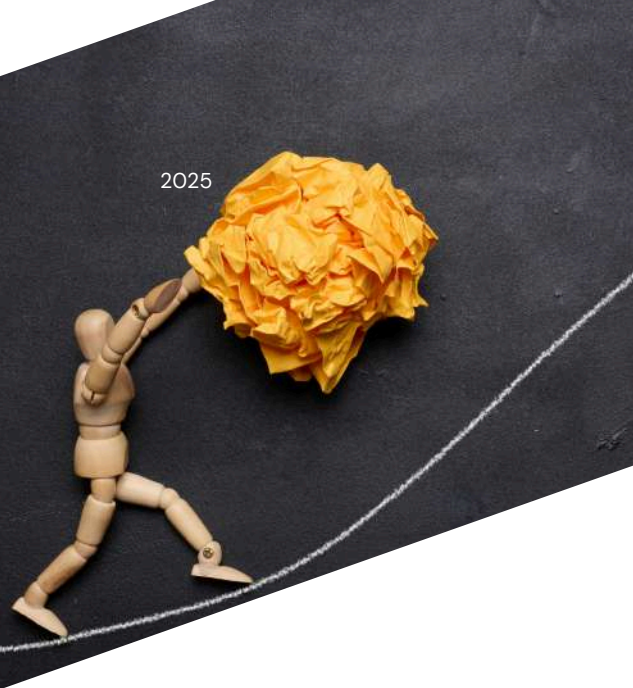
Konkluzione dhe Rekomandime

5.1 Konkluzione

Ky punim ka shqyrtuar mënyrën se si Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), përmes mandatit të tyre për auditim të jashtëm, mund të veprojnë si aktorë strategjikë në forcimin e qëndrueshmërisë së institucioneve publike. Duke integruar modelin e Duchek për qëndrueshmërinë e bazuar në kapacitete që përfshijnë parashikimin, përballimin dhe përshtatjen në procesin e auditimit, SAI-t mund të shkojnë përtej funksioneve tradicionale të llogaridhënies dhe të kontribuojnë në mënyrë aktive në transformimin institucional.

Analiza ka treguar se qëndrueshmëria nuk është një gjendje statike, por një proces dinamik që kërkon parashikim, aftësi reagimi dhe angazhim për të mësuar në mënyrë të vazhdueshme. SAI-t, falë pavarësisë së tyre dhe aksesit në informacion ndërsektorial, janë të pozicionuara në mënyrë të veçantë për të ndikuar në mënyrën se si institucionet publike kuptojnë riskun, menaxhojnë ndryshimin dhe përgatiten për pasigurinë. Në kohë krize, si gjatë pandemisë COVID-19, shumë SAI dëshmuar se ishin në gjendje të përshtatnin praktikatat e auditimit në kohë reale, të jepnin rekomandime të menjëhershme dhe të vlerësonin masat emergjente me një qasje të orientuar drejt ndikimit. Këto praktika nuk duhet të konsiderohen përjashtime, por standarde në zhvillim për auditimet me fokus te qëndrueshmëria.

Në mënyrë që qëndrueshmëria të integrohet si një objektiv strategjik afatgjatë, SAI-t duhet të përvetësojnë metoda më fleksibël dhe të orientuara drejt së ardhmes. Kjo përfshin planifikimin e auditimeve të bazuar në riskun, përdorimin e mjeteve digjitale, përfshirjen më të gjerë të aktorëve të interesuar dhe fokusimin te ndërveprimet në nivel sistemi. Auditimet duhet gjithashtu të vendosin theks të qartë mbi të mësuarin, në mënyrë që institucionet jo vetëm të identifikojnë dobësitë, por edhe të gjenerojnë njohuri të zbatueshme dhe të nxisin reforma të vazhdueshme.

5.2 Rekomandime

Institucionalizimi i qëndrueshmërisë në metodologjitë e auditimit: SAI-t duhet të integrojnë tregues dhe kritere të qëndrueshmërisë në hartimin e auditimeve, veçanërisht në fushat që lidhen me rreziqet klimatike, transformimin digjital, sistemet shëndetësore dhe infrastrukturën.

Nxitja e auditimeve me qasje të orientuar drejt së ardhmes: Prioritetet e auditimit nuk duhet të reflektojnë vetëm performancën e kaluar, por edhe gatishmërinë për të përballuar sfidat e ardhshme. Auditimi i bazuar në skenarë dhe analiza e mjedisit mund të jenë mjete të dobishme në këtë drejtim.

Fuqizimi i bashkëpunimit ndërsektorial: SAI-t mund të forcojnë qëndrueshmërinë duke nxitur dialog ndërmjet ministrive, shoqërisë civile dhe institucioneve të tjera mbikëqyrëse, duke siguruar që gjetjet e auditimit të kontribuojnë në përmirësime gjithëpërfshirëse.

Investimi në inovacionin e auditimit: Përqafimi i auditimeve në kohë reale, metodave të mundësuar nga teknologjia (p.sh., analiza e të dhënave) dhe formateve fleksibël të raportimit do t'u mundësojë SAI-ve të mbeten të rëndësishme dhe reaguese në një mjedis në ndryshim të vazhdueshëm.

Mbështetja e ngritjes së kapaciteteve dhe shkëmbimit të njohurive: Përmes trajnimeve, udhëzimeve dhe të mësuarit nga kolegët, SAI-t mund të forcojnë kapacitetet e brendshme dhe të institucioneve që auditojnë, duke e promovuar qëndrueshmërinë si një përgjegjësi të përbashkët.

Në përfundim, auditimet e jashtme nuk janë vetëm instrumente kontrolli. Ato përbëjnë gjithashtu nxitës potencialë për transformimin institucional. Duke përqafuar një qasje të orientuar drejt qëndrueshmërisë, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) mund të ndihmojnë në formësimin e sistemeve të qeverisjes që nuk janë vetëm në përputhje me rregullat, por edhe të afta të evoluojnë përmes sfidave.

Referenca

- Carpenter, S., Walker, B. J., Anderies, M., & Abel, N. (2014). From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What? *Ecosystems*, 17(6), 765–781. doi:<https://doi.org/10.1007/s10021-001-0045-9>
- Christensen, T., Lægreid, P., & Rykkja, L. H. (2024). Organizing for Crisis Management: Building Governance Capacity and Legitimacy. *Public Administration Review*, 5(9). doi:<https://doi.org/10.31430/KZHD6061>
- Duchek, S. (2020). Organizational resilience: a capability-based conceptualization. *Business Research*, 13(2), 215–246. doi:<https://doi.org/10.1007/s40685-019-0085-7>
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253–267. doi:<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>
- IDI. (2019). Strategic plan 2019–2023. INTOSAI Development Initiative. Retrieved from <https://www.idi.no/elibrary/idi-plans/strategic-plans/878-idi-strategic-plan-2019-2023>
- IDI, I. D. (2020). SAI Strategic Management Handbook. Retrieved from <https://www.idi.no/news/well-governed-sais/sai-strategic-management-handbook-version-1>
- INTOSAI. (2023). International Journal of Government Auditing. *Journal INCOSAI XXIV 2022 Brazil*, 50(1). Retrieved from <https://intosaijournal.org/issue/q1-2023-incosai-xxiv/>
- INTOSAI WGEA, I. W. (2022). Raising Resilience: A seminar summary from the 21st INTOSAI WGEA Assembly (2022) on why resilience and climate change adaptation matter for Supreme Audit Institutions. Retrieved from <https://wgea.org/media/Ozwjokvb/summary-interactive.pdf>
- Kapucu, N., Ge, Y. '., Martín, Y., & Williamson, Z. (2021). Urban resilience for building a sustainable and safe environment. *Urban Governance*, 1(1), 10–16. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ugj.2021.09.001>
- Lazăr, P. T., Popescu, C., & Pleșa, I. T. (2022). COVID-19 pandemic and the reaction of the Supreme Audit Institutions: Lessons learned at the end of the pandemic. *Valahian Journal of Economic Studies*, 55–66. doi:[10.2478/vjes-2022-0006](https://doi.org/10.2478/vjes-2022-0006)
- Lengnick–Hall, C. A., Beck, T. E., & Lengnick–Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. *Human Resource Management Review*, 21(3), 243–255. doi:<https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2010.07.001>
- OECD. (2019). Good Governance for Critical Infrastructure Resilience, OECD Reviews of Risk Management Policies. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/02f0e5a0-en>
- OECD. (2023). More resilient public administrations after COVID-19. Organisation for Economic Co-operation and Development. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/more-resilient-public-administrations-after-covid-19_8d10bb06-en.html
- OECD(b). (2019). Government at a Glance 2019. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en>
- Oksana, I., & Dmitri, T. (2021). The Universe of Resilience: From Physics of Materials Through Psychology to National Security. International Centre for Defence and Security. doi:<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.36797.79846>
- UNDRR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Retrieved from <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>
- Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao, E. Y. (2017). Organizational Response to Adversity: Fusing Crisis Management and Resilience Research Streams. *Academy of Management Annals*, 11(2). doi:<https://doi.org/10.5465/annals.2015.0134>
- World Bank. (2020). COVID-19: Role of Supreme Audit Institutions (SAIs) in governments' response to COVID-19 emergency and post-emergency phases. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/267801591908669145/pdf/COVID-19-Role-of-Supreme-Audit-Institutions-SAIs-in-Governments-Response-to-COVID-19-Emergency-and-Post-Emergency-Phases.pdf>
- World Economic Forum. (2024). Business on the Edge: Building Industry Resilience to Climate Hazards. Geneva. Retrieved from https://reports.weforum.org/docs/WEF_Business_on_the_Edge_2024.pdf
-

Punimi 7: Ndikimi i auditimit në përmirësimin e menaxhimit financiar me fokus të veçantë në fushën e pasurive qeveritare: Qasje krahasimore – Zyra Kombëtare e Auditimit të Kosovës

Ramadan Gashi

Asistent Auditor i
Përgjithshëm

Zyra Kombëtare e
Auditimit të Kosovës

Blerina Krasniqi

Drejtor i Departamentit
të Auditimit Financiar
dhe Pajtureshmërisë

Zyra Kombëtare e
Auditimit të Kosovës

Abstrakt

Auditimi në sektorin publik përfaqëson një mekanizëm të rëndësishëm për forcimin e qeverisjes dhe përmirësimin të menaxhimit financiar. Pasuritë publike përbëjnë një kategori shumë të rëndësishme, ku menaxhimi i dobët mund të çojë organizatën në humbje të konsiderueshme financiare dhe operacionale. Në këtë kontekst, auditimi ndihmon në identifikimin e dobësive, forcimin e kontrollit të brendshëm dhe rritjen e llogaridhënies në administrimin e pasurive publike. Qëllimi kryesor i këtij hulumtimi është të vlerësojë ndikimin e auditimit në përmirësimin e menaxhimit financiar, me fokus të veçantë në administrimin e pasurive publike. Kjo përmes vlerësimit të nivelit të zbatimit të rekomandimeve që lidhen me menaxhimin e pasurive, identifikimin e sfidave dhe pengesave kryesore në përmirësimin e menaxhimit të pasurive dhe analizimin e ndikimit të auditimit në rritjen e llogaridhënies dhe transparencës në menaxhimin e pasurive.

Hulumtimi do të bazohet në një qasje analitike dhe krahasuese duke marrë për bazë kërkesat ligjore, standardet e ndërkombëtare të auditimit, raportet e auditimit, raportet vjetore financiare dhe raportet e progresit mbi zbatimin e rekomandimeve. Do të përdoren metoda të analizës krahasuese ndër vite, për të kuptuar se si praktikatat e auditimit kanë ndikuar në përmirësimin e menaxhimit të pasurive në organizatat buxhetore.

Hulumtimi pritet të nxjerrë në pah ndikimin e drejtpërdrejtë të auditimit përmirësimin e mekanizmave të kontrollit të brendshëm dhe forcimin e përgjegjshmërisë që kanë kontribuar në menaxhimin më të mirë me pasuritë publike, duke marrë për bazë edhe nivelin e zbatimit të rekomandimeve që është një tregues i fuqishëm i përmirësimin të menaxhimit financiar në këtë fushë.

Fjalët kyçe:

Auditimi i pasurive, menaxhimi i pasurive publike, zbatimi i rekomandimeve, kontrolli i brendshëm, llogaridhënia financiare, përmirësimi i menaxhimit financiar.

1. Hyrje

Menaxhimi i pasurive është një nga aspektet më të rëndësishme të menaxhimit financiar në sektorin publik, pasi që është një proces thelbësor për sigurimin e administrimit efikas të pasurive dhe resurseve që i përkasin shtetit. Menaxhimi i pasurive të qeverisë ka një rëndësi të madhe për të siguruar përdorimin e optimizuar të resurseve publike, duke minimizuar kostot dhe duke rritur efikasitetin. Procesi i menaxhimit të pasurive përfshin administrimin e ciklit të jetës së pasurive të ndryshme, nga blerja dhe përdorimi deri te mirëmbajtja dhe heqja dorë prej tyre.

Për të arritur këto objektiva, një rol kyç luan auditimi, i cili vlerëson dhe monitoron aktivitetet e menaxhimit të pasurive për të siguruar që ato të jenë në përputhje me rregullat dhe normat ligjore, si dhe për të identifikuar mundësitë për përmirësim. Procesi i auditimit ndihmon në identifikimin e dobësive, mosrespektimit të rregulloreve dhe mangësive në kontrollet e brendshme që lidhen me menaxhimin e pasurive. Zbatimi i rekomandimeve të auditimit në mënyrë të drejtpërdrejtë mund të çojë në përmirësime domethënëse në aspektet e regjistrimit, inventarizimit dhe ruajtjes së pasurive.

2. Rishikim i literaturës

Në këtë punim elaborohet menaxhimi financiar në sektorin publik dhe bazat e raportimit financiar. Në veçanti do të flitet për menaxhimin e pasurive publike, çfarë përfaqësojnë ato dhe si duhet të menaxhohen. Më tutje do të shtjellohet ruajtja e tyre përmes vendosjes së kontrolleve të brendshme, instrumentit të auditimit të brendshëm dhe po ashtu hallkën e fundit të kontrollit, që është auditimi i jashtëm.

Menaxhimi financiar në sektorin publik është një aspekt shumë i rëndësishëm për sigurinë dhe transparencën e shpenzimeve të shtetit. Ky menaxhim përfshin procesin e planifikimit, organizimit, kontrollit dhe monitorimit të burimeve financiare të përdorura nga institucionet shtetërore dhe agjencitë publike.

Objektivi kryesor është të sigurohet se fondet publike përdoren në mënyrë efikase dhe efektive për të arritur qëllimet dhe përfitimet për qytetarët.

“Menaxhimi i Financave Publike (MFP) është sistemi me të cilin burimet financiare planifikohen, drejtohen dhe kontrollohen për të mundësuar dhe ndikuar në ofrimin efikas dhe efektiv të qëllimeve të shërbimit publik.” (CIPFA, Public Finacial Menagment–Volumi 1, 2010)[1].

Menaxhimi financiar përfshin të gjithë komponentët e buxhetit të një vendi, si në rrjedhën e sipërme (përfshirë planifikimin strategjik, kornizën afatmesme të shpenzimeve, buxhetimin vjetor), ashtu edhe në rrjedhën e poshtme (përfshirë menaxhimin e të ardhurave, prokurimin, kontrollin, kontabilitetin, raportimin, monitorimin, vlerësimin, auditimin dhe mbikëqyrjen).

Kontabiliteti i sektorit publik është një term ombrellë, i cili, në varësi të vendit të caktuar dhe kontekstit, i referohet sistemeve të ndryshme të kontabilitetit të përdorura nga shumë entitete të sektorit publik, qeverisja e përgjithshme (qendrore dhe vendore) në tërësi dhe ndërmarrjet publike (NP). Dy grupe të gjera të standardeve të kontabilitetit janë të zbatueshme për sektorët publikë në mbarë botën, në varësi të natyrës së subjektit kontabël, Standardet Ndërkombëtare të Raportimit Financiar (SNRF) dhe Standardet Ndërkombëtare të Kontabilitetit të Sektorit Publik (SNKSP). NSH-të, themelimi i të cilave dhe operacionet janë shumë të ngjashme me ato të kompanive në sektorin privat, kërkohet të aplikojnë metoda të plota kontabël akruale sipas SNRF-ve, ndërsa të gjitha subjektet e tjera të sektorit publik janë inkurajuar të aplikojnë SNKSP-të.[2]. (Mihaela Grubpisc, 2009). Pasuritë publike, përfshirë ato të paluajtshme dhe ato të lëvizshme, përfaqësojnë burime të rëndësishme për administratën publike.

Menaxhimi i duhur i pasurive është thelbësor për të siguruar efikasitetin dhe qëndrueshmërinë financiare të institucioneve publike. Praktikrat e mira të menaxhimit të pasurive kërkojnë regjistrim të saktë, inventarizim të plotë dhe ruajtje të mirë të tyre, për të shmangur humbjet dhe për të përmirësuar performancën.

Studimet theksojnë rëndësinë e përdorimit të sistemeve moderne të informacionit për menaxhimin e pasurive, të cilat mund të ndihmojnë në përmirësimin e efikasitetit të menaxhimit dhe monitorimin e pasurive. Po ashtu, hulumtimet kanë treguar se një menaxhim i dobët i pasurive mund të çojë në humbje financiare të konsiderueshme dhe në shkelje të ligjeve dhe rregulloreve.

Menaxhimi i pasurive publike përshkruhet si “drejtim dhe mbikëqyrje e një interesi në pronë, me qëllim të sigurimit të kthimit optimal. Ky kthim nuk duhet të jetë gjithmonë financiar, por mund të jetë në aspektin e përfitimit social, statusit, prestigjit, pushtetit politik apo ndonjë qëllim tjetër apo grup qëllimesh.”.[1](Thorncoft, 1965)

Nevoja për njohje të pasurisë publike dhe shfrytëzim efikas të pasurive publike në shumë vende, si në nivel të autoriteteve qendrore ashtu edhe lokale, është nxitur kryesisht nga ideja se qeveria dhe publiku duhet të kenë një pasqyrë të plotë të pasurive të vendit dhe se Qeveria është përgjegjëse për menaxhimin e burimeve publike në emër të të gjithë qytetarëve të saj.

Një sistem i shëndoshë i Menaxhimit Financiar dhe të Kontrollit (MFK-së) përfshin veprimtarinë e përgjithshme dhe përshkon të gjithë strukturën organizative të njësisë publike. Megjithatë, thelbi i MFK-së ka të bëjë me menaxhimin dhe kontrollin e të ardhurave, shpenzimeve, pasurive, detyrimeve, procedurave të tenderimit dhe kontraktimit, si dhe mënyrës së funksionimit të njësisë. Me termin “kontroll i brendshëm” kuptojmë instrumentet që ndihmojnë menaxherët të jenë më efektivë dhe efikasë, ndërsa arrijnë të shmangin risqet kryesore, të tilla si tejkalimi i shpenzimeve, dështimet operacionale dhe shkeljet ligjore. (Ministria e Financave, 2020).

Sistemi i kontrollit të brendshëm është një proces në organizatë, i realizuar nga personeli i saj në nivele të ndryshme të qeverisjes dhe menaxhimit, dhe shërben për të mbështetur arritjen e objektivave të saj operacionale, raportuese dhe të përputhshmërisë.

Ekzistojnë pesë komponentë të sistemit të kontrollit të brendshëm: mjedisi i kontrollit, vlerësimi i riskut, aktivitetet e kontrollit, informacioni, komunikimi dhe monitorimi. Ata bashkëveprojnë me objektivat e entitetit, elementët e tij strukturorë dhe proceset operative.^[22]

Baza e kontabilitetit dhe raportimit financiar të buxhetit të Kosovës, sipas LMFP-së, është baza e parasë së gatshme. Menaxhimi i parasë së gatshme është i organizuar në formën e llogarisë së vetme të Thesarit. Llogaria e vetme e Thesarit është sistem llogarish bankare që shfrytëzohet për mbledhjen e të hyrave dhe realizimin e shpenzimeve, të cilat menaxhohen dhe kontrollohen nga Thesari. Organizatat buxhetore kanë të deleguara përgjegjësitë për mbledhjen e të hyrave dhe realizimin e shpenzimeve. Po ashtu, bazuar në Rregulloren MF Nr. 01/2017, organizatat janë të detyruara të mbajnë edhe regjistra kontabël të veçantë, në bazë të të cilëve përgatisin pasqyrat e tyre financiare dhe raportojnë në MFPT/Thesar. Raporti vjetor financiar për buxhetin e shtetit përbëhet nga tri pasqyrat kryesore, së bashku me shënimet shpjeguese si dhe anekset tjera, të cilat përgatiten nga Thesari, bazuar në shënimet e SIMFK-së. (Ministria e Financave P. d., 2017).

Ministria e Financave, Punës dhe Transfertave / Thesari është përgjegjëse që, në emër të Qeverisë, të përgatisë dhe të prezantojë në mënyrë të drejtë Raportin Vjetor Financiar të Buxhetit sipas Standardeve Ndërkombëtare të Kontabilitetit në Sektorin Publik (SNKSP), Raportimi Financiar, bazuar në Kontabilitetin e Parasë së Gatshme, si dhe është përgjegjëse për aplikimin e kontrolleve të brendshme.

[22] COSO 2013 Kornizës së Brendshme të Integruar të Kontrollit, COSO –Komiteti i Organizatave Sponzorizuese të Komisionit Treadway

2.1. Baza ligjore dhe raportuese e pasurisë në qeverinë e Kosovës

Rregullorja MF Nr. 02/2013 mbi Menaxhimin e Pasurive në Organizatat Buxhetore i obligon të gjitha organizatat të mbajnë regjistrat e pasurisë jo financiare dhe të bëjnë vazhdimisht ripërtëritjen ose azhurnimin e tyre, varësisht nga blerjet/përvetësimet e reja apo shqyrtimi sistematik i gjendjes së tyre të përdorimit.

Pasuritë jo financiare, sipas klasifikimit kontabël, ndahen në:

- Pasuri kapitale, që kanë afat përdorimi më të gjatë se një vit, vlerë financiare mbi 1,000 € dhe pronësia dhe kontrolli i përfitimeve mbetet te OB-ja;
- Pasuri jo kapitale, që kanë afat përdorimi më shumë se një vit, vlerë financiare më pak se 1,000 € dhe pronësia dhe kontrolli i përfitimeve mbetet te OB-ja; dhe
- Stoque, ose pajisje rezervë dhe materiale për zyrë. (Financave, 2013)

Menaxhimi i pasurive bëhet përmes dy sistemeve të centralizuara: regjistrat kontabël të SIMFK-së, si sistem i integruar në kuadër të MFPT-së, ku evidentohen, mirëmbahen, vlerësohen dhe raportohen pasuritë kapitale që kanë vlerë mbi 1,000 €, si dhe sistemit/aplikacionit "E-pasuria", që është një sistem i integruar në kuadër të MPB-së, ku të gjitha organizatat buxhetore duhet të evidentojnë, menaxhojnë dhe raportojnë për pasuritë jo kapitale nën 1,000 € dhe për stoqet/pajisjet rezervë dhe materialet për zyrë.

3. Metodologjia

Gjatë hulumtimit është përdorur metoda e qasjes krahasimore dhe sasiore e të dhënave, dhe nga këto të dhëna janë nxjerrë rezultate statistikore. Të dhënat janë mbledhur nga raporte zyrtare, si dhe është analizuar Raporti Vjetor i Auditimit mbi ekzekutimin e Buxhetit të Republikës së Kosovës (BRK), duke paraqitur shifrat e gabimeve në prezantimin dhe raportimin e pasurisë jo financiare kapitale mbi 1,000 €, pasurive jo kapitale nën 1,000 € dhe stoqeve për tri vitet e fundit.

Po ashtu, në këtë punim do të trajtohet edhe aspekti i gjetjeve kryesore në fushën e pasurisë për tri vitet e fundit, duke paraqitur trendin e numrit të institucioneve që kanë rezultuar me gjetje në këtë fushë ndër vite.

Do të shihet se si ka ndikuar auditimi në uljen e gabimeve ndër vite sa i përket raportimit financiar të pasurive dhe gjetjeve në fushën e pasurisë, duke reflektuar kështu edhe ndikimin përfundimtar në përmirësimin e proceseve të menaxhimit të pasurive.

4. Roli i Auditimi në menaxhimin efikas dhe efektiv të pasurive qeveritare

4.1 Auditim i brendshëm

Përveç monitorimeve të vazhdueshme, personat që merren me qeverisjen mund të përdorin auditimin e brendshëm për të vlerësuar kontrollin e brendshëm që ekziston në njësinë publike. Auditimi i brendshëm konsiston në një aktivitet që ofron garanci objektive ose këshilla, i konceptuar për t'i shtuar vlerë dhe për të përmirësuar operacionet e njësisë publike. Funkcioni i auditimit të brendshëm luan një rol të rëndësishëm në monitorimin e zbatimit të kontrolleve të brendshme brenda një entiteti. (SNISA 2610) (INTOSAI).

"Auditimi i brendshëm" është një veprimtari këshillimore e pavarur dhe objektive, që ofron siguri të arsyeshme dhe synon rritjen e vlerës dhe përmirësimin e funksionimit të njësisë së sektorit publik. Ai ndihmon entin në përmbushjen e objektivave duke ofruar një qasje sistematike dhe të disiplinuar për të vlerësuar dhe përmirësuar efektivitetin e menaxhimit të riskut, kontrollit dhe proceseve të qeverisjes." [1] (experts, 2020).

4.2 Auditim i jashtëm

Auditimi është një proces i pavarur që ka për qëllim vlerësimin e të dhënave financiare dhe operacionale të një organizate, për të siguruar se ato janë në përputhje me politikat dhe procedurat e përcaktuara. Auditimi kontribuon në forcimin e kontrollit të brendshëm, duke mundësuar identifikimin e dobësive dhe mangësive në menaxhimin e pasurive dhe duke siguruar që këto pasuri janë përdorur në mënyrë efikase dhe të përputhshme me ligjin. Shumë studime kanë identifikuar rolin e auditimit në parandalimin e korrupsionit dhe shpërdorimit të fondeve publike. Në këtë kontekst, auditimi është një mekanizëm i fuqishëm që ndihmon në identifikimin dhe rregullimin e mangësive në praktikën e menaxhimit të pasurive, veçanërisht në sektorin publik.

Duke vlerësuar rëndësinë e madhe që ka përdorimi dhe ruajtja sa më e mirë e parasë dhe pasurisë publike, shoqëritë e ndryshme globale, historikisht, i kanë dhënë peshë të veçantë mbikëqyrjes dhe rishikimit të proceseve të menaxhimit të saj. Zyrtarët përgjegjës për administrimin e parasë duhet të sigurojnë se paratë e taksapaguesve shpenzohen në pajtueshmëri me kornizën ligjore, efikasitet, efektivitet dhe në dobi të qytetarëve. Përderisa qytetarët taksapagues kanë të drejtë të jenë të informuar në lidhje me atë se ku dhe si po shpenzohen kontributet e tyre financiare.

Në kontekst të kësaj, çdo vend në përputhje me kushtetutën mandaton institucionin përkatës të kontrollit ekonomik dhe financiar, i cili ofron sigurinë Kuvendit dhe qytetarëve se paraja publike po shpenzohet siç duhet.

Roli i Auditorit të Përgjithshëm është që të ofrojë një bazë për mbylljen e procesit të llogaridhënies në mes të Kuvendit dhe Qeverisë për realizimin e buxhetit shtetëror gjatë vitit. Kjo arrihet duke zbatuar parimet e llogaridhënies menaxheriale në të gjitha nivelet e qeverisjes, përfshirë ministritë, komunat, institucionet e pavarura dhe ndërmarrjet publike.

Në Kosovë, Auditori i Përgjithshëm i Republikës së Kosovës është institucioni më i lartë i kontrollit ekonomik e financiar në vend, dhe Zyra Kombëtare e Auditimit është institucion i pavarur, i cili e ndihmon Auditorin e Përgjithshëm në kryerjen e detyrave të tij/saj.

Raportet e Zyrës Kombëtare të Auditimit promovojnë drejtpërdrejt llogaridhënien dhe ofrojnë bazë të qëndrueshme për t'u kërkuar llogari menaxherëve të çdo organizate buxhetore. Në këtë mënyrë, ne rrisim besimin në shpenzimin e fondeve publike dhe luajmë një rol aktiv në sigurimin e interesit të taksapaguesve dhe të palëve të tjera të interesit në rritjen e përgjegjësisë publike.

Roli i auditimit në menaxhimin e pasurive qeveritare

Auditimi ka një rol kyç në menaxhimin e pasurive të qeverisë përmes:

- Sigurimit të përputhshmërisë me rregullat dhe standardet: Auditimet e rregullta sigurojnë që praktikën e menaxhimit të pasurive të jenë në përputhje me ligjet dhe rregulloret përkatëse, duke garantuar që ato po menaxhohen sipas udhëzimeve të përcaktuara.
- Rritjes së transparencës: Proceset e auditimit ofrojnë një nivel të lartë transparence duke vlerësuar se si janë përdorur fondet publike për menaxhimin e pasurive dhe duke siguruar që të dhënat financiare të jenë të sakta dhe të besueshme.
- Përmirësimit të efikasitetit: Auditimi identifikon mundësitë për përmirësimin e përdorimit të burimeve, duke rekomanduar masa që mund të zvogëlojnë humbjet dhe të rrisin efikasitetin e menaxhimit të pasurive.
- Përmirësimit të administratës publike: Auditimi ndihmon në forcimin e kapaciteteve të administratës publike për të menaxhuar pasuritë me efikasitet më të lartë.

Identifikimit të mangësive dhe riskut të menaxhimit të pasurive: Auditimi shfaq mangësitë e menaxhimit të pasurive, duke përfshirë mosmirëmbajtjen e duhur të pasurive dhe shpenzime të tepruara, që ndikojnë në rritjen e riskut financiar për qeverinë.

- Reduktimit të gabimeve dhe korrupsionit: Raportet e auditimit ndihmojnë në identifikimin dhe ndalimin e abuzimeve dhe korrupsionit në administrimin e pasurive, duke rritur përgjegjshmërinë dhe duke parandaluar keqpërdorimin e fondeve publike.
- Përmirësimit të planifikimit dhe buxhetimit: Gjetjet e auditimit ndihmojnë qeveritë të përmirësojnë planifikimin dhe buxhetimin e menaxhimit të pasurive, duke mundësuar përdorimin më efikas të burimeve dhe duke zvogëluar humbjet financiare.
- Mbështetjes për krijimin e politikave të reja: Auditimi ofron rekomandime për të zhvilluar dhe rishikuar politikat e menaxhimit të pasurive të qeverisë, duke mundësuar një menaxhim më të strukturuar dhe më të kontrolluar të resurseve.

- Optimizimit të ciklit të jetës së pasurive: Auditimi ndihmon në identifikimin e mundësive për optimizimin e ciklit të jetës së pasurive, duke përfshirë periudhat e përdorimit, mirëmbajtjen e tyre dhe momentet e duhura për t'i zëvendësuar ato, gjë që ndikon në uljen e kostove të dëmshme.
- Përmirësimit të proceseve të mirëmbajtjes: Përmes auditimeve janë identifikuar raste kur pasuria nuk ka pasur mirëmbajtjen e duhur, gjë që ka çuar në humbje të vlerës së tyre. Auditimi ka ndikuar që pasuritë të qëndrojnë në gjendje optimale për një periudhë më të gjatë.
- Përshtatjes me praktikën ndërkombëtare: Disa praktika të auditimit të përdorura në vende të ndryshme janë përdorur për të zhvilluar dhe përmirësuar strategjitë dhe politikat e menaxhimit të pasurive në nivel kombëtar.

5. REZULTATET

5.1 Raportimi i pasurive

Rezultatet e auditimit sa i përket raportimit të pasurive jo financiare kapitale dhe jo kapitale, si dhe stoqeve për tri vitet e fundit (2021, 2022 dhe 2023), në Pasqyrat Financiare Vjetore të BRK-së, paraqesin vlerën e gabimeve apo mbivlerësimin/nënvlerësimin e tyre ndër vite.

Tabela 1. Rezultatet e auditimit për pasuritë jo financiare kapitale dhe jokapitale si dhe stoqet ndër vite

Viti 2021			
Pasuritë	Vlera e pasurisë në RVF-BRK	Sipas Auditimit	Mbivlerësimi/ Nënvlerësimi
Pasuritë kapitale mbi 1,000€	9,130,085,941	9,044,466,976	85,618,965
Pasuritë nën 1,000€	54,800,072	56,911,631	(2,111,559)
Stoqet	34,837,700	34,738,702	98,998
Total	9,219,723,713	9,136,117,309	83,606,404
Viti 2022			
Pasuritë	Vlera e pasurisë në RVF-BRK	Sipas Auditimit	Mbivlerësimi/ Nënvlerësimi
Pasuritë kapitale mbi 1,000€	9,255,049,451	9,314,148,700	(59,099,249)
Pasuritë nën 1,000€	57,697,493	57,936,879	(239,386)
Stoqet	44,423,541	40,949,935	3,473,606
Total	9,357,170,485	9,413,035,514	(55,865,029)
Viti 2023			
Pasuritë	Vlera e pasurisë në RVF-BRK	Sipas Auditimit	Mbivlerësimi/ Nënvlerësimi
Pasuritë kapitale mbi 1,000€	9,795,923,304	9,814,700,320	(18,777,016)
Pasuritë nën 1,000€	60,143,428	61,640,342	(1,496,914)
Stoqet	39,708,579	40,236,227	(527,648)
Total	9,895,775,311	9,916,576,889	(20,801,578)

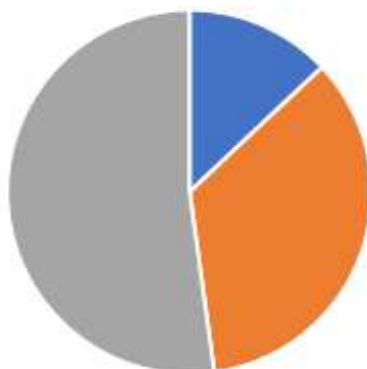
Nga tabela e mësipërme vërejmë se, në vitin 2021 pasuritë jo financiare në total ishin mbivlerësuar për 83,507,406€ (pasuritë mbi 1,000€ janë mbi vlerësuar në vlerë 83,606,404€, pasuritë nën 1,000€ janë nënvlerësuar në vlerë 2,111,559€, përderisa stoqet ishin mbivlerësuar për 98,998€).

Në vitin 2022, pasuritë jo financiare në total ishin nënvlerësuar në vlerë prej 55,865,029€ (pasuritë mbi 1,000€ janë nënvlerësuar për 59,099,249€, pasuritë nën 1,000€ janë nënvlerësuar për 239,386€ si dhe stoqet janë mbivlerësuar për 3,473,606€). Krahasuar me vitin 2021, vlera e gabimit në prezantimin e pasurive në PFV-të e vitit 2022 ka një ulje prej 27,741,375€.

Në vitin 2023, pasuritë jo financiare në total ishin nënvlerësuar në një vlerë neto për 20,801,578€, (pasuritë mbi 1,000€ janë nënvlerësuar për 18,777,016€, pasuritë nën 1,000€ janë nënvlerësuar për 1,496,914€, ndërsa nënvlerësimi i stoqeve ishte në vlerë 527,648€).

Në vitin 2023 ka rënie të dukshme të vlerës neto të gabimit në nivel të pasurisë jo financiare kapitale dhe jokapitale. Krahasuar me një vit më parë, vlera e gabimit ka shënuar ulje prej 35,063,451€.

Trendi i vlerës së gabimeve në raportim të pasurisë në PFV

■ 2023 ■ 2022 ■ 2021

Nëse analizojmë trendin e nivelit të gabimeve në vitin 2021, 2022 dhe 2023, edhe përmes paraqitjes grafike, vërejmë përmirësime të dukshme në vlerën e gabimit të pasurive të prezantuara në pasqyrat financiare vjetore të qeverisë që tregon një përmirësim në cilësinë e raportimit financiar ndër vite.

5.2 Gjetjet kryesore

Rezultatet e auditimit kanë treguar se kontrollet dhe menaxhimi i pasurive ndër vite janë shoqëruar me disa mangësi. Në vazhdim, janë paraqitur disa nga gjetjet më të shpeshta ndër vite në fushën e pasurive, si dhe është analizuar se si ka evoluar numri i institucioneve që kanë rezultuar me këto gjetje ndër vite.

Tabela 2. Gjetjet më të shpeshta të pasurisë sipas numrit të institucioneve të Nivelit Qendror në tri vitet e fundit

NIVELI QENDROR	Numri i insitucioneve		
	Viti 2021	Viti 2022	Viti 2023
Gjetja			
Mbivlerësim/nënvlerësim i pasurive	24	17	13
Mos harmonizim i regjistrit të pasurive me raportin e inventarizimit	11	10	6
Mos funksionim i sistemit E-pasuria	10	16	4
Mangësi në procesin e inventarizimit	4	0	5

Grafiku 2 –Paraqitja grafike e gjetjeve ndër vite

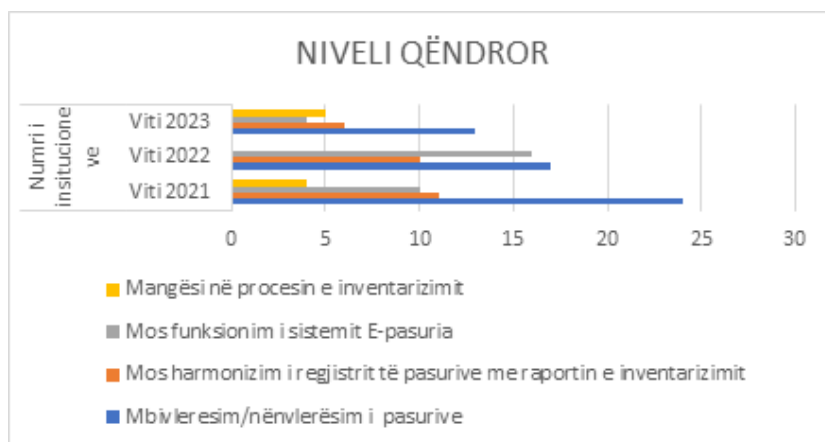
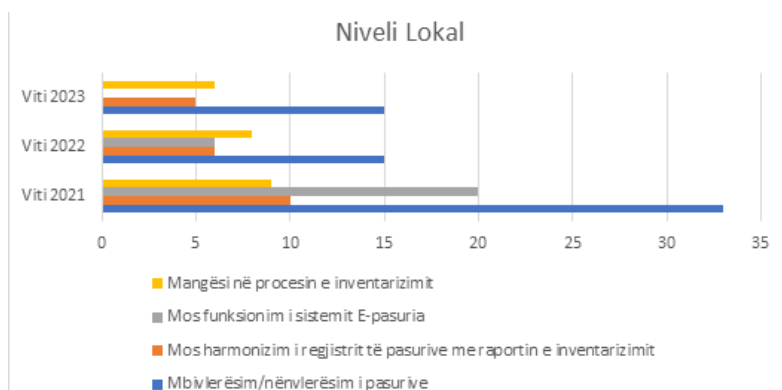

Tabela 3. Gjetjet më të shpeshta të pasurisë sipas numrit të institucioneve të Nivelit Lokal në tri vitet e fundit

NIVELI LOKAL	Numri i insitucioneve		
Gjetja	Viti 2021	Viti 2022	Viti 2023
Mbivlerësim/nënvlerësim i pasurive	33	15	15
Mos harmonizim i regjistrit të pasurive	10	6	5
Mos funksionim i sistemit E-pasuria	20	6	0
Mangësi në procesin e inventarizimit	9	8	6

Grafiku 3. Paraqitja grafike e gjetjeve ndër vite

Nëse analizojmë numrin e institucioneve që kanë rezultuar me gjetjet kryesore në fushën e pasurisë, si tek institucionet e nivelit qendror, ashtu edhe tek ato të nivelit lokal, vërehet një rënie e theksuar e numrit të institucioneve për secilën gjetje ndër vite. Kjo tregon një përmirësim të vazhdueshëm në menaxhimin e pasurisë nga ana e institucioneve publike, si rezultat i rekomandimeve të dhëna nga ZKA-ja.

6. Konkluzionet

Hulumtimi tregon se auditimi ka një ndikim të rëndësishëm në përmirësimin e menaxhimit të pasurisë së qeverisë, si në aspektin e raportimit financiar, ashtu edhe në aspektin e pajtueshmërisë me autoritetet. Duke siguruar transparencë, duke rritur efikasitetin dhe duke ndihmuar në krijimin e politikave dhe procedurave më të mira, auditimi ka një rol të pakontestueshëm në avancimin e proceseve të menaxhimit të pasurive dhe rritjen e përgjegjshmërisë në sektorin publik.

Në bazë të dy analizave të mësipërme, vërehet se auditimi ka ndikuar, si në vijim:

✓ Uljen e Gabimeve në Vlerësim:

Në vitin 2021, vlera e gabimeve ishte mbivlerësim, ku pasuritë ishin raportuar më të larta se sa ato që u identifikuan pas auditimit.

Në vitin 2022, u vërejt një përmirësim, pasi gabimi i përgjithshëm ishte nënvlerësim, por më i vogël krahasuar me vitin 2021. Ky ndryshim mund të tregojë një rritje të saktësisë në raportimin e pasurive.

Në vitin 2023, gabimet ishin kryesisht të vogla dhe përsëri kishte nënvlerësim, por diferenca ishte më e vogël krahasuar me vitet e kaluara. Kjo tregon një menaxhim më të kujdesshëm dhe më të saktë të pasurive publike.

✓ Përmirësimi i Saktësisë dhe Transparencës:

Duket se auditimi ka ndihmuar në uljen e gabimeve, duke kontribuar në një pasqyrë më të saktë dhe më të besueshme të pasurive publike. Ky proces ka rritur përgjegjshmërinë dhe transparencën në menaxhimin e pasurive, duke reduktuar mundësinë e gabimeve të mëdha në vlerësimin e pasurive.

✓ Përmirësimi i Aspektit Ligjor:

Reduktimi i gjetjeve në nivel të institucioneve ndër vite pasqyron një përpjekje për të përmirësuar edhe aspektin ligjor në lidhje me menaxhimin e pasurisë, duke siguruar që proceset e menaxhimit të pasurive publike të jenë në përputhje me ligjet dhe aktet nënligjore.

✓ Përmirësimi i Praktikave të Menaxhimit:

Ulja e gabimeve në raportim, reduktimi i mbivlerësimeve dhe nënvlerësimeve, si dhe reduktimi i gjetjeve në nivel të institucioneve ndër vite, pasqyrojnë një përpjekje për të përmirësuar praktikën e menaxhimit të pasurive dhe vlerësimin e tyre.

✓ Ndikimi në Planifikimin dhe Alokimin e Burimeve:

Përmirësimi i saktësisë në vlerësimin e pasurive publike ka pasur ndikim të drejtpërdrejtë në proceset e planifikimit dhe alokimit të burimeve. Kur pasuritë janë të vlerësuara saktë, mund të bëhen më të qarta nevojat financiare dhe mundësitë për optimizim të përdorimit të burimeve.

Si përfundim, mund të themi se auditimi ka një ndikim të dukshëm në menaxhimin e pasurive publike, duke ndihmuar në përmirësimin e saktësisë dhe transparencës së raporteve financiare. Përmes auditimeve të rregullta dhe rekomandimeve të duhura, janë arritur përmirësime të qëndrueshme në menaxhimin e pasurive dhe, për rrjedhojë, në ofrimin e shërbimeve më efikase dhe më të besueshme për qytetarët. Ky përmirësim është i rëndësishëm për arritjen e një menaxhimi të përgjegjshëm dhe të qëndrueshëm të pasurive publike.

Referenca

- CIPFA. (2010). Public Financial Management–Volumi 1. London, United Kingdom: CIPFA–.
- CIPFA. (2021). Public Financial Management /a whole system approach–Volume 1, The Chartered Institute of Public Finance and Accountancy (CIPFA. 20–25.
- COSO Integrated Internal Control Framework. (2013, 6 7). Komiteti i Organizatave Sponsorizuese të Komisionit Treadway . COSO.
- experts, M. o. (2020). Internal Audit Manual, Management of internal audit activities, Ministry of Finance and Transfers in cooperation with EU experts. Prishtinë: Ministry of Finance and Transfers.
- Financave, M. e. (2013). Rregullorja 02/2013 për menaxhimin e pasurisë. Prishtinë: <https://gzk.rks-gov.net/> .
- INTOSAI. (n.d.). Standardet Ndërkombëtare të Auditimit –SNISA . <https://www.scaak.org/Al/ligjet-dhe-standardet/>.
- Mihaela Grubpisc, M. N. (2009, Janar 15). Towards Efficient Public Sector Asset Management. TM1, p. 361.
- Ministria e Financave, P. d. (2017, shkurt 10). Rregullorja për Pasqyrat Vjetore Financiare /MF Nr. 01/2017. Retrieved from <https://mfpt.rks-gov.net/>: <https://mfpt.rks-gov.net/>
- Ministria e Financave, P. d. (2020). Procedurat e MFK-së –Doracak për menaxhimin financiar dhe kontrollin. Prishtinë: Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve.
- Thorncroft, M. (1965). Principles of Estate Management, Michael Thorncroft . Great Britain: www.researchgate.net.
- Towards Efficient Public Sector Asset Management, www.researchgate.net. (n.d.).

Punimi 8: Përshtatshmëria organizative e Institucioneve Supreme të Auditimit – Kontrolli i Lartë i Shtetit

Dr. Aulent Guri

Kryeauditues –
Departamenti i
Auditimit të
Performancës

Kontrolli i Lartë i Shtetit

Vetëm duke u përballur me probleme të vështira, kalitim këmbënguljen dhe forcohem shpirtërisht.

Gever Tulley

Abstrakt

Ky punim, përveç konceptit të qëndrueshmërisë organizative, paraqet dhe fokusohet në rëndësinë e qëndrueshmërisë së Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI-ve), në drejtim të rritjes dhe zhvillimit të kapaciteteve për të përballuar vështirësitë dhe për të ndërtuar një kulturë inovative. SAI-t mbajnë plotësisht përgjegjësi për zhvillimin e kapaciteteve të tyre. Megjithatë, INTOSAI mbështet SAI-t anëtare përmes iniciativave për zhvillimin e kapaciteteve, në varësi të nevojave të tyre. Duke iu referuar ISSAI 150:16, SAI mund të zhvillojë strategji institucionale për realizimin e mandatit të saj të auditimit, duke garantuar dhe siguruar burime dhe auditorë të mjaftueshëm. Forcimi i SAI-ve është një proces i vazhdueshëm që shpesh ndërtohet përmes hapave të vegjël, të cilët me kalimin e kohës çojnë në ndryshime domethënëse. Është thelbësore që stafi të përfshihet në mënyrë aktive në hartimin dhe zbatimin e këtyre ndryshimeve. Gjatë planifikimit të ndryshimeve, duhet marrë parasysh ndërtimi i qëndrueshmërisë si në nivel organizativ, ashtu edhe në atë profesional, për të parandaluar dhe për t'iu përgjigjur riskut, sfidave dhe ndërprerjeve që lidhen me audituesit apo stafin drejtues me përvojë. Një aspekt kyç i qëndrueshmërisë është fakti që individët me këtë cilësi janë ata që arrijnë të përshtaten me sukses me situatat e reja. Ata janë përgjithësisht individë me njohuri të gjera, që dinë diçka për pothuajse gjithçka. Kureshtja e tyre e vazhdueshme i ndihmon të jenë të qëndrueshëm në përpjekjen për t'u përshtatur me normat e reja dhe për të qenë të aftë të kryejnë role të ndryshme. Këmbëngulja e tyre i ndalon të heqin dorë dhe i shtyn të vazhdojnë deri sa të kenë sukses. Forcimi i një SAI nuk nënkupton vetëm përmirësimin e aftësive teknike të stafit të auditimit.

Fjalë kyçe:

Institucioni Suprem i Auditimit, strategji, auditim, qëndrueshmëri, kapacitete.

Koncepti i qëndrueshmërisë organizative

Termi “qëndrueshmëri” vjen nga fjala latine “resilire” (që do të thotë të kërcesh ose të rikthehesh pas). Në komunitetin akademik, koncepti i qëndrueshmërisë u shfaq fillimisht në fushën e ekologjisë. Holling (1973) e konsideronte qëndrueshmërinë si përcaktuese për vazhdimësinë e marrëdhënieve brenda një sistemi dhe si një masë e aftësisë së këtyre sistemeve për të përthithur ndryshimet në variablat e gjendjes, variablat nxitëse dhe parametrat, duke qëndruar ende funksionale. Më pas, koncepti i qëndrueshmërisë është zhvilluar në shumë fusha si ekologjia, inxhinieria, psikologjia, si dhe menaxhimi organizativ. Aktualisht, nuk ekziston një përkufizim unik i qëndrueshmërisë organizative.^[1] Megjithatë, Sutcliffe dhe Vogus (2003) argumentojnë se qëndrueshmëria i referohet ruajtjes së përshtatjes pozitive në kushte sfiduese. Në teorinë organizative, qëndrueshmëria (nganjëherë quajtur edhe reziliencë) është përdorur shpesh për t’u referuar një karakteristike apo kapaciteti të individëve ose organizatave, ose më saktësisht:

(a) aftësisë për të përthithur presionin dhe për të ruajtur (ose përmirësuar) funksionimin pavarësisht pranisë së vështirësive (si ato të brendshme, të tilla si ndryshimet e shpejta, udhëheqja e dobët, presionet mbi performancën dhe prodhimin ashtu edhe ato të jashtme, si rritja e konkurrencës dhe kërkesat nga palët e interesuara), ose (b) aftësisë për t’u rikuperuar ose për t’u rikthyer në gjendjen e mëparshme pas ngjarjeve të pafavorshme.^[2]

Lengnick-Hall et al. (2011) e kanë përkufizuar qëndrueshmërinë organizative si aftësinë e një ndërmarrjeje për të përthithur në mënyrë ,

efektive, për të zhvilluar përgjigje të përshtatura ndaj situatës dhe në fund për të ndërmarrë veprime transformuese me qëllim përfitimin nga surprizat tronditëse që potencialisht rrezikojnë mbijetesën e organizatës.

Qëndrueshmëria organizative dallon nga përshtatshmëria, shkathtësia, fleksibiliteti, improvizimi, rikuperimi, mbivendosja (redundancy) dhe qëndrueshmëria strukturore (robustness). Qëndrueshmëria përfshin reagimin e organizatës përballë shkatërrimit, duke theksuar aftësinë për t’u rikuperuar dhe për t’u zhvilluar në një gjendje pasigurie, ndërprerjeje dhe emergjence.

Në veçanti, qëndrueshmëria organizative karakterizohet nga këto tipare:

1. Qëndrueshmëria është një aftësi në kushte të ndërprera dhe në një mjedis të brendshëm e të jashtëm që shfaqet në mënyrë të papritur. Qëndrueshmëria organizative është një kapacitet potencial që nuk mund të perceptohet gjatë aktiviteteve të zakonshme operacionale të organizatës. Por, kur mjedisi bëhet tronditës dhe i paparashikueshëm, qëndrueshmëria organizative mund të sjellë përparësi për organizatën.

2. Qëndrueshmëria thekson mbijetesën, përshtatshmërinë, rikuperimin dhe zhvillimin në kushte tronditëse. Qëndrueshmëria organizative është aftësia për rikuperim pas shkatërrimit dhe jo thjesht një rezistencë ndaj ngjarjeve të papritura. Një organizatë me qëndrueshmëri të lartë mund të përshtatet në kohë dhe të ndërtojë kapacitete të reja përballë ndryshimeve dramatike të shumta.

[1] Lei XIAO, Huan CAO, *Organizational Resilience: The Theoretical Model and Research Implication*, 2017, pg 1.

[2] Sutcliffe and Vogus, *Organizing For Resilience*, 2003, pg 3.

3. Qëndrueshmëria organizative është një koncept shumë-nivelësh dhe lidhet me burimet, rutinat dhe proceset organizative. Qëndrueshmëria shfaqet në nivele të ndryshme, duke përfshirë individët, grupet dhe organizatën në tërësi dhe varet nga ndërveprimet ndërmjet këtyre niveleve. Në të njëjtën kohë, qëndrueshmëria është një proces që ndikohet nga burimet dhe rutinat e organizatës.^[3]

Qëndrueshmëria në punën tonë të auditimit

Me të gjitha pasiguritë që sjell e ardhmja, duhet të jemi të vetëdijshëm për të panjohurën, në mënyrë që kur të ndodhin ndryshimet, të jemi në gjendje të transformohemi dhe të përshtatemi me normalitetin e ri. Një aspekt kyç i qëndrueshmërisë është se personat që e zotërojnë këtë cilësi janë ata që dinë të “bien në këmbë”. Ata duken si specialistë të përgjithshëm, pasi dinë diçka pothuajse për çdo gjë. Kurioziteti i tyre i vazhdueshëm u mundëson të jenë qëndrueshëm në përpjekjen për t’u përshtatur me normalitetin e ri dhe për të qenë të aftë të veprojnë me lehtësi në çdo rol. Këmbëngulja e tyre i ndihmon të mos dorëzohen, por të vazhdojnë deri sa të arrijnë sukses. Ashtu si qëndrueshmëria, edhe përshtatshmëria dhe shkathtësia janë terma që përdoren shpesh në diskutimet për audituesin e së ardhmes, por vëmë re se mungon një përkufizim i qartë, veçanërisht nga këndvështrimi i një audituesi. Si auditues, kemi kuptuar se kjo do të thotë që duhet të pranojmë se mënyrat tradicionale të punës mund të kenë qenë më të përshtatshme për një epokë të caktuar dhe, për rrjedhojë, kemi nevojë të largohemi prej tyre dhe të hapemi ndaj mënyrave të reja të të vepruarit ndryshe, më mirë dhe më shpejt. Për shembull, përdorimi i mjeteve të analizës së të dhënave për të vlerësuar grupet e të dhënave, në vend që kjo detyrë të kryhet manualisht nga stafi.

[4]

[3] Lei XIAO, Huan CAO, *Organizational Resilience: The Theoretical Model and Research Implication*, 2017, pg 2.

[4] THE FUTURE-RELEVANT AND VALUE-ADDING AUDITOR, INTOSAI, Capacity Building Committee.

Figura 1. Qëndrueshmëria

Tabela 1

KOMPETENCA	PËRKUFIZIM I SHKURTËR
Këmbëngulje	Tregimi i pozitivitetit në çdo rrethanë, të qenit i orientuar drejt zgjidhjeve përballë situatave të vështira, refuzimi për t'u dorëzuar, gjetja e zgjidhjeve dhe aftësia për të përballuar stresin dhe presionin.
Kuriozitet Kureshtje Dëshirë për të bërë pyetje	Të qëndruarit i informuar mbi ndryshimet në peizazhin e biznesit mbetet thelbësore. Kjo aftësi lidhet ngushtë me të menduarit vizionar dhe aftësinë për të parë përpara në të ardhmen dhe për të menduar në mënyrë parandaluese. Aftësia dhe dëshira për të bërë pyetje, si dhe për të treguar mendjehapur dhe kureshtje.
Fleksibilitet Mendjehapur Riorganizim	Meqenëse bota është në ndryshim të vazhdueshëm dhe ndryshimet janë të pasigurta, një auditues duhet të jetë në gjendje të devijojë nga planet fillestare duke mbetur i hapur ndaj ndryshimeve, në mënyrë që të arrijë rezultatin e dëshiruar.

Pse është e rëndësishme qëndrueshmëria për Institucionet Supreme të Auditimit (SAI-t)?

Qëndrueshmëria u mundëson SAI-ve të përballojnë dhe të rikuperojnë nga ndërprerjet, duke ruajtur njëkohësisht efektivitetin operacional. Për SAI-t, qëndrueshmëria shfaqet në disa mënyra:

- Ruajtja e Pavarësisë nën Presion: SAI-t qëndrueshme mund të mbrojnë pavarësinë dhe integritetin e tyre edhe kur përballen me presione politike ose të jashtme.
- Vazhdimësia e Operacioneve: Gjatë krizave, si fatkeqësitë natyrore apo trazirat politike, SAI-t qëndrueshme sigurojnë që auditimet të vazhdojnë pa ndërprerje.
- Ndërtimi i Besimit në Kohë Sfidash: Duke publikuar raporte të besueshme dhe në kohë edhe në rrethana të vështira, SAI-t qëndrueshme forcojnë besimin e publikut dhe tregojnë besueshmërinë e tyre.

Për shembull, gjatë pandemisë COVID-19, shumë SAI u përshtatën shpejt duke zgjeruar fushën e auditimeve për të shqyrtuar proceset e prokurimit emergjent, duke garantuar transparencë dhe përgjegjshmëri në përdorimin e fondeve publike.

Ndërsa qëndrueshmëria ndihmon SAI-t të përballojnë tronditjet, përshtatshmëria siguron që ato të përparojnë në kushte ndryshimi. Së bashku, këto cilësi nxisin shkathtësinë organizative dhe rëndësinë afatgjatë. Një SAI që është njëkohësisht qëndrueshme dhe e adaptueshme mund të mbrojë parimet e saj themelore gjatë krizave dhe të evoluojë për të përmbushur kërkesat e një bote në ndryshim.^[5]

[5] Dr. Sutthi Suntharanurak, *Building Resilience and Adaptability in Supreme Audit Institutions: Essential for Modern Challenges*

Forcimi i SAI –ve

Shumë SAI janë në një proces të vazhdueshëm të forcimit të kapaciteteve, përmes skemave të zhvillimit të stafit të brendshëm ose të jashtëm, përmes rishikimit dhe përmirësimit të praktikave të auditimit dhe proceseve të brendshme, si dhe riorganizimit të veprimtarive të tyre. Një program për forcimin e kapaciteteve shkon edhe më tej. Ai kërkon që SAI t:

- vlerësojë në mënyrë sistematike nivelin aktual të kapaciteteve, të sfidojë supozimet ekzistuese dhe të identifikojë pikat e forta, të dobëta dhe mësimet e nxjerra bazuar në prova;
- vendosë në kontekstin e objektivave strategjike të organizatës, pse po synon forcimin e kapaciteteve dhe cilat pengesa, rreziqe dhe kufizime mund të hasë;
- përcaktojë se çfarë kapacitetesh shtesë në nivelet institucionale, organizative dhe profesionale synon të ndërtojë për të arritur objektivat e pritshme organizative dhe cilat janë burimet e nevojshme për këtë qëllim;
- zhvillojë një strategji për realizimin e këtyre kapaciteteve të shtuara, dhe të rezultateve përkatëse, pa ndërprerë zbatimin e mandatit të vet, të identifikojë rreziqet që mund të përballë gjatë zbatimit të kësaj strategjie dhe të zhvillojë masa zbutëse;
- zbatojë këtë strategji, duke marrë parasysh ndërveprimin midis niveleve institucionale, organizative dhe profesionale, si dhe të kushtojë vëmendje të kujdesshme çdo ndryshimi të nevojshëm në kulturën organizative për ta bërë strategjinë të funksionojë;
- vlerësojë ndikimin e ndryshimeve dhe produktet e arritura, si dhe rezultatet e arritura;
- ruajë ndryshimet dhe të zhvillojë një strategji të re për të ndërtuar mbi atë që është arritur.^[6]

[6] INTOSAI, Strengthening Supreme Audit Institutions A guide for improving performance, pg 10

Ekzistojnë tre nivele të ndërtimit të kapaciteteve: institucional, organizativ dhe profesional.

Zhvillimi institucional: Përfshin kuptimin dhe reagimin ndaj kontekstit më të gjerë në të cilin vepron një SAI, duke përfshirë hapësirën më të gjerë për reforma, potencialin për partneritete, rregullat e pashkruara të "lojës", marrëdhëniet e pushtetit dhe normat kulturore. Kjo nënkupton vlerësimin e pavarësisë ligjore të SAI-së, qeverisjes së saj dhe aftësisë së drejtuesve për të ruajtur një qëndrim etik përballë kërcënimeve të jashtme dhe për të synuar ndryshime themelore.

Zhvillimi organizativ: Përfshin forcimin e sistemeve, procedurave dhe normave kulturore që SAI përdor për të zbatuar mandatin e saj dhe për të mbështetur stafin profesional në realizimin e auditimeve. Kjo përfshin forcimin e funksioneve të tilla si planifikimi strategjik, menaxhimi i burimeve njerëzore, teknologjia e informacionit dhe komunikimit, si dhe komunikimi i brendshëm dhe i jashtëm.

Zhvillimi profesional: Përfshin kuptimin e aftësive dhe përvojës që i nevojiten stafit të një SAI-je, çfarë aftësish dhe përvoje zotërojnë tashmë anëtarët e stafit dhe çfarë duhet bërë për të zhvilluar më tej kapacitetet ekzistuese dhe për të mbushur boshllëqet. Kjo përfshin profesionalizimin jo vetëm të stafit të auditimit, por të gjithë stafit të një SAI.^[7]

[7] INTOISA, Strengthening Supreme Audit Institutions A guide for improving performance, pg 11.

Të kuptosh diferencën midis kompetencave aktuale dhe atyre të synuara (analiza e boshllëkut)

Kompetenca është njohuria, aftësia dhe atributet personale që janë thelbësore për një performancë të suksesshme në punë, ku:

- a) Njohuria është kuptimi teorik ose praktik i një teme;
- b) Aftësitë janë kapacitetet për të përmbushur detyra specifike, të zhvilluara përmes të nxënies ose përvojës;
- c) Atributet personale janë mënyra e të menduarit; cilësitë; karakteristikat dhe tiparet e një individi.^[8]

Do të jetë e rëndësishme të fitohet një kuptim i qartë mbi gjendjen aktuale të kompetencave në grupin e synuar për zhvillim profesional brenda SAI-ve, me qëllim përcaktimin e boshllëkut midis përkufizimeve ekzistuese dhe atyre të reja të kompetencave. Në këtë mënyrë, do të jetë e mundur të konfirmohen saktësisht kompetencat që synohen për rekrutim dhe për t'u përfshirë në rrugëtimin e zhvillimit profesional. Duke pasur parasysh shkallën e mundshme të rekrutimit dhe/ose zhvillimit të nevojshëm, mund të jetë e nevojshme krijimi fillestar i ndarjes së kompetencave në SAI rrugë zhvillimi specifike ose programe mësimore të dedikuara.^[9]

Bashkëpunimi

Është thelbësore që audituesit të bashkëpunojnë dhe të ushtrojnë ndikim pozitiv mbi ata që i rrethojnë, për përfitim të ndërsjellë, qoftë kjo përmes punës së përbashkët në ekipe auditimi apo përmes bashkëpunimit dhe ndërveprimit me të gjithë aktorët e jashtëm, në interes të qeverisjes efektive dhe ndikimit të auditimit. Në një botë që ndryshon vazhdimisht, edhe mjedisi i auditimit është në transformim të pandërprerë, gjë që sjell ndërmarrje më komplekse që kërkojnë punë dhe bashkëpunim të ekipeve shumëdisiplinore për të përballuar sfidat.

[8] (ISISA 150:12).

[9] GUID 1951, *Guidance on the development of pathways for professional development of auditors*, paragraph 23&24.

Kjo do të thotë që ekipet e ardhshme të auditimit nuk do të përbëhen vetëm nga kontabilistë e juristë por gjithnjë e më shumë edhe nga profesionistë me formim në sociologji, edukim, mjekësi, shkencë të të dhënave, inxhinieri apo menaxhim mjedisor, për të trajtuar çështje komplekse, për të sjellë këndvështrime të ndryshme dhe për t'u angazhuar në projekte të larmishme.

Për një auditues është e rëndësishme të ndërtojë lidhje me të gjithë aktorët e jashtëm, me qëllim krijimin e besueshmërisë dhe ruajtjen e rëndësisë, në mënyrë që të ruhet besimi i tyre. Kjo mund të nënkuptojë përshtatjen e mënyrës së komunikimit për ta bërë atë të qartë dhe të kuptueshëm për qytetarët, por gjithashtu edhe përfshirjen e tyre më afër në auditime përmes bashkëpunimit me organizatat e shoqërisë civile apo konsultimeve me publikun për të identifikuar çështje dhe tema që mund të përfshihen në programin e auditimit të SAI-së.

Suksesi kryesor i bashkëpunimit qëndron te vullneti. Të gjithë pjesëmarrësit duhet të jenë të gatshëm të sakrifikojnë pjesë të ideve të tyre dhe të pranojnë të tjerat, me qëllim që t'u përgjigjen siç duhet rreziqeve të auditimit. Kjo do të thotë të kuptosh dhe të vepros në funksion të "të mirës së përbashkët".^[10]

[10] INTOSAI, *Capacity Building Committee, The future-relevant and value-adding auditor*, pg 17

Tabela 2

KOMPETENCA	PËRKUFIZIM I SHKURTËR
Ndërtimi i marrëdhënieve	Aftësia për të ndërtuar marrëdhënie autentike dhe të qëndrueshme me një gamë të larmishme aktorësh. Marrëdhëniet duhet të bazohen në besim dhe respekt të ndërsjellët, dhe duhet të jenë të ndjera në nivel personal. Përveç menaxhimit të marrëdhënieve, audituesi i së ardhmes duhet gjithashtu të jetë i aftë dhe i gatshëm të mbështesë anëtarët e ekipit, pasi auditimi në të ardhmen do të bëhet më bashkëpunues, si me aktorët e brendshëm, ashtu edhe me ata të jashtëm.
Aftësia për të komunikuar dhe dëgjuar	Aftësia për të dëgjuar, filtruar dhe përkthyer informacionin mes palëve që zakonisht nuk punojnë bashkë. Komunikimi i hapur, i qartë dhe konstruktiv rreth pikave të tensionit apo dallimeve, përfshirë komunikimin verbal, të shkruar, hartimin e raporteve dhe prezantimet. Aftësia për të paraqitur gjetjet në një mënyrë të besueshme është thelbësore për të gjetur ekuilibrin e duhur mes volumit, përmbajtjes teknike dhe formateve të produktit për të krijuar besim dhe për të siguruar që janë të kuptueshme dhe të qasshme për publikun. Për punën që kryejmë si Institucione Supreme të Auditimit (SAI), duhet të sigurohemi që nuk ndjekim një qasje "një masë për të gjithë", por që përshtatim produktet tona për audiencën e synuar në mënyrë që mesazhet tona të jenë të qarta dhe të besueshme. Kjo mund të përfshijë përdorimin e medimeve të ndryshme për të angazhuar publikun. Audituesit duhet të jenë të përditësuar me zhvillimet dhe aftësitë e reja të nevojshme për të përmirësuar punën e tyre. Shkëmbimi i njohurive dhe praktikave mes kolegëve dhe aktorëve të tjerë përmirëson cilësinë e punës së auditimit dhe ndihmon SAI-et të qëndrojnë të rëndësishme.
Diplomacia	Në të ardhmen, audituesit do të kenë gjithnjë e më shumë nevojë për aftësi ndërmjetësimi mes aktorëve të ndryshëm; të zotërojnë aftësi negociimi. Duhet të ndihen të sigurt në menaxhimin e negociatave dhe konflikteve, dhe në menaxhimin dhe shfrytëzimin e "fërkimeve konstruktive" që lindin kur bashkëpunojnë aktorë nga sektorë të ndryshëm. Aftësitë diplomatike do ta ndihmojnë audituesin të shihet si një aktor neutral dhe objektiv në çdo situatë.
Aftësia për të krijuar besim	SAI-t meritojnë besimin vetëm nëse vlerësohen objektivisht si të besueshme, kompetente dhe të pavarura, dhe nëse mund të jenë përgjegjëse për veprimet e tyre. Për ta bërë këtë të mundur, ato duhet të jenë institucione model, duke dhënë një shembull nga i cili mund të mësojë sektori publik dhe profesioni i auditimit në tërësi. Aftësia për t'u angazhuar me sukses, për të komunikuar, për të dëgjuar dhe për të ndërtuar besim.
Qytetari Globale	Auditimi publik duhet të adresojë prioritetet afatgjata globale, si ndryshimet klimatike dhe plakja e popullsisë, si dhe realitete të tjera shkencore që lidhin aktivitetin njerëzor me natyrën. Audituesit luajnë një rol kritik në arritjen e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm të OKB-së dhe në kuptimin e konceptit të qëndrueshmërisë (sociale, ekonomike dhe mjedisore).
Të jesh influences	Aftësia për të mos u ndikuar nga faktorët e jashtëm. Fokusimi te objektiviteti dhe të menduarit kritik i pavarur, theksimi për publikun dhe median se auditimi dhe raportet e auditimit zhvillohen sipas procedurave të brendshme. Përqendrimi në cilësinë e raporteve dhe kanaleve të komunikimit ndihmon në të qenit influences, në vend që të ndikohesh.
Shërbim dhe orientim ndaj qytetarëve	Gjatë kryerjes së auditimeve, përgjegjësia jonë është të shërbejmë publikun dhe të kërkojmë në mënyrë aktive mënyra për të ndihmuar qytetarët. Kemi një përgjegjësi ndaj përdoruesve të raporteve të auditimit, kjo krijon një përgjegjësi etike.
Inteligjenca Emocionale	Aftësia për të kuptuar ndjenjat e të tjerëve, për të kuptuar këndvështrime të ndryshme dhe për të ndihmuar të tjerët të bëjnë të njëjtën gjë. Ata që kanë aftësinë për të treguar empati kanë më shumë gjasa të jenë të suksesshëm në menaxhimin e dallimeve apo mosmarrëveshjeve.

Raportimi për qëndrueshmërinë nga Institucionet Supreme të Auditimit (SAI-t)

Organizatat e sektorit publik janë të interesuara të analizojnë rolin e tyre në një kontekst më të gjerë të qëndrueshmërisë. Në disa vende, informacioni mbi qëndrueshmërinë është përfshirë në llogaritë kombëtare të sektorit publik, strategjitë e zhvillimit të qëndrueshëm dhe vlerësimet e ndikimit të politikave apo ligjeve, për shembull. Përveç këtyre, qëndrueshmëria mund të raportohet edhe në nivel organizativ duke u përqendruar te pasojat e veprimeve të një entiteti publik në qëndrueshmëri. Për shembull, kompanitë shtetërore kanë miratuar parimet e raportimit mbi qëndrueshmërinë dhe qeveritë kanë nxjerrë udhëzime për këtë çështje. Në disa raste, ka qenë pikërisht qeverisja vendore që ka qenë pararojë në adoptimin e raportimit për qëndrueshmëri në sektorin publik. Shembuj të hershëm tregojnë gjithashtu se si organizata të sektorit publik në nivel shtetëror, si ministritë dhe agjencitë, kanë filluar të raportojnë mbi performancën e tyre në lidhje me qëndrueshmërinë. Institucionet Supreme të Auditimit (SAI-t) mund të japin disa kontribute të rëndësishme në raportimin për qëndrueshmëri. Së pari, SAI-t mund të synojnë të demonstrojnë praktika të mira duke kushtuar vëmendje ndikimit të tyre në qëndrueshmëri (për shembull, duke marrë një vendim strategjik për të përfshirë qëndrueshmërinë në politikat e brendshme dhe në raportimin vjetor). Së dyti, një SAI, si një institucion i jashtëm auditimi i qeverisë, mund të ketë një rol më të gjerë në vlerësimin e praktikave të raportimit për qëndrueshmëri, duke zgjeruar kështu rolin që SAI-t aktualisht luajnë në ofrimin e shërbimeve të sigurimit financiar. Shumë elementë të raportimit për qëndrueshmëri, si perspektiva e aktorëve të interesit dhe përfshirja e punonjësve, lidhen drejtpërdrejt me qeverisjen e mirë dhe transparencën. Për më tepër, meqenëse zhvillimi i qëndrueshëm i kushton rëndësi aspekteve ndërbreznore dhe ndërthur perspektivat mjedisore, sociale dhe ekonomike,

raportimi për këto çështje mund të përmirësojë problemet e qeverisjes të identifikuara në shumë auditime dhe të rrisë efikasitetin dhe efektivitetin e financave publike.

Raportimi për qëndrueshmërinë nënkupton që të dhënat për qëndrueshmërinë paraqiten në mënyrë sistematike, në mënyrë që të krahasohen me të dhënat e mëparshme dhe të mundësohet matja e progresit në lidhje me objektivat e përcaktuara.

Informacioni për qëndrueshmërinë përfshin si informacion financiar ashtu edhe jo financiar. Informacioni financiar ka një lidhje të drejtpërdrejtë me sistemin e kontabilitetit financiar dhe shprehet në njësi monetare. Informacioni jo financiar nënkupton se nuk paraqitet në terma monetarë dhe nuk bazohet në një standard kontabël. Ky informacion mund të jetë si sasi, për shembull në ton ose njësi, ashtu edhe cilësor, si proceset e qeverisjes, reputacioni i një organizate etj. Informacioni jo financiar shpesh është më i vështirë për t'u trajtuar krahasuar me informacionin financiar, pasi zakonisht nuk ekzistojnë parime të pranuar të raportimit dhe të dhënat mund të marrin forma të ndryshme. Shpesh ky informacion është cilësor dhe mund të jetë i vështirë për t'u matur apo për t'u aksesuar. Megjithatë, këto vështirësi nuk duhet të kufizojnë përdorimin e informacionit jo financiar, pasi ky lloj informacioni mund të jetë shumë i rëndësishëm për përdoruesit e tij, qofshin qytetarë, investitorë apo shoqëria në përgjithësi.

Që qëndrueshmëria të jetë e matshme dhe e raportueshme, duhet të zgjidhen tregues të performancës. Që raportimi për qëndrueshmëri të ketë kuptim, ai duhet të jetë i lidhur me strategjinë e organizatës. Prandaj, treguesit duhet të jenë të rëndësishëm për organizatën. Ekziston rreziku që treguesit e përzgjedhur të mos jenë më të mirët në lidhje me qëndrueshmërinë. Për shembull, sasia e mbetjeve të ricikluara mund të jetë më pak e rëndësishme sesa fakti nëse organizata ka arritur të reduktojë krijimin e mbetjeve që në fillim.

Gjithashtu, është e rëndësishme të mbahet mend se informacioni për qëndrueshmërinë nuk ka të bëjë vetëm me minimizimin e efekteve negative (p.sh. emetimet e gazeve serë) dhe parandalimin e çështjeve negative (p.sh. aksidente me ndikim mjedisor apo social). Ai ka të bëjë gjithashtu me nxitjen e ndikimeve pozitive, si përdorimi i produkteve ose metodave të prodhimit më të qëndrueshme, shërbime të reja inovative apo rritja e mirëqenies së punonjësve.

Konkluzion

Suksesi i punës sonë të auditimit varet nga raportet e auditimit që hartohen nga punonjës të aftë për të përdorur ekspertizën e tyre dhe mjetet moderne të teknologjisë. Vetëm duke iu përgjigjur shpejt risqeve të sotme, Institucionet Supreme të Auditimit do të jenë në gjendje të identifikojnë probleme dhe të rrisin ndikimin, duke pasur një efekt të rëndësishëm në të ardhurat dhe shpenzimet e qeverisë, si edhe në publikun e gjerë. Në kontekstin e vështirësive, individët dhe organizatat që arrijnë përshtatje më të suksesshme zhvillojnë aftësi përballimi nga të cilat lindin kapacitete të reja dhe forcohen ato ekzistuese.

Rekomandime

- Nxitja e një kulture psikologjike të sigurt – Inkurajoni dialogun e hapur, inovacionin dhe bashkëpunimin brenda organizatës. Kjo i ndihmon audituesit të ndihen të sigurt për të eksperimentuar me metoda të reja dhe për të trajtuar sfida të ndërlikuara.

- Zhvillimi i qëndrueshmërisë dhe përshtatshmërisë së lidershit.
- Udhëheqësit duhet të japin shembull përmes menaxhimit efektiv të krizave, mësimit gjatë gjithë jetës dhe ndjeshmërisë ndaj trendeve në zhvillim. Programet e lidershit duhet të përqendrohen në inteligjencën emocionale, ndërgjegjësimin aktual dhe parashikimin strategjik.
- Investimi në të nxënit e vazhdueshëm dhe inovacionin.
- Pajisja e audituesve me aftësi në analizën e të dhënave, inteligjencën artificiale dhe teknikat moderne të auditimit përmes programeve të trajnimit. Inkurajoni mjedise të të nxënit social ku audituesit ndajnë njohuri dhe praktika të mira.
- Kërkimi i bashkëpunimit ndërkombëtar Pjesëmarrja përmes ekipeve të auditimit dhe auditorëve në auditime paralele me SAI-të e tjera, si edhe në programe trajnimi, seminare.

Shkëmbimi i njohurive brenda SAI-t. Ndonjëherë, vetëm disa auditues trajnohen në programe apo seminare për fusha të caktuara. Herë të tjera, disa auditorë përparojnë më shumë sesa të tjerët. SAI-t duhet të jenë të interesuara, të mundësojnë dhe të sigurojnë që ndarja e njohurive të ndodhë ndërmjet gjithë stafit të auditimit.

Referenca

- Lei XIAO, Huan CAO, Organizational Resilience: The Theoretical Model and Research Implication, 2017;
- Sutcliffe and Vogus, Organizing for Resilience, 2003;
- INTOSAI, Capacity Building Committee, The future-relevant and value-adding auditor;
- Dr. Sutthi Suntharanurak, Building Resilience and Adaptability in Supreme Audit Institutions: Essential for Modern Challenges;
- INTOSAI, Strengthening Supreme Audit Institutions A guide for improving performance;
- GUID 1951, Guidance on the development of pathways for professional development of auditors;
- International Standards of Supreme Audit Institutions 150:12;
- INTOSAI WGEA (Working Group on Environment Audits), Sustainability Reporting: Concepts, Frameworks and the Role of Supreme Audit Institutions.

Seksioni 1.3

**NDRYSHIMET
RREGULLATORE DHE
TEKNOLOGJIKE DHE
NDIKIMI I TYRE NË
AUDITIM**

Punimi 9: Roli i Institucioneve Supreme të Auditimit në Nxitjen e Qëndrueshmërisë përmes Inovacionit dhe Teknologjisë – Gjykata e Llogarive e Rumanisë

Marin Dragomir

Marin Dragomir
Auditues i Jashtëm Publik

Gjykata e Llogarive e
Rumanisë

Abstrakt

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI-të) luajnë një rol kyç në promovimin e llogaridhënies, transparencës dhe qeverisjes së mirë në sektorin publik. Në një kontekst global në ndryshim të shpejtë, të karakterizuar nga përparime të shpejta teknologjike, riskut kibernetik dhe kriza të ndërlikuara (si pandemitë apo ndryshimet klimatike), SAI-t duhet të përshtatin qasjet e tyre për të forcuar qëndrueshmërinë e institucioneve publike.

Qëndrueshmëria, e përkufizuar si aftësia e subjekteve publike për të parashikuar, reaguar dhe përshtatur ndaj sfidave (Linkov, Trump dhe Hynes, 2019) të shkaktuara nga mjedisi i jashtëm ku ato operojnë, është thelbësore për të garantuar stabilitetin e sistemit publik. Kjo përfshin masa proaktive për të identifikuar dhe vlerësuar risqet, për t'i monitoruar ato në kohë reale dhe për të marrë vendime të përshtatura, të gjitha këto të përmirësuara përmes përdorimit të teknologjisë dhe inovacionit. Me ngritjen e inteligjencës artificiale (AI), analizës së Big Data, blockchainëve dhe auditimeve të sigurisë kibernetike, SAI-t duhet të përdorin këto teknologji për të përmirësuar proceset e tyre të auditimit dhe për të kontribuar në një sektor publik më të qëndrueshëm.

Ky punim eksploron mënyrat se si SAI-t kontribuojnë në qëndrueshmërinë e sistemit publik përmes inovacionit dhe teknologjisë, duke marrë në konsideratë objektivat strategjike të Organizatës Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI). Kështu, theksohet rëndësia e adoptimit të teknologjive të avancuara për të rritur efikasitetin dhe efektivitetin e auditimeve publike. Këto teknologji u mundësojnë SAI-ve të shkojnë përtej auditimeve tradicionale përmes analizave të bazuara në të dhëna, duke parashikuar riskun dhe duke nxitur praktika qeverisëse proaktive.

Gjithashtu, paraqitet rëndësia e ndërtimit të kapaciteteve institucionale, gatishmërisë digjitale dhe ndarjes ndërkombëtare të dijes, iniciativa që janë thelbësore për të garantuar rëndësinë dhe efektivitetin e SAI-ve përballë sfidave në zhvillim.

Duke adoptuar një perspektivë ndërdisiplinore që integron qeverisjen, teknologjinë dhe metodologjitë e auditimit, ky punim thekson potencialin transformues të SAI-ve në mbështetjen e institucioneve publike të qëndrueshme. Gjetjet gjithashtu japin rekomandime të qarta për adresimin në mënyrë bashkëpunuese të kompleksitetit të qeverisjes moderne.

Fjalë kyçe:

qëndrueshmëri, institucione publike, teknologji, inovacion, Institucione Supreme të Auditimit

Konteksti global dhe evolucioni i Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI)

Krizat globale të dekadave të fundit kanë nxjerrë në pah rëndësinë e Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI) në promovimin dhe garantimin e stabilitetit financiar publik. Nën presion, çdo fragmentim, mospërshtatshmëri dhe mungesë fleksibiliteti në mekanizmin qeverisës bëhet i dukshëm: proceset e brishta të vendimmarrjes ndalen pikërisht atëherë kur duhet të jenë më efikase dhe të adaptueshme (Bennet, H et al., 2023). Gjatë këtyre krizave, qeveritë ndanë fonde të konsiderueshme publike për stimul ekonomik, rimëkëmbje dhe mbrojtje sociale, çka kërkoj vendosjen e masave të forta monitoruese për të garantuar që fondet të përdoren në mënyrë efikase dhe pa dyshime për korrupsion. SAI-t kanë qenë thelbësore për të siguruar transparencën e këtyre ndërhyrjeve në shkallë të gjerë, duke luajtur një rol të pazëvendësueshëm në rivendosjen e besimit të publikut te masat e marra nga qeveritë. Po ashtu, fokusi global mbi ndryshimet klimatike dhe qëndrueshmërinë ka shënuar hyrjen në një epokë të re të auditimeve mjedisore. Këto auditime përqendrohen në garantimin që fondet publike të alokohen në mënyrë efektive për të zbutur riskun klimatik, për të promovuar zhvillimin e qëndrueshëm dhe për të përmbushur standardet mjedisore.

Në këtë kontekst, roli i SAI-ve është zgjeruar për të adresuar edhe riskun që lidhet me sigurinë digjitale. Ndërsa sistemet publike bëhen gjithnjë e më shumë të digjitalizuara, ato përballen me dobësi të konsiderueshme ndaj sulmeve kibernetike dhe ndërprerjeve të mundshme në ofrimin e shërbimeve publike. Në përgjigje të kësaj, SAI-t kanë zgjeruar mandatet e tyre për të përfshirë auditime të sigurisë kibernetike, me qëllim vlerësimin e qëndrueshmërisë së institucioneve publike përballë kërcënimeve digjitale dhe për të ofruar siguri të arsyeshme se qeveritë kanë zhvilluar dhe zbatuar masa për mbrojtjen e sistemeve publike, të dhënave dhe infrastrukturës kritike të IT-së. Përveç ndryshimeve teknologjike dhe ekonomike,

SAI-t janë përafshuar gjithnjë e më shumë me kuadrin global të auditimit që thekson qëndrueshmërinë, transparencën dhe llogaridhënie. Prioritetet dhe objektivat strategjike të INTOSAI-së, të cilat nënvizojnë mbështetjen në ndërtimin e kapaciteteve dhe aftësive për t'u përshtatur me ndryshimet, për t'u përgjigjur emergjencave, për të zhvilluar mundësi, për të përmirësuar praktikën e menaxhimit të riskun, për të forcuar qeverisjen dhe për të siguruar vazhdimësinë e operacioneve të tyre (INTOSAI, 2022), kanë ofruar udhëzime jetike për SAI-të për t'u përballur me këto sfida. Parimet e Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OECD) mbi qeverisjen publike theksojnë gjithashtu rëndësinë e auditimit të bazuar në risk dhe të vlerësimit të politikave në mënyrë të adaptueshme përballë krizave.

Evolucioni i SAI-et është një dëshmi e adaptueshmërisë së tyre dhe e zgjerimit të rolit të tyre në qeverisjen moderne. Nga fokusimi tradicional në auditimet financiare dhe të përputhshmërisë, SAI-t tani luajnë një rol të rëndësishëm në vlerësimin e efektivitetit të programeve qeveritare, në promovimin e qëndrueshmërisë, në garantimin e sigurisë kibernetike dhe në mbështetjen e iniciativave të qeverisjes globale. Për të qenë të efektshme dhe për të ndihmuar në forcimin e qëndrueshmërisë brenda institucioneve publike dhe shoqërisë, SAI-të duhet të përqafojnë teknologjitë e reja, të zgjerojnë fushëveprimin e auditimit për të përfshirë risqe të reja dhe të vazhdojnë bashkëpunimin me organizata ndërkombëtare për ndarjen e njohurive dhe praktikave më të mira.

Koncepti i qëndrueshmërisë në qeverisjen publike. Edhe pse ekzistojnë shumë përkufizime për qëndrueshmërinë, përkufizimi mbi të cilin është mbështetur ky punim është: "aftësia e sistemeve për t'u përshtatur me problemin, për t'u rimëkëmbur nga situata e diktuar prej tij dhe për t'u përshtatur me kushte të reja, duke ruajtur në thelb të njëjtat funksione si përpara problematikës" (Linkov, Trump dhe Hynes, 2019).

Ky përkufizim përfshin katër faza të rëndësishme nëpër të cilat organizatat duhet të kalojnë kur përballen me ngjarje të papritura dhe të pafavorshme: planifikim dhe përgatitje, përthithje, rimëkëmbje dhe përshtatje. Ai merr gjithashtu parasysh nevojën për të vijuar me funksionet kryesore të organizatës dhe synimin për një përmirësim të vazhdueshëm të performancës (OECD, 2023).

Në këtë kuptim, qëndrueshmëria e institucioneve publike i referohet aftësisë së tyre për të ofruar shërbime publike thelbësore, për të ruajtur besimin e qytetarëve dhe për të mbajtur stabilitetin gjatë krizave. Ky koncept thekson se qëndrueshmëria nuk lidhet vetëm me reagimin e institucioneve publike gjatë krizave, por edhe me kapacitetin e tyre për të parashikuar risqet dhe për të qenë të adaptueshme në mënyrë afatgjatë.

Që nga momenti kur kriza pandemike detyroi një pjesë të madhe të botës të kalonte online, u bë gati një detyrim përshpejtimi i digjitalizimit të veprimtarive të organizatave të sektorit publik, duke adresuar njëkohësisht çështjet që lidhen me infrastrukturën, rregulloret, sigurinë, aftësitë digjitale dhe burimet. Meqë është e pamundur të parashikohet se si kriza e ardhshme do të ndikojë në kapacitetet digjitale, organizatat duhet të përqendrojnë përpjekjet e tyre inovative përtej thjesht digjitalizimit. Krijimi i një ekosistemi inovativ me burime, procedura, si dhe stimuj mund të mbështesë përshtatjen e vazhdueshme të organizatave dhe ndërtimin e qëndrueshmërisë (OECD, 2023).

Në këtë kontekst, ndërsa institucionet publike përballen me presione gjithnjë e më të mëdha, SAI-të janë gjithnjë e më të angazhuara në nxitjen e qëndrueshmërisë, përmes vlerësimit të dobësive dhe dhënies së rekomandimeve për të forcuar kuadrin e qeverisjes, ku llogaridhënia e qeverisë, efikasiteti dhe gatishmëria për sfidat e së ardhmes janë qëllimet kryesore. Për të kontribuar në mënyrë efektive në qëndrueshmërinë e qeverisjes publike, SAI-të duhet të integrojnë parimet e qëndrueshmërisë

në praktikën e tyre të auditimit, veçanërisht në ato që kanë të bëjnë me menaxhimin financiar publik. Ndryshe nga qasjet tradicionale të auditimit, të cilat shpesh përqendrohen vetëm në transaksione financiare të së kaluarës, metodologjitë moderne të auditimit janë të fokusuara në auditimin e bazuar në risk, duke parashikuar rreziqet e së ardhmes. Për më tepër, përmes përdorimit të modeleve të analizës së të dhënave të mëdha dhe inteligjencës artificiale, SAI-t mund të identifikojnë rreziqe në zhvillim dhe të ndërmarrin hapa proaktivë për t'i adresuar ato. Nga ana tjetër, transformimi digjital i institucioneve publike dhe i sistemeve të qeverisjes ofron mundësi domethënëse për auditime në kohë reale. Teknologji si blockchain, cloud computing dhe analiza e të dhënave e drejtuar nga AI mundësojnë monitorimin e vazhdueshëm të aktiviteteve të qeverisë. Duke përdorur këto praktika moderne, reduktohet hendeku mes kohës së ndodhjes së transaksioneve financiare dhe realizimit të auditimit, rritet transparencja në punën e institucioneve publike, përmirësohet zbulimi i mashtrimeve dhe sigurohet identifikimi më i shpejtë i keqpërdorimit të fondeve publike. Në këtë kontekst, siguria kibernetike është një fushë kyçe për qëndrueshmërinë. Qeveritë mbështeten gjerësisht në infrastrukturën digjitale për të ofruar shërbime publike, gjë që i bën ato të ndjeshme ndaj sulmeve kibernetike që mund të ndërpresin shërbimet publike thelbësore. SAI-t duhet të vlerësojnë strategjitë për garantimin e sigurisë kibernetike të infrastrukturave kritike dhe të institucioneve publike, duke siguruar që qeveritë të zbatojnë dhe të monitorojnë masat e nevojshme për të garantuar vazhdimësinë e ofrimit të shërbimeve publike. Auditimet e sigurisë kibernetike, të cilat vlerësojnë përputhshmërinë me kuadrin ndërkombëtar të sigurisë si ISO 27001 dhe Kornizën për Sigurinë Kibernetike të NIST, ndihmojnë në identifikimin e dobësive dhe rekomandojnë përmirësime për të zbatuar masa efektive dhe efikase për zbutjen e rrezikut kibernetik.

Përdorimi i inovacionit dhe teknologjisë brenda SAI-ve

Transformimi digjital ka ndryshuar ndjeshëm proceset e shërbimeve publike, menaxhimin financiar publik dhe, më e rëndësishmja, auditimin e jashtëm publik. Gjatë dekadave të fundit, qeveritë kanë pasur tendencën të përdorin teknologjinë për të ndjekur objektiva si efektiviteti dhe efikasiteti ekonomik. Teknologjitë moderne të orientuara drejt të dhënave, si shkenca e të dhënave dhe inteligjenca artificiale, kanë një potencial të jashtëzakonshëm për të rindërtuar qëndrueshmërinë e sistemit publik (Bennet, H. et al., 2023).

Ndërsa qeveritë integrojnë gjithnjë e më shumë sistemet digjitale, automatizimin dhe proceset e vendimmarrjes të bazuara në të dhëna në funksionimin e tyre, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) duhet të evoluojnë për të ecur me ritmin e këtyre ndryshimeve dhe për të siguruar që transparenca, llogaridhënia dhe efikasiteti në përdorimin e fondeve publike të ruhen.

Historikisht, praktikat e auditimit të jashtëm publik janë mbështetur në procedura dhe metoda tradicionale pune si kontrollet manuale, marrja e kampioneve dhe shqyrtimi retrospektiv i transaksioneve dhe operacioneve. Megjithatë, me përhapjen e infrastrukturës digjitale, këto metoda janë treguar të pamjaftueshme përballë kompleksitetit dhe shpejtësisë së ndryshimeve në proceset moderne të qeverisjes publike. Përparimet teknologjike tani ofrojnë mundësi të reja për SAI-et të për të përmirësuar praktikat e auditimit dhe për të rritur efikasitetin dhe efektivitetin e tyre. Në këtë kontekst, shumë SAI-e kanë treguar një përkushtim të fortë për të adoptuar teknologji të reja për të përmirësuar punën e tyre. Ky adoptim i hershëm i teknologjive të reja i pozicionon SAI-et në pararojë të inovacionit në sektorin publik dhe u jep atyre mundësinë për të ndikuar në të ardhmen e auditimit dhe të qeverisjes (INTOSAI WGISTA, 2024).

Koncepti bazë dhe përkufizimi i inteligjencës artificiale u përmend nga profesori John McCarthy, i cili krijoi fillimisht termin "Inteligjencë Artificiale" në vitin 1955. Ai shpjegoi se AI është shkenca dhe inxhinieria e krijimit të pajisjeve inteligjente, veçanërisht programeve kompjuterike inteligjente, dhe se ajo është e lidhur me përdorimin e kompjuterëve për të imituar inteligjencën njerëzore (INTOSAI WGISTA, 2024).

Duke integruar mjete të bazuara në teknologjitë më të avancuara si inteligjenca artificiale (AI), automatizimi i proceseve përmes robotikës (RPA), analiza e të dhënave të mëdha (Big Data), blockchain-i dhe monitorimi në kohë reale, SAI-et jo vetëm që mund të përmirësojnë efikasitetin e proceseve të auditimit, por mund të ofrojnë analiza parashikuese mbi proceset e ofrimit të shërbimeve publike, duke mundësuar një përgatitje dhe menaxhim më të mirë të riskut në sektorin publik.

Revolucioni shkencor dhe teknologjik ka potencialin të transformojë paradigmen e auditimit, të përmirësojë procedurat dhe të ofrojë vlerë për qytetarët. Auditimi i sektorit publik tashmë mund të ndikohet ndjeshëm nga inteligjenca artificiale, dhe SAI-et të mund të integrojnë operacionet e tyre duke përdorur teknologji të AI-it si mësimi automatik, njohja e të folurit dhe njohja e imazheve.

AI ka kapacitetin të analizojë vëllime të mëdha të dhënash me shpejtësi që tejkalojnë ndjeshëm kapacitetin njerëzor, duke e bërë atë një mjet të rëndësishëm për audituesit për të zbuluar riskun dhe për të parandaluar mashtrimet në përdorimin e fondeve publike. Algoritmet e bazuara në AI mund të identifikojnë mospërputhje, modele të pazakonta dhe mashtrime potenciale në të dhënat financiare dhe operative në kohë reale, duke u dhënë audituesve mundësinë të veprojnë përpara se të ndodhin pasojat.

Përdorimi i AI-së mund të automatizojë shumë nga detyrat e përsëritshme që audituesit përballojnë, si verifikimi i transaksioneve apo identifikimi i parregullsive në regjistrat financiarë dhe kontabël. Ndryshe nga metodat tradicionale retrospektive të mostrimit, kampionet e mësimit automatik mund të analizojnë të gjithë popullsinë e transaksioneve për të identifikuar trende të pazakonta që tregojnë për mashtrim apo joefikasitet. Sistemet e bazuara në AI mund të identifikojnë dhe vlerësojnë risqet të ardhshme duke analizuar trendet e të dhënave të së kaluarës, duke u dhënë audituesve mundësinë për të bërë vlerësime proaktive mbi proceset e audituara.

Një shembull tjetër i dukshëm i aplikimit të AI-së në auditim është përdorimi i përpunimit të gjuhës njerëzore (NLP) për shqyrtimin e kontratave, marrëveshjeve dhe të dhënave të tjera tekstuale. Kjo teknologji i lejon audituesit të identifikojnë shpejt mospërputhje, çështje të mundshme të përputhshmërisë ose fusha ku fondet publike mund të jenë keqpërdorur. Integrimi i AI-së në praktikën e auditimit ka potencialin të revolucionarizojë mënyrën se si realizohen auditimet, duke ofruar vlerësime më të sakta dhe në kohë mbi shpenzimet qeveritare dhe menaxhimin financiar.

Rritja e disponueshmërisë së të dhënave të mëdha (Big Data) në sektorin publik paraqet mundësi dhe sfida të reja për audituesit. Përmes analizës së të dhënave të mëdha, audituesit mund të zbulojnë më mirë mashtrimet, shpërdorimet dhe abuzimet, si dhe të identifikojnë trende të pazakonta dhe parregullsi në të dhënat financiare. Për më tepër, Big Data mund të ndihmojë audituesit të vlerësojnë efektivitetin e politikave dhe programeve publike. Megjithatë, menaxhimi dhe analizi i Big Data kërkon aftësi teknike të avancuara dhe baza të forta për menaxhimin e të dhënave (INTOSAI WGISTA, 2024).

Tradicionalisht, auditimet kanë qenë të kufizuara në shqyrtimin e një kampioni të vogël transaksionesh, duke ofruar shpesh vetëm një pamje të pjesshme të një situate financiare

potencialisht më të gjerë dhe më komplekse, në një moment të caktuar. Me mjetet e analizës së Big Data, analizat mund të kryhen në të gjithë popullsinë e të dhënave, duke përfshirë të gjitha të dhënat financiare dhe operative të disponueshme, për të identifikuar mospërputhje ose modele që mund të tregojnë për shpërdorim apo keqmenaxhim të fondeve publike. Duke vizualizuar grupe të mëdha të dhënash dhe duke përdorur modele statistike të avancuara, audituesit mund të vlerësojnë në mënyrë më efektive qëndrueshmërinë financiare të shumë institucioneve publike dhe të zhvillojnë parashikime në lidhje me ndikimin e mundshëm të vendimeve të ardhshme të politikave publike. Teknologjia blockchain, e njohur gjerësisht për rolin e saj në kriptovaluta, po fillon gjithashtu të përdoret në auditim. Në thelb, blockchain është një regjistër i decentralizuar dhe i sigurt që regjistron transaksionet në mënyrë transparente dhe të pandryshueshme. Transparenca dhe siguria e natyrshme e kësaj teknologjie e bëjnë atë një mjet ideal për përmirësimin e llogaridhënies në menaxhimin financiar publik. Potenciali i blockchain-it në auditim shkon përtej transaksioneve financiare. Struktura e tij e decentralizuar lejon një nivel të lartë transparence në dhënie dhe menaxhimin e kontratave qeveritare, proceset e prokurimit dhe menaxhimin e aseteve. Duke përdorur këtë teknologji, audituesit mund të sigurojnë që kontratat qeveritare të jepen në mënyrë të drejtë, që asetet të evidentohen saktë dhe që fondet publike të përdoren në mënyrë efikase.

Teknologjia blockchain po transformon jo vetëm mënyrën se si regjistrohen, përpunohen dhe ruhen transaksionet dhe informacioni financiar. Kjo teknologji do t'u mundësojë audituesve të kursejnë kohë dhe të përmirësojnë efikasitetin e auditimit, të kryejnë auditime që mbulojnë të gjithë popullsinë e transaksioneve në vend të teknikave tradicionale të kampionimit, të përqendrohen te testimi i kontroleve dhe jo vetëm i transaksioneve dhe të vendosin një proces auditimi të vazhdueshëm (INTOSAI WGISTA, 2024).

Sfida kryesore në përdorimin e blockchain-it në auditim është të sigurohet që të gjithë aktorët, nga audituesit te agjencitë qeveritare dhe institucionet publike, të jenë të trajnuar në mënyrë të përshtatshme në këtë teknologji dhe përdorimin e saj. Megjithatë, përfitimet potenciale, rritja e transparencës, besimi më i madh në funksionimin e qeverisë dhe zbulimi i mashtrimeve, e bëjnë blockchain një mjet premtues për modernizimin e auditimit në sektorin publik.

Paralelisht, zhvillimi i teknologjisë cloud computing (llogaritja në cloud) ka ndryshuar ndjeshëm mënyrën se si realizohen auditimet. Sistemet e bazuara në cloud u japin Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI) mundësinë për të ruajtur dhe përpunuar në mënyrë të sigurt sasi të mëdha të të dhënave, si dhe për t'u qasur te të dhënat në distancë. Kjo eliminon nevojën për të verifikuar dokumente fizike dhe mundëson akses te të dhënat në kohë reale, duke e bërë auditimin më të shpejtë dhe më gjithëpërfshirës.

Agjencitë qeveritare dhe infrastrukturat kritike, si energjia, sistemet e transportit, komunikimet dhe shërbimet financiare, varen nga sistemet e teknologjisë së informacionit dhe të dhënat elektronike për të kryer operacione, për të përpunuar, ruajtur dhe raportuar informacione thelbësore. Siguria e këtyre sistemeve dhe e të dhënave është jetike për besimin publik, sigurinë, mirëqenien dhe prosperitetin. Prandaj është thelbësore të sigurohet konfidencialiteti, integriteti dhe disponueshmëria e këtij informacioni, si dhe të reagojmë në mënyrë efektive ndaj incidenteve të sigurisë kur ato ndodhin (INTOSAI WGITA, 2024).

Në këtë kontekst, SAI-t luajnë një rol kritik. Përmes auditimeve të sigurisë kibernetike, ato sigurojnë që qeveritë disponojnë mjetet e nevojshme për të mbrojtur infrastrukturën e tyre digjitale dhe për të ruajtur besimin e publikut në veprimet e qeverisë, për ofrimin e pandërprerë të shërbimeve publike. Bazuar në mandatin e dhënë me ligj, SAI-t kanë autoritetin për të vlerësuar qëndrueshmërinë kibernetike të agjencive qeveritare. Përfshirja e

tyre në auditimet e sigurisë kibernetike është tashmë një komponent thelbësor i përgjegjësisë të tyre mbikëqyrëse, veçanërisht sa i përket masave të zbatuara nga institucionet publike për të parandaluar, zbuluar dhe reaguar ndaj kërcënimeve kibernetike.

Duke kryer auditime të detajuara në këtë fushë, SAI-t ofrojnë siguri të arsyeshme se institucionet publike respektojnë rregulloret për sigurinë kibernetike, mbrojnë të dhënat sensitive dhe sigurojnë qëndrueshmërinë e tyre digjitale në tërësi (ECA, 2020). Kjo detyrë është më urgjente se kurrë, pasi sulmet kibernetike po bëhen gjithnjë e më të sofistikuara dhe të përhapura, me potencialin për të ndërprerë gjithçka – nga sistemet shëndetësore publike deri te siguria kombëtare.

Me gjithë këto përparime, SAI-t duhet të qëndrojnë vigjilente përballë rreziqeve të lidhura me transformimin teknologjik. Përdorimi i tepërt i proceseve të automatizuara të auditimit, pa mbikëqyrje njerëzore, mund të minojë gjykimin cilësor të auditorëve, i cili është themelor për cilësinë e auditimit. Në këtë drejtim, duhet të sigurohet ekuilibri ndërmjet mjeteve digjitale dhe ekspertizës profesionale brenda procesit të auditimit.

Për më tepër, integrimi i teknologjisë në funksionet e auditimit nuk duhet të çojë në erozionin e llogaridhënies demokratike, institucionet publike duhet të mbeten të aksesueshme, transparente dhe të udhëhiqen nga parimet tradicionale të qeverisjes, edhe kur adoptojnë mekanizma të avancuar të mbikëqyrjes.

Integrimi i teknologjisë në punën e SAI-ve nuk është thjesht një tendencë, por një hap kritik drejt përmirësimit të transparencës, efikasitetit dhe efektivitetit të qeverisjes në sektorin publik. Duke përqafuar inovacionin dhe teknologjitë në zhvillim, SAI-të mund të përmirësojnë aftësinë e tyre për të zbuluar mashtrime, për të vlerësuar rrezikun dhe për të ofruar informacion në kohë mbi veprimtarinë e qeverive dhe institucioneve publike.

Megjithatë, adoptimi i suksesshëm kërkon investime strategjike, zhvillim të vazhdueshëm të kapaciteteve institucionale dhe bashkëpunim ndërkombëtar. Ndërsa sektori publik vazhdon transformimin e tij digjital, SAI-t duhet të integrojnë inovacionin në proceset e auditimit për të garantuar llogaridhënie dhe qëndrueshmëri të sistemit publik.

Veprimet kryesore dhe sfidat

Për të përmbushur pritshmëritë e organizatave ndërkombëtare dhe aktorëve të brendshëm, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) duhet të sigurojnë qëndrueshmëri institucionale përmes ndërtimit të kapaciteteve. Deklarata e Rio-s 2022, e miratuar në Kongresin e 24-t të Organizatës Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI) në Rio de Janeiro, Brazil, përcakton parime që udhëheqin evolucionin e SAI-ve drejt entiteteve më të përgjegjshme, më të shkathëta dhe më fleksibël.

Integrimi i teknologjive të reja në praktikat e auditimit kërkon një forcë pune të pajisur me ekspertizë digjitale. INTOSAI ka theksuar në mënyrë të vazhdueshme rëndësinë e programeve të trajnimit për audituesit, që përfshijnë fusha si shkenca e të dhënave, siguria kibernetike dhe teknologjitë e reja. Pa këtë bazë njohurish, SAI-et të rrezikojnë të mos jenë në gjendje të shqyrtojnë transaksione digjitale komplekse, të vlerësojnë integritetin e sistemeve të automatizuara të vendimmarrjes ose të kryejnë vlerësime domethënëse mbi nismat e qeverisjes elektronike. Krijimi i partneriteteve me akademinë, kompanitë teknologjike dhe SAI të tjera mund të ndihmojë në kapërcimin e mungesës së ekspertizës dhe të sigurojë zhvillim të vazhdueshëm profesional. Në të njëjtën kohë, SAI-et të duhet të forcojnë strukturat e tyre të brendshme për të mbështetur inovacionin dhe qëndrueshmërinë, duke i aftësuar për të funksionuar në një mjedis digjital që ndryshon vazhdimisht.

Për më tepër, për të garantuar një mbikëqyrje të duhur, SAI-et të duhet të zgjerojnë fushën e auditimeve për qëndrueshmëri, duke përfshirë aspekte si ndryshimet klimatike, stabiliteti ekonomik dhe siguria kibernetike.

Një dimension tjetër kritik i zhvillimit të Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI) ka të bëjë me forcimin e kuadrove ligjore dhe etike për auditimet teknologjike. Me zgjerimin e përdorimit të inteligjencës artificiale dhe të dhënave të mëdha, SAI-të duhet njëkohësisht të krijojnë protokolle që adresojnë shqetësimet në lidhje me animin e algoritmeve të AI, privatësinë e të dhënave dhe implikimet etike të qeverisjes digj të vendosë itale.

Korniza Digjitale e Auditimit e INTOSAI-t thekson nevojën për udhëzime të qarta mbi përdorimin e përgjegjshëm të teknologjisë në funksionet e auditimit. Në të njëjtën linjë, hulumtimet e OECD-së nënvizojnë se kuadrot ligjore duhet të evoluojnë për të përfshirë mbikëqyrjen teknologjike, duke siguruar që SAI-et të kenë mandat për të audituar shërbimet digjitale, gatishmërinë për siguri kibernetike dhe proceset e vendimmarrjes të bazuara në inteligjencë artificiale.

Pa këto përforsime ligjore, SAI-et mund të përballen me kufizime institucionale që u pengojnë aftësinë për të kryer auditime digjitale gjithëpërfshirëse.

Bashkëpunimi ndërkombëtar luan gjithashtu një rol vendimtar në zhvillimin e kapaciteteve institucionale. Përmes partneriteteve me organizata si INTOSAI ose EUROSAI, SAI-të mund të kenë akses në burime dhe njohuri të vlefshme që i ndihmojnë të qëndrojnë të përditësuara me praktikrat më të mira globale dhe tendencat teknologjike. Pjesëmarrja në rrjete profesionale ndërkombëtare dhe forume diskutimi, si ato të promovuara nga INTOSAI, lehtëson shkëmbimin e njohurive dhe përvojës, duke forcuar kështu kapacitetin global për të parashikuar dhe për t'iu përgjigjur sfidave të ardhshme (INTOSAI SCEI, 2024).

Auditimet e përbashkëta, shkëmbimi ndërkufitar i njohurive dhe partneritetet me organizata si INTOSAI, OECD dhe Gjykata Evropiane e Audituesve ndihmojnë në promovimin e praktikave më të mira në auditimin publik të jashtëm dhe garantojnë që SAI-të të kenë kapacitet institucional për t'u përballur me sfidat globale.

Megjithatë, pavarësisht rolit të tyre thelbësor, SAI-t përballen me një sërë sfidash për t'iu përgjigjur evolucionit të shpejtë të mjeteve dhe aplikacioneve të sofistikuara të teknologjisë së informacionit që u janë vënë në dispozicion për auditimin e entiteteve publike.

Sipas Ubaldi, B. et al. (2019), ekzistojnë tre lloje kryesore pengesash për adoptimin e teknologjive digjitale të reja brenda organizatave të sektorit publik: 1. Sfidat teknike dhe praktike; 2. Kufizimet në burime dhe kapacitete; 3. Pengesa institucionale, ligjore dhe kulturore.

Një nga pengesat kryesore është mungesa e ekspertizës digjitale brenda vetë SAI-ve. Me rritjen e kërkesës për auditues që zotërojnë njohuri në fusha si shkenca e të dhënave, mësimi automatik dhe siguria kibernetike, ka një nevojë urgjente për programe ndërtimi kapacitetesh institucionale që mund të trajnojnë audituesit në këto fusha në zhvillim.

Gjithashtu, shumë SAI, veçanërisht në vendet në zhvillim, përballen me burime dhe buxhete të kufizuara, gjë që e bën të vështirë investimin në infrastrukturën dhe teknologjitë digjitale të nevojshme.

Shumëllojshmëria e risqeve dhe kërcënimeve në zhvillim, përfshirë ato digjitale dhe krizat gjeopolitike, kërkojnë që SAI-t të përditësojnë në mënyrë të vazhdueshme metodologjitë e tyre të auditimit për të mbetur efektive.

Nga perspektiva e efektivitetit të auditimit, institucionet publike mund të rezistojnë ndaj rekomandimeve të auditimit, sidomos kur ato lidhen me ndryshimin e strukturave të konsoliduara të qeverisjes, dhe mungesa e koordinimit midis organeve të ndryshme qeverisëse ndikon negativisht në aftësinë për të zhvilluar një sistem publik të qëndrueshëm dhe funksional.

Përtej barrierave financiare dhe teknike, ekziston edhe sfida e rezistencës institucionale ndaj ndryshimit. Kalimi nga auditimet tradicionale të bazuara në dokumente fizike

drejt proceseve të auditimit të digjitalizuar kërkon një ndryshim kulturor brenda institucioneve të auditimit dhe, në disa raste, edhe brenda qeverive që ato mbikëqyrin.

Auditimet digjitale mund të ndikohen negativisht edhe nga rezistenca e institucioneve publike, të cilat mund të shprehin shqetësime në lidhje me rritjen e mbikëqyrjes apo transparencën e aktiviteteve të tyre, si pasojë e monitorimit në kohë reale të të dhënave dhe transaksioneve.

Për më tepër, digjitalizimi i proceseve të auditimit duhet të marrë në konsideratë rregulloret dhe kërkesat ligjore që lidhen me privatësinë dhe sigurinë e të dhënave. SAI-t duhet të sigurojnë që, gjatë proceseve të auditimit, të dhënat sensitive të qeverisë të mbrohen nga kërcënimet kibernetike dhe të përdoren në përputhje me rregulloret ndërkombëtare për privatësinë, siç është Rregullorja e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave (GDPR) e Bashkimit Evropian.

Menaxhimi dhe mbrojtja e të dhënave të auditimit është thelbësore, dhe gjetja e një ekuilibri ndërmjet aksesit dhe sigurisë është vendimtare, ndërsa teknologjia vazhdon të evoluojë.

Përfundime dhe rekomandime

Duke parë drejt së ardhmes, bëhet e qartë se roli i Institucioneve Supreme të Auditimit (SAI) nuk ka qenë kurrë më kritik se sot. Në epokën digjitale, peizazhi në ndryshim i qeverisjes së sektorit publik sjell mundësi të paprecedenta, por edhe sfida të konsiderueshme. Teknologjia po transformon mënyrën se si funksionojnë institucionet publike, por këto përparime shoqërohen edhe me riskun në rritje si kërcënimet kibernetike, mashtrimet financiare dhe nevoja për qeverisje më transparente dhe të përgjegjshme.

Në këtë kontekst, SAI-t qëndrojnë në vijën e parë për të garantuar llogaridhënie publike, transparencë financiare dhe efikasitet të qeverisjes. Megjithatë, metodat tradicionale të auditimit nuk janë më të mjaftueshme për t'iu përgjigjur këtyre kërkesave të reja.

Për të vazhduar të luajnë rolin e tyre jetik, SAI-t duhet të përfshihen në procese të thella transformimi, të adoptojnë teknologji të reja, të forcojnë kuadrin institucional dhe të funksionojnë në mënyrë efikase dhe efektive brenda një mjedisi ligjor dhe rregullator të përforcuar.

Transformimi digjital i SAI-ve është një proces kompleks që kërkon jo vetëm integrimin e teknologjive të avancuara, por edhe një ndryshim të rëndësishëm kulturor brenda këtyre institucioneve. Ky proces përfshin modernizimin e metodologjive të auditimit, zhvillimin e një fuqie punëtore me aftësi digjitale, dhe zgjerimin e mandatit të tyre për të përfshirë çështje në zhvillim si siguria kibernetike, privatësia e të dhënave dhe mbikëqyrja e infrastrukturës digjitale.

Mjetet digjitale kanë potencialin për të përmirësuar efikasitetin, efektivitetin dhe transparencën e auditimeve, duke u mundësuar SAI-ve të kryejnë auditime në kohë reale, të analizojnë sasi të mëdha të dhënash për të identifikuar shpejt parregullsi dhe të zbulojnë mashtrime në mënyrë proaktive.

Për të qenë të efektshme dhe të rëndësishme në epokën digjitale, SAI-t duhet të modernizohen në disa fusha kyçe. Së pari, duhet të rrisin gatishmërinë e tyre digjitale, pra aftësinë për të integruar teknologji të reja në procesin e auditimit. Edhe pse rëndësia e adoptimit të teknologjive të reja në proceset e auditimit publik njihet globalisht, shumë SAI-e ndodhen ende në fazat fillestare të këtij transformimi, duke munguar në infrastrukturë, burime dhe staf të kualifikuar.

Përveç përparimeve teknologjike, është po aq e rëndësishme të alokohen burimet e nevojshme për trajnime të vazhdueshme dhe zhvillim profesional të audituesve. Ndërsa SAI-të adoptojnë mjete më të sofistikuara, nevoja për një fuqi punëtore me aftësi digjitale bëhet thelbësore.

Programet e trajnimit duhet të mbulojnë jo vetëm aspektet teknike të AI-it, blockchain-it dhe sigurisë kibernetike, por edhe çështjet etike që lidhen me auditimin në një botë digjitale.

Partneritetet me universitete, kompani teknologjike private dhe organizata ndërkombëtare mund të ndihmojnë për të siguruar që audituesit të kenë akses në njohuri bashkëkohore dhe certifikime profesionale, të cilat do t'i fuqizojnë të ushtrojnë detyrat e tyre në një mjedis në ndryshim të vazhdueshëm.

Për më tepër, ekziston një nevojë urgjente për të përditësuar kuadrin ligjor dhe rregullator që rregullon auditimin. Ligjet ekzistuese, të krijuara në një epokë kur teknologjia digjitale nuk ishte shqetësim qendror, duhet të rishikohen për t'u përshtatur me një realitet ku auditimet digjitale, vlerësimet e sigurisë kibernetike dhe mbrojtja e të dhënave janë bërë pjesë integrale e procesit të auditimit.

Ligjvënësit duhet të ndërmarrin hapat e nevojshëm për të siguruar që legjislacioni që rregullon punën e SAI-ve t'u lejojë atyre të përdorin mjete digjitale si intelijenca artificiale, bid data dhe blockchain. Po ashtu, këto korniza ligjore duhet t'u japin fuqi SAI-ve për të vlerësuar kapacitetet e sigurisë kibernetike të institucioneve publike dhe riskun që lidhet me infrastrukturën digjitale.

Pa këto përditësime, aftësia e SAI-ve për të adresuar në mënyrë efektive riskun në zhvillim të epokës digjitale mund të dobësohet.

Së fundmi, bashkëpunimi ndërkombëtar është thelbësor. Shumë prej sfidave me të cilat përballen SAI-të janë me natyrë globale, dhe zgjidhjet shpesh kërkojnë bashkëpunim ndërkufitar. Ndërsa peizazhi digjital bëhet gjithnjë e më i ndërlidhur, po ashtu duhet të ndodhin përpjekjet për të adresuar çështje si krimi kibernetik, parregullsitë financiare dhe adoptimi i teknologjive të reja.

Duke bashkëpunuar me organizata ndërkombëtare si INTOSAI, OECD dhe Banka Botërore, SAI-të mund të ndajnë njohuri, praktika të mira dhe burime që do t'i ndihmojnë të orientohen në një mjedis kompleks të karakterizuar nga pasiguri dhe rreziqe në zhvillim.

Ndërsa qeveritë, organizatat ndërkombëtare dhe SAI-et të bashkëpunojnë për zbatimin e këtyre reformave, është thelbësore të pranohet se transformimi digjital i auditimit nuk është një destinacion, por një udhëtim i vazhdueshëm. Mjetet, teknologjitë dhe strategjitë e sotme mund të mos jenë të mjaftueshme për sfidat e së nesërme.

Prandaj është thelbësore që SAI-të të mbeten të adaptueshme dhe të përmirësojnë vazhdimisht kapacitetin dhe ekspertizën e tyre për t'iu përgjigjur nevojave në ndryshim të sektorit publik. Kjo jo vetëm që do të sigurojë rëndësinë e tyre në epokën digjitale, por gjithashtu do të kontribuojë në një sistem publik më transparent, më efikas dhe më të përgjegjshëm për brezat e ardhshëm.

Referenca

- Bennett, H, et al (2023). Building resilience in government using data science. Zenodo.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7973613>
- Linkov, I., B. Trump and W. Hynes (2019), Resilience-based Strategies and Policies to Address Systemic Risks, OECD Conference Centre, Paris, 17–18 September 2019
- Ubaldi, B. et al. (2019), "State of the art in the use of emerging technologies in the public sector", OECD Working Papers on Public Governance, No. 31, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/932780bc-en>.
- European Court of Auditors – ECA (2020), Audit Compendium – Cybersecurity in the EU and its Member States,
https://www.eca.europa.eu/sites/cc/Lists/CCDocuments/Compendium_Cybersecurity/CC_Compendium_Cybersecurity_EN.pdf
- INTOSAI (2022), "Strategic plan 2023–2028", INTOSAI,
https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/news/2022/08/310822_EN_2023-2028_INTOSAI_Strategic_Plan.pdf
- INTOSAI SCEI Issues (2024), "Navigating global trends: future implications for Supreme Audit Institutions", INTOSAI publications, Brasilia,
https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INTOSAI_Publications/EN_Navigating_Global_Trends.pdf
- INTOSAI WGITA (2024), "GUIDE General capacity building requirements for conducting IT Audits in a Supreme Audit Institution", IntoSAI Community Portal, https://intosaicommunity.net/wp-content/uploads/2024/06/WGITA_General_capacity_building_requirements_for_conducting_IT_Audits_in_a_SAI_QC1v.pdf
- INTOSAI WGITA (2024), Cybersecurity and data protection guideline, IntoSAI Community Portal,
https://intosaicommunity.net/wp-content/uploads/2024/06/Cybersecurity_and_Data_Protection_Guideline_with_certificates_01_11_22.pdf
- INTOSAI WGISTA (2024), Emerging technologies, Applications in developing and maintaining expertise within SAIs in the use of science and technology in auditing, IntoSAI Community Portal,
https://intosaicommunity.net/wp-content/uploads/2024/06/WGISTA_-_Emerging_Technologies.pdf
- OECD (2023), "More resilient public administrations after COVID-19: Lessons from using the Common Assessment Framework (CAF) 2020", OECD Public Governance Policy Papers, No. 29, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/8d10bb06-en>.
- OECD (2022), The Short and Winding Road to 2030: Measuring Distance to the SDG Targets, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/af4b630d-en>.
- The Rio Declaration 2022, adopted at the XXIV Congress of the International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) in Rio DE Janeiro, Brazil,
<https://portal.tcu.gov.br/data/files/5C/61/F7/60/F84D48102DFE0FF7F18818A8/Rio%20Declaration.pdf>
- World Bank (2021), "Supreme Audit Institutions' Use of Information Technology Globally for More Efficient and Effective Audits", EFI Insight-Governance. Washington, DC: World Bank.
<https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/461071634537328252/supreme-audit-institutions-use-of-information-technology-globally-for-more-efficient-and-effective-audits>

Punimi 10: Transformimi Digjital në Auditim: Rasti i Gjykatës Turke të Llogarive – Gjykata Turke e Llogarive

Dr. Ahmet Kazan

Kryeauditues

Gjykata Turke e Llogarive

Abstrakt

Shfaqja e teknologjive të reja ka tërhequr një vëmendje të konsiderueshme globale drejt transformimit digjital. Gjatë 50 viteve të fundit, teknologjia apo teknologjitë e informacionit kanë ndikuar thellësisht në strukturat organizative, procedurat dhe praktikat e biznesit si në sektorin publik, ashtu edhe në atë privat. Megjithatë, përfshirja e këtyre teknologjive ka mbetur kryesisht në diskrecionin e institucioneve deri në vitet 2020 në sektorin publik. Institucionet dhe menaxherët që janë të vetëdijshëm për rëndësinë e këtyre teknologjive kanë arritur të transformojnë me sukses administratat publike duke i integruar ato në funksionimin e tyre dhe duke përfituar ndjeshëm.

Nga ana tjetër, efektet e pandemisë së fundit Covid-19 e kanë shtuar edhe më tej nevojën që të gjitha institucionet të orientohen drejt digjitalizimit. Domosdoshmëria e përdorimit të teknologjive të avancuara është shfaqur si një kërkesë themelore për të gjitha organizatat, pa marrë parasysh shkallën apo qëndrueshmërinë e tyre financiare. Në këtë periudhë, auditimi ka dalë në pah si një fushë që mund të përfitojë ndjeshëm nga zbatimi gjithëpërfshirës i teknologjive të informacionit. Disa aktivitete të auditimit kanë pësuar ndryshime të mëdha si rezultat i përdorimit të transformimit digjital në këtë fushë. Këto ndryshime përfshijnë rritjen e kapacitetit për të kryer auditime të vazhdueshme, çlirimin e audituesve nga procedurat rutinë të mbledhjes dhe shqyrtimit të dokumenteve, si dhe rritjen e aftësisë për të identifikuar fushat ku duhet përqendruar vëmendja përmes inteligjencës së biznesit dhe mjeteve analitike. Kështu, ky evolucion ka lehtësuar audituesit në marrjen e vendimeve të informuara me më shumë fleksibilitet, lehtësi dhe cilësi të përgjithshme të përmirësuar.

Një analizë e rastit të Turqisë tregon se Sistemi i Integruar i Menaxhimit të Informacionit Financiar Publik është adoptuar si pjesë e përpjekjeve për transformimin digjital. Njëkohësisht, Gjykata Turke e Llogarive (TCA), institucioni suprem i auditimit dhe një komponent kyç i sistemit të menaxhimit financiar publik në Turqi, ka investuar ndjeshëm në përmirësimin e infrastrukturës së saj teknologjike dhe ka filluar të përdorë analiza të të dhënave në praktikat e auditimit përmes një Grupi të Dedikuar për Analizën e të Dhënave. Ky studim shqyrton praktikat e Gjykatës Turke të Llogarive në lidhje me analizën e të dhënave dhe rezultatet e këtyre praktikave për transformimin digjital të këtij institucioni dhe për sistemin e menaxhimit financiar publik në Turqi.

Fjalët kyçe: Transformimi digjital, teknologjia, teknologjitë e informacionit, sektori publik, sektori privat, pandemia Covid-19, auditimi, auditimet e vazhdueshme, inteligjenca e biznesit, mjetet analitike, Sistemi i Menaxhimit Financiar Publik, Sistemi i Integruar i Menaxhimit të Informacionit Financiar Publik, Gjykata Turke e Llogarive (TCA), analiza e të dhënave, Grupi për Analizën e të Dhënave.

1. Transformimi digjital në fushën e auditimit

Transformimi digjital, i përshkruar si një ndryshim paradigme dhe një revolucion teknologjik, ka sjellë ndryshime të thella në shumë industri. Teknologjitë digjitale në zhvillim, si inteligjenca artificiale, big data (të dhënat e mëdha) dhe blockchain, ofrojnë mundësi të rëndësishme dhe konsiderohen ndër mjetet me vlerën më të madhe të shtuar në fushën e auditimit. Është gjerësisht e pranuar se përshtatja me këto teknologji të reja do të rezultojë në rikonceptimin e të gjitha procedurave të auditimit, ndërkohë që rritja e efikasitetit dhe efektivitetit do të përmirësojë ndjeshëm potencialin e vlerës së shtuar të auditimit.

Në mënyrë teorike, po zhvillohen një numër i madh studimesh mbi mënyrën se si profesioni i auditimit duhet të evoluojë së bashku me digjitalizimin, si mund të përdoren mjetet e reja digjitale të përmendura më sipër, për të rritur efektivitetin e auditimit dhe çfarë mundësish ofrojnë ato. Përpjekjet e mëdha dhe angazhimet financiare të konsiderueshme, që po bëhen për përmirësimin e infrastrukturës digjitale në fusha të ndryshme, tregojnë se epoka që po vjen do të jetë ndjeshëm e ndryshme nga ajo aktuale. Institucionet dhe organizatat që nuk arrijnë të përshtaten me këto risi kanë shumë pak gjasa të sigurojnë një vend në peizazhin e ardhshëm.

Për të mos u gjendur të papërgatitura përballë këtij transformimi, është thelbësore që institucionet të adoptojnë një vizion strategjik që i përvetëson këto zhvillime, t'i japin përparësi inovacionit dhe të riformulojnë kulturën e tyre organizative dhe profilin e burimeve njerëzore në përputhje me to. Në fakt, fenomeni i transformimit digjital nuk përbën më një zgjedhje për shoqërinë bashkëkohore, por një domosdoshmëri, veçanërisht në fusha si kontabiliteti dhe auditimi, të cilat rrezikojnë të humbasin rëndësinë e tyre nëse nuk përqafojnë modernizimin.

Prandaj, transformimi gjithëpërfshirës që nevojitet për të garantuar funksionalitetin dhe legjitimitetin e auditimit, si dhe për të rritur potencialin e tij për të krijuar vlerë për institucionet dhe palët e interesuara, mund të arrihet vetëm përmes integritetit efektiv të teknologjive të reja në proceset e auditimit.

Në këtë punim, fillimisht do të trajtohet nevoja për ndryshim në fushën e auditimit për shkak të digjitalizimit, e ndjekur nga një analizë e big data (sasisë së madhe të të dhënave) dhe inteligjencës artificiale, dy teknologjive kyçe që po zbatohen gjithnjë e më shumë në mjedisin e digjitalizuar të auditimit.

1.1. Nevoja për Transformim në Auditim

Një shqyrtim i historisë së auditimit tregon se auditimet financiare dhe të përputhshmërisë, të cilat përfshijnë vlerësimin e transaksioneve kontabël të organizatave në përputhje me standardet dhe identifikimin e shkeljeve rregullatore, kanë shërbyer historikisht si themeli i aktiviteteve të auditimit. Me përhapjen globale të konceptit të ri të menaxhimit publik në vitet 1980, auditimet e performancës të cilat fokusohen në sigurinë që aktivitetet institucionale të jenë në përputhje me objektivat e paracaktuara, si dhe të kryhen në mënyrë ekonomike dhe eficiente, kanë marrë një rëndësi gjithnjë e më të madhe. Për pasojë, mundësitë për aplikimin e teknologjive të reja në fushën e auditimit janë rritur me kalimin e viteve, pasi objektivat dhe natyra e auditimit janë zhvilluar për të reflektuar kërkesat në ndryshim, rritjen e ndërgjegjësisë dhe zhvillimeve teknologjike.

Si rezultat, auditimi është një nga fushat ku teknologjia e informacionit mund të përdoret më gjerësisht dhe ku ka potencialin më të madh për të sjellë vlerë të shtuar. Tradicionalisht, auditimi është realizuar kryesisht përmes shqyrtimit të dokumentacionit fizik ose në bazë të kërkesave të dokumentuara. Meqenëse është e pamundur të shqyrtohen të gjitha dokumentet dhe transaksionet një nga një, përdoren metoda statistikore për të përzgjedhur dokumente në mënyrë të rastësishme ose shqyrtohen dokumente të caktuara në rastet kur dyshohet për parregullsi. Si rrjedhojë, përdorimi i transformimit digjital në auditim ka sjellë ndryshime të rëndësishme në disa aktivitete të auditimit, përfshirë:

- aftësinë për të kryer auditime të vazhdueshme, lirshmërinë e audituesve nga procedurat rutinë të mbledhjes dhe shqyrtimit të dokumenteve, si dhe
- aftësinë për të identifikuar sfida përmes analizës së të dhënave historike.

Zbatimi i gjerë i transformimit digjital në fushën e auditimit do të sjellë disa përparime të dukshme. Së pari, nuk do të ketë më nevojë për përzgjedhje, pasi do të jetë i mundur një auditim i plotë i të gjitha dokumenteve. Së dyti, provat e auditimit do të mbledhen automatikisht. Falë teknologjive inteligjente, audituesit do të kenë akses në të gjitha dokumentet përkatëse dhe në të gjithë dokumentacionin mbështetës të organizatës së audituar, në një mjedis digjital. Sistemi do t'i njoftojë gjithashtu audituesit për çdo parregullsi dhe do të analizojë të dhënat në mënyrë eficiente dhe gjithëpërfshirëse. Këto zhvillime do të reduktojnë ndjeshëm ngarkesën fizike dhe mendore të audituesve.

1.2. Digjitalizimi dhe transformimi digjital në fushën e auditimit

Transformimi digjital përfaqëson një ndryshim paradigmë, që shkon përtej përmirësimit të thjeshtë të proceseve dhe modeleve të biznesit, duke kërkuar një transformim themelor. Në këtë mënyrë, përmes krijimit të një kulture të re organizative, ndryshimit të zakoneve, mësimi dinamik, përshtatjes së vazhdueshme dhe inovacionit, si elementët më të rëndësishëm të strategjive institucionale, profesioni i auditimit mund të transformohet dhe të vazhdojë të ekzistojë në përputhje me transformimin digjital. Brenda këtij kuadri, transformimi digjital në auditim do të ketë ndikime të thella si në vetë profesionin e auditimit, ashtu edhe në strukturën funksionale të proceseve të auditimit.

1.2.1. Ndikimi në profesionin e auditimit

i. Ndikimi i transformimit digjital në strategjitë e subjekteve të audituara Tiberius dhe Hirth (2019), Ramdi (2021), si dhe Aksoy dhe Gürol (2021), në studimet e tyre empirike, tregojnë se teknologjia digjitale mund të përmirësojë cilësinë e auditimit, të rrisë rezultatet dhe ndikimin e tij, si dhe të

vazhdojë të jetë një aktor më i fortë përmes funksioneve të reja që do t'i nevojiten në të ardhmen. Gjithashtu pretendohet se teknologjitë digjitale do të kontribuojnë ndjeshëm në auditim në të ardhmen, duke mundësuar automatizimin e proceseve të auditimit, realizimin e punëve me vlerë të shtuar të lartë, si dhe duke i dhënë aktiviteteve të auditimit një perspektivë gjithnjë e më globale (Manita et al., 2020).

ii. Ndikimi i teknologjive digjitale në shtrirjen e auditimit

Përparësitë që ofron teknologjia digjitale, si akses i shpejtë në sasi të mëdha të dhënash, zbulimi i burimeve të reja të informacionit dhe mundësia për të përpunuar të dhëna të pastrukturuara, përfshirë tekst dhe imazhe, e bëjnë të mundur zgjerimin e fushës së auditimit për të mbuluar një gamë më të gjerë të dhënash dhe për të shqyrtuar grupe të plota të dhënash në vend të të dhënave të kufizuara. Përfshirja e të dhënave nga sisteme të ndryshme apo nga palë të treta, në kuadër të auditimit, ka gjasa të ofrojë informacion më të gjerë dhe më të thelluar (Köse & Polat, 2021).

iii. Ndikimi i teknologjive digjitale në profilin e audituesit

Procesi gjithnjë e më i shpejtë i transformimit digjital dhe zhvillimet teknologjike në auditim po ndikojnë gjithashtu në rolin e audituesve dhe po rrisin pritshmëritë ndaj tyre. Edhe pse nuk ka pasur ndryshime thelbësore në metodat e punës së audituesve, përdorimi në rritje i teknologjive të reja e bën të qartë se audituesit duhet të jenë më të ditur dhe të aftë në aspektin teknik. Në këtë mjedis që evoluon dhe ndryshon vazhdimisht, është thelbësore që audituesit të zhvillojnë mënyrat e tyre të të menduarit dhe të zotërojnë aftësitë e nevojshme për marrjen, analizimin dhe interpretimin e të dhënave, si dhe këto aftësi të përmirësohen vazhdimisht (Köse & Polat, 2021).

1.2.2. Ndikimi i digjitalizimit në transformimin funksional të auditimit

Teknologjitë e reja digjitale do të mundësojnë një rishikim tërësor të proceseve, metodologjive dhe funksioneve të auditimit.

i. Përqendrim në të ardhmen e projektimit përmes analizës në kohë reale

Auditimi në kohë reale ka potencialin të përmbushë pritshmëritë e investitorëve dhe palëve të tjera të interesit që audituesit të shkojnë përtej funksioneve tradicionale të auditimit dhe të prodhojnë rekomandime më domethënëse dhe analiza më të thelluara; si dhe t'i mundësojë audituesve të jenë më eficientë, proaktivë, fleksibël dhe me vizion për të ardhmen (Hoelscher, 2018).

Në këtë kontekst, digjitalizimi i proceseve të auditimit u mundëson audituesve të analizojnë të dhënat lehtësisht përmes algoritmeve dhe të gjenerojnë rezultate në kohë të shkurtër, pa pasur nevojë për procedura të caktuara auditimi, duke u dhënë kështu mundësinë të përqendrohen në analiza më të thelluara.

ii. Rritje e eficiencës dhe efektivitetit në auditim

Digjitalizimi optimizon aktivitetet bazë të kryerjes së një auditimi, si mbledhja dhe analiza e të dhënave, sigurimi dhe shqyrtimi i provave të auditimit, si dhe nxjerrja e konstatimeve dhe përfundimeve, duke kursyer kohë dhe para (Kurt, 2023). Në përgjithësi, përdorimi i teknologjisë digjitale dhe rritja e automatizimit të proceseve të auditimit do t'i mundësojë audituesve të përqendrohen në çështje më strategjike dhe më komplekse. Me rritjen e përqindjes së aktiviteteve më të shpejta dhe më eficiente, audituesit nuk do të kenë më nevojë të kalojnë një pjesë të madhe të kohës në detyra të përsëritura, duke u lejuar të përqendrohen në çështje më të rëndësishme, si analiza e rezultateve të të dhënave.

iii. Rritje e cilësisë në auditim

Nga këndvështrimi teknik, ndikimi më i rëndësishëm i digjitalizimit në vetë procesin e auditimit është aftësia për të ofruar mjete që përmirësojnë cilësinë e auditimit,

i duke rritur shpejtësinë dhe besueshmërinë e tij (Köse & Polat, 2021). Përmirësimi i cilësisë së auditimit do të ndikojë në përmirësimin e cilësisë së informacionit financiar, në zhvillimin e aftësive menaxheriale dhe në kryerjen e auditimeve më të mira. Teknologjia digjitale, gjithashtu do të përmirësojë cilësinë, shpejtësinë dhe eficientësinë e auditimeve, duke i lejuar ekipet e auditimit të punojnë së bashku në kohë reale.

iv. Rritje e nivelit të sigurisë

Teknologjitë e reja digjitale ofrojnë një nivel më të lartë sigurie me kosto më të ulët dhe mundësojnë testimin e të gjitha transaksioneve, pavarësisht sasisë së të dhënave (Batchai, 2022). Përdorimi eficient i teknologjisë digjitale do të reduktojë riskun e gabimeve gjatë analizës së grupeve të mëdha të të dhënave dhe do të lejojë vlerësime më të sakta.

v. Lehtësimi i zbulimit të mashtrimeve dhe korrupsionit

Edhe pse teknikat tradicionale të auditimit mund të zbulojnë mashtrimet dhe falsifikimet përmes shqyrtimit të transaksioneve dhe praktikave standarde ose të pazakonta, përdorimi i analizës së të dhënave ose inteligjencës artificiale ndihmon në identifikimin e shenjave të mashtrimit dhe mashtrimeve, si dhe të shkaqeve të tyre themelore (Srinivas, 2024). Si rrjedhojë, teknikat e reja digjitale do ta bëjnë më të lehtë zbulimin e marrëdhënieve të pazakonta dhe të dokumenteve apo transaksioneve të lidhura, si dhe përpjekjet për zbulimin dhe kontrollin e mashtrimeve do të jenë më efektive, falë analizave të avancuara të riskut.

Tabela 1: Efektet e Transformimit Digjital në Praktikën e Auditimit

Proceset dhe Elementët e auditimit	Ndikimi i Transformimit Digjital
Metodat dhe qasjet e auditimit	- Auditim i vazhdueshëm, ekzaminim dhe raportim në kohë reale - Automatizimi i proceseve të auditimit - Kursim kohe dhe burimesh - Zgjerimi i fushës së auditimit - Kalimi drejt një qasjeje proaktive të auditimit - Sigurimi i gjurmëve të auditimit me cilësi të lartë përmes dokumentimit automatik - Mundësia e monitorimit të vazhdueshëm
Planifikimi i auditimit	- Reduktimi i nevojës për teste të detajuara dhe kontrolleve për shkak të automatizimit dhe vlerësimit dinamik të riskut - Identifikim i trendeve dhe korrelacioneve - Hartimi i procedurave të auditimit më të fokusuara dhe më efektive
Mbledhja e provave	- Mbledhja e provave nga e gjithë popullata në vend të një kampioni - Qasja në kohë reale në sasi të mëdha të dhënash - Rritja e saktësisë dhe besueshmërisë së provave - Reduktimi i nevojës për inspektime në terren - Analizë dhe zbulim më i lehtë me menaxhimin e big data (sasitë së madhe të të dhënave)
Vlerësimi i pajtueshmërisë	- Automatizimi i kontrolleve të pajtueshmërisë me rregulloret - Monitorimi digjital i rregulloreve të reja - Zbulimi i menjëhershëm i shkeljeve
Bashkërendimi i transaksioneve	- Automatizim i bashkërendimit (blockchain) - Fleksibilitet në komunikimin e informacionit dhe pajtueshmëri e menjëhershme - Ndryshim rrënjësor në metodat e komunikimit
Gjetjet dhe rekomandimet	- Parashikime të sakta përmes sigurimit të informacionit të besueshëm dhe në kohë reale - Mundësi për projeksione dhe modelime të së ardhmes, bazuar në trende - Rritje e objektivitetit - Pasurimi i njohurive me informacion jokontabël, marrë nga big data (të dhënat e mëdha) - Mundësia e perspektivave të reja dhe kuptimit më të thellë, përmes rritjes së burimeve të të dhënave
Raportimi dhe ndikimi	- Raportimi në kohë reale, i shpejtë dhe fleksibël - Zbulimi i të gjitha gabimeve në dokumente dhe regjistra - Parandalimi më efektiv i mashtrimeve - Forcimi i sistemeve të qeverisjes - Rritja e transparencës dhe llogaridhënies - Rritja e nivelit të sigurimit
Të dhënat e auditimit	- Aksesueshmëria në distancë e të dhënave - Siguria e të dhënave dhe parandalimi i aksesit të paautorizuar - Ruajtja e të dhënave në sisteme qendrore të sigurta ose në cloud - Përpunimi dhe analiza e të dhënave të pastrukturuara
Ndikimi i përgjithshëm në auditim	- Rritje e efikasitetit dhe efektivitetit të auditimit - Vlerësim gjithëpërfshirës i organizatës së audituar - Rritja e cilësisë së auditimit dhe besueshmëria në auditim - Rritja e pajtueshmërisë me standardet

1.3. Analiza e big data (sasia e madhe e të dhënave) në Auditimin e Digjitalizuar

Në këtë periudhë digjitalizimi marramendës, të dhënat përbëjnë një nga pjesët më të rëndësishme të këtij transformimi dhe një nga temat më të dukshme të viteve të fundit. Ato përdoren si një burim referimi i rëndësishëm që nga kërkimet shkencore deri te studimet financiare, nga hulumtimet mjekësore te konsulenca menaxheriale. Studimet ekzistuese mbi këtë temë përqendrohen kryesisht në përcaktimin e kufijve konceptualë (Desouza & Jacob, 2014). Edhe pse nuk ka një përkufizim të pranuar universalisht për “të dhënat e mëdha” (Fredriksson, et al., 2017), kuadri i propozuar nga Laney, i cili i lidh të dhënat e mëdha me rritjen e vëllimit, shpejtësisë dhe llojshmërisë së të dhënave, përdoret si referencë për të përcaktuar kufijtë konceptualë (Laney, 2001). Ky përkufizim, i njohur si modeli 3V, është zgjeruar me kohën me dy elementë të tjerë: besueshmërinë (Schroeck, et al., 2012) dhe vlerën (Dijcks, 2012).

Veçanërisht në vitet e fundit, auditimi është bërë një nga fushat ku janë vënë re efektet pozitive të digjitalizimit në administratën publike. Për qëllime auditimi, të dhënat e mëdha përfshijnë të dhëna financiare dhe jo-financiare, kontabël dhe jokontabël, si dhe të dhëna sasiore dhe cilësore të disponueshme në sasi të mëdha, në formate të ndryshme dhe në kohë reale (Krieger, et al., 2021). Me fjalë të tjera, përdorimi i big data (sasisë së madhe të të dhënave) në auditim përfshin të dhëna në formate të ndryshme, si numra, tekst, imazhe dhe video, të prodhuara me volum të lartë, shpejtësi të madhe dhe në mënyrë të vazhdueshme. Kjo situatë thekson vështirësinë në përpunimin e një sasive të madhe të dhënash gjatë auditimit, në identifikimin e situatave jonormale dhe në vizualizimin e të dhënave (Daidj, 2023). Analiza e rezultateve të mundshme të përdorimit të big data (sasisë së madhe të të dhënave) për të adresuar këto sfida, tregon se ajo luan një rol të rëndësishëm në arritjen e performancës optimale, veçanërisht gjatë procesit të marrjes së vendimeve.

Përdorimi i big data (sasisë së madhe të të dhënave) do t'i mundësojë audituesve të shohin të dhënat në mënyrë më efektive duke zbuluar lehtësisht relata, struktura dhe modele. Ata gjithashtu do të jenë në gjendje të kontribuojnë më shumë në procesin e strukturuar të auditimit dhe në vlerësimin e riskut përmes studimit nga të dhënat. Përdorimi i big data (sasisë së madhe të të dhënave) u mundëson audituesve të vizualizojnë më mirë të dhënat dhe të përfshihen më thellë në një proces të strukturuar auditimi dhe vlerësimi të riskut (INTOSAI, 2022). Kjo do të çojë në një qasje më transparente dhe më të përgjegjshme ndaj auditimit në menaxhimin e financave publike, përmes mekanizmave më eficientë të vendimmarrjes.

E konsideruar si pjesë e procesit të mbledhjes së provave të auditimit, të dhënat mbështesin standardin e auditimit, i cili përbëhet nga tre komponentë: mjaftueshmëria, rëndësia dhe besueshmëria me një kosto të përballueshme (INTOSAI, 2022). Analiza e big data (sasisë së madhe të të dhënave) e mbështet këtë proces duke ofruar mjete të përmirësuara për analizën në auditimin publik, përmes softuerëve dhe algoritmeve të automatizuara, duke rritur eficientësinë dhe efektivitetin e auditimit publik, si dhe duke siguruar më shumë transparencë dhe llogaridhënie në administratën publike (Lazarevska, et al., 2022).

Krahasuar me auditimet tradicionale, auditimet me big data (sasi të madhe të të dhënave) ofrojnë avantazhe të konsiderueshme, veçanërisht në aspektin teknik dhe metodologjik (p.sh. analiza e të dhënave të plota, platforma e big data (sasisë së madhe të të dhënave)), në zbatimin praktik (p.sh. jo të kufizuara vetëm në auditime performance, por që mbulojnë të gjithë procesin nga shpërndarja deri te menaxhimi), si dhe në organizim (p.sh. standarde procesi, kapacitet, mbështetje në rrjet, mbikëqyrje të shumëfishta). Qëllimi i auditimit për të siguruar përdorimin ekonomik, efektiv dhe eficient të burimeve ka mbetur i pandryshuar, megjithatë metodologjia dhe kuadri ligjor përkatës kanë marrë

më shumë rëndësi në mënyrën se si do të arrihet ky qëllim (Pilos, 2020).

Transformimi digjital në administratën publike nuk përfaqëson vetëm një evolucion teknik, por edhe një transformim të mënyrës sesi organizohet auditimi dhe se si merren dhe zbatohen vendimet (Otia & Bracci, 2020).

e simple, quick, and high-quality decisions.

1.4. Inteligjenca Artificiale në Auditim

Në kuptimin më të gjerë, Inteligjenca Artificiale (IA) mund të përkufizohet si aftësia e një kompjuteri apo e një makinerie të kontrolluar nga kompjuteri për të kryer aktivitete të niveleve të ndryshme duke imituar dhe përvetësuar sjelljen e një qenieje inteligjente (Srinivas, 2024). IA përshkruan procesin e studimit të mënyrës sesi sillet truri i njeriut gjatë të nxënimit, marrjes së vendimeve dhe zgjidhjes së problemeve, dhe përdorimin e të dhënave të përfuara për zhvillimin e softuerëve inteligjentë dhe sistemeve kompjuterike (Vidya, 2024).

Si rezultat i globalizimit dhe digjitalizimit, institucionet e audituara po përballen me një sasi gjithnjë e më të madhe të dhënash. Si rrjedhojë, këto institucione kanë nevojë për një infrastrukturë të zgjerueshme për të përballuar këtë sasi të madhe të dhënash. Falë shpejtësisë, kapacitetit të shkallëzimit dhe aftësive numerike, teknologjitë e IA-së mund t'i zgjidhin këto probleme dhe të ndihmojnë institucionet të menaxhojnë grupet e mëdha të dhënash në mënyrë më efikase (Srinivas, 2024).

Gjithashtu, auditimi dhe analiza efektive e një sasive të tillë të madhe të dhënash mund të jenë shumë të vështira përmes metodave tradicionale. IA luan një rol të rëndësishëm në menaxhimin dhe auditimin e big data (sasisë së madhe të të dhënave). Algoritmet e IA-së mund të analizojnë shpejt grupe të dhënash komplekse në çdo format, qoftë të dhëna numerike, tekst, imazhe, audio apo formate të tjera, të identifikojnë modele dhe marrëdhënie, si dhe të zbulojnë parregullsi (Fedyk, et al., 2022). Këto procese realizohen shumë më shpejt dhe më efikas se sa me një auditim manual.

Për më tepër, falë IA-së, rritet sasia dhe cilësia e analizës së të dhënave, duke i mundësuar audituesve të përqendrohen në zonat me risk më të lartë brenda të dhënave big data (sasisë së madhe të të dhënave) (Rose, et al., 2017).

Në të vërtetë, përdorimi i inteligjencës artificiale në auditim është kryesisht rezultat i qasjes së menaxhimit të përgjegjshëm ("responsible management") (Köse & Polat, 2021). Auditimi është një nga fushat ku teknikat e IA-së mund të përdoren më me sukses. Në proceset tradicionale të auditimit, të cilat përfshijnë punë rutinë dhe të lodhshme, përdorimi i teknologjive në çdo fazë i mundëson audituesve të marrin vendime të thjeshta, të shpejta dhe cilësore. Në sektorin publik, auditimet zakonisht realizohen përmes përzgjedhjes së rastësishme të dokumenteve dhe shqyrtimit të tyre. Meqë jo të gjitha dokumentet dhe transaksionet shqyrtohen në të njëjtën kohë, ekziston një margjinë gabimi ose mbikëqyrjeje jo të plotë në auditimet përmes metodave statistikore (Avundukluoğlu, 2024).

Algoritmet e zhvilluara përmes teknikave të analizës së tekstit, të nxjerrjes së të dhënave ose të mësimin makinerik me ndihmën e inteligjencës artificiale janë në gjendje të kontrollojnë shpejt të gjitha transaksionet, të zbulojnë abuzime dhe t'i raportojnë ato (Kindzeka, 2023). Me fjalë të tjera, sistemet e auditimit të bazuara në IA mund të ofrojnë një strukturë dinamike dhe fleksibël duke qenë të afta për akses dhe analizë të vazhdueshme të të dhënave. Në këtë mënyrë, auditimet tradicionale, të cilat kryhen në intervale të caktuara kohore, po zëvendësohen nga auditimet e vazhdueshme, të cilat ofrojnë mbikëqyrje të pandërprerë të aktiviteteve dhe proceseve të biznesit të institucioneve dhe synojnë të ofrojnë garanci në kohë reale përmes përdorimit të IA-së (Srinivas, 2024).

Prandaj, me automatizimin e detyrave rutinë, sipas Davenport dhe Raphael (2017), audituesit do të fokusohen më pak në detyrat rutinë dhe më shumë në zonat me risk të lartë.

Gjithashtu, duke qenë të lirë nga detyrat manuale të përsëritura, ata do të kenë mundësinë të përmirësojnë cilësinë e auditimit duke monitoruar rezultatet e detyrave të automatizuara, duke shqyrtuar analiza të avancuara dhe duke vlerësuar ndikimin e gjetjeve.

2. Transformimi digjital në Sistemin e Menaxhimit të Financave Publike në Turqi: Një vështrim mbi Sistemin e Integruar të Informacionit të Menaxhimit të Financave Publike

2.1. Sistemi i integruar i informacionit të menaxhimit të financave publike: Kuadri konceptual

Parimet që mbështesin një menaxhim të shëndoshë buxhetor dhe financiar janë: qartësia, ligjshmëria, fleksibiliteti, parashikueshmëria, transparencia, llogaridhënia dhe integriteti. Është e qartë se përmbushja e këtyre parimeve kërkon një sistem të funksionueshëm mirë të kontabilitetit dhe menaxhimit financiar në fushën e menaxhimit të financave (Dener, et al., 2011).

Sistemet e informacionit të menaxhimit financiar (FMIS), të përkufizuara si sisteme dhe procese ligjore dhe administrative që sigurojnë përdorimin efikas, ekonomik dhe efektiv të fondeve publike në përputhje me standardet e përcaktuara, mund të konsiderohen si një element thelbësor i menaxhimit modern financiar. Shumë vende aktualisht po zhvillojnë sistemet e tyre të informacionit financiar mbi bazën e standardeve ndërkombëtare të kontabilitetit dhe statistikave të sektorit publik, për të mundësuar komunikimin në një "gjuhë të përbashkët financiare". Në këtë kontekst, vihet re se vendet po zbatojnë Sistemin e Integruar të Menaxhimit të Financave Publike (IPFMIS) në strukturat e tyre të menaxhimit financiar publik.

Mund të thuhet se nuk ka një përkufizim unik dhe të pranuar në mënyrë universale për IPFMIS. Megjithatë, shumë autorë dhe studiues i referohen gjerësisht përkufizimit të dhënë në një studim të Bankës Botërore.

i. Sipas këtij studimi, IPFMIS përkufizohet si:

"Një grup zgjidhjesh të automatizuara që i mundësojnë qeverive të planifikojnë, zbatojnë dhe monitorojnë buxhetin, duke ndihmuar në përcaktimin e prioritetëve, zbatimin dhe raportimin e shpenzimeve, si dhe në menaxhimin dhe raportimin e të ardhurave." (Dener, et al., 2011)

Po në këtë studim, theksohet se zgjidhjet IPFMIS lehtësojnë shkëmbimin e informacionit brenda qeverisë, pasi departamente të ndryshme ndërveprojnë mbi zbatimin e buxhetit, shkëmbimin e mesazheve financiare dhe menaxhimin e proceseve buxhetore. Këto zgjidhje janë thelbësore për të racionalizuar ndërveprimet dhe për të rritur efektivitetin e përgjithshëm të sistemeve të menaxhimit financiar.

Mund të pohohet se IPFMIS ndjek objektiva të përbashkëta dhe të ngjashme. Në këtë perspektivë, IPFMIS përfaqëson një sistem të integruar softuerik, i cili mbështet procese të ndryshme operationale të menaxhimit të financave publike, punon në sinergji dhe lehtëson shkëmbimin e informacionit aty ku është e nevojshme. IPFMIS mundëson shkëmbimin e të dhënave si financiare ashtu edhe jo-financiare nëpërmjet proceseve të ndryshme operative.

Në lidhje me përfitimet dhe rëndësinë e tij, tre aspekte kyçe të IPFMIS mund të evidentohen si më poshtë (Diamond & Khemani, 2005):

i. Transparenca financiare dhe llogaridhënia

IPFMIS është thelbësor për regjistrimin e transaksioneve financiare dhe për sigurimin e aksesit të shpejtë dhe efektiv në informacionin financiar. Mundësia për të marrë të dhëna menjëherë rrit llogaridhënien e qeverisë ndaj Parlamentit, entiteteve të audituara dhe publikut.

ii. Forcimi i kontroleve financiare IPFMIS ofron një pamje në kohë reale të angazhimeve dhe shpenzimeve. Sistemi lejon monitorimin nga momenti i ndarjes së fondeve, tek prokurimi, kërkesat për pagesë nga institucionet, ekzekutimi i pagesave dhe transferimi i fondeve përmes kanaleve bankare në llogaritë përkatëse. Kjo funksion krijon një mekanizëm monitorimi të proceseve brenda menaxhimit financiar, që u mundëson palëve të interesuara të ndjekin

gjendjen e çdo transaksioni financiar në çdo fazë të caktuar përmes sistemeve të integruara.

iii. Efektiviteti i menaxhimit financiar në administratën publike

Ky realizohet përmes kryerjes së saktë dhe në kohë të detyrave, si dhe duke u siguruar personave ose institucioneve përkatëse informacionin e nevojshëm.

2.2. Sistemi i Integruar i Informacionit të Menaxhimit të Financave Publike në Turqi

Në Turqi, përgatitja e buxhetit, zbatimi, kontabiliteti dhe raportimi i transaksioneve financiare realizohen duke përdorur teknologjinë e informacionit. Megjithatë, këto transaksione kryhen përmes aplikacioneve të ndryshme të informacionit të përdorura nga aktorët e sistemit financiar, dhe mungesa e integritetit midis proceseve dhe sistemeve të përdorura kërkon reforma në menaxhimin e financave publike. Turqia synon të menaxhojë sistemin e informacionit të menaxhimit të financave publike në mënyrë të bazuar në procese dhe të sigurojë integritetin ndërmjet sistemeve të informacionit financiar të përdorura nga secili aktor.

Në këtë kontekst, projekti IPFMIS, i cili vendosi objektiva të larta për menaxhimin e financave publike, u lançua në vitin 2016 me një qasje vendore dhe kombëtare, duke synuar reduktimin e varësisë nga teknologjitë e huaja softuerike dhe krijimin e infrastrukturave më dinamike dhe të mbështetura në teknologji, duke u mbështetur në përvojën nga sistemet e menaxhimit financiar të nisura që në vitet 2000 dhe në kulturën organizative ekzistuese. Përfundimi dhe zbatimi i sistemit është i përfshirë në dokumentet kombëtare të politikave dhe strategjive, si Programi Afatmesëm dhe Plani i Zhvillimit. Ministria e Thesarit dhe Financave është përgjegjëse për zbatimin e sistemit dhe për realizimin e menaxhimit financiar në bashkëpunim me palët e interesuara.

Edhe pse koncepti dhe fazat përgatitore të projektit IPFMIS datojnë shumë vite më parë, hapi i parë zyrtar dhe konkret për përcaktimin e qëllimit, përmbajtjes dhe planit të projektit u hodh me qarkoren nr. 2017/7 të Kryeministrit dhe aneksin e saj, Dokumentin e Politikave dhe Planin e Veprimit, të publikuara në maj të vitit 2017.

Një nga shtyllat kryesore të këtij projekti është ndryshimi i Ligjit nr. 5018 për Menaxhimin dhe Kontrollin e Financave Publike, i njohur si “kushtetuta financiare”, dhe aktet nënligjore përkatëse. Sipas nenit shtesë 4 të Ligjit nr. 5018, Ministria e Thesarit dhe Financave është e autorizuar të kryejë të gjitha veprimet dhe transaksionet në kuadër të këtij ligji në mënyrë elektronike, me kusht që të merret mendimi i Gjykatës së Llogarive. Mbi të njëjtën bazë ligjore, u nxor edhe Rregullorja për Procedurat dhe Parimet e Zbatimit të IPFMIS, e cila përmban procedura dhe standarde ndërveprueshmërie për sistemet e informacionit të përdorura në proceset operacionale të menaxhimit të financave publike. Kjo rregullore gjithashtu thekson se çdo punë e përbashkët për ngritjen dhe funksionimin e IPFMIS do të koordinohet me institucionin përgjegjës.

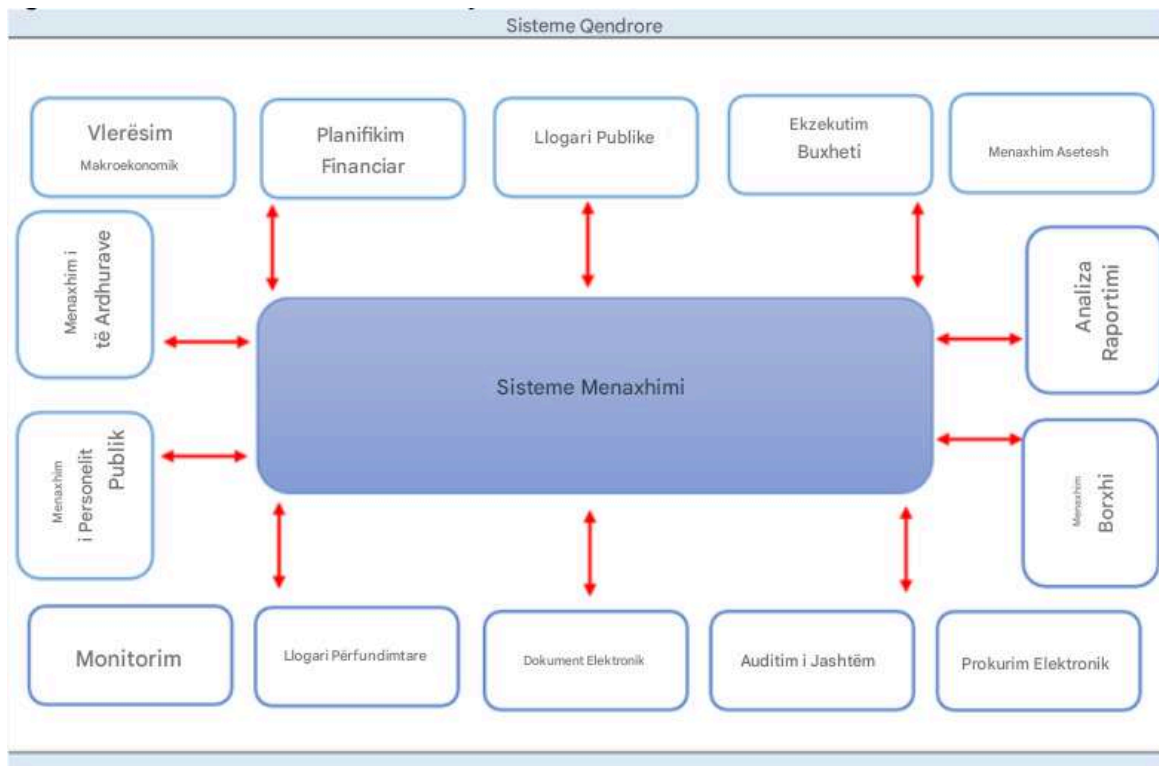
Sistemi i kontabilitetit përbën shtyllën kurrizore të IPFMIS. Arkitektura teknike e propozuar siguron një rrjedhë informacioni nga çdo proces drejt sistemit të kontabilitetit. Ndryshe nga sistemi i mëparshëm, që përfshinte vetëm një plan kontabël dhe llogariste vetëm një njësi kontabël, sistemi i ri i kontabilitetit lejon llogaritjen për të gjithë institucionin me funksionalitetin për të menaxhuar shumë plane kontabël (Pirçekli, 2023). Për më tepër, ky sistem ka një funksion të regjistrimit automatik të transaksioneve financiare për çdo operacion të kryer.

Një tjetër ndryshim i rëndësishëm është se sistemi i ri lejon rrjedhën elektronike të dokumenteve. Nga këndvështrimi i sistemit të shpenzimeve, tashmë nuk është më e nevojshme që përgjegjësit e shpenzimeve të kenë njohuri të thelluara në kontabilitet, siç kërkohej më parë (Ağdeniz & Küçükaycan, 2021). Duke marrë parasysh të dy sistemet – të kontabilitetit dhe shpenzimeve – institucionet e ndryshme mund të flasin “në të njëjtën gjuhë” për çështje të ndryshme, falë mundësive të avancuara të integritit të ofruara nga IPFMIS.

Kur analizohen punët e përfunduara ose në vazhdim në kuadër të projektit IPFMIS, është e qartë se ka një progres të ndjeshëm, veçanërisht në fushën e kontabilitetit, shpenzimeve, të ardhurave dhe arkëtimeve. Mund të thuhet se të gjitha këto aktivitete kanë vlerë të shtuar, pasi lehtësojnë proceset e punës së institucioneve brenda mundësive teknologjike aktuale, duke mundësuar kryerjen e proceseve në mjedis elektronik dhe duke reduktuar procedurat në letër (Pirçekli, 2023).

Duke marrë në konsideratë punën aktuale dhe objektivat e përcaktuara, mund të thuhet se IPFMIS ka dhënë dhe do të vazhdojë të japë rezultate të rëndësishme. Këto rezultate përfshijnë në thelb: Përdorim efikas të burimeve publike, përmirësim i nivelit të kontrollit në proceset financiare, avancim i raportimit financiar në nivele të ndryshme, përdorim efektiv dhe i përhapur i metodave analitike në marrjen e vendimeve, ulje të burokracisë dhe procedurave të panevojshme, përsheptim të proceseve të punës, rritje të përdorimit të dokumenteve elektronike, përdorim më efikas të burimeve njerëzore, sigurim të të dhënave të nevojshme për transformimin elektronik (e-transformim).

Figura 1: Arkitektura Funksionale e Projektit IPFMIS

Burimi: Dokumenti i Politikave dhe Plani i Veprimit për Sistemin e Integruar të Informacionit të Menaxhimit të Financave Publike (Ministria e Thesarit dhe Financave e Turqisë, 2017).

Siç tregohet në figurë, Sistemi i Integruar i Informacionit të Menaxhimit të Financave Publike (IPFMIS) përbëhet nga sisteme të integruara, të cilat përfshijnë programe kompjuterike që ndërveprojnë me njëra-tjetrën për procese të caktuara operationale. Këto sisteme janë si vijon: Parashikimi makroekonomik, planifikimi financiar, zbatimi i buxhetit, menaxhimi i aseteve dhe i parasë, menaxhimi i borxhit, menaxhimi i të ardhurave, menaxhimi i personelit publik, menaxhimi i pasurive, menaxhimi i shpenzimeve, kontabiliteti dhe raportimi financiar, monitorimi, vlerësimi dhe auditimi.

Për automatizimin e proceseve funksionale të mësipërme, në IPFMIS janë integruar edhe aplikacionet në vijim:

- Sistemet e informacionit të zhvilluara nga Autoritetet Qendrore Rregullatore dhe Mbikëqyrëse dhe nga Gjykata Turke e Llogarive;
- aplikacionet e lidhura me menaxhimin financiar të sistemeve të informacionit të zhvilluara nga subjektet e tjera publike;
- aplikacionet referuese të hartuara për operationet e përbashkëta financiare të institucioneve publike dhe të vëna në dispozicion të tyre sipas kërkesës.

Si përfundim, mund të thuhet se projekti synon zbatimin e të gjitha proceseve financiare dhe, në përputhje me këtë qëllim, një nga elementët kyç të projektit konsiderohet krijimi i shtresave të nevojshme të integritit midis sistemeve qendrore dhe atyre administrative.

3. Transformimi digjital i Gjykatës së Llogarive të Turqisë (TCA): Praktikë dhe rezultatet

Siç u theksua më parë, administrata turke ka arritur transformimin e saj digjital me fokus përmirësimin e ofrimit të shërbimeve. Kjo pjesë analizon se si ky transformim ka ndryshuar organizimin dhe aktivitetet e Gjykatës së Llogarive të Turqisë (TCA) si institucioni suprem i auditimit në vend, përmes përdorimit të fuqisë së big data (sasisë së madhe të të dhënave).

3.1. Auditimi i TCA-së në sistemin e menaxhimit të financave publike në Turqi

Në përputhje me parimin e "së drejtës për buxhetin" të Kuvendit të Madh Popullor të Turqisë (GNAT), Kushtetuta e Republikës së Turqisë përcakton se "Gjykata e Llogarive është e ngarkuar të auditojë, në emër të Kuvendit të Madh Popullor të Turqisë, të ardhurat, shpenzimet dhe pasuritë e administratave publike që financohen nga buxheti i qeverisë qendrore dhe nga institucionet e sigurimeve shoqërore, të marrë vendimet përfundimtare mbi llogaritë dhe veprimet e zyrtarëve përgjegjës, si dhe të ushtrojë funksionet e parashikuara në ligje, në lidhje me hetimin, auditimin dhe gjykimin".

Në përputhje me nenin 4 të Ligjit nr. 6085 për Gjykatën e Llogarive, TCA ushtron auditimin mbi:

- a) Administratat publike që përfshihen në buxhetin e qeverisë qendrore dhe institucionet e sigurimeve shoqërore, qeverisjet vendore, shoqëritë aksionare të krijuara me ligje të veçanta ose me dekrete presidenciale dhe që kanë pjesëmarrje të drejtpërdrejtë ose të tërthortë publike në kapitalin e tyre, si dhe administratat e tjera publike (përfshijë organizatat profesionale me status publik);
- b) të gjitha llojet e administratave, organizatave, institucioneve, shoqatave, ndërmarrjeve dhe kompanive me të cilat janë të lidhura ose janë themeluar nga administratat e përmendura në pikën (a), ose me të cilat këto administrata janë partnere në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të tërthortë;

c) të gjitha llojet e huamarrjes dhe huadhënies vendase dhe të huaj, shlyerjes së borxheve, përdorimit të granteve të huaja të marra, dhënies së granteve, garancive të Thesarit, të ardhurave nga Thesari, menaxhimit të parasë dhe çështjeve të tjera të lidhura me to, të gjitha transferimet e burimeve dhe përdorimin e tyre, si dhe përdorimin e burimeve dhe fondeve të brendshme dhe të jashtme, përfshirë fondet e Bashkimit Evropian;

d) të gjitha llogaritë publike, përfshirë llogaritë e veçanta, fondet, burimet dhe aktivitetet, pavarësisht nëse këto përfshihen apo jo në buxhetin e administratave publike.

Sipas nenit 5 të Ligjit nr. 6085, me titull "Detyrat e Gjykatës së Llogarive", TCA ka këto detyra:

- a) Të auditojë aktivitetet financiare, vendimet dhe transaksionet e administratave publike në kuadër të llogaridhënies dhe t'i paraqesë Kuvendit të Madh Popullor të Turqisë informacion dhe raporte të sakta, të mjaftueshme dhe koherente mbi rezultatet e këtyre auditimeve;
- b) të auditojë nëse llogaritë dhe transaksionet e administratave publike, në kuadër të qeverisjes së përgjithshme lidhur me të ardhurat, shpenzimet dhe pasuritë e tyre, janë në përputhje me ligjet dhe aktet e tjera ligjore, si dhe të marrë vendimet përfundimtare mbi çështjet që lidhen me dëmet publike që rrjedhin nga llogaritë dhe transaksionet e zyrtarëve përgjegjës;
- c) të paraqesë Deklaratën e Përputhshmërisë së Përgjithshme në Kuvendin e Madh Popullor të Turqisë;
- d) të ushtrojë detyrat e shqyrtimit, auditimit dhe marrjes së vendimeve përfundimtare të përcaktuara në ligje.

Sipas këtyre dispozitave kushtetuese dhe ligjore, Gjykata e Llogarive (TCA) ka dy lloje detyrash: administrative dhe gjyqësore (Akçay, 2018). Duke lënë mënjanë funksionet e saj gjyqësore, si përcaktimi i dëmeve publike që rrjedhin nga veprimtaritë e paligjshme, marrja e vendimeve përfundimtare mbi llogaritë dhe transaksionet e zyrtarëve përgjegjës dhe dhënia e mendimeve (për aktet nënligjore të nxjerra në zbatim të Ligjit për TCA-në dhe për projektligjet që lidhen me institucionin)

roli i saj administrativ konsiston në auditimin e administratave publike dhe raportimin e gjetjeve të auditimit pranë Kuvendit të Madh Popullor të Turqisë.

Në përputhje me nenin 36 të Ligjit të TCA-së, auditimi i këtij institucioni përbëhet nga auditimi i rregullshmërisë dhe auditimi i performancës. Gjykata e Llogarive i realizon auditimet e saj në mënyrë të pavarur nga periudhat e kontabilitetit apo operacioneve, brenda një viti të caktuar ose gjatë disa viteve. Për më tepër, ajo kryen auditime mbi sektorë, programe, projekte dhe tema të veçanta.

Auditimet e rregullshmërisë janë auditime ex-post dhe përbëhen nga auditimi financiar dhe auditimi i përputhshmërisë. Auditimi financiar përcaktohet në nenin 2 të Ligjit për Gjykatën e Llogarive si vijon:

“Nënkupton auditimin mbi besueshmërinë dhe saktësinë e raporteve dhe deklaratave financiare, në përputhje me rezultatet e vlerësimit të llogarive dhe transaksioneve të administratave publike, si dhe të aktiviteteve të tyre financiare, sistemit të menaxhimit financiar dhe kontrollit”.

Po në të njëjtin nen, auditimi i përputhshmërisë përcaktohet si vijon:

“Nënkupton auditimin që ka të bëjë me shqyrtimin e përputhshmërisë së llogarive dhe transaksioneve që lidhen me të ardhurat, shpenzimet dhe pasuritë e administratave publike me ligjet dhe aktet e tjera ligjore”.

Neni 36/2 i të njëjtit ligj përcakton se auditimi i rregullshmërisë realizohet përmes:

a) Përcaktimit nëse të ardhurat, shpenzimet dhe pasuritë e administratave publike, si dhe llogaritë dhe transaksionet përkatëse, janë në përputhje me ligjet dhe aktet e tjera ligjore;

b) dhënies së një opinionimi mbi besueshmërinë dhe saktësinë e raporteve dhe deklaratave financiare të administratave publike, duke vlerësuar çdo dokument si mbështetës dhe të nevojshëm;

c) vlerësimit të sistemit të menaxhimit financiar dhe të kontrollit të brendshëm.

Sa i përket auditimit të performancës, Ligji për Gjykatën e Llogarive e përcakton auditimin e performancës si vijon:

“Nënkupton matjen e rezultateve të aktiviteteve në lidhje me objektivat dhe treguesit e përcaktuar nga administratat publike në kuadër të llogaridhënies.”

Në këtë kuadër, subjektet që i nënshtrohen auditimit të performancës përgatisin raporte llogaridhënieje në përputhje me nenin 41 të Ligjit Nr. 5018 për Menaxhimin dhe Kontrollin Financiar Publik.

Raporti i llogaridhënies strukturohet për të përfshirë informacion të përgjithshëm mbi administratën përkatëse, të dhëna financiare që përfshijnë burimet e përdorura, objektivat buxhetore dhe shpenzimet faktike, arsyet e devijimeve të mundshme, pasuritë dhe detyrimet, detaje mbi aktivitetet e bashkive, institucioneve dhe organizatave që përfitojnë ndihmë financiare, si dhe informacion mbi aktivitetet e kryera në përputhje me planin strategjik dhe programin e performancës, si dhe të dhënat e performancës.

3.2. Sistemi i Analizës së të Dhënave të TCA: VERA

Digjitalizimi i procedurave të auditimit u përshpejtua për shkak të nevojës për monitorim më efikas dhe efektiv, duke pasur parasysh zgjerimin e vazhdueshëm të sistemit të administratës publike turke. Në këtë kontekst, Gjykata e Llogarive e Turqisë (TCA) ka vendosur si objektiv rritjen e eficiencës dhe efektivitetit në auditim, uljen e përdorimit të burimeve dhe ngarkesës së punës, zhvillimin e analizave për të zbuluar gabimet dhe risqet në kohë, si dhe realizimin e automatizimit të auditimeve dhe monitorimeve të vazhdueshme (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2022).

Në këtë kuadër, në vitin 2017 u krijua një Grup për Analizën e të Dhënave, me qëllim përmirësimin e përdorimit të sistemeve të teknologjisë së informacionit dhe, pas përgatitjes së skenarëve të auditimit të asistuar nga kompjuteri, në vitin 2018 u zhvillua aplikacioni VERA si nisma më e rëndësishme në drejtim të integritetit të big data (sasisë së madhe të të dhënave) me auditimin (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2018).

VERA është një sistem në shkallë të gjerë, i cili po zhvillohet si një platformë e integruar auditimi që mbulon të gjitha transaksionet financiare të njëjësive subjekt i auditimit të TCA dhe është projektuar për të kryer kontrole të kryqëzuara duke agreguar të dhëna nga burime të ndryshme në formate të ndryshme. Duke mbledhur elektronikisht të dhënat e administratave publike nga burime të ndryshme, VERA i përpunon këto informacione në një depo të dhënash dhe në një kuadër modelimi të bazuar në analitikën e big data (sasisë së madhe të të dhënave), me dhjetëra module dhe qindra mjete analitike, të cilat i mundësojnë audituesve të identifikojnë më lehtë gabimet dhe risqet.

Në përmbledhje, VERA është një sistem i kompjuterizuar auditimi i zhvilluar nga TCA, me synim përmirësimin e përdorimit të teknologjisë së informacionit në auditime dhe për analizimin e sasisë së madhe të të dhënave.

I përdorur për analizën e të dhënave financiare që qëndrojnë në bazë të auditimeve, VERA i ofron audituesve analiza statike të parapërgatitura sipas skenarëve të ndryshëm dhe i lejon ata të analizojnë në detaje rezultatet, nëse e shohin të nevojshme. Për më tepër, audituesit mund të kryejnë analiza për çështje që nuk mbulohen nga skenarët statikë të analizës sipas gjykimit të tyre dhe pa pasur nevojë për njohuri në programim.

Zhvillimi i VERA-s, përfshirë skenarët që mbulojnë të gjithë procesin e auditimit nga planifikimi makro deri te raportimi, po përparon me analiza të reja dhe kontrole parandaluese e hetimore që po përcaktohen me grupet e reja të të dhënave që po përfshihen në sistem (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2023).

Duke përdorur rregulloret e kontabilitetit dhe teorinë e kontabilitetit si kriter bazë, janë zhvilluar skenarë analize për verifikimin e të dhënave, regjistrimet ditore, tabelat dhe librat financiarë, analizën e risqeve, pagesat e personelit, llogarite e përbashkëta të punës, kampionimin dhe standardizimin e fushave të llogarive.

Nëpërmjet VERA-s, audituesit që auditojnë institucionet publike në distancë mund të kenë akses në të dhënat financiare dhe rezultatet e analizave të këtyre institucioneve. Audituesit mund të rishikojnë analizat që i aksesojnë përmes VERA-s, t'i përdorin ato si bazë për përgatitjen e analizave të tjera, të marrin nismën për të kryer analiza që nuk janë analizuar më parë, ose të zhvillojnë skenarë të rinj bazë (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2022). VERA mundëson zbulimin e hershëm të gabimeve dhe risqeve të mundshme, nëpërmjet analizave që mund të përdoren në çdo fazë të procesit të auditimit.

Në këtë kontekst, skenarët e auditimit të asistuar nga kompjuteri janë zhvilluar për herë të parë në vitin 2017 për të analizuar të dhënat e disponueshme në sistemin elektronik të pagave të administratave publike që përgatisin listë pagesat përmes IPFMIS (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2018). Si përfundim, është e qartë se qëllimi është të rritet efienca e auditimit duke identifikuar gabimet dhe risqet përpara se të realizohet puna konkrete e auditimit.

Në kuadër të VERA-s, janë konceptuar programe të ndryshme për të siguruar informacionin e nevojshëm për analizën e big data (sasisë së madhe të të dhënave) brenda rregullave të përcaktuara më parë dhe në një mënyrë të strukturuar.

Të dhënat që lidhen me informacionin kontabël të administratave publike përcaktohen nga Departamenti i Teknologjisë së Informacionit të Gjykatës së Llogarive për njësitë e qeverisjes vendore dhe institucionet e qeverisjes qendrore në sistemin e integruar të transferimit të të dhënave (i njohur si BVAS në turqisht).

Është raportuar se BVAS është zhvilluar për të transmetuar të dhënat e kërkuara nga administratat publike të Gjykata e Llogarive në format elektronik, pas rishikimit të Procedurave dhe Parimeve për Dorëzimin e Llogarive Publike të Gjykata e Llogarive dhe pas njoftimit të njësisë kontabël dhe autoriteteve kontabël në vitin 2020 (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2020). Informacioni në lidhje me tabelat, dokumentet dhe të dhënat që dërgohen nga autoritetet publike të Gjykata e Llogarive do të testohet për saktësinë dhe plotësinë, e më pas do të kryqëzohet dhe analizohet në detaje. Kjo do të mundësojë kontrollin periodik ose të menjëhershëm të gabimeve dhe risqeve në të dhënat e administratave publike, si dhe do të krijojë mundësi për automatizimin dhe standardizimin e auditimit (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2022).

Tabela 2: Punët e Kryera mbi Analizën e Big Data në Gjykatën e Llogarive të Turqisë (TCA)

Viti	Sistemi VERA – Aktivitetet kryesore të analizës
2018	- Analiza e shpenzimeve të personelit - Analiza e të dhënave kontabël të Bashkive
2019 - 2020	- Analiza e shpenzimeve të personelit - Analiza e të dhënave kontabël të Bashkive - Analiza e riskut të Bashkive - Zhvillimi i moduleve të kampionimit në VERA
2021 - 2024	- Analiza e shpenzimeve të personelit - Analiza e të dhënave kontabël të Bashkive - Analiza e riskut të Bashkive - Zhvillimi i moduleve të kampionimit në VERA - Analiza e të dhënave kontabël të institucioneve të qeverisë qendrore - Zhvillimi i moduleve të kampionimit në VERA / Studime të tjera analitike

Burimi: Përgatitur nga autori

Përpjekjet për institucionalizimin e qasjes së auditimit të bazuar në të dhëna nga ana e Gjykatës së Llogarive të Turqisë (TCA), të cilat filluan në vitin 2017, morën hov në pjesën e dytë të atij viti. Tabela 2 paraqet strategjitë e zbatuara nga TCA për periudhën 2018 – 2024 për integrimin e analizës së big data (sasisë së madhe të të dhënave) në auditim.

Duke integruar auditimin me teknologjitë e informacionit në qasjen e saj të orientuar nga të dhënat, TCA ka vënë në dispozicion të audituesve një tjetër program, Sistemin e Menaxhimit të Auditimit të TCA-së (i quajtur DYS në turqisht). DYS është ndërtuar mbi një arkitekturë fleksibile, e përputhshme me standardet e hapura për zhvillimin e programeve me burim të hapur dhe lejon zhvillimin sipas nevojave.

Megjithëse fillimisht nisi si një sistem për mbledhjen e të dhënave nga bashkitë, BVAS, më pas është shndërruar në një strukturë të përdorur nga të gjitha entitetet publike që auditohen nga TCA. Si qeveritë vendore ashtu edhe institucionet e qeverisë qendrore përdorin të njëjtin program.

DYS siguron që procedurat e auditimit të planifikohen, realizohen, dokumentohen dhe menaxhohen në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe manualët e auditimit. I përdorur nga të gjitha ekipet e auditimit, DYS përfshin funksione si raportimi, udhëzimi, komunikimi, kontrolli i cilësisë, arkivimi, qasja në burime informacioni, autorizimi, dokumentimi, planifikimi i bazuar në vlerësimet e riskut dhe raportimi mbi praktikën e auditimit (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2022). TCA ka raportuar se komunikimi ndërmjet VERA-s dhe DYS-it u përforcua në vitin 2022 dhe përputhshmëria mes të dy sistemeve është përmirësuar (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2023). Për më tepër, është raportuar se në vitet 2021 dhe 2022 janë zhvilluar studime analitike mbi përdorimin e big data (sasisë së madhe të të dhënave) në auditim. Në këtë kuadër, është shtuar një skenar i ri në analizën e verifikimit të të dhënave dhe shpenzimeve të personelit, dhe kanë filluar të zbulohen mospërputhjet ndërmjet të dhënave të marra nga autoritetet publike në data të ndryshme duke përdorur analizën diferenciale.

3.3. Analiza e big data (sasisë së madhe të të dhënave) në kuadër të ciklit të jetës së të dhënave Brenda ciklit të jetës së të dhënave, i cili përfshin fazat e mbledhjes, përgatitjes, analizës, vizualizimit dhe mirëmbajtjes së disponueshmërisë së të dhënave, në seksionet në vijim tentohet të shpjegohen hapat e ndërmarra nga Gjykata e Llogarive e Turqisë (TCA) ndër vite në kontekstin e procesit të analizës së big data (sasisë së madhe të të dhënave), me theks të veçantë në transformimin e procesit të auditimit.

3.3.1. Mbledhja e të dhënave dhe përgatitja për analizë

Procesi i nxjerrjes së informacionit nga të dhënat e papërpunuara, i njohur si cikli i jetës së të dhënave, fillon me mbledhjen e të dhënave dhe përgatitjen e tyre për analizë. Të gjitha institucionet publike të audituara kanë filluar për rrjedhojë të transmetojnë të dhënat e tyre, të cilat përbëjnë bazën e tabelave dhe dokumenteve të llogarive të tyre, në formë elektronike pranë TCA-së. Për më tepër, falë fleksibilitetit të sistemit, audituesit mund të transferojnë në sistem edhe të dhënat e marra gjatë procesit të auditimit, përveç të dhënave nga llogaritë dhe pagat (Gjykata e Llogarive e Turqisë, 2022). Me pranimin e të dhënave përmes sistemit, standardizimi sigurohet që në fillim dhe nuk është e nevojshme punë shtesë për përgatitjen e të dhënave për analizë. Kjo redukton ndjeshëm ngarkesën e punës së ekipeve të auditimit në këto fusha.

Për më tepër, duke filluar nga viti fiskal 2023, dokumentet e shpenzimeve që përbëjnë bazën e regjistrimeve kontabël të administratave publike brenda qeverisë qendrore do të shtohen në regjistrimet kontabël si dokumente elektronike ose në formë të skanuar. Është e sigurt që këto dokumente, me kalimin e kohës, do të evoluojnë në struktura që mund të lexohen, interpretohen dhe analizohen nga inteligjenca artificiale.

3.3.2. Analiza e të dhënave dhe raportimi i rezultateve

Pas mbledhjes dhe përgatitjes së të dhënave për analizë, kryhet procesi i analizës dhe në këtë fazë çdo element i të dhënave masive përbën një input për auditimin. Kalohet në një proces transformimi me qëllim që fillimisht të përftohen provat e auditimit dhe më pas opinionit i auditimit, duke përpunuar të dhënat e konvertuara në përputhje me legjislacionin. Për të analizuar regjistrimet e mbledhura nga institucionet dhe të konvertuara në të dhëna që mund të përpunohen në kontekstin e legjislacionit, është e nevojshme që të krahasohen të dhënat ekzistuese me ato që duhet të jenë, pra me legjislacionin përkatës.

Nën udhëheqjen e dijes dhe gjykitimit profesional të audituesit, mjetet analitike mësojnë se si të realizojnë këtë vlerësim dhe duke përdorur algoritme të zhvilluara analizojnë të dhënat, fillimisht përmes komandave si filtrimi, krijimi i formulave dhe ndërtimi i lidhjeve, e më pas ia paraqesin rezultatet e analizës audituesit. Ndërsa një pjesë e rezultateve të marra në këtë fazë kanë karakter auditimi, disa të tjera janë në nivelin e informacionit që duhet zhvilluar më tej për të arritur prova auditimi.

3.3.3. Marrja e vendimeve për opinionin e auditimit

Faza e fundit në ciklin e jetës së të dhënave është marrja e vendimeve, që përfshin vlerësimin e rezultateve të arritura nga përpunimi i të dhënave në dritën e një perspektive gjithëpërfshirëse. Sa më i madh të jetë volumi dhe larmia e të dhënave të përfshira në procesin e analizës në fazat e mëparshme, aq më shumë rritet edhe sasia e informacionit që informon përdoruesit dhe vendimet që merren në bazë të këtij informacioni. Në përfundim të procesit të auditimit, hartohet një opinion auditimi mbi besueshmërinë dhe rregullsinë e pasqyrave financiare të njësisë së

audituar. Meqenëse ky opinion mbështetet në provat e auditimit, është e qartë se qëllimi i audituesit gjatë gjithë procesit të auditimit është të sigurojë prova të mjaftueshme dhe të përshtatshme të auditimit. Megjithatë informacioni i marrë në fund të analizës përbën prova për disa praktika të auditimit, disa raste mund të kërkojnë hetim dhe punë shtesë. Shkalla në të cilën informacioni i mbledhur në këtë fazë kontribuon në provat e auditimit dhe në arritjen e objektivit të opinionit të auditimit, varet nga vlerësimi i audituesve në përputhje me gjykimin e tyre profesional.

3.4. Shembuj të zbatimit

Për t'u përshtatur me teknologjitë në ndryshim, Gjykata Turke e Llogarive (TCA) mbështet zhvillimin profesional të stafit të tij përmes programeve trajnuese. I kushton rëndësi të madhe që stafi të përfitojë maksimalisht nga aktivitetet e kryera me mjete të teknologjisë së informacionit dhe komunikimit. Për më tepër, INTOSAI vlerësoi se programet trajnuese të kryera nga TCA për adaptimin teknologjik mund të shërbejnë si shembuj të praktikave të mira në nivel global.

Bazuar në informacionet e marra nga sistemi VERA dhe hulumtimet e kryera, disa shembuj të institucioneve publike të identifikuar në raportet e TCA janë si më poshtë:

Pas futjes së sistemit të auditimit të kompjuterizuar në vitin 2018, analiza e parë e big data (sasisë së madhe të të dhënave) mbi shpenzimet e personelit në administratën publike të mbuluar nga buxheti i qeverisë qendrore u realizua përmes IPFMIS. Gjetjet e auditimit mbi shpenzimet e personelit treguan se ishte arritur standardizimi i auditimit, pagesat mund të auditoheshin me kursime të konsiderueshme të kohës dhe burimeve njerëzore, përputhshmëria mund të matet bazuar në rezultate dhe dhënies së rekomandimeve për përmirësimin e mbikëqyrjes financiare (Gjykata Turke e Llogarive, 2018).

Sipas raportit të auditimit të vitit 2018 për Drejtorinë e Përgjithshme të Regjistrimit të Tokave dhe Kadastrës, mjedisi i kontrollit të brendshëm të administratës u konsiderua i pamjaftueshëm bazuar në gjetjet e mëposhtme të auditimit: tenderat e kadastrës nuk ishin në përputhje me afatet ligjore, pagesa për mbështetje fëmijësh u kryen për dy persona të ndryshëm dhe mbështetja e martesës për punonjësit me bashkëshortë që janë pjesë e shërbimit civil (Gjykata Turke e Llogarive, 2019).

Sipas raportit të auditimit për Ministrinë e Familjes, Punës dhe Çështjeve Sociale për vitin 2020, vlera në llogaritë bankare ishte ndjeshëm më e lartë se shumata në llogaritë kontabël, pasi zyrtarët kontabël të njëjësive të shpenzimeve nuk kontrollonin rregullisht bilancet e llogarive bankare, drejtoritë e kontabilitetit nuk përgatisnin llogaritë dhe deklaratat për transferimet bankare nuk dërgoheshin rregullisht (Gjykata Turke e Llogarive, 2019).

Sipas raportit të auditimit për Ministrinë e Shëndetësisë për vitin 2021, u shqyrtua paga e stafit të ministrisë, mbuluar nga Ligji për Shërbimet Publike Nr. 657 dhe u konstatuan pagesa të pasakta për shkak se informacioni mbi mbështetjen familjare dhe kompensimin për gjuhë të huaj, nuk ishte i azhurnuar dhe nuk ndiqej si duhet (Gjykata Turke e Llogarive, 2022).

Konkluzione

Është e qartë se auditimi ka kaluar nëpër faza të ndryshme të zhvillimit digjital, në përputhje me zhvillimet teknologjike dhe qasjet, proceset dhe teknikat e auditimit. Përveç kursimit të kohës dhe punës, auditimet që marrin parasysh teknologjitë në zhvillim si blockchain, inteligjenca artificiale, interneti dhe analiza e big data (sasia e madhe e të dhënave) do të sjellin rezultate auditimi me cilësi të lartë dhe efikasitet. Duke shqyrtuar të gjithë popullatën që mbulon fushëveprimi i auditimit, në vend që të studiohet vetëm një pjesë e kufizuar përmes përzgjedhjes, do të rritet niveli i sigurisë së ofruar, si dhe besimi në provat dhe raportet e auditimit, si dhe përmirësimet do të ndodhin më shpejt përmes zbulimit të hershëm të gabimeve dhe mashtrimeve. Auditimet e kryera me një qasje proaktive për zhvillimin institucional, gjithashtu do të ndihmojnë institucionet të përcaktojnë strategjitë dhe politikat e ardhshme dhe të marrin masa konkrete duke vlerësuar mundësitë dhe kërcënimet, bazuar në të dhëna konkrete.

Në këtë kontekst, Gjykata Turke e Llogarive (TCA) ka filluar të riformulojë punën e saj të auditimit dhe ka prezantuar VERA-n, një sistem i zhvilluar për të integruar metodologjitë e auditimit me big data (sasia e madhe e të dhënave) dhe analizat e të dhënave, për përdorim nga audituesit. VERA mund të përpunojë sasi të mëdha të dhënash nga burime të ndryshme dhe në formate të ndryshme, sipas skenarëve të ndryshëm analizues, duke mundësuar kështu zbulimin e hershëm të gabimeve dhe mashtrimeve, kryerjen e vlerësimit të detajuar të risqeve dhe sigurimin e provave të auditimit me cilësi të lartë dhe në kohë. Për më tepër, mbështet auditimin e vazhdueshëm dhe zvogëlon varësinë nga dokumentet fizike, duke kontribuar kështu në qëllimin për kryerjen e auditimeve më efektive, proaktive dhe përparimtare.

Në botën e sotme, ku ndikimi transformues i ndryshimeve teknologjike në fushën e auditimit, është i ndjeshëm dhe i kuptueshëm, është thelbësor që audituesit të fitojnë njohuri dhe aftësi për teknologjitë që do të përdorin ose do të auditojnë për të prodhuar rezultate cilësore dhe të besueshme. Në këtë kuadër, çelësi i suksesit do të jetë që audituesit dhe institucionet supreme të auditimit të ndërmarrin hapat e nevojshëm për t'u përshtatur me epokën digjitale, të përfshijnë transformimin digjital dhe ta shohin atë si një mundësi zhvillimi.

Referenca

- Ağdeniz, Ş. & Küçükaycan, D., 2021. Küreselleşmenin Türk Devlet Muhasebesine Etkileri ve Bütünleşik Kamu Mali Yönetimi Bilişim Sistemi. In: Küresel Mali Sorunlar ve Muhtemel Çözümler. İstanbul: Legal, pp. 361–388.
- Akçay, S., 2018. Analysis of the Factors Influencing the Change in Court of Accounts' Audit Understanding in Türkiye (From 1967 to Today). *The Journal of Accounting and Finance*, Issue 79, pp. 183–206.
- Aksoy, T. & Gürol, B., 2021. Artificial Intelligence in Computer-Aided Auditing Techniques and Technologies (CAATs) and an Application Proposal for Auditors. In: *Auditing Ecosystem and Strategic Accounting in the Digital Era*. s.l.:Springer, pp. 361–384.
- Avundukluoğlu, P., 2024. The Use of Artificial Intelligence Technologies in Financial Auditing. In: *Kamu Yönetiminde Mali Denetim*. Ankara: Turkish Court of Accounts, pp. 201– 231.
- Batchai, I. R., 2022. Impact of Digital Audit on Improving Performance Quality And Reduce Costs An Applied Research in A Sample of Private Auditing Firms And Offices. *Academy of Accounting and Financial Studies*, 26(3), pp. 1–9.
- Daidj, N., 2023. *The Digital Transformation of Auditing and the Evolution of the Internal Audit*. New York: Routledge.
- Dai, J. & Vasarhelyi, M. A., 2016. *Imagineering Audit 4.0*. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13(1), pp. 1–15.
- Davenport, T. H. & Raphael, J., 2017. *Creating a Cognitive Audit*, s.l.: Deloitte.
- Dener, C., Dorotinsky, W. L. & Watkins, J. A., 2011. *Financial Management Information Systems (25 Years of World Bank Experience on What Works and What Doesn't)*, Washington DC: The World Bank.
- Desouza, K. C. & Jacob, B., 2014. Big Data in the Public Sector: Lessons for Practitioners and Scholars. *Administration & Society*, 49(7), pp. 1–22.
- Diamond, J. & Khemani, P., 2005. *Introducing Financial Management Information Systems in Developing Countries*, basım yeri bilinmiyor: The International Monetary Fund.
- Dijcks, J. P., 2012. *Oracle: Big Data for the Enterprise*, s.l.: Redwood Shores.
- Fedyk, A., Hodson, J., Khimich, N. & Fedyk, T., 2022. Is Artificial Intelligence Improving the Audit Process?. *Review of Accounting Studies*, Volume 27, pp. 938–985.
- Fredriksson, C., Mubarak, F., Tuohimaa, M. & Zhan, M., 2017. Big Data in the Public Sector: A Systematic Literature Review. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 21(3), pp. 39–61.
- Hoelscher, J. L., 2018. *Taking the Lead on Blockchain*. *Internal Auditor*.
- INTOSAI, 2022. *Guidance on Conducting Audit Activities with Data Analytics*, s.l.: s.n. INTOSAI, 2022. *Research Paper on Innovative Audit Technology*, s.l.: s.n.
- Kindzeka, K.-a. C., 2023. Impact of Artificial Intelligence on Accounting, Auditing and Financial Reporting. *American Journal of Computing and Engineering*, 6(1), pp. 29–34.
- Köse, H. Ö. & Polat, N., 2021. Digital Transformation and Its Implications for the Future of Audit. *Sayıştay*, 32(123), pp. 9–41.
- Krieger, F., Drews, P. & Velte, P., 2021. Explaining the (Non-)Adoption of Advanced Data Analytics in Auditing. A Process Theory. *International Journal of Accounting Information Systems*, Issue 41, pp. 1–24.
- Kurt, Y., 2023. Digital Transformation in Accounting and Auditing: Insights from the Chatgpt Example. *Iğdır University Journal of Economics and Administrative Sciences*, Issue 10, pp. 11–22.
- Laney, D., 2001. 3D data management: Controlling data volume, velocity and variety. *META group research note*, 6(70), pp. 1–4.
- Lazarevska, Z. B., Tocev, T. & Dionisijev, I., 2022. How to Improve Performance in Public Sector Auditing Through the Power of Big Data and Data Analytics? –The Case of The Republic Of North Macedonia. *Journal of Accounting Finance and Auditing Studies*, 8(3), pp. 187–209.
- Manita, R., Elommal, N., Baudier, P. & Hikeroova, L., 2020. The Digital Transformation of External Audit and its Impact on Corporate Governance. *Technological Forecasting & Social Change*, pp. 1–10.
- Otia, J. E. & Bracci, E., 2020. Digital Transformation and the Public Sector Auditing: The SAI's Perspective. *Financial Accountability & Management*, 38(2), pp. 252–280.
- Pilos, S., 2020. Auditing the digital reality. Big data & digital audit. *ECA Journal*, pp. 33–34.
- Pirçekli, K., 2023. An Integrated View on Public Financial Management: Past, Present and Future of Integrated Public Financial Management Information System in Turkey. *Fiscaoeconomia*, 7(2), pp. 955–985.
- Ramdi, I., 2021. Digital technology and the audit profession: What impact?. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics*, 2(6–1), pp. 127–144.
- Rose, A. M., Rose, J. M., Sanderson, K.-A. & Thibodeau, J. C., 2017. When Should Audit Firms Introduce Analyses of Big Data Into the Audit Process?. *Journal of Information Systems*, 31(3), pp. 81–99.
- Schroeck, M. et al., 2012. *Analytics: The Real-World Use of Big Data*, s.l.: IBM Global Business Services.
- Srinivas, H., 2024. The Role of Artificial Intelligence in Auditing: Current Applications and Future Prospects. *International Journal of Novel Research and Development*, 9(5), pp. 572– 617.
- The Ministry of Treasury and Finance of Türkiye, 2017. *Integrated Public Financial Management Information System Policy Document and Action Plan*, Ankara: s.n.
- Tiberius, V. & Hirth, S., 2019. Impacts of digitization on auditing: A Delphi study for Germany. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, pp. 1–34.
- Turkish Court of Accounts, 2018. *Accountability Report*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2019. *General Directorate of Land Registry and Cadastre 2018 Turkish Court of Accounts Audit Report*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2019. *Ministry of Family, Labor and Social Services 2020 Turkish Court of Accounts Audit Report*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2020. *Integrated Data Transfer System (BVAS) User Manual*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2022. *Accountability Report*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2022. *Ministry of Health 2021 Turkish Court of Accounts Audit Report*, Ankara: s.n.
- Turkish Court of Accounts, 2023. *Accountability Report*, Ankara: s.n.
- Vidya, A., 2024. Impact of Artificial Intelligence in Auditing. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 5(5), pp. 3169–3178.

Punimi 11: Inteligjenca Artificiale dhe Sistemet Kompjuterike në Auditimin e Sektorit Publik: Njohuri nga Gjykata e Llogarive e Greqisë, një SAI Juridiksionale – Gjykata e Llogarive e Greqisë

**Anna
Papapanagiotou**
Këshilltare Gjqësore

Gjykata e Llogarive e
Greqisë

Charikleia Zachou
Gjykatëse e Apelit

Gjykata e Llogarive e
Greqisë

Ku është urtësia që e kemi humbur në dije? Ku është dija që e kemi humbur në informacion?

T.S. Elliot nga "Zërat nga Shkëmbi"

Abstrakt

Inteligjenca Artificiale (AI) dhe Sistemet Kompjuterike (SK) kanë revolucionarizuar një sërë sektorësh, përfshirë edhe auditimin në sektorin publik, duke ofruar mundësi të paprecedenta për modernizimin e metodologjive, rritjen e efikasitetit dhe forcimin e llogaridhënies. Ky artikull eksploron integrimin transformues të AI-së dhe SK-së brenda Gjykatës së Llogarive të Greqisë (GLG), e cila është njëkohësisht Institucioni Suprem i Auditimit (SAI) dhe Gjykata e Lartë Financiare në Greqi. Studimi vë në dukje adoptimin strategjik të këtyre teknologjive për të përmirësuar proceset si analizimi i dokumenteve, vlerësimi i rrezikut dhe zbulimi i mashtrimeve, si dhe për të mbështetur vendimmarrjen e bazuar në të dhëna përmes analizave të avancuara.

Në qendër të risive të GLG-së është zhvillimi i një Sistemi të Integruar të Informacionit (SII), i projektuar për të digjitalizuar rrjedhën e punës së auditimit dhe gjyqësorit, për të lehtësuar ndërveprimin me sisteme të jashtme dhe për të integruar funksionalitete të bazuara në AI. Këto përfshijnë mjete për modelim parashikues, klasifikim të automatizuar të dokumenteve procedurale dhe zbulimin e parregullsive, duke u mundësuar audituesve dhe gjyqtarëve të kryejnë detyrat e tyre me saktësi dhe efikasitet të shtuar. Pavarësisht potencialit të gjerë të AI-së dhe SK-së, implementimi i tyre shoqërohet me sfida. Studimi trajton çështje kritike si objektiviteti i të dhënave, përputhshmëria me standardet rregullatore europiane dhe kombëtare, dilemat etike, si dhe kërkesat teknike dhe burimet e nevojshme për integrimin e teknologjive të avancuara. Po ashtu, theksohet roli i pazëvendësueshëm i gjykimit njerëzor në përballimin e dimensioneve të ndërlikuara sociale, ekonomike dhe etike të auditimit dhe drejtësisë. Duke u mbështetur në praktikën më të mira ndërkombëtare, GLG po zhvillon një strategji gjithëpërfshirëse për AI-në, po investon në trajnimin e stafit dhe po nxit bashkëpunimin me institucione homologe. Këto përpjekje nënvizojnë përkushtimin e GLG-së për të shfrytëzuar benefitet e AI-së dhe SK-së, duke ruajtur njëkohësisht transparencën, llogaridhënien dhe besimin e publikut. Ky artikull kontribuon me njohuri të vlefshme në debatin në zhvillim mbi rolin e AI-së në auditimin e sektorit publik dhe ndikimet më të gjera të saj për qeverisjen dhe drejtësinë.

Fjalë kyçe: Inteligjenca Artificiale (AI), Sistemet Kompjuterike (SK), auditimi i sektorit publik, llogaridhënia, Institucioni Suprem i Auditimit (SAI), Gjykata e Llogarive të Greqisë (GLG), vlerësimi i riskut, zbulimi i mashtrimeve, modelimi parashikues, zbulimi i parregullsive, dilemat etike, përputhshmëria me rregulloret, transparenca, qeverisja, besimi i publikut.

1. Hyrje

Inteligjenca Artificiale (AI) është bërë sinonim i përparimit teknologjik dhe përfaqëson një nga implementimet më të rëndësishme të ekonomisë së bazuar në të dhëna^[1]. Në thelb, AI përkufizohet^[2] si “një teknologji që i lejon kompjuterët të kryejnë detyra që kërkojnë inteligjencë kur kryhen nga njerëzit.”^[3]

Kjo teknologji shoqërohet me premtimin për të transformuar ekonominë, për të nxitur rritjen dhe për të adresuar sfidat shoqërore, por gjithashtu mbart potencial të madh për ndikime përçarëse në ekonomi dhe shoqëri. Në këtë kontekst, është i domosdoshëm krijimi i një ekosistemi të fuqishëm të AI-së përmes investimeve strategjike^[4].

Pa dyshim, Inteligjenca Artificiale (AI) dhe Sistemet Kompjuterike (SK) janë shfaqur si forca transformuese në sektorë të ndryshëm, duke revolucionarizuar proceset dhe rritur efikasitetin. Më konkretisht në fushën e drejtësisë, përparimet digjitale të mundësuar nga AI mund të ndahen në tre fusha kryesore: a) Përmirësimi i aksesit në informacion – Mjetet e AI-it u ofrojnë palëve informacion mbi procedurat gjyqësore dhe opsionet e disponueshme përkatëse. Ato gjithashtu mbështesin sistemin gjyqësor në përgjithësi^[5], përmes menaxhimit të çështjeve dhe sistemeve të klasifikimit të automatizuar.

b) Ristrukturim i mënyrave tradicionale të komunikimit ndërpersonal – Video konferencat dhe mesazhet elektronike janë tashmë pjesë e zakonshme e procesit gjyqësor.

[1] JTC Resource Bulletin Introduction to AI to Courts, Version 1.0 Adopted 27 March 2020, p.1.

[2] The exact definition of AI has been the subject of numerous discussions.

[3] Mitrou L., Tassis S., Kosti I., Vorras A., Karakatzounis V., Can the algorithm be moral, fair, transparent, able to judge and administer? (University Publications of Crete, Heraklion 2023, p. 15). For the definition of ‘AI system’ see Article 3(1) of the Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance) PE/24/2024/REV/1 OJ L, 2024/1689, 12.7.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>. This Regulation is the first-ever legal framework on AI, which addresses the risks of AI and positions Europe to play a leading role globally.

[4] European Court of Auditors Special Report 8/2024 EU Artificial intelligence ambition- Stronger governance and increased, more focused investment essential going forward available at <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2024-08>

[5] This is the USA “e-Discovery” system which, through machine learning, extracts the most relevant parts of the file documents, on the basis of a parties’ agreement on the search terms and coding used, certified by the Judge.

c) Ridefinimi i rrjedhave të punës gjyqësore – Gjyqtarët mbështeten në databaza elektronike^[6] dhe juridike^[7]. Në të ardhmen, AI mund të rrisë më tej efikasitetin gjyqësor duke parashikuar rezultatet e çështjeve. Auditimi në sektorin publik, një fushë që tradicionalisht mbështetet në analiza rigoroze dhe mbikëqyrje të detajuar, është tani në prag të marrjes së benefiteve që ofrojnë këto teknologji të avancuara. Për Gjykatën e Llogarive të Greqisë (GLG), e cila është njëkohësisht Gjykata e Lartë Financiare dhe Institucioni Suprem i Auditimit në Greqi, integrimi i AI-së dhe SK-së ofron mundësi për të modernizuar metodologjitë e auditimit, për të përmirësuar efikasitetin dhe për të forcuar llogaridhënien.

Megjithatë, kjo sjell edhe sfida, veçanërisht në aspektet etike dhe të llogaridhënies, pengesat ligjore dhe rregullatore, si dhe kufizimet teknike dhe të burimeve.

2. Mundësitë për Gjykatën e Llogarive të Greqisë (GLG)

Inteligjenca Artificiale (AI) ka potencialin për të transformuar auditimin në sektorin publik duke automatizuar detyrat që kërkojnë shumë kohë dhe duke analizuar grupe të dhënash komplekse me shpejtësi dhe saktësi të pakrahasueshme. Këto aftësi janë veçanërisht të vlefshme për:

a) Analizimin e dokumenteve: Përpunimi i gjuhës natyrore (PNJ) mund të ndihmojë në shqyrtimin e dokumenteve të gjata, nxjerrjen e informacionit kritik dhe evidentimin e papajtueshmërive^[8].

[6] For example, in Estonia, in 2005, the so called “e-file system” was developed, consisting of an electronic platform with safeguards, to which citizens enter and register their case. The data are shared among the competent services and the documents are processed by the Court, which uses the platform for the relevant notifications. See Numa A., Artificial Intelligence as the new reality of e-justice, *Artificial intelligence as the new reality of e-justice – e-Estonia (e-estonia.com)*, Niiler E., Can AI be a Fair Judge in Court? Estonia Thinks So, *Wired Magazine*, 25.03.2019, <https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/>

[7] Contini F., Artificial Intelligence and the Transformation of Humans, law and Technology, *Interaction in Judicial Proceedings, Law, Technology and Humans*, Vol 2 (1) 2020, p. 2.

[8] Mahadevkar, S.V., Patil, S., Kotecha, K. et al. Exploring AI-driven approaches for unstructured document analysis and future horizons, *J Big Data* 11, pp 92 (2024). <https://doi.org/10.1186/s40537-024-00948-z>

b) Vlerësimin e riskut^[9]. Sistemet e AI-të mund të identifikojnë shpejt parregullsitë, modelet dhe tendencat, duke i mundësuar audituesve të përqendrohen në zonat me risk të lartë.

c) Zbulimin e mashtrimeve^[10]. Algoritmet e AI-të mund të sinjalizojnë transaksione ose aktivitete të dyshimta, duke reduktuar mundësinë e mashtrimeve të pazbuluara.

Për më tepër, ndërsa adoptimi i AI-të përputhet me trendet globale në administratën publike, ku transformimi digjital është bërë thelbësor, mjetet e AI-të mund të përdoren për të monitoruar besueshmërinë e sistemeve të informacionit të subjekteve të audituara, për të zhvilluar modele parashikuese për rreziqet financiare dhe operative, si dhe për të automatizuar detyrat rutinë, në mënyrë që të përmirësojnë efektivitetin e përgjithshëm të procedurave të auditimit të GLG-së^[11].

Në përfundim, analizat e mundësuar nga AI, duke ofruar njohuri të bazuara në të dhëna, mund të kontribuojnë në identifikimin e modeleve në proceset financiare dhe administrative, si dhe në lidhjen e gjetjeve me kuadrin ligjor përkatës, me qëllim forcimin e vendimmarrjes.

Në këto kushte, GLG mund të shfrytëzojë në mënyrë të zgjuar AI-në për të rritur efikasitetin dhe saktësinë e auditimit publik, për të modernizuar praktikën e auditimit dhe për të mbështetur vendimmarrjen strategjike.

3. Inovacionet e zbatuara nga një Institucion Suprem i Auditimit me kompetenca juridiksionale
Integrimi i Inteligjencës Artificiale (AI) në sistemet gjyqësore është një fushë në zhvillim e sipër, veçanërisht në lidhje me balancën midis automatizimit dhe mbikëqyrjes njerëzore. Gjykatat në mbarë botën po konsiderojnë gjithnjë e më shumë IA-në si një mjet për të

përmirësuar efikasitetin, saktësinë dhe aksesueshmërinë.

Pranohet se argumenti kryesor në favor të adoptimit të AI-të në gjykata është aftësia e tij për të mbështetur profesionistët ligjorë në detyrat e tyre, dhe jo për t'i zëvendësuar ata. AI mund të ndihmojë në kërkimin ligjor duke analizuar shpejt një sasi të madhe të jurisprndencës, precedentëve dhe ligjeve, për të ofruar njohuri ligjore të rëndësishme, përfshirë edhe kuptimin e terminologjisë komplekse ligjore dhe hapave proceduralë. Gjithashtu, siç është përmendur më parë, ajo mund të përdoret për menaxhimin e çështjeve, automatizimin e përpunimit të dokumenteve dhe organizimin e dosjeve në një mënyrë të strukturuar^[12].

Rreth një dekadë më parë, Gjykata e Llogarive të Greqisë (GLG) zhvilloi një formë të hershme të Inteligjencës Artificiale (IA) për të trajtuar stokun e afro 30,000 padive të paraqitura nga pensionistët ushtarakë, të cilët kërkonin kompensim për vonesat në rregullimin e pensioneve të tyre. Meqenëse ky lloj kërkesë u konsiderua, në parim, i ligjshëm nga vendimi i Seancës Plenare të Gjykatës, sfida kryesore u bë përcaktimi i shumës së kompensimit në secilin rast. Ky përlllogaritje kërkonte llogaritje të ndërlikuara matematikore, të varura nga një sërë paramettrash juridikë dhe faktikë.

Në përgjigje të kësaj sfide dhe për të trajtuar vonesat e zgjatura nga brenda institucionit, u zhvillua një aplikacion software i specializuar në bashkëpunim me departamentin e IT-së të Gjykatës. Ky aplikacion u mundësonte gjyqtarëve të fusnin elementë të caktuar të të dhënave, të nxjerra nga dosjet gjyqësore, në fusha të paracaktuara, pas së cilës softueri përlllogariste automatikisht shumën e saktë të kompensimit të detyruar, duke e shfaqur vlerën përfundimtare në një seksion të dedikuar të rezultatit. Për të siguruar përputhshmërinë me parimin e përgjegjësisë së përdoruesit, u kryen teste dhe verifikime rigoroze përpara se aplikacioni të vihej në zbatim.

[9] Onwubuariri E., Adelakun B., Olaiya P-O, Ziorklui J. (2024), AI-Driven risk assessment: Revolutionizing audit planning and execution, *Finance & Accounting Research Journal* 6, pp 1069-1090. https://www.researchgate.net/publication/381466171_AI-driven_risk_assessment_Revolutionizing_audit_planning_and_execution

[10] Artificial Intelligence in the Public Sector: Summary Note (English). Equitable Growth, Finance and Institutions Note Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/746721616045333426/Artificial-Intelligence-in-the-Public-Sector-Summary-Note>

[11] Olubusola Odeyemi, Kehinde Feranmi Awonuga, Noluthando Zamanjokane Mhlango, Ndubuisi Leonard Ndubuisi, Funmilola Olatundun Olatoye and Andrew Ifesinachi Daraojimba, The role of AI in transforming auditing practices: A global perspective review, DOI link: <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.2.0460> Published Online: 2023-02-28.

[12] Rabiah Butler, The role of humans: Integrating human judgment in court systems in the AI era, available at [The role of humans: Integrating human judgment in court systems in the AI era - Thomson Reuters Institute](https://www.thomsonreuters.com/institute/article/the-role-of-humans-integrating-human-judgment-in-court-systems-in-the-ai-era/)

Gjyqtarët ruajtën mundësinë për të verifikuar përlogaritjet në mënyrë të përzgjedhur në çdo kohë, duke garantuar integritetin procedural dhe sigurinë juridike. Përdorimi i këtij softueri përshpejtoi ndjeshëm procesin, duke reduktuar stokun e çështjeve të pashqyrtuara dhe njëkohësisht duke përmirësuar saktësinë dhe konsistencën e përlogaritjeve gjyqësore. Kjo nismë përfaqëson një shembull të qartë të potencialit që ka teknologjia në proceset gjyqësore, duke treguar se zgjidhjet digjitale mund të rrisin efikasitetin dhe drejtësinë në çështje ligjore të ndërlikuara.

Në vijim, pandemia e COVID-19 vuri në pah adaptueshmërinë e sistemeve të drejtësisë dhe urgjencën për digjitalizim. Ndryshimet në kuadrot ligjore përshpejtuan adoptimin e zgjidhjeve digjitale dhe të bazuara në Inteligjencën Artificiale, siç dëshmohej nga reformat gjyqësore në Greqi. Në këtë kontekst, duke njohur rëndësinë e integritetit të mjeteve digjitale në sektorin gjyqësor, Greqia ka ndërmarrë programin më të gjerë të reformave digjitale deri më sot, të financuar nga burime kombëtare, Bashkimi Evropian dhe Mekanizmi për Rimëkëmbje dhe Qëndrueshmëri (RRF). Kjo nismë përputhet me strategjinë kombëtare të digjitalizimit të parashikuar në Ligjin nr. 4727/2020 dhe në "Bibla e Transformimit Digjital"^[13]. Një komponent kyç i kësaj strategjie, i prezantuar në janar të vitit 2023, është zhvillimi i një Sistemi të Integruar të Informacionit (SII) specifikisht për Gjykatën e Llogarive të Greqisë (GLG). Ky sistem synon të modernizojë funksionimin e GLG-së si në fushën e auditimit, ashtu edhe në atë gjyqësore.

Konteksti ligjor i këtij procesi transformues qëndron në Ligjin Organik të Gjykatës së Lartë Nr. 4820/2021, i cili, ndër të tjera, ka ndryshuar Kodin e Procedurës së Gjykatës. Sipas dispozitave të reja ligjore, vendimet gjyqësore, raportet, thirrjet dhe dokumente të tjera gjyqësore, në parim, përcillen elektronikisht në adresat e emailit të palëve^[14].

Një njoftim i tillë konsiderohet i përfunduar në momentin që marrësi i kthen dërguesit një konfirmim elektronik të pranimit. Nëse konfirmimi elektronik nuk kthehet brenda 5 ditëve, atëherë do të merret e mirëqenë se njoftimi ka ndodhur 10 ditë pas datës së dërgimit. Për më tepër, është parashikuar në mënyrë të detyrueshme^[15] që dokumentet e dosjes gjyqësore të dorëzohen në formë elektronike, me kusht që të jenë të vërtetuara me një nënshkrim elektronik të autentifikuar, ndërkohë të gjitha tarifat gjyqësore përkatëse do të paguheshin elektronikisht. Aksesit në distancë në dosjen elektronike të çështjes u jepet palëve dhe Prokurorit të Përgjithshëm të Shtetit pranë Gjykatës së Lartë përmes një lidhjeje të sigurt dhe kredencialeve përkatëse^[16]. Në të njëjtën mënyrë, është parashikuar pjesëmarrja në seanca gjyqësore përmes teknologjive të lidhjes në distancë, si aplikacionet telematike^[17].

Për më tepër, u prezantua një dispozitë specifike^[18] për zhvillimin e softuerit të sistemeve kompjuterike (SK) në lidhje me dokumentet procedurale, me qëllim klasifikimin tematik të tyre dhe identifikimin e praktikës gjyqësore dhe legjislacionit përkatës^[19], në mënyrë që të përpilohet argumentimi juridik i vendimit përfundimtar. Në një fazë të mëvonshme, softueri do të jetë i aftë të identifikojë të gjitha të dhënat kritike për të ndërtuar bazën faktike të vendimit. Për të lehtësuar këto kapacitete, Plenumi i Gjykatës do të miratojë një format teknik të standardizuar për formatimin e dokumenteve procedurale, ndërkohë që do të ruhet anonimiteti automatik i vendimeve gjyqësore.

[15] Ibid art. 342 of the same Law, as replaced by Law No 4820/2021 art. 172.

[16] Ibid art. 343 par. 1, as replaced by Law No 4820/2021 art. 173.

[17] Ibid art. 343 par. 2 as inserted by Law No 4963/2022 art. 48.

[18] Ibid art. 346, as replaced by Law No 4820/2021 art. 176.

[19] Page 122 of the explanatory memorandum to Law No 4820/2021, according to which the established AI tools will quickly and more easily categorise cases, identify applicable laws and precedents, and assist judges by integrating relevant materials into case files.

[13] <https://digitalstrategy.gov.gr/en/>

[14] Law No 4700/2020 art. 340, as amended by Law No 4820/2021 art. 170.

Në mënyrë të ndërsjelltë, brenda Sistemit të Integruar të Informacionit (IIS) të përmendur më sipër të Gjykatës së Lartë Administrative (HCA), një softuer ndërveprues po zhvillohet në mënyrë specifike për të rritur efikasitetin gjyqësor duke mundësuar akses të drejtpërdrejtë në databazat e institucioneve publike, siç është Organizata Kombëtare për Sigurimet Shoqërore. Ky akses i pandërprerë në të dhënat zyrtare ka një rëndësi thelbësore, duke qenë se në çështjet administrative objekti i gjykimit nuk përcaktohet nga palët, por është detyrë e gjyqtarit për të shqyrtuar çështjen në thelb, përtej pretendimeve të paraqitura nga palët.

Në këtë kontekst, ndikimi i ndërveprueshmërisë është veçanërisht i dukshëm në mosmarrëveshjet mbi pensionet, ku autoritetet administrative shpeshherë nuk dërgojnë dosjet e plota të pensioneve në Gjykatë, pavarësisht detyrimit ligjor për ta bërë këtë, duke shkaktuar vonesa të konsiderueshme dhe komplikime procedurale. Falë ndërveprueshmërisë së përmendur më sipër midis IIS së Gjykatës së Lartë Administrative dhe sistemeve të institucioneve kompetente, dosja e çështjes plotësohet me aktet administrative përkatëse dhe procedurat gjyqësore përshpejtohen.

Përveç mosmarrëveshjeve që lidhen me pensionet, modernizimi i Sistemit të Integruar të Informacionit të Gjykatës së Lartë Administrative përfshin zhvillimin e një ndërfaqeje që do të lidhë sistemin e Gjykatës me ato të gjykatave civile, penale dhe administrative, duke mundësuar nxjerrjen e të dhënave të praktikës gjyqësore dhe aksesin në informacion mbi çështjet e lidhura. Një nevojë veçanërisht urgjente lind në rastet e përgjegjësisë financiar, ku aktet bazë mund të jenë shqyrtuar tashmë nga gjykatat penale. Akses i drejtpërdrejtë në zhvillimet e procedurave penale është thelbësor, pasi rezultatet e tyre mund të ndikojnë Gjykatën e Lartë Administrative, veçanërisht në lidhje me parimin e pafajësisë.

Për të avancuar më tej përpjekjet për transformim digjital, janë duke u zhvilluar plane për krijimin e një gjyqtari virtual me inteligjencë artificiale në formën e një chatbot-i. Ky asistent do të trajnohet mbi bazën e të dhënave të praktikës gjyqësore të Gjykatës së Lartë Administrative dhe, duke përdorur teknika të avancuara të sistemeve kompjuterike, do të përpunojë të dhënat e çështjes të dhëna nga gjyqtari, do të nxjerrë në pah precedentët përkatës gjyqësorë përmes analizës semantike të vendimeve dhe në fund do të propozojë një draft vendimi. Ndryshe nga motorët konvencionalë të kërkimit të praktikës gjyqësore, të cilët kthejnë rezultate në përputhje të fjalëve kyçe pa vlerësim kontekstual, sistemi që do të krijohet do të gjenerojë një draft të strukturuar dhe ligjërisht koherent që korrespondon me informacionet e dhëna nga përdoruesi.

Përveç elementëve që u përmendën më sipër, të cila lidhen kryesisht me ushtrimin e kompetencave gjyqësore të Gjykatës së Lartë Administrative (HCA), kanë nisur iniciativa reformash lidhur me procedurat e auditimit. Këto përfshijnë dispozita ligjore për përdorimin e teknologjisë digjitale të barabartë, si për kontrollin e besueshmërisë së sistemeve të informacionit të subjekteve të audituara, ashtu edhe për kryerjen e auditimeve nga HCA, duke zhvilluar ose prokuruar softuer me inteligjencë artificiale të aftë për të identifikuar llogari, transaksione ose veprime problematike^[20]. Për këtë qëllim, prezantohen procedura të reja auditimi, duke përfshirë teknologjitë bazuar në AI, përmirësohen kapacitetet e stafit, duke krijuar edhe pozicione të specializuara, dhe parashikohet mundësia e angazhimit të specialistëve të jashtëm, kur është e nevojshme^[21].

[20] Law No 4820/2021 art. 89 (3).

[21] Law No 4820/2021 art. 16 (2) and page 92 of the explanatory memorandum.

Pa dyshim, në fushën e auditimit, hapi më i madh i ndërmarrë është prezantimi e Sistemit të Integruar të Informacionit, të përmendur më parë, të HCA-së. Karakteristikat kryesore të sistemit përfshijnë: a) Menaxhim automatik të çështjeve: Monitorim i centralizuar i çështjeve të auditimit dhe atyre gjyqësore, b) Proceset digjitale: Digjitalizim i plotë i procedurave të auditimit, administrative dhe gjyqësore, c) Analiza e të dhënave: Mjete për gjenerimin e raporteve statistikore dhe analizave të specializuara, dhe d) Video konferenca: Mbështetje e avancuar për seanca dhe referime në distancë.

Në mënyrë të përmbledhur, sistemi i ri është dizajnuar për të mbështetur llojet e ndryshme të auditimeve që kryhen nga Gjykata e Lartë Administrative (HCA), në përputhje me mandatet e saj kushtetuese të përcaktuara me ligj, duke monitoruar, menaxhuar dhe dokumentuar çështjet e auditimit. Qëllimi i sistemit është të lehtësojë standardizimin dhe organizimin e auditimeve, të regjistrojë procedurat për secilin lloj auditimi, të ndjekë përparimin, të vlerësojë shpejt rezultatet e auditimeve dhe të mbikëqyrë zbatimin e saktë dhe në kohë të Programit Vjetor të Auditimit të HCA-së. Përmes ndërveprimit me sistemet e jashtme gjyqësore dhe administrative të informacionit, do të mundësohet dorëzimi dhe shqyrtimi digjital pa ndërprerje i dokumenteve dhe llogarive, ndërsa akses i sigurt do t'u jepet palëve të autorizuara. Gjithashtu, sistemi do t'u lejojë audituesve të përdorin mjete digjitale të standardizuara, si pyetësorë, memorandume planifikimi, programe auditimi, raporte dhe manuale, së bashku me mjete teknike për analizën e të dhënave. Sistemi do të sigurojë gjithashtu mbikëqyrjen dhe vlerësimin e cilësisë së auditimeve në çdo fazë, do të lejojë nxjerrjen e raporteve dhe treguesve specifikë, dhe do të menaxhojë dosjet digjitale të auditimit si dhe një arkivë qendrore digjitale të të dhënave të auditimit. Më konkretisht, sistemi i ri, sa i përket auditimeve, ofron një kuadër të strukturuar për standardizimin dhe organizimin e procedurave të auditimit, duke siguruar dokumentimin e kujdesshëm të metodologjive dhe gjenerimin e raporteve dinamike që mundësojnë nxjerrjen e informacionit kritik nga dosjet e auditimit.

Duke mundësuar monitorimin në kohë reale të progresit të auditimeve dhe vlerësimin e menjëhershëm të rezultateve, sistemi forcon ndjeshëm mbikëqyrjen dhe përgjegjshmërinë.

Përveç standardizimit të procedurave, sistemi mbështet hartimin, zbatimin dhe mbikëqyrjen e Programeve Shumëvjeçarë dhe Vjetore të Auditimit. Ai përfshin gjithashtu teknika të avancuara të analizës financiare, duke mundësuar zhvillimin e treguesve kryesorë të performancës për të vlerësuar efikasitetin e subjekteve të audituara, si dhe efektivitetin e programeve dhe nismave që ato zbatojnë. Një veçori themelore e këtij sistemi është aftësia për të marrë të dhëna digjitale, dokumente dhe regjistra financiarë nga subjektet e audituara, përmes mekanizmave të ndërveprueshmërisë. Këto të dhëna ruhen në mënyrë të sigurt në baza të dhënash të përkohshme, analizohen dhe më pas fshihen pas përfundimit të procesit të auditimit, duke garantuar mbrojtjen e të dhënave dhe përputhshmërinë me protokollet e auditimit digjital.

Sistemi gjithashtu thjeshtëzon ndjeshëm rrjedhën e punës në auditim, duke pajisur audituesit me mjete digjitale të standardizuara, si pyetësorë, memorandume planifikimi, programe auditimi, raporte dhe manuale. Integrimi i teknikave të Analizës së të Dhënave të Auditimit (ADA) përmirëson saktësinë dhe kompleksitetin e auditimeve, ndërsa monitorimi i vazhdueshëm i sistemeve të kontrollit të brendshëm tek subjektet e audituara forcon përputhshmërinë dhe qeverisjen. Për më tepër, mekanizmat e dedikuar për vlerësimin, regjistrimin, ndjekjen dhe mbikëqyrjen e cilësisë së auditimeve kontribuojnë në një proces auditimi më të strukturuar dhe më efektiv. Për të mbështetur menaxhimin gjithëpërfshirës të auditimeve, sistemi mundëson gjenerimin dhe shpërndarjen e raporteve të specializuara dhe treguesve për monitorimin e auditimeve, duke ruajtur një arkivë digjitale të sigurt për dokumentacionin dhe burimet që lidhen me auditimin.

Për më tepër, ai përfshin mekanizma të strukturuar për menaxhimin e ankesave, duke forcuar kështu llogaridhënien dhe reflektim brenda kuadrit të auditimit.

Nga sa u paraqit më sipër, kuptohet se përdorimi i mjeteve digjitale dhe të inteligjencës artificiale, si në fushën gjyqësore ashtu edhe në atë të auditimit, përbën dhe do të vazhdojë të jetë një mbështetje administrative me vlerë për Gjykatën e Lartë Administrative (HCA), duke garantuar transparencë, efikasitet, reduktim të procedurave burokratike dhe trajtim më të shpejtë të çështjeve gjyqësore dhe të auditimit, pasi sistemet kompjuterike funksionojnë pa ndërprerje^[22]. Potenciali që ofron përdorimi i inteligjencës artificiale për HCA-në, përmes teknikave të përpunimit të gjuhës, sistemeve kompjuterike dhe rrjeteve neutrale, siguron efektivitet, llogaridhënie dhe barazi, duke kontribuar kështu në përmbushjen me sukses të rolit të saj institucional.

4. Sfidat në Integrimin e Inteligjencës Artificiale (AI) dhe Sistemeve Kompjuterike (SK) në HCA

Ndërkohë që përfitimet janë të qarta, zbatimi i inteligjencës artificiale (AI) dhe sistemet kompjuterike (SK) në auditimin në sektorin publik shoqërohet me sfida të konsiderueshme. Nuk duhet harruar se përdorimi i AI-së sjell rreziqe serioze, të lidhura me të drejtat themelore, diskriminimin, cilësinë dhe sigurinë, transparencën, paanshmërinë dhe drejtësinë, si dhe përdorimin e pakontrolluar^[23].

Është e pamohueshme se suksesi i AI në auditim varet në një nivel të lartë nga cilësia dhe

integriteti i të dhënave që përpunon, pasi mungesa e tyre mund të çojë në paragjykime dhe diskriminim, si dhe të ngrejë çështje të llogaridhënies^{[24], [25], [26]}.

Gjykata e Lartë e Auditimit (HCA) mund t'i trajtojë në mënyrë gjithëpërfshirëse këto çështje, duke eliminuar algoritmet e trajnuara mbi të dhëna paragjyuese dhe duke përcaktuar qartë përgjegjësinë për gabime ose vendime potencialisht jo etike.

Në mënyrë korresponduese, për të garantuar transparencën dhe për të shmangur problemin e njohur si "kutia e zezë", duhet të jenë të disponueshme shpjegime të qarta mbi rezultatet e modeleve të AI^[27].

Sa i përket sfidës së pengesave ligjore dhe rregullatore, HCA duhet të sigurojë përputhshmërinë e vazhdueshme me ligjet e rrepta evropiane dhe kombëtare për mbrojtjen e të dhënave^[28] dhe etikën^[29] e inteligjencës artificiale, në mënyrë që të garantojë përdorimin e përgjegjshëm të mjeteve të reja digjitale të implementuara^[30].

[27] Cf *STATE of Wisconsin v. Eric L. LOOMIS*. No. 2015AP157–CR. Decided: July 13, 2016, available at <https://caselaw.findlaw.com/wi-supreme-court/1742124.html>

[28] Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance), OJ L 119, 4.5.2016, p. 1–88 <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

[29] See Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence, supra footnote 3. For more information see Kouroupis, K. (2023) *The AI Act in light of the EU Digital Agenda: A critical approach* Journal of Data Protection & Privacy, Pehlivan, C., N. (2024) *The EU Artificial Intelligence (AI) Act: An Introduction* Global Privacy Law Review.

[30] Ortega, E., Tran, M., Bandeen, G. (2023) *AI Digital Tool Product Lifecycle Governance Framework through Ethics and Compliance by Design*, 2023 IEEE Conference on Artificial Intelligence (CAI), 353–356

[22] Sourdin T., supra, p. 1120.

[23] Cf. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Charter of Ethics on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment*, 3–4 December 2018, available at <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>.

[24] Sacramed, M., T. (2024) *Reviewing the Philippines Legal Landscape of Artificial Intelligence (AI) in Business: Addressing Bias, Explainability, and Algorithmic Accountability*. International Journal of Research and Innovation in Social Science

[25] Islam, M. (2024) *Ethical Considerations in AI: Navigating the Complexities of Bias and Accountability*. Journal of Artificial Intelligence General science (JAIGS) ISSN:3006–4023

[26] Kim, Dae-Eun & Lee, Healyim & Lee, Sue-Kyeong & Eom, Seok-Jin. (2024). Conditions for AI systems adoption in public sector: From an accountability perspective. 42–51, available at <https://doi.org/10.1145/3657054.3657060>

Gjithashtu, është e njohur se zbatimi i teknologjive të AI kërkon investime të konsiderueshme në infrastrukturë^[31], personel të kualifikuar dhe mirëmbajtje të vazhdueshme. Për të adresuar sfidën e kufizimeve teknike dhe burimore, HCA duhet të mbushë boshllëqet në ekspertizë dhe të parashikojë kufizimet e mundshme buxhetore në të ardhmen, potencialisht përmes partneriteteve me institucione akademike dhe entitete të tjera publike.

Së fundmi, por jo më pak e rëndësishme, një shqetësim tjetër kryesor është potenciali që inteligjenca artificiale të marrë autonomi të tepërt në vendimmarrjen gjyqësore. AI mund të përforcojë, por nuk mund të zëvendësojë gjykimin njerëzor. E kundërta do të çonte në një proces ligjor dehumanizues, i cili do të mungonte në empatinë dhe gjykimin diskrecionar të nevojshëm për vendime të drejta. Arsyetimi gjyqësor dhe ai i auditimit shpesh kërkojnë kuptim kontekstual që përfshin jo vetëm konsiderata ekonomike, por edhe sociale, të cilat AI nuk mund t'i imitojë. Roli i një gjyqtari, ose audituesit, shtrihet përtej inteligjencës duke përfshirë vetëdijen, ndërgjegjen dhe arsyetimin moral, që janë thelbësore për interpretimin e çështjeve ligjore ose etike të paqarta.

Duke u fokusuar te shembujt e përmendur të aplikimeve të AI-së në HCA, duhet theksuar se krijimi i një asistenti virtual gjyqtar me AI, edhe pse ofron përparësi të pakundërshtueshme, si efikasiteti në kërkimin ligjor, ngre disa shqetësime. Një çështje kryesore lidhet me besueshmërinë teknike të tij, veçanërisht nëse sistemi mund të sigurojë rezultate të sakta në mënyrë të qëndrueshme apo nëse dobësitë e mundshme të sigurisë mund të çojnë në përhapjen e informacionit të pasaktë të prezantuar si fakt. Për më tepër, nga një këndvështrim etik dhe jurisprudencial, ekziston frika se vendimmarrja gjyqësore mund të ndikohet gjithnjë e më shumë nga tendencat statistikore të nxjerra nga mjetet digjitale, në vend që të bazohet ekskluzivisht në rregullat ligjore.

Prandaj, ky inovacion teknologjik, që shërben si një mjet për të përmirësuar efikasitetin procedural dhe më konkretisht si instrument për përshpejtimin e hartimit të vendimeve gjyqësore, nuk duhet të kthehet në një mekanizëm që formëson arsyetimin gjyqësor.

5. Identifikimi dhe ndjekja e praktikave më të mira

Gjykata e Lartë e Auditimit (HCA) mund të përfitojë njohuri të vlefshme nga praktikat ndërkombëtare, duke pasur parasysh se Institucionet Supreme të Auditimit (ISA) në mbarë botën po eksplorojnë zgjidhje të bazuara në inteligjencën artificiale për të përmirësuar efikasitetin dhe saktësinë e auditimeve.

Për shembull, Strategjia për Inteligjencën Artificiale në Sektorin Publik të Norvegjisë thekson një qasje të koordinuar dhe etike ndaj adoptimit të AI, me fokus në transparencën dhe llogaridhënien në shpenzimet publike për të përmirësuar mbikëqyrjen financiare dhe zbulimin e mashtrimeve^[32].

Gjykata Evropiane e Auditimeve (ECA) ka integruar AI për të përmirësuar proceset e auditimit dhe për të zhvilluar metodologji për auditimin e vetë sistemeve të AI-së^[33]. Fokusimi i ECA-së në trajnimin, bashkëpunimin ndërinstitutional dhe përdorimin etik të AI-së mund të shërbejë si model për HCA në realizimin e vizionit të saj në fushat e drejtësisë dhe auditimit.

[32] OECD (2024), Artificial intelligence in the public sector, in The Digital Transformation of Norway's Public Sector, OECD Publishing, Paris, available at <https://doi.org/10.1787/869f83c1-en>.

[33] European Court of Auditors, Artificial Intelligence initial strategy and deployment roadmap – 2024-2025, Publications Office of the European Union, 2024, available at <https://data.europa.eu/doi/10.2865/317443>

[31] Onwubuariri, Ebere & Adelakun, Beatrice & Olaiya, Omolara & Ziorklui, Joseph. (2024), supra, p. 364

Duke përfituar nga praktikat dhe përvojat e mira të vendosura, si ato të përmendura më sipër, dhe për të përmirësuar integrimin e AI dhe SK në kuadrin e auditimit, HCA duhet së pari dhe mbi të gjitha të marrë parasysh hapat e mëposhtëm^[34]:

- Të zhvillojë një Strategji të qartë dhe gjithëpërfshirëse për AI me qëllim rritjen e besimit publik në funksionin e HCA-së,
- Të investojë në trajnime të vazhdueshme dhe ndërtim kapacitetesh të specializuara, duke i ofruar stafit të interesuar dhe të kualifikuar mundësi për përmirësimin e aftësive,
- Të nxisë bashkëpunimin me Institucionet Supreme të Auditimit homologe (SAI) dhe me akademikët për të ndarë burime, njohuri dhe praktika të mira,
- Të përmirësojë sigurinë kibernetike duke forcuar mbrojtjen ndaj kërcënimeve kibernetike për të mbrojtur të dhënat sensitive dhe, për pasojë, për të garantuar integritetin dhe sigurinë e të dhënave^[35].

6. Konkluzione

Për Gjykatën e Lartë të Auditimit (HCA), implementimi i inteligjencës artificiale (AI) dhe sistemeve kompjuterike (SK) përbën një mundësi për të modernizuar praktikat e saj dhe për të forcuar rolin në sigurimin e administrimit e duhur të drejtësisë, llogaridhënies dhe qeverisjes së mirë. Duke adresuar sfidat me kujdes dhe duke mësuar nga praktikat dhe përvojat më të mira ndërkombëtare, HCA mund të optimizojë punën e saj. Transformimi digjital, nën mbikëqyrjen njerëzore, i proceseve gjyqësore dhe të auditimit përfaqëson një përparim kyç në rritjen e efikasitetit, transparencës dhe besimit publik. Ky modernizim padyshim do të konsolidojë rolin institucional të HCA, si në fushën e drejtësisë ashtu edhe të auditimit, duke nxitur gjithashtu një përgjigje më të shpejtë ndaj nevojave të Shtetit dhe qytetarëve.

[34] Dr. Sutthi Suntharanurak, *Leveraging AI in Performance Auditing: A Feasibility Study for the State Audit Office of Thailand*, available at <https://intosajournal.org/journal-entry/leveraging-ai-in-performance-auditing-a-feasibility-study-for-the-state-audit-office-of-thailand/>

[35] Grover, S., Broll, B., Babb, D. (2023) *Cybersecurity Education in the Age of AI: Integrating AI Learning into Cybersecurity High School Curricula* Proceedings of the 54th ACM Technical Symposium on Computer Science Education V. 1, Cattell, S., Ghosh, A., Kaffee, L. (2024) *Coordinated Flaw Disclosure for AI: Beyond Security Vulnerabilities* Proceedings of the AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society.

Punimi 12: A janë institucionet të gatshme për transformimin digjital? Sfidat e auditimit në epokën e “Big Data”¹ – Gjykata e Llogarive të Rumanisë

[1] ORCID 0000-0002-3138-871X

Sebastian Mezei

Auditues i Jashtëm
Publik
Gjykata e Llogarive të
Rumanisë

Abstrakt

Bota e sotme karakterizohet nga ndryshime të thella, ku transformimi digjital dhe rregulloret komplekse përbëjnë sfida të rëndësishme për institucionet, dhe aftësia e tyre për t'u përshtatur shpejt e në mënyrë efikase me kërkesat e reja siguron ruajtjen e qëndrueshmërisë së funksionimit të tyre, duke formuar njëkohësisht kornizën e funksionimit.

Kërkesat ligjore dhe rregulloret që zhvillohen vazhdimisht kërkojnë zbatimin e sistemeve efektive të monitorimit të përputhshmërinë, në mënyrë që të identifikohen dhe të adaptohen ndaj kërkesave të reja, ndërkohë që mungesa e standardeve të njëtrajtshme dhe të parashikueshme përbën një sfidë të vazhdueshme.

Sipas raportit “Dekada Digjitale 2030” të Komisionit Evropian (2023), në nivelin e Bashkimit Evropian janë përcaktuar objektiva për digjitalizimin e infrastrukturës, shërbimeve publike, si dhe për zhvillimin e aftësive dhe transformimeve digjitale në ambientin e biznesit. Kështu, pritet që deri në vitin 2030, rrjetet 5G të mbulojnë 100% të territorit, shërbimet publike për qytetarët, bizneset dhe kartelat mjekësore të jenë 100% në format digjital, dhe 80% e popullsisë të zotërojë aftësi digjitale bazë.

Por çfarë do të thonë të gjitha këto transformime? Rritja eksponenciale e volumit të të dhënave që transmetohen dhe ruhen në format elektronik përfaqëson fenomenin e “Big Data”, ku gjenerohen dhe ruhen vazhdimisht volume të mëdha dhe komplekse të dhënash, dhe menaxhimi e analiza e tyre tejkalon kapacitetet e aplikacioneve dhe pajisjeve tradicionale.

Sfidat kryesore për institucionet lidhen me ruajtjen, analizimin, përpunimin dhe, mbi të gjitha, me sigurimin e mbrojtjes kibernetike dhe të dhënave. Qasja proaktive nga institucionet, përmes zbatimit të kontroleve të sigurisë, vlerësimeve periodike të riskut kibernetik dhe trajnimit të vazhdueshëm të stafit, mund të reduktojë ndjeshëm riskun në këtë fushë.

Transformimi digjital ndikon drejtpërdrejt në proceset e auditimit; përshtatja dhe elasticiteti i standardeve është i nevojshëm për t'iu përgjigjur ndryshimeve dhe realiteteve të reja, ndërsa adoptimi i teknologjive të avancuara dhe të automatizuara për analizën e të dhënave, përfshirë inteligjencën artificiale, mund të sjellë një ndryshim thelbësor në këtë fushë.

Fjalë kyçe: transformim digjital; siguri kibernetike; rregullore dhe përputhshmëri

Klasifikimi JEL: D83; G34; K2; L86; M15; O33

Hyrje

Mobiliteti digjital është e ardhmja, dhe këtë e shohim pothuajse në të gjitha fushat, digjitalizimi i entiteteve dhe i aktiviteteve tashmë është përcaktuar si standard modern në të gjithë botën. Evolucion i vazhdueshëm, i nxitur nga përparimet gjithnjë e më të shpejta teknologjike, ka transformuar mënyrën se si ndërveprojmë dhe se si i kryejmë punët apo aktivitetet tona të përditshme në jetën personale. Kalimi drejt zgjidhjeve digjitale po ndodh pa ndërprerje dhe është bërë thelbësor për rritjen e efikasitetit, konkurrueshmërisë dhe aksesueshmërisë për çdo entitet që dëshiron të mbetet i rëndësishëm.

Mund të flasim për digjitalizimin si një proces të pakthyeshëm, që përbën një domosdoshmëri për entitetet që synojnë një menaxhim më të mirë të burimeve, optimizim të proceseve dhe një menaxhim të performancës së lartë.

Zhvillimi i avancuar teknologjik siguron përparimin e digjitalizimit, duke rritur nivelin e lëvizshmërisë, zgjerimin e rrjeteve 5G dhe krijimin e pajisjeve telefonike “smart” me një shkallë të lartë të lidhshmërisë, duke i shndërruar ato në qendra të vërteta menaxhimi për aktivitetin profesional apo personal.

Vërehet se digjitalizimi ka një ndikim të konsiderueshëm në të gjitha fushat e jetës, disa prej të cilave u përshpejtuan gjatë periudhës së pandemisë SARS-CoV-2, kur u zhvilluan aplikacione të avancuara për komunikim. Platforma për mësimin në distancë dhe aplikacionet telefonike mundësuan vazhdimin e studimeve nga ana e nxënësve dhe studentëve, duke u shndërruar në mjete të lehta për t’u përdorur me shumë përparësi. Në sistemin shëndetësor, u përshpejtua zhvillimi i zgjidhjeve të dedikuara me shërbimet mjekësore online, të cilat mundësuan vlerësimin e gjendjes shëndetësore të pacientëve në kohë reale, pa qenë e nevojshme, në disa raste, të udhëtohej drejt qendrave mjekësore. Një tjetër fushë ku digjitalizimi ka pasur ndikim të madh është sektori financiar, ku pagesat nga telefoni dhe teknologjia blockchain kanë transformuar plotësisht mënyrën se si realizohen transaksionet, bankat i ofrojnë klientëve zgjidhje të avancuara dhe të përbalueshme që sigurojnë transaksione të shpejta dhe të sigurta në internet.

Shoqëria dhe tregu i punës janë duke ndryshuar si pasojë e digjitalizimit dhe lëvizshmërisë që ajo ofron; vendet e punës po bëhen më fleksibël dhe puna në distancë përdoret në shumë industri, mbështetur nga platformat cloud, aplikacionet për video-konferenca ose inteligjenca artificiale.

Në nivelin e sektorit publik, qeveritë në mbarë botën po bëjnë përpjekje të qëndrueshme për t’iu përshtatur realiteteve të reja, duke zbatuar zgjidhje online përmes platformave qeveritare digjitale, të cilat u ofrojnë qytetarëve akses të lehtë në shërbimet administrative dhe përmirësojnë ndërveprimin midis qytetarëve dhe institucioneve. Vërehet se ritmi i përshtatjes institucionale ndryshon ndjeshëm nga një vend në tjetrin, dhe sfidat për institucionet lidhen me kornizën ligjore, infrastrukturën ekzistuese apo aftësitë digjitale të punonjësve. Transformimi digjital, në nivel institucional, përfshin elementë që lidhen me automatizimin e shërbimeve publike përmes krijimit të ndërfaqeve të aksesueshme për qytetarët, të cilat reduktojnë burokracinë dhe sjellin implikime sa i përket sigurisë së të dhënave, trajnimit të punonjësve, si dhe adaptueshmërisë dhe fleksibilitetit të zgjidhjeve digjitale për t’u përballur me ndryshimet në mjedisin digjital.

Nuk duhet të injorohet se në disa institucione ekziston një rezistencë ndaj digjitalizimit, e shkaktuar nga hezitimi për të ndryshuar sistemet tradicionale, niveli i trajnimit të punonjësve ose mungesa e investimeve në këtë fushë.

Zhvillimi i shërbimeve digjitale të krijuara përmes digjitalizimit gjeneron sfida jo vetëm në aspektin e ndërveprimit dhe aksesueshmërisë, por edhe në drejtim të shumëfishimit eksponencial të të dhënave në format elektronik, duke bërë që të flitet për “Big Data” në gjithnjë e më shumë fusha, shëndetësi, industri, mjedis, transport, sektor publik, për të përmendur vetëm disa.

Nga ana tjetër, ekziston risku i vazhdueshëm për sigurinë dhe mbrojtjen e të dhënave, kërcënimet kibernetike janë në rritje në të gjitha sektorët dhe mungesa e procedurave dhe investimeve të nevojshme për mbrojtjen e të dhënave çon në rritjen e këtij risku.

Në këtë mjedis jashtëzakonisht dinamik, proceset dhe standardet e auditimit duhet të projektohen në mënyrë që të sigurojnë fleksibilitetin e nevojshëm për përshtatjen institucionale me realitetet e reja dhe të jenë proaktive, ndërsa zgjidhjet e zgjedhura duhet të jenë në gjendje të përballojnë sfidat e reja.

Është më se e qartë se kur flasim për “Big Data”, volumi i të dhënave dhe kompleksiteti i tyre e bëjnë të pamundur analizimin dhe përpunimin pa ndihmën e pajisjeve me kapacitet të lartë llogaritës dhe zgjidhjeve të specializuara që përfshijnë aplikacione të avancuara, përfshirë inteligjencën artificiale. Sa më i madh të jetë volumi i të dhënave dhe kompleksiteti i tyre, aq më i pamjaftueshëm bëhet përpunimi dhe analizi i të dhënave pa teknologji të avancuar. Në një të ardhme më të afërt apo më të largët, kompjuterët kuantikë dhe inteligjenca artificiale paraqiten si zgjidhje të mundshme për t'u adoptuar.

Literatura

Ndryshimet e vazhdueshme rregullatore dhe përparimi teknologjik kanë transformuar thellësisht mjedisin operacional të institucioneve publike, me strategjitë e miratuara nga administratat publike për të mbetur në përputhje me kërkesat ligjore në zhvillim, për të mbrojtur të dhënat dhe për të përfituar nga transformimi digjital që janë të ndryshme.

Studime të fundit theksojnë se institucionet publike duhet të zhvillojnë strategji proaktive për të respektuar rregulloret që ndryshojnë vazhdimisht. Sipas Meijer & Grimmelikhuijsen (2021), administratat publike duhet të adoptojnë politika fleksibël për të përmbushur kërkesat rregullatore dhe për të garantuar transparencën dhe efikasitetin e proceseve qeveritare. Literatura gjithashtu vë në dukje se përshtatja e shpejtë me rregulloret e reja lehtësohet nga zbatimi i qeverisjes digjitale të qëndrueshme dhe përputhshmërisë me sistemet e automatizuara (OECD, 2022).

Studimi i realizuar nga Roberts dhe Allen (2022) tregon se institucionet publike që zhvillojnë mekanizma fleksibël të përputhshmërisë dhe përshtasin shpejt infrastrukturën e tyre IT ndaj kërkesave legjislative janë më të qëndrueshme përballë ndryshimeve të jashtme. Njëkohësisht, sipas Chen dhe Williams (2023), proceset rregullatore duhet të integrohen në strategjitë e qeverisë për të parandaluar bllokimet administrative dhe për të siguruar vazhdimësinë e ofrimit të shërbimeve publike. Sipas raportit të Komisionit Evropian “Dekada Digjitale 2030” (2023), në nivelin e Bashkimit Evropian janë vendosur objektiva për digjitalizimin e infrastrukturës publike, shërbimeve publike dhe transformimeve digjitale në administratë. Kështu, pritet që deri në vitin 2030, rrjetet 5G të sigurojnë mbulim 100%, shërbimet publike dhe aksesimi i të dhënave shëndetësore të qytetarëve të jenë plotësisht të disponueshme në format digjital dhe 80% e popullsisë të ketë aftësi digjitale bazë.

Në sfondin e riskut në rritje të sigurisë kibernetike, literatura thekson rëndësinë e adoptimit të një kornize sigurie të adaptueshme në sektorin publik. Standardet ISO/IEC 27001 dhe direktivat NIS2 të Bashkimit Evropian (2022) theksojnë nevojën për të zbatuar strategji për mbrojtjen e të dhënave me qëllim parandalimin e sulmeve kibernetike ndaj infrastrukturave kritike qeveritare. Sipas studimit të Brown dhe Williams (2022), administratat që investojnë në sigurinë kibernetike jo vetëm që reduktojnë riskun nga sulmet, por edhe përmirësojnë besimin e qytetarëve tek shërbimet digjitale. Për më tepër, rregulloret si GDPR (2018) i kanë detyruar institucionet publike të rishikojnë proceset e menaxhimit të të dhënave dhe mekanizmat e përputhshmërisë (Bordi Evropian për Mbrojtjen e të Dhënave, 2021).

Hulumtimi nga Singh dhe Patel (2023) tregon se investimet në teknologji të avancuara për sigurinë kibernetike, si enkriptimi i të dhënave dhe njehsimi biometrik, janë bërë thelbësore për mbrojtjen e infrastrukturave digjitale kritike të administratave publike.

Transformimi digjital ka ndikuar ndjeshëm në proceset e administratës publike, përfshirë auditimin dhe menaxhimin e burimeve publike. Sipas raportit të OECD (2021), përdorimi i inteligjencës artificiale dhe analizave të avancuara të të dhënave ka lejuar institucionet publike të identifikojnë riskun dhe parregullsitë me saktësi më të madhe. Literatura e kohëve të fundit diskuton adoptimin e teknologjive blockchain në administratë, duke lehtësuar gjurmimin e transaksioneve dhe reduktimin e riskut të mashtrimeve në sektorin publik (Deloitte, 2022). Sipas Martin dhe Lopez (2023), teknologjitë në zhvillim në auditimin qeveritar reduktojnë gabimet administrative, por gjithashtu ngrenë sfida etike përsa i përket transparencës algoritmike.

Jones dhe Richardson (2023) theksojnë se digjitalizimi i auditimit në administratën publike jo vetëm përmirëson efikasitetin e proceseve, por gjithashtu ndryshon thelbësisht aftësitë e nevojshme të zyrtarëve publikë, duke kërkuar trajnim të avancuar në fushën teknologjike. Për më tepër, sipas Carter dhe Nguyen (2023), integrimi i inteligjencës artificiale në administratën publike ka sjellë një ulje të ndjeshme të kostove dhe një kapacitet të shtuar për analizimin e riskut buxhetor. Sa i takon auditimit publik të jashtëm, studimi i Hernandez dhe Schmidt (2023) thekson se përdorimi i mjeteve digjitale të avancuara u mundëson audituesve të analizojnë në kohë reale grupe të mëdha të dhënash, duke përmirësuar kështu identifikimin e devijimeve dhe riskut financiar. Sipas Williams dhe Zhao (2022), zbatimi i sistemeve të auditimit të bazuara në inteligjencën artificiale dhe automatizimin rrit aftësinë për të zbuluar gabimet dhe siguron transparencë më të madhe në verifikimin e shpenzimeve publike. Për më tepër, sipas studimit të Fischer dhe Novak (2023), përdorimi i teknologjive të auditimit të vazhdueshëm të bazuara në analizën e të dhënave ndihmon në racionalizimin e kontrolleve financiare dhe lejon një reagim më të shpejtë ndaj parregullsive të mundshme.

Gjithashtu, sipas Silva dhe Thompson (2023), auditimi i digjitalizuar përmirëson përputhshmërinë e institucioneve publike me rregulloret aktuale dhe redukton cenueshmëritë që lidhen me gabimet njerëzore ose mashtrimet.

Rritja eksponenciale e volumit të të dhënave të transmetuara dhe të ruajtura në format elektronik në administratën publike përfaqëson fenomenin "Big Data", i karakterizuar nga gjenerimi i vazhdueshëm i vëllimeve të mëdha dhe komplekse të dhënash. Ato tejkalojnë aftësinë e aplikacioneve dhe pajisjeve tradicionale për t'i menaxhuar dhe analizuar. Sipas Zhang, Kim dhe Patel (2023), suksesi i një institucioni publik në përdorimin e Big Data varet nga zbatimi i zgjidhjeve të avancuara të analizës së të dhënave, si inteligjenca artificiale dhe mësimi automatik, që mundësojnë nxjerrjen e informacionit të vlefshëm për marrjen e vendimeve strategjike në administratë.

Sipas kërkimeve të Edwards dhe Thompson (2023), administratat publike që përdorin Big Data për analiza parashikuese dhe optimizim operacional përjetojnë një rritje të ndjeshme në efikasitet dhe transparencë. Gjithashtu, sipas Fernandez dhe Silva (2023), zbatimi i Big Data në qeverisjen publike ndihmon në përmirësimin e zbulimit të mashtrimeve dhe në menaxhimin e burimeve publike.

Nga ana tjetër, duhet theksuar se digjitalizimi, së bashku me rritjen e transparencës, mund të krijojë probleme që lidhen me sigurinë, privatësinë dhe mbikëqyrjen e tepërt (Bannister, 2020), si dhe vështirësi për institucionet në kalimin nga sistemet tradicionale, përfshirë kostot e larta dhe rezistencën ndaj ndryshimeve (Dunleavy, 2021), me raste kur përpjekjet për digjitalizim kanë dështuar dhe rezultatet kanë qenë të pakënaqshme (Heeks, 2022).

Një aspekt tjetër shumë i rëndësishëm ka të bëjë me vështirësitë që lidhen me ndërlihdjen e sistemeve, ndërveprueshmërinë e të dhënave dhe ndikimin në strukturat burokratike të institucioneve (Mergel, 2022); mungesa e aftësive digjitale përbën barriera

kryesore për adoptimin e teknologjive digjitale në institucionet publike (Janssen, 2021), ndërsa Wirtz dhe Weyerer (2020) flasin edhe për mungesën e barazisë në aksesimin e shërbimeve digjitale.

Në një të ardhme relativisht të afërt, pritët të jemi dëshmitarë të zhvillimit të kompjuterëve kuantikë, të cilët, falë fuqisë së jashtëzakonshme përlogaritëse dhe algoritmeve të avancuara kuantike, do të mund të kryejnë analiza dhe simulime mbi baza të dhënash komplekse dhe do të ofrojnë rezultate në kohë reale ose parashikime të avancuara të dobishme për përcaktimin e strategjive që duhet ndjekur (Mezei, 2024).

Literatura tregon se suksesi i institucioneve publike në navigimin e ndryshimeve rregullatore dhe teknologjike varet nga aftësia e tyre për të adoptuar një qasje të integruar, që përfshin përputhshmërinë rregullatore, mbrojtjen kibernetike, transformimin digjital dhe zbatimin e standardeve ndërkombëtare.

Metodologjia e kërkimit

Ky studim realizon kërkim cilësor dhe sasior, i bazuar në rishikimin e literaturës shkencore dhe studimeve të rasteve, duke konsultuar artikuj akademikë, raporte dhe databaza elektronike të organizatave ndërkombëtare (p.sh. OECD, Komisioni Evropian) si dhe artikuj kërkimorë të rëndësishëm mbi përputhshmërinë rregullatore, sigurinë kibernetike, digjitalizimin e administratës publike, auditimin e jashtëm publik (duke analizuar databazat “Web of Science” (Clarivate) dhe Google Scholar, duke përdorur fjalë kyçe kërkimi si “transformim digjital, platforma qeveritare online, big data, analiza e të dhënave në auditimin e jashtëm publik”, apo kombinime të tyre.

Është përdorur gjithashtu edhe metoda krahasuese, duke analizuar perspektivat e autorëve të ndryshëm mbi digjitalizimin e institucioneve publike dhe ndikimin e transformimit teknologjik në proceset administrative.

Duke analizuar rregulloret dhe politikat publike, janë evidentuar direktiva dhe standarde ndërkombëtare si GDPR, NIS2 dhe strategjia “Dekada Digjitale 2030”, qasje kjo që mundëson një kuptim të gjerë dhe të dokumentuar të mënyrës se si institucionet publike përballen me ndryshimet teknologjike dhe rregullatore, si dhe ndikimin e tyre përkatës në proceset e auditimit.

Gjetjet e këtij kërkimi tregojnë se institucionet publike duhet të adoptojnë politika fleksibël dhe mekanizma të adaptueshëm për të përballuar ndryshimet rregullatore dhe teknologjike, ku digjitalizimi dhe automatizimi i proceseve janë thelbësore për ruajtjen e transparencës dhe efikasitetit. Njëkohësisht, me rritjen e digjitalizimit, është e nevojshme zbatimi i zgjidhjeve të avancuara për mbrojtjen e të dhënave, përmes aplikimit të standardeve ndërkombëtare.

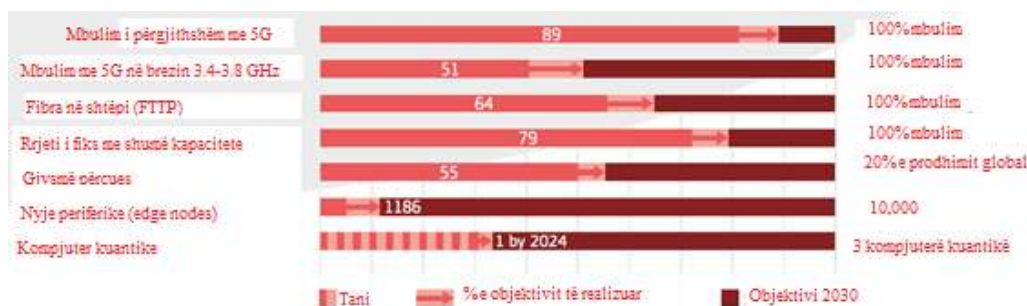
Duke analizuar ndikimin e digjitalizimit në proceset e auditimit, priten përmirësime sa i përket aftësisë për të analizuar riskun apo për të zbuluar parregullsitë financiare, ndërsa përdorimi i Big Data dhe inteligjencës artificiale mundëson monitorim në kohë reale dhe rritje të transparencës në menaxhimin e fondeve publike.

Qëndrueshmëria e institucioneve publike ndaj ndryshimeve digjitale dhe rregullatore

Duke pasur parasysh evolucionin e teknologjive digjitale, institucionet publike janë të detyruara të përshtaten me kërkesat e reja teknologjike dhe rregullatore, çka përbën një domosdoshmëri për të garantuar stabilitetin, efikasitetin dhe transparencën në administratën publike. Rregulloret që lidhen me digjitalizimin e shërbimeve publike, mbrojtjen e të dhënave apo sigurinë kibernetike janë në zhvillim të vazhdueshëm, dhe institucionet publike duhet të zhvillojnë mekanizma fleksibël që u mundësojnë atyre të përshtaten shpejt me kërkesat e reja, pa ndikuar në punën e përditshme që ato kryejnë. Një shembull i rëndësishëm është zbatimi i Rregullores së Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave (GDPR) në Bashkimin Evropian, ku shumë institucione publike hasën vështirësi në aplikimin e kërkesave të reja për mbrojtjen e të dhënave për shkak të infrastrukturës së vjetruar të teknologjisë së informacionit dhe mungesës së procedurave të qarta për përputhshmërinë. Është e rëndësishme që institucionet publike të përshtaten sa më lehtë me ndryshimet rregullatore, legjislative dhe teknologjike, në mënyrë që veprimtaria e tyre të mos cenohet dhe, njëkohësisht, të mund ti ofrojnë qytetarëve shërbime të përshtatura me kërkesat e reja. Në nivelin e Bashkimit Evropian, janë përcaktuar objektiva për vitin 2030, të njohura si “Dekada Digjitale e Evropës”, të cilat synojnë mbulimin 100% me rrjet 5G në Bashkimin Evropian, me 75% të kompanive të BE-së që do adoptojnë teknologji si kompjuterizimi në cloud, inteligjenca artificiale dhe Big Data, si dhe operacionalizimin e tre kompjuterëve kuantikë (Figura 1).

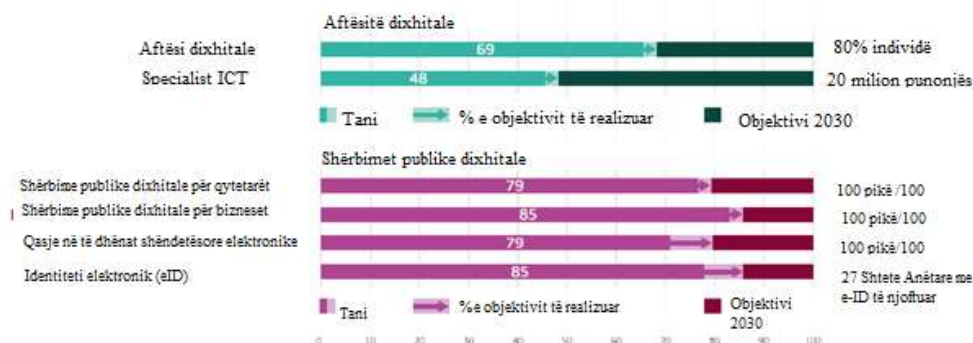
Figura 1. Objektivat e “Dekadës Digjitale” të Evropës për vitin 2030

Burimi: Raporti mbi Gjendjen e Dekadës Digjitale 2024, Komisioni Evropian

Gjithashtu pritet që, deri në vitin 2030, numri i specialistëve në teknologjinë e informacionit dhe komunikimit (TIK) të arrijë në 20 milionë, shërbimet publike për qytetarët dhe bizneset të jenë 100% të digjitalizuara, kartelat shëndetësore të jenë të digjitalizuara dhe të aksesueshme për të gjithë qytetarët përmes platformave online në shëndetësi (Figura 2).

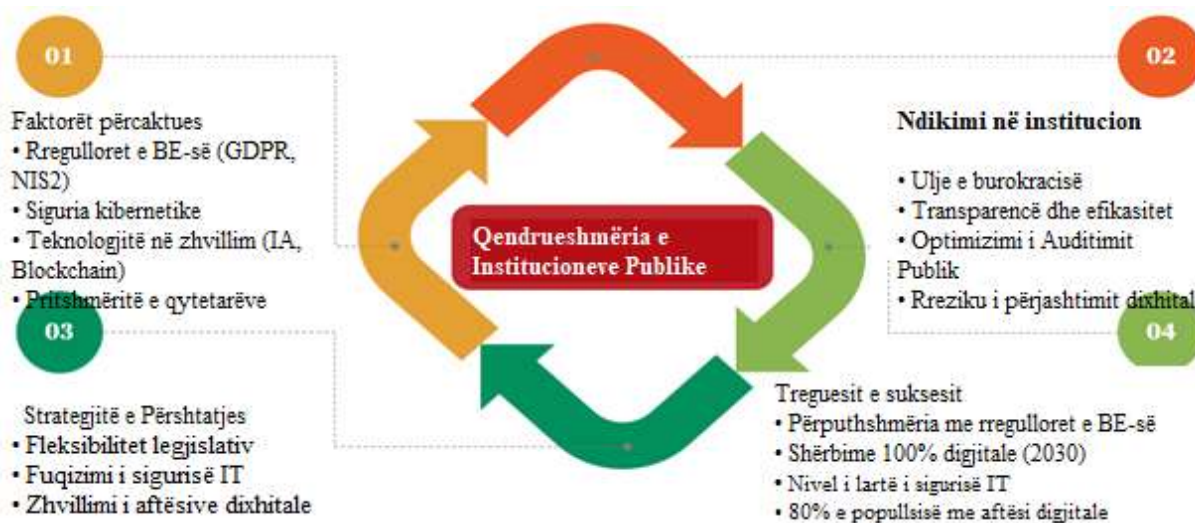
Figura 2. Objektivat e “Dekadës Digjitale” të Evropës për vitin 2030

Burimi: Raporti mbi Gjendjen e Dekadës Digjitale 2024, Komisioni Evropian

Një institucion i qëndrueshëm duhet të integrojë rregulloret brenda proceseve të tij të brendshme, duke siguruar njëkohësisht mbrojtjen e të dhënave të qytetarëve dhe vazhdimësinë e veprimtarive administrative; direktivat dhe standardet ndërkombëtare për sigurinë kibernetike që vendosin kërkesa të rrepta për menaxhimin e riskut digjital, ku institucionet që nuk përshtatin infrastrukturën dhe strategjitë e tyre të sigurisë riskojnë sanksione të rënda dhe dobësi në funksionimin e tyre. Transformimi digjital i administratës publike përfshin më shumë sesa thjesht adoptimin e teknologjive të reja. Ai kërkon një ristrukturim të thellë të proceseve për të garantuar efikasitetin dhe aksesueshmërinë e shërbimeve publike, duke marrë parasysh një sërë elementësh të rëndësishëm që lidhen me faktorë përcaktues, ndikimin në institucion, strategjitë e përshtatjes, si dhe treguesit që masin zbatimin e proceseve (Figura 3).

Figura 3. Qëndrueshmëria e Institucioneve Publike

Burimi: Përpunim nga autori

Brenda institucioneve publike, mund të identifikohen disa drejtime kryesore në lidhje me digjitalizimin:

- (i) automatizimi i proceseve administrative, i cili çon në reduktimin e gabimeve dhe rritjen e shpejtësisë së përpunimit të kërkesave të qytetarëve;
- (ii) integrimi i inteligjencës artificiale në procesin e analizës së të dhënave për marrjen e vendimeve;
- (iii) ndërveprimi i databazave për të lehtësuar shkëmbimin e të dhënave mes institucioneve.

Një shembull i suksesshëm është zbatimi i sistemit të qeverisjes online në Estoni, ku pothuajse të gjitha shërbimet publike janë të disponueshme online, që ka çuar në një reduktim të ndjeshëm të burokracisë dhe një rritje të kënaqësisë së qytetarëve.

Digjitalizimi i institucioneve sjell gjithashtu një sërë sfidash që lidhen me fragmentimin e infrastrukturës IT, rezistencën ndaj ndryshimeve nga ana e punonjësve dhe investimet e nevojshme për të garantuar sigurinë kibernetike.

Sulmet kibernetike gjithnjë e më të sofistikuar kërkojnë zbatimin e strategjive të avancuara të sigurisë për të mbrojtur databazat nga sulmet me software të dëmshëm apo rrjedhjet e të dhënave konfidenciale, si për shembull:

- (i) kriptimi i të dhënave për të parandaluar aksesin e paautorizuar;
- (ii) identifikimi me shumë faktorë (2FA) për të mbrojtur llogaritë;
- (iii) monitorimi dhe analizimi i vazhdueshëm i kërcënimeve, përfshirë përdorimin e inteligjencës artificiale, për të bllokuar sulmet kibernetike përpara se ato të ndikojnë infrastrukturën digjitale.

Shembuj domethënës të efekteve të sulmeve ransomware (software të dëmshëm) janë ato ndaj sistemeve shëndetësore në Irlandë (2021), të cilat bllokuan aksesin në shërbime mjekësore thelbësore për disa javë, ose në Rumani (2024), ku 25 spitale u sulmuan dhe mbi 100 ofrues të shërbimeve shëndetësore mbetën të shkëputur nga interneti. Sa i përket sigurisë kibernetike, në nivelin e Bashkimit Evropian është miratuar

Direktiva (BE) 1148/2016, e cila përcakton një sërë masash për të garantuar një nivel të lartë të përbashkët të sigurisë së rrjeteve dhe sistemeve të informacionit në Bashkimin Evropian. Kjo direktivë zbatohet për administratat publike të identifikuara si operatorë të shërbimeve thelbësore, por Shtetet Anëtare janë përgjegjëse për garantimin e sigurisë së rrjeteve dhe sistemeve të informacionit të administratave publike që nuk hyjnë në fushën e zbatimit të kësaj Direktive.

Për të rritur efikasitetin e digjitalizimit në institucionet publike, punonjësit duhet të kenë aftësi të avancuara digjitale, ndërkohë që mungesa e personelit të specializuar është një problem i zakonshëm në disa vende, që ndikon në ngadalësimin e adoptimit të zgjidhjeve të reja digjitale. Zgjidhjet për ta adresuar këtë problem mund të jenë:

- (i) programe të vazhdueshme trajnimi;
- (ii) rekrutimi i specialistëve;
- (iii) bashkëpunimi me sektorin privat për zbatimin e zgjidhjeve digjitale.

Të gjitha këto aspekte mund të realizohen vetëm nëse institucionet përfitojnë nga një kuadër rregullator i përshtatshëm, i cili lejon zbatimin e teknologjive të reja pa kufizime të tepruara që pengojnë efikasitetin e administratës publike, në kombinim me financim të vazhdueshëm për modernizimin e infrastrukturës IT dhe edukimin e punonjësve, si dhe me adoptimin e një kulture organizative të fokusuar te inovacioni dhe teknologjia.

Qëndrueshmëria e institucioneve publike përballë ndryshimeve digjitale dhe rregullatore është një proces kompleks, që përfshin përshtatje, investime strategjike dhe zhvillimin e mekanizmave të fortë të sigurisë, të cilët duhet të menaxhohen me kujdes për të garantuar stabilitetin dhe efikasitetin e administratës publike.

Në një mjedis teknologjik dhe legjislativ që ndryshon vazhdimisht, institucionet që arrijnë të përshtaten shpejt dhe të zbatojnë zgjidhje inovative do të jenë më të qëndrueshmet dhe më të aftat për t'u përgjigjur nevojave të qytetarëve.

Auditimi i jashtëm publik në epokën e “Big Data”

Çdo sekondë prodhohet një sasi e madhe të dhënash, që e bën termin “Big Data” jashtëzakonisht të rëndësishëm në fushën e auditimit. Menaxhimi i këtij volumit të gjerë informacioni sjell sfida të shumta, përfshirë: ruajtjen efikase të të dhënave, zbatimin e metodave të avancuara të analizës, interpretimin e saktë të rezultateve dhe përdorimin optimal të tyre për marrjen e vendimeve.

Digjitalizimi i përshpejtuar që po vërehet në të gjitha fushat do të thotë në të vërtetë rritje e sasisë totale të të dhënave që krijohen, kopjohen, përpunohen ose ruhen, duke filluar të tejkalojnë kapacitetin aktual të ruajtjes. Objektivat e përcaktuara nga Komisioni Evropian në lidhje me digjitalizimin e shërbimeve publike që ofrohen nga institucionet, do të çojnë në një rritje të përshpejtuar të të dhënave të ruajtura në formate elektronike, veçanërisht nëse marrim parasysh faktin që këto të dhëna duhet të kopjohen për të garantuar sigurinë e tyre në kopje rezervë, të nevojshme për rikuperim të shpejtë në rast katastrofash.

Në vitin 2020, sasia e të dhënave të krijuara dhe të riprodhuara arriti një rekord të ri, duke regjistruar një rritje më të madhe sesa ishte parashikuar më parë, si pasojë e pandemisë SARS-CoV-2, kur shumë prej aktiviteteve kaluan online.

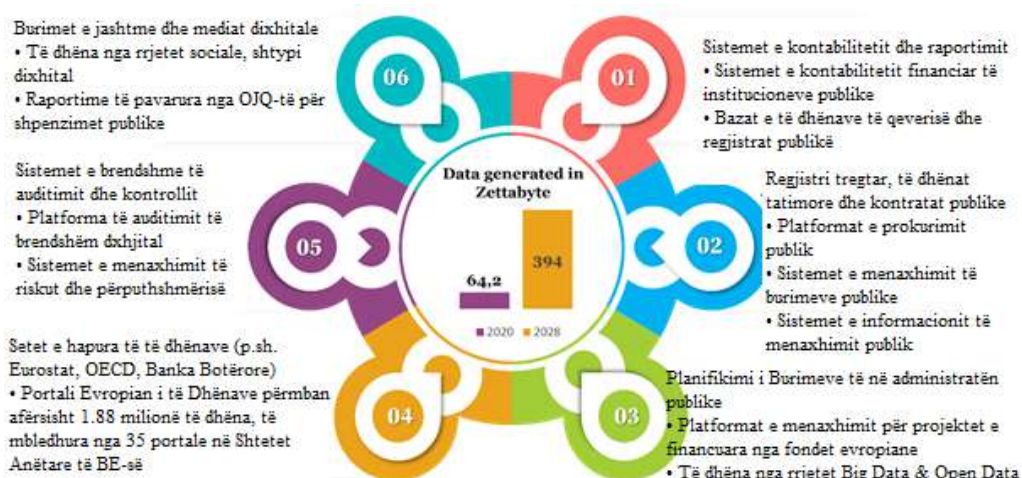
Sipas një raporti të Korporatës Ndërkombëtare të të Dhënave (IDC), nga viti 2021, vlerësohej se në vitin 2020 sasia totale e të dhënave në format elektronik ishte 64.2 zettabyte, ndërsa kapaciteti i ruajtjes arrinte vetëm në 6.7 zettabyte; ndërkohë Statistika (2024) parashikon për vitin 2024 një sasi prej 149 zettabyte, me një trend që për vitin 2028 pritet të kalojë 394 zettabyte.

Përparimi i teknologjive në zhvillim dhe revolucioni digjital kanë transformuar thellësisht proceset e auditimit, ku epoka e “Big Data” ofron mundësi për të përmirësuar efikasitetin dhe transparencën e tyre, ndërsa njëkohësisht gjeneron sfida që lidhen me menaxhimin e vëllimeve të mëdha të të dhënave, sigurinë e tyre dhe përshtatjen e metodologjive tradicionale të auditimit.

Për auditimin e jashtëm publik, bazat e të dhënave digjtiale janë jashtëzakonisht të rëndësishme, pasi ato përpunohen dhe analizohen për qëllime dokumentimi dhe mund të përfshijnë burime të shumta, përfshirë:

- (i) sisteme kontabiliteti dhe raportimi financiar;
- (ii) regjistra tregtarë, të dhëna tatimore dhe kontrata publike;
- (iii) grupe të dhënash të hapura të organeve kombëtare apo ndërkombëtare;
- (iv) sisteme të brendshme të monitorimit dhe kontrollit;
- (v) burime të jashtme dhe media digjitale (Figura 4).

Figure 4. Digital data sources in auditing

Source: Author processing

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) kanë aftësinë të analizojnë vëllime të mëdha informacioni për të zbuluar parregullsi dhe mashtrime, si shkelje dhe risqe financiare në mënyrë më të shpejtë dhe më të saktë me ndihmën e inteligjencës artificiale dhe pajisjeve teknologjike.

Zbatimi i teknologjive digjitale ka gjithashtu një ndikim të konsiderueshëm në proceset e auditimit, dhe teknologjitë e reja për analizën digjitale të të dhënave ofrojnë mundësi që audituesit të kryejnë detyrat sa më mirë të jetë e mundur. Këto teknologji mundësojnë mjete të cilat, përmes automatizimit, i kursejnë audituesit nga kryerja manuale e operacioneve të lodhshme dhe të kushtueshme në kohë. Njëkohësisht, mund të flasim për një rritje të llogaridhënies dhe përmirësim të transparencës brenda institucioneve publike, pasi teknologjitë digjitale ofrojnë analiza të detajuara dhe kontrole të gjera mbi veprimtarinë e zhvilluar.

Zbatimi i procedurave të auditimit jashtëm publik mbi bazat e të dhënave të "Big Data" sjell një sërë përparësish që lidhen me rritjen e efikasitetit dhe uljen e kostove përmes analizës automatike të të dhënave, zbulimin e hershëm të mashtrimeve duke përdorur algoritme për analizën e të dhënave që identifikojnë sjellje të pazakonta, analizën në kohë reale të të dhënave që mundëson marrjen e vendimeve të shpejta, si dhe përmirësimin e aksesit në informacion. Në këtë drejtim, aspektet që lidhen me cilësinë e të dhënave mbi të cilat zbatohen algoritmet e analizës automatike janë jashtëzakonisht të rëndësishme, më shumë sesa sasia, sepse ekziston risku i nxjerrjes së përfundimeve të gabuara.

Është me rëndësi të theksohet se, për të përfituar në maksimum nga mundësitë që ofron digjitalizimi, audituesit duhet të kenë aftësi dhe njohuri digjitale të nevojshme për të përdorur teknologjitë e reja, çka nënkupton trajnimin e tyre të vazhdueshëm në fushën e analizës së të dhënave dhe sigurisë kibernetike. Përveç sfidave që lidhen me aftësitë e audituesve të jashtëm publikë, menaxhimi i grupeve të mëdha të të dhënave kërkon infrastrukturë të fuqishme

të aftë për të përpunuar të dhëna komplekse, ndërsa rritja e varësisë nga të dhënat digjitale e ekspozon auditimin ndaj riskut kibernetik apo atyre që lidhen me privatësinë.

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), respektivisht audituesit, janë njëkohësisht përfitues të të dhënave digjitale dhe prodhues të të dhënave që duhet të sigurojnë cilësinë dhe sigurinë e tyre, dhe është jashtëzakonisht e rëndësishme që siguria kibernetike të garantohet në nivelin më të lartë të mundshëm, veçanërisht pasi audituesit kanë akses në të dhënat e institucioneve të audituara.

Përdorimi i Inteligjencës Artificiale (AI) në auditim mund të ketë ndikim si në punën konkrete të auditimit, duke rritur efikasitetin dhe efektivitetin e proceseve, ashtu edhe në mënyrën se si audituesit e konceptojnë strategjinë e auditimit për entitetet që përdorin gjithashtu teknologji të ngjashme.

Janë tashmë disa fusha të auditimit publik të jashtëm ku mund të aplikohet AI për të përmirësuar efikasitetin, saktësinë dhe transparencën e proceseve, përfshirë:

- (i) zbulimin dhe parandalimin e mashtrimeve përmes analizës së vëllimeve të mëdha të të dhënave dhe identifikimit të modeleve të parregullta;
- (ii) auditimin financiar dhe përputhshmërinë përmes verifikimit të automatizimit me rregulloret në fuqi;
- (iii) analizën e riskut dhe parashikimin e parregullsive duke vlerësuar historikun e entiteteve dhe duke dhënë informacion mbi zonat me risk të shtuar;
- (iv) auditimin e performancës dhe efikasitetin e programeve përmes algoritmeve që identifikojnë burime të përdorura në mënyrë joefikase dhe sugjerojnë optimizime;
- (v) auditimin në fushën e IT-së dhe sigurisë kibernetike, duke ofruar sinjalizime në kohë reale për sulme kibernetike dhe masa mbrojtëse;
- (vi) auditimin në kohë reale dhe monitorimin e vazhdueshëm përmes verifikimit të transaksioneve në momentin e kryerjes së tyre, ku devijimet zbulohen menjëherë;

(vii) verifikimin e prokurimeve publike për të zbuluar konfliktet e interesit ose shpenzimet e pajustificuara përmes krahasimit të çmimeve të ofertave me standardet e tregut.

Proceset e auditimit mund të përshtaten me epokën e "Big Data" vetëm përmes masave dhe zgjidhjeve që lidhen me:

- investimet në infrastrukturën digjitale (hardware dhe software),
- zhvillimin e sistemeve të avancuara IT për analizën dhe ruajtjen e të dhënave,
- bashkëpunimin ndërinstitucional ndërmjet institucioneve të auditimit dhe ekspertëve të teknologjisë,
- rregulloret e qarta për përdorimin e të dhënave që garantojnë transparencë dhe etikë në përdorim,
- dhe adoptimin e teknologjive të reja si inteligjenca artificiale apo blockchain për të përmirësuar proceset e auditimit dhe për të siguruar gjurmimin e informacionit.

PËRFUNDIME

Transformimi digjital i auditimit të jashtëm publik në epokën e "Big Data" po riformëson mënyrën se si institucionet publike menaxhojnë dhe kontrollojnë burimet financiare. Digjitalizimi sjell një nivel të shtuar transparence, efikasiteti dhe saktësie në proceset e auditimit, duke lehtësuar analizën e vëllimeve të mëdha të të dhënave dhe identifikimin e shpejtë të parregullsive. Megjithatë, ky kalim kërkon një qëndresë të shtuar institucionale, për shkak të ritmit të shpejtë të ndryshimeve teknologjike dhe rregullatore.

Institucionet publike duhet të adoptojnë strategji fleksibël të përshtatjes, përfshirë zbatimin e kuadrove ligjore dinamike, zhvillimin e aftësive digjitale dhe krijimin e një infrastrukture të fuqishme të teknologjisë së informacionit.

Nga ana tjetër, sfidat e auditimit në epokën e Big Data janë të shumta. Vëllimi dhe kompleksiteti i të dhënave po rriten në mënyrë eksponenciale, çka kërkon metoda të reja dhe mjete të avancuara të analizës. Për më tepër, siguria kibernetike bëhet një çështje kritike, pasi dobësitë digjitale mund të komprometojnë integritetin dhe konfidencialitetin e të dhënave të audituara. Sfidat tjera madhore përfshijnë integrimin e burimeve të ndara të të dhënave, mungesën e transparencës lidhur me algoritmet e inteligjencës artificiale të përdorura në procesin e auditimit, si dhe nevojën për harmonizimin e rregulloreve për mbrojtjen e të dhënave.

Forcimi i qëndresës institucionale kërkon një qasje strategjike që kombinon inovacionin teknologjik memasa të rrepta qeverisjeje dhe kontrolli. Auditimi i jashtëm publik duhet të shndërrohet në një proces të vazhdueshëm, të bazuar në analiza parashikuese dhe mjete të automatizuara për zbulimin e riskut.

Me infrastrukturën e duhur, kuadrin ligjor të adaptueshëm dhe një forcë punëtore të trajnuar mirë, institucionet publike mund ta shndërrojnë digjitalizimin nga një sfidë në një avantazh konkurrues për një administratë më transparente dhe efikase.

Në përfundim, kapërcimi me sukses i sfidave të digjitalizimit në sektorin publik kërkon një qasje të integruar dhe të koordinuar, në të cilën teknologjia, legjisllacioni dhe kapacitetet njerëzore punojnë së bashku për të ndërtuar institucione më të qëndrueshme, më transparente dhe më të besueshme për qytetarët.

Referenca

- 1.Bannister, F., & Connolly, R. (2020). The Trouble with Transparency: A Critical Review of Openness in E-Government. *Public Administration*, 98(3), 530-544.
- 2.Brown, T., & Williams, R. (2022). Cybersecurity strategies in public administration: Challenges and best practices. *Journal of Public Sector IT*, 15(3), 112-134.
- 3.Brown-Liburd, H., & Vasarhelyi, M. A. (2015). Big Data and Audit Evidence. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 12(1), 1-16
- 4.Carter, D., & Nguyen, L. (2023). The impact of artificial intelligence on public sector auditing: Efficiency gains and ethical concerns. *Government Accountability Review*, 28(2), 45-67.
- 5.Chen, Y., & Williams, K. (2023). Regulatory adaptation in public institutions: Strategies for compliance in a digital age. *Public Administration Review*, 82(1), 56-79.
- 6.Deloitte. (2022). Blockchain in government: Enhancing transparency and efficiency in public administration. Deloitte Insights.
- 7.Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 on measures for a high common level of security of network and information systems across the Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016L1148>
- 8.Dunleavy, P., & Margetts, H. (2021). The Second Wave of Digital-Era Governance: A Quasi-Paradigm for Government on the Web. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 376(2124), 20150365.
- 9.Edwards, P., & Thompson, J. (2023). Big Data in public governance: Opportunities and challenges. *Journal of Data Analytics in Government*, 19(4), 205-229.
- 10.European Data Protection Board. (2021). Guidelines on the application of the GDPR in public administration. Brussels, EU.
- 11.Fernandez, L., & Silva, M. (2023). Big Data analytics for fraud detection in public sector finance. *Journal of Digital Governance*, 10(2), 88-102.
- 12.Fischer, R., & Novak, B. (2023). Continuous auditing in the public sector: A data-driven approach. *International Journal of Government Auditing*, 31(1), 67-91.
- 13.Garcia, H., & Huang, X. (2022). Cybersecurity risk management in digital governance. *Cybersecurity Policy Journal*, 14(3), 134-157.
- 14.Heeks, R. (2022). Digital Transformation in Public Sector Organizations: Failures, Challenges, and Lessons Learned. *Government Information Quarterly*, 39(1), 101-121.
- 15.Hernandez, J., & Schmidt, L. (2023). Real-time data analytics in external public auditing: A transformative approach. *Government Auditing Journal*, 25(1), 35-54.
- 16.Janssen, M., van der Voort, H., & Wahyudi, A. (2021). Factors Influencing Resistance to Digital Government Transformation. *Public Management Review*, 23(5), 723-741.
- 17.Jones, M., & Richardson, S. (2023). Digital skills and the evolving role of public auditors in the AI era. *Journal of Public Finance and Audit*, 22(3), 90-115.
- 18.Martin, G., & Lopez, A. (2023). The role of emerging technologies in public sector auditing: Blockchain applications and AI tools. *Public Administration and Technology Review*, 16(2), 78-101.
- 19.Meijer, A. J., & Grimmelikhuijsen, S. (2021). Transparency and compliance in digital governance: A comparative analysis. *Public Management Review*, 23(5), 765-789.
- 20.Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2022). Defining Digital Transformation in Public Administration: A Systematic Literature Review. *Government Information Quarterly*, 39(2), 201-225.
- 21.Mezei, S. "Chapter 6 Can quantum computers revolutionize health systems?". *Industrial Quantum Computing: Algorithms, Blockchains, Industry 4.0*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2025, pp. 87-104. <https://doi.org/10.1515/9783111354842-006>
- 22.OECD. (2021). Digital government review: Leveraging AI and big data for better public services. OECD Publishing.
- 23.OECD. (2022). Regulatory compliance and digital governance: Strategies for public institutions. OECD Publishing.
- 24.Roberts, E., & Allen, J. (2022). Flexibility in regulatory compliance: A framework for public institutions. *Administrative Science Quarterly*, 67(4), 290-315.
- 25.Silva, R., & Thompson, C. (2023). Digitalized auditing and fraud detection in the public sector: A case study approach. *Journal of Government Accountability*, 17(1), 120-145.
- 26.Singh, A., & Patel, V. (2023). Cybersecurity investment trends in public sector digitalization. *International Journal of Public Sector Cybersecurity*, 12(2), 98-123.
- 27.Victoria Chiu, Qi Liu, Miklos A. Vászrhelyi, The development and intellectual structure of continuous auditing research, *Journal of Accounting Literature*, Volume 33, Issues 1-2, 2014, Pages 37-57
- 28.Williams, T., & Zhao, L. (2022). Automated auditing and artificial intelligence in government financial oversight. *Journal of Digital Public Administration*, 18(3), 55-78.
- 29.Wirtz, B. W., Weyerer, J. C., & Rösch, M. (2020). Citizen and Open Government: The Perils of Digital Transformation. *Public Administration Review*, 80(5), 875-890.
- 30.Zhang, W., Kim, H., & Patel, R. (2023). Big Data governance in public administration: Challenges and future directions. *Data & Society*, 20(1), 33-59.

Punimi 13: Qëndrueshmëria në veprim: Si auditimet e jashtme nxisin adaptimin institucional? – Kontrolli i Lartë i Shtetit

Xhuljeta Çelaj

Audituese e Lartë/Përgjegjëse e
Sektorit të Metodologjisë dhe
Zhvillimit Profesional

Kontrolli i Lartë i Shtetit

“Pavarësisht sa të vështira mund të jenë rrethanat, gjithmonë ekziston mundësia për të kapërcyer sfidat.”

Abstrakt

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) luajnë një rol thelbësor në forcimin e qëndrueshmërisë dhe adaptimit institucional duke ofruar vlerësime të pavarura mbi performancën e qeverisjes. Auditimet e jashtme veprojnë si katalizatorë për ndryshimin institucional, duke identifikuar jo efikasitetet, promovuar transparencën dhe rekomanduar reforma që rrisin llogaridhënien. Ky studim analizon ndikimin e SAI – ve në qëndrueshmëri përmes mbikëqyrjes së bazuar në auditim, mekanizmave të llogaridhënies dhe inovacionit në qeverisje. Ai shqyrton sfidat si rezistenca politike, inercia burokratike dhe kufizimet e burimeve që pengojnë adaptimin e bazuar në auditim. Për më tepër, studimi thekson tendencat e reja në auditim, duke përfshirë vlerësimet e drejtuara nga inteligjenca artificiale, qeverisjen digjitale dhe bashkëpunimet ndërkombëtare të auditimit. Duke integruar njohuritë e nxjerra nga auditimet në strategjitë e qeverisjes, institucionet mund të forcojnë aftësinë e tyre për të përballuar sfidat në zhvillim dhe të konsolidojnë qëndrueshmërinë afatgjatë.

Fjalë kyçe:

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI), qëndrueshmëria institucionale, performanca e qeverisjes, auditimet e jashtme, transparencë, llogaridhënia, ndryshimi institucional, mbikëqyrja e bazuar në auditim, inovacioni në qeverisje, rezistenca politike, inercia burokratike, kufizimet e burimeve, vlerësimet e drejtuara nga AI, qeverisja digjitale, bashkëpunimet ndërkombëtare të auditimit.

1. Hyrje

Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) janë themeli i mbikëqyrjes së bazuar në auditim, duke ofruar vlerësime të pavarura mbi funksionimin e qeverisë, menaxhimin financiar dhe zbatimin e politikave. Duke kryer auditime sistematike, SAI-t ndikojnë në vendimmarrjen institucionale, sigurojnë përputhjen me rregulloret dhe nxisin transparencën. Përtej përputhshmërisë, SAI-t përmirësojnë qëndrueshmërinë duke rekomanduar reforma strukturore dhe përmirësime operacionale që institucionet mund të adoptojnë në përgjigje të gjetjeve të auditimit.

SAI-t jo vetëm që vlerësojnë saktësinë financiare, por gjithashtu analizojnë efikasitetin e qeverisjes, qasjet ndaj menaxhimit të riskut dhe përpjekjet për qëndrueshmëri afatgjatë. Ndërsa institucionet përballen me ndryshimin e prioritetëve të qeverisjes, roli i SAI-ve bëhet edhe më kritik në formësimin e kornizave adaptuese për administratën publike.

Auditimet e jashtme veprojnë si katalizatorë për adaptimin institucional duke identifikuar dobësitë, rekomanduar reforma dhe forcuar llogaridhënien. Ato zbulojnë joefikasitetet që, përndryshe, mund të kalojnë pa u vënë re dhe detyrojnë institucionet të adresojnë mangësitë strukturore. Ky proces vlerësimi i vazhdueshëm nxit një kulturë të përgjegjshmërisë, ku institucionet përmirësojnë në mënyrë proaktive politikat, strategjitë e menaxhimit financiar dhe kornizat operacionale për të harmonizuar gjetjet e auditimit.

Efektiviteti i auditimeve të jashtme shtrihet përtej përputhshmërisë—institucionet që përqafojnë njohuritë e nxjerra nga auditimi mund të forcojnë qëndrueshmërinë duke optimizuar burimet, zbatuar praktikën më të mira dhe përmirësuar mekanizmat e qeverisjes. Në thelb, auditimet e jashtme shërbejnë jo vetëm si mjete vlerësimi, por edhe si motorë për evolucionin institucional afatgjatë.

2. Bazat e Qëndrueshmërisë dhe Adaptimit Institucional

Termi “qëndrueshmëri” vjen nga fjala latine “resilire”, që do të thotë të kapërcesh ose të rikthehesh mbrapsht.^[1]

Në botën e sotme, ku pandemitë, luftërat, tronditjet dhe pasiguritë po bëhen norma e re, qëndrueshmëria nuk mund të përkufizohet vetëm si aftësia e organizatave për t'u rikthyer dhe për të rivendosur status quo – në e tyre të mëparshme. Në këtë kuptim, qëndrueshmëria duket se orienton organizatat drejt përpjekjeve për rikuperim. Sot, më shumë se kurrë, qëndrueshmëria nuk ka të bëjë vetëm me rikuperimin, por përfshin edhe aftësinë për të zbutur efektet e një krize, duke mundësuar një rikuperim më të shpejtë^[2], më të qëndrueshëm dhe përshtatje të duhur. Në një botë kaq të paqëndrueshme, tronditjet, krizat dhe katastrofat janë të pashmangshme dhe ka të ngjarë të vazhdojnë, prandaj qëndrueshmëria nuk është një luks, por një domosdoshmëri. Si koncept apo si strategji për t'u ndjekur në nivel organizativ për të balancuar sfidat dhe mjediset e ndryshueshme, qëndrueshmëria bazohet në katër aftësi kryesore që i mundësojnë një organizate të performojë në mënyrë elastike: reagimi, monitorimi, të nxëniti dhe parashikimi.

Reagimi, domethënë njohja e asaj që duhet bërë, lidhet me aftësinë për të marrë masa të shpejta dhe të përshtatshme si përgjigje ndaj një situate të caktuar. Kjo përfshin aftësinë e një organizate për të përcaktuar reagimin optimal ndaj ndryshimeve apo shqetësimeve, qoftë nëpërmjet zbatimit të veprimeve të paracaktuara, përshtatjes së operacioneve ekzistuese apo krijimit të metodave të reja operacionale.

[1] Lei XIAO, Huan CAO, *Organizational Resilience: The Theoretical Model and Research Implication*, 2017, pg 1.

[2] Moonen, Gaston, “What’s in a name? – Resilience as key concept in the RRF”, *ECA Journal “The EU Recovery and Resilience Facility: a jump to a resilient Europe?”*, No. 2, 2022, page 11.

Është jashtëzakonisht e rëndësishme që organizatat të jenë në gjendje të reagojnë në mënyrë të shpejtë dhe efektive si ndaj ngjarjeve të parashikuara ashtu edhe ndaj atyre të papritura. Kjo u mundëson atyre të ruajnë gatishmërinë dhe fleksibilitetin, duke shmangur ose përballuar krizat në mënyrë efektive.

Monitorimi, domethënë njohja e asaj që duhet të kërkohet, është procesi i vëzhgimit dhe vlerësimit të statusit të një sistemi ose procesi me kalimin e kohës për të identifikuar çështje ose ndryshime të mundshme që mund të kërkojnë vëmendje. Monitorimi përfshin vëzhgimin e performancës dhe kushteve operacionale të jashtme, duke mundësuar identifikimin e kërcënimeve ose mundësive të mundshme në afat të shkurtër.

Të nxënit, domethënë njohja e asaj që ka ndodhur, është një aspekt thelbësor i aftësisë organizative. Kjo aftësi përfshin ndërgjegjësimin për ngjarjet e kaluara dhe aftësinë për të nxjerrë mësim prej tyre. Aftësia për të mësuar nga përvoja u mundëson organizatave të përmirësojnë reagimin e tyre dhe të përshtatin objektivat në përputhje me nevojat në zhvillim.

Parashikimi, domethënë njohja e asaj që pritet të ndodhë, përfshin parashikimin e zhvillimeve të mundshme të ardhshme që mund të sjellin ndryshime ose vështirësi, si rregullore të reja apo ndryshime në kushtet operacionale. Kjo aftësi është thelbësore për organizatat që synojnë të ruajnë një avantazh konkurrues. Duke i kushtuar vëmendje skenarëve që mund të ndikojnë në organizatën, ajo mundëson përgatitjen e strategjive për të naviguar ndryshimet mjedisore^[3]. Institucionet Supreme të Auditimit mund të kenë një ndikim të rëndësishëm në secilën prej këtyre katër aftësive përmes punës së tyre të auditimit.

3. Qëndrueshmëria Institucionale – Cili është roli i SAI-ve?

Qëndrueshmëria institucionale synon të shpjegojë se si një organizatë përballon dhe reagon ndaj problematikave, duke adaptuar strukturën dhe politikat e saj për të ruajtur stabilitetin dhe efikasitetin. Për institucionet publike, qëndrueshmëria nuk ka të bëjë vetëm me mbijetesën, por me adaptimin dinamik, duke siguruar përmirësimin e vazhdueshëm të praktikave të qeverisjes. Qëndrueshmëria nënvizon rëndësinë e mekanizmave të llogaridhënies që mundësojnë reagime adaptuese. Auditimet publike të jashtme janë një prej këtyre mekanizmave, për shkak të rolit të tyre në ndihmën që u japin institucioneve për të identifikuar joefikasitetet, për të rregulluar strategjitë dhe për të forcuar integritetin operativ. Auditimet publike të jashtme ofrojnë vlerësime objektive mbi qeverisjen dhe performancën institucionale, duke synuar të nxisin adaptimin proaktiv dhe jo thjesht menaxhimin reaktiv të krizave. SAI-t, si institucione që kanë mandat për të kryer auditime të jashtme mbi menaxhimin e fondeve buxhetore të sektorit publik, mund të ndikojnë jashtëzakonisht shumë në aftësinë e institucioneve publike për të performuar në mënyrë të qëndrueshme: për të reaguar, monitoruar, mësuar dhe parashikuar.

[3] Falegnami, Andrea; Tomassi, Andrea, Corbelli, Giuseppe, and Romano Elpidio, "Resilience Analysis Grid–Rasch Rating Scale Model for Measuring Organizational Resilience Potential", *Applied Sciences*, 2025, 15, 1695, pages 3 – 4.

3.1 Llogaridhënia e bazuar në auditim

Llogaridhënia e bazuar në auditim^[4] nënvizon faktin se auditimet e jashtme kanë një ndikim të pamohueshëm në forcimin e qëndrueshmërisë dhe adaptueshmërisë institucionale, duke siguruar përputhshmërinë, reduktimin e risqeve të korrupsionit, përmirësimin e performancës dhe forcimin e transparencës. Shumë autorë në studimet organizative kanë theksuar se institucionet e sektorit publik kanë zhvendosur gjithnjë e më shumë fokusin e tyre drejt llogaridhënies, matjes së performancës dhe sistemeve të menaxhimit, menaxhimit të cilësisë, përmirësimit të kostove etj. (Burgess & Ratto, 2003; Moore, 1995; G. Scott, Bushnell, & Sallee, 1990).

Si pasojë, entitetet publike pritët të arrijnë një sërë objektivash, duke përfshirë ofrimin efikas të rezultateve sociale, drejtësinë dhe barazinë (Moore, 1995; G. Scott et al., 1990). Këto pritshmëri, të kombinuara me mjedise sfiduese, kanë vënë një presion të madh mbi aftësinë e institucioneve publike për të ofruar shërbime pa cenuar llogaridhënien, transparencën dhe përdorimin efikas të fondeve publike.

Vlen të theksohet se “nevoja për llogaridhënie financiare ka ekzistuar që nga momenti kur një individ iu desh të besonte menaxhimin e pasurisë apo biznesit të tij një tjetri.” — Komiteti për Rishikimin e Funksionimit të Institucioneve Financiare (“Komiteti Wilson”), 1980.

Sipas një publikimi të Institutit të Auditorëve të Brendshëm (2006), sektori publik përfaqëson një marrëdhënie autoriteti (principal) – agjent (shih figurën nr. 1 më poshtë). Zyrtarët, duke vepruar si agjentë të principalit, duhet periodikisht të japin llogari para principalit për përdorimin dhe administrimin e burimeve, si dhe për shkalën në të cilën objektivat publike janë realizuar.^[5]

[4] Cordery Carolyn, Hay David, “Supreme Audit Institutions and public value: demonstrating relevance”, Victoria Business School, Victoria University of Wellington, University of Auckland Business School.

[5] The Role of Auditing in Public Sector Governance, The Institute of Internal Auditors, November 2006, 11.

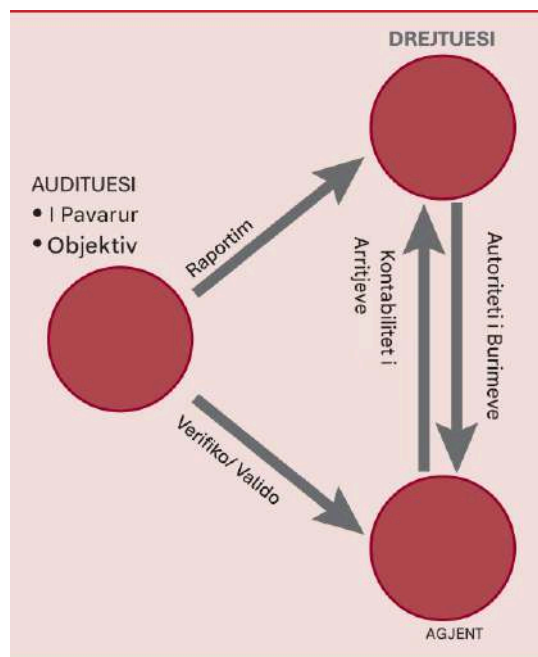
Një aktivitet efektiv i auditimit redukton risqet e natyrshme në një marrëdhënie autoritet – agjent. Autoriteti mbështetet te audituesi për të ofruar një vlerësim të pavarur dhe objektiv mbi saktësinë e kontabilitetit të agjentit dhe për të raportuar nëse agjenti përdor burimet në përputhje me dëshirat e autoritetit.

Nevoja për një palë të tretë që të vërtetojë besueshmërinë (credibility) e raportimit financiar, rezultateve të performancës, përputhshmërisë dhe masave të tjera buron nga disa faktorë të natyrshëm në marrëdhënien mes autoritetit dhe agjentit:

- Risqe morale — Konflikt interesi: Agjentët mund të përdorin burimet dhe autoritetin e tyre për të përfituar interesat e tyre personale, në vend që të ndjekin interesat e autoritetit.
- Largësia fizike: Operacionet mund të ndodhen fizikisht jashtë mbikëqyrjes direkte të autoritetit.
- Kompleksiteti: Autoriteti mund të mos ketë ekspertizën teknike të nevojshme për të mbikëqyrur aktivitetin.
- Pasojat e gabimeve: Gabimet mund të jenë shumë të kushtueshme, veçanërisht kur agjentët administrojnë sasi të mëdha burimesh dhe janë përgjegjës për programe që ndikojnë jetën dhe shëndetin e qytetarëve.^[6]

[6] *Ibidem*.

Figurë nr. 1 Modeli Autoritet (Principal) – Agjent

Burimi, IIA, Roli i Auditimit në Qeverisjen e Sektorit Publik

3.2 Roli i SAI – ve

Në kontekstin e llogaridhënies së bazuar në auditim, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) luajnë një rol thelbësor në mbështetjen e pavarur dhe objektive të përpjekjeve të institucioneve publike për qëndrueshmëri dhe adaptim. Mandatet e auditimit të SAI-ve krijojnë një instrument të fuqishëm të reagimit të vazhdueshëm për institucionet publike në lidhje me aktivitetin e tyre. Por si e ushtrojnë SAI-t rolin e tyre për të përmirësuar qëndrueshmërinë, adaptueshmërinë dhe llogaridhënien? Sipas Institutit të Audituesve të Brendshëm (IIA) në publikimin Roli i Auditimit në Qeverisjen e Sektorit Publik^[7], SAI-t mund të ndikojnë në qëndrueshmërinë dhe adaptueshmërinë e institucioneve publike përmes mbikëqyrjes (zbulimi dhe parandalimi), analizës dhe parashikimit.

a. Mbikëqyrja

Audituesit ndihmojnë vendimmarrësit në ushtrimin e mbikëqyrjes duke vlerësuar nëse institucionet qeveritare po kryejnë detyrat e tyre, po shpenzojnë fondet për qëllimet e synuara dhe po respektojnë ligjet dhe rregulloret. Auditimet e fokusuara në mbikëqyrje i përgjigjen pyetjeve:

“A është zbatuar politika siç ishte planifikuar?”

“A po zbatojnë menaxherët kontrolle efektive për të minimizuar risqet?”

Auditimi mbështet strukturën e qeverisjes duke verifikuar raportet financiare dhe të performancës programatike të agjencive dhe programeve dhe duke testuar përputhshmërinë e tyre me rregullat dhe objektivat e organizatës. Për më tepër, auditimet e mbikëqyrjes kontribuojnë në llogaridhënien publike duke ofruar akses në këtë informacion të performancës për autoritetet përkatëse brenda dhe jashtë organizatës së audituar.

Si zyrtarë të zgjedhur dhe menaxherë, ata janë përgjegjës për përcaktimin e drejtimit dhe objektivave organizative. Për më tepër, menaxherët kanë detyrën të vlerësojnë risqet dhe të vendosin kontrolle efektive për të arritur objektivat dhe për të shmangur risqet.

Në rolin e tyre të mbikëqyrjes, SAI-t vlerësojnë dhe raportojnë mbi suksesin e këtyre përpjekjeve.

Mbikëqyrja përfshin gjithashtu rolin e SAI-ve në zbulimin dhe parandalimin e korrupsionit publik, duke përfshirë mashtrimin, veprimet e papërshtatshme ose abuzive, si dhe keqpërdorimin e pushtetit dhe burimeve të besuara zyrtarëve qeveritarë. SAI-t monitorojnë efektivitetin e strukturës së kontrolleve të brendshme të menaxhimit për të identifikuar dhe reduktuar kushtet që nxisin korrupsionin.

Për më tepër, SAI-t mund të kenë mandatin për të kryer auditime të posaçme për zbulimin dhe parandalimin e korrupsionit publik, duke përfshirë mashtrimin, veprimet e papërshtatshme ose abuzive, si dhe keqpërdorimin e pushtetit dhe burimeve të besuara zyrtarëve qeveritarë. SAI-t monitorojnë efektivitetin e strukturës së kontrolleve të brendshme të menaxhimit për të identifikuar dhe reduktuar kushtet që nxisin korrupsionin.

Për më tepër, SAI-t mund të kenë mandatin për të kryer auditime të posaçme për zbulimin dhe parandalimin e korrupsionit brenda organizatave qeveritare.

Zbulimi

Zbulimi ka për qëllim identifikimin e veprimeve të papërshtatshme, joefektive, të paligjshme, mashtruese apo abuzive që kanë ndodhur dhe mbledhjen e provave për të mbështetur vendimet lidhur me ndjekjen penale, masat disiplinore apo masa të tjera korrigjuese. Përpjekjet për zbulim mund të marrin forma të ndryshme:

- Auditime ose hetime bazuar në rrethana të dyshimta ose ankesa, që përfshijnë procedura dhe teste specifike për të identifikuar aktivitetet e shpërdorimit, abuzimit, apo të mashtrimit. Gjithashtu, sinjalet e dyshimta që shfaqen gjatë një auditimi të nisur për arsye të tjera mund të çojnë në procedura shtesë për të identifikuar akte shpërdorimi, abuzimi apo mashtrimi.

^{7]} *Idem*, pages 11 – 14.

- Auditime ciklike, si auditimi i pagave, pagesat e llogarive apo auditimi i sigurisë së sistemeve të informacionit, që testojnë shpenzimet e një organizate dhe/ose kontrollet e brendshme të lidhura me to.
- Auditime të kërkuara nga autoritetet e zbatimit të ligjit, që analizojnë dhe interpretojnë pasqyrat dhe transaksionet financiare komplekse për të ndihmuar në hetimin dhe ndërtimin e rasteve me prova kundër shkelësve.
- Rishikime të mundshme konflikteve të interesit gjatë hartimit dhe zbatimit të ligjeve, rregullave dhe procedurave.

Parandalimi

Parandalimi ka për qëllim identifikimin dhe reduktimin e kushteve që mundësojnë korrupsionin. Auditimi synon të parandalojë mashtrimin, abuzimin dhe shkeljet e besimit publik duke:

1. Vlerësuar kontrollet për funksione ekzistuese ose të propozuara.
2. Vlerësuar risqet organizative ose specifike për auditimin.
3. Rishikuar ndryshimet e propozuara në ligjet, rregullat dhe procedurat e zbatimit.
4. Rishikuar kontratat për konflikte të mundshme interesi.

Përpjekjet e suksesshme për zbulim mund të kenë gjithashtu një efekt parandalues.

b. Analiza

SAI-t ofrojnë analizë për të ndihmuar vendimmarrësit duke vlerësuar se cilat programe dhe politika funksionojnë dhe cilat jo, duke ndarë praktikën më të mira dhe informacionin krahasues, si dhe duke shqyrtuar organizatat qeveritare si në mënyrë horizontale ashtu edhe vertikale ndërmjet niveleve të qeverisjes për të gjetur mundësi për huazim, adaptim ose ristrukturim të praktikave të menaxhimit.

Aktiviteti i auditimit ndihmon në institucionalizimin e procesit të të nxënit organizativ duke ofruar reagime të vazhdueshme për të përshtatur politikat. SAI-t e kryejnë punën e tyre në mënyrë sistematike dhe objektive për të zhvilluar një kuptim të thellë të operacioneve dhe për të nxjerrë përfundime bazuar në prova.

Prandaj, ato mund të ofrojnë një përshkrim të drejtë të problemeve, burimeve, roleve dhe përgjegjësisë, të cilat, të kombinuara me rekomandime të dobishme, mund të inkurajojnë palët e interesuara të rishikojnë problematikat dhe programet.

Jo vetëm që mund të përmirësohet performanca e programit specifik të audituar, por trajtimi i çështjeve të ngritura nga një auditim i caktuar mund të rrisë kapacitetin e qeverisë dhe publikut për të menaxhuar probleme të ngjashme.

Auditimet e fokusuara në analizë kontribuojnë ndjeshëm në përgjigjen e pyetjes më të gjerë, "A ka sjellë politika rezultatet e synuara?"

Paralelisht me funksionin e llogaridhënies, auditimet ndihmojnë në përmirësimin e operacioneve qeveritare.

c. Parashikimi

SAI-t gjithashtu ndihmojnë organizatat të shikojnë përpara duke identifikuar tendencat dhe duke sjellë në vëmendje sfida të reja përpara se ato të kthehen në kriza. Aktiviteti i auditimit mund të evidentojë sfida të ardhshme, siç janë tendencat demografike, kushtet ekonomike apo ndryshimet në kërcënimet e sigurisë, si edhe të identifikojë risqet dhe mundësitë që dalin nga evoluimi i shpejtë i shkencës dhe teknologjisë, kompleksiteti i shoqërisë moderne dhe ndryshimet në natyrën e ekonomisë.

Këto çështje shpesh përfaqësojnë risqe afatgjata që mund të tejkalojnë ndjeshëm mandatet e shumicës së zyrtarëve të zgjedhur dhe ndonjëherë marrin prioritet të ulët për vëmendje, sidomos kur burimet e kufizuara e orientojnë fokusin drejt shqetësimeve më urgjente dhe afatshkurtra.

Për më tepër, një qasje e zakonshme në auditim (auditimi i bazuar në risk) e përqendron procesin e auditimit në kuadrin e përgjithshëm të menaxhimit të risqeve të organizatës, duke ndihmuar në identifikimin dhe parandalimin e risqeve të papranueshme.

Nëpërmjet auditimit të bazuar në risk, aktiviteti i auditimit siguron informacion të dobishëm dhe të rëndësishëm për organizatën për menaxhimin e risqeve të saj. Auditimet e fokusuara në parashikim ndihmojnë në përgjigjen e pyetjes, “Cilat rishikime apo zbatime të politikave do të plotësonin një nevojë apo risk të ardhshëm?”

Kur SAI-t përqendrohen në tendencat dhe parashikimet e së ardhmes, ato kontribuojnë në mbështetjen e procesit të vendimmarrjes.

Nëpërmjet këtyre roleve, SAI-t mbrojnë vlerat thelbësore të qeverisjes së mirë. Duke ofruar shërbime të mbikëqyrjes, analizës dhe parashikimit, SAI-t ndihmojnë në sigurimin e funksionimit të institucioneve në mënyrë transparente, të drejtë dhe të ndershme, duke respektuar parimet e barazisë dhe integritetit, ndërsa njëkohësisht demonstrojnë qëndrueshmëri dhe aftësi për t'u adaptuar ndaj ndryshimeve dhe sfidave.

SAI-t ndryshojnë ndjeshëm në strukturë, autoritet dhe ndikim në rajone të ndryshme^[8], duke reflektuar tradita të ndryshme të qeverisjes dhe kuadro të llogaridhënies. Një analizë krahasuese nxjerr në pah dallime kryesore^[9]:

- Modeli Evropian (ECA & Zyrat Kombëtare të Auditimit): Thekson auditime të plota financiare, vlerësime të performancës dhe rekomandime politike të orientuara drejt forcimit të institucioneve të BE-së.
- Modeli Anglo-Amerikan (GAO & Zyrat Kombëtare të Auditimit): Përqendrohet në mbikëqyrjen operacionale, analizën legislative dhe vlerësimet e ndikimit të politikave, duke forcuar llogaridhënien demokratike.
- Vendet në zhvillim dhe auditimet financiare ndërkombëtare: Shpesh përfshijnë bashkëpunim me institucione financiare ndërkombëtare si Banka Botërore dhe FMN, duke siguruar përputhshmërinë me standardet globale fiskale ndërkohë që promovojnë ndërtimin e kapaciteteve institucionale.
- Azia, Afrika dhe Amerika Latine: Pasqyrojnë qasje të ndryshme në auditim, ku disa vende adoptojnë mekanizma të rrepta kundër korrupsionit, ndërsa të tjera e integrojnë auditimin në iniciativat e reformës më të gjera të qeverisjes.

Nëpërmjet analizës krahasuese, bëhet e qartë se mekanizmat e auditimit të jashtëm nuk janë të njëjlojtë për të gjitha rastet; përkundrazi, ato evoluojnë në varësi të kontekstit institucional, politik dhe ekonomik, duke formësuar strategjitë e adaptimit të qeverisjes në mbarë botën.

[8] Pompe Sebastiaan, French Alice, Aldcroft Martin, Fredriksen Camilla, and Alain Memvuh, with contributions by Taylor–Pearce Lara, Domelevo Daniel, Newiak Monique, and S. Rahim Fazeer, “Good Governance in Sub-Saharan Africa Opportunities and Lessons”, Chapter 12 “The Role of Supreme Audit Institutions in Addressing Corruption, Including in Emergency Settings”. 2022, 209 – 231. [Chapter 12: The Role of Supreme Audit Institutions in Addressing Corruption, Including in Emergency Settings in: Good Governance in Sub-Saharan Africa.](#)

[9] OECD Public Governance Reviews Supreme Audit Institutions and Good Governance Oversight, Insight and Foresight, 2016. [SupremeAuditInstitutions.pdf](#)

4. Sfidat e qëndrueshmërisë dhe adaptimit të bazuar në auditim

4.1 Rezistenca politike dhe inercia burokratike

Një nga sfidat më të mëdha për adaptimin institucional përmes auditimeve është rezistenca politike. Qeveritë ose institucionet publike mund t'i shohin auditimet e jashtme si ndërhyrëse ose të motivuara politikisht, duke çuar në hezitim për të zbatuar reformat e rekomanduara. Në disa raste, gjetjet e auditimit neglizhohen ose minimizohen për të ruajtur status quo-në ose për të shmangur ndryshimet në dinamikën e pushtetit politik.

Inercia burokratike e ndërlikon më tej adaptimin e drejtuar nga auditimi.

Ngurtësia institucionale, e karakterizuar nga procese të ngadalta vendimmarrjeje, kompleksitete hierarkike dhe struktura operationale të vjetërsuara, mund të pengojë reagimin ndaj rekomandimeve të auditimit. Edhe kur auditimet identifikojnë jo efikasitet, institucionet mund të kenë vështirësi në zbatimin e ndryshimeve të nevojshme për shkak të rezistencës sistemike, procedurave të ngulitura ose frikës nga prishja e strukturave të brendshme të pushtetit.

Një shembull i kësaj rezistence mund të vërehet në vendet ku institucionet e auditimit kanë zbuluar keq menaxhime financiare në shkallë të gjerë, por kanë hasur kundërshti të forta nga liderët politikë të cilët nuk kanë qenë të gatshëm të zbatojnë reformat. Kapërcimi i këtyre pengesave kërkon forcimin e zbatimit legjislativ dhe mekanizma të pavarur mbikëqyrës.

4.2 Kufizimet e Burimeve në Institucionet Supreme të Auditimit

Ndërsa auditimet ofrojnë njohuri thelbësore mbi performancën e qeverisjes, Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) shpesh përballen me kufizime të burimeve që ndikojnë në efektivitetin e tyre. Faktorë si financimi i kufizuar, mungesa e stafit të mjaftueshëm dhe infrastruktura teknologjike e vjetërsuar mund të pengojnë aftësinë e tyre për të kryer investigime të thelluara dhe për të zbatuar rregullime të politikave bazuar në auditim.

Sfidat e burimeve shfaqen në format e mëposhtme:

Institucione audituese të nënfinancuara – SAI-t mund të kenë mungesë mbështetjeje financiare, duke kufizuar aftësinë e tyre për të kryer investigime të gjera ose për të ndjekur zbatimin e rekomandimeve të auditimit.

Mungesa e stafit të kualifikuar – Auditimet efektive kërkojnë analistë financiarë me përvojë, ekspertë të pajtueshmërisë dhe specialistë të qeverisjes, burime që disa institucione audituese e kanë të vështirë t'i sigurojnë.

Kufizime teknologjike – Rritja e qeverisjes digjitale kërkon mjete të avancuara të auditimit, por shumë SAI vazhdojnë të operojnë me metoda të vjetruara, duke kufizuar aftësinë e tyre për të analizuar transaksione financiare komplekse dhe kornizat e menaxhimit të risqeve.

Për të forcuar qëndrueshmërinë e bazuar në auditim, institucionet duhet të investojnë në përpjekje për ngritjen e kapaciteteve, duke siguruar që SAI-t të kenë burimet e nevojshme për të kryer vlerësime të pavarura dhe për të ndikuar në adaptimin e qeverisjes.

4.3 Dilema midis përputhshmërisë dhe inovacionit
Qëndrueshmëria dhe adaptimi i bazuar në auditim shpesh kërkojnë një ekuilibër midis përputhshmërisë me kuadrin rregullator ekzistues dhe ndjekjes së zgjidhjeve inovative. Ndërsa auditimet theksojnë respektimin e udhëzimeve të vendosura, institucionet mund të hezitojnë të prezantojnë modele kreativë të qeverisjes nga frika se mos bien në mospërputhje ose krijojnë pasoja të padëshiruara.

Kjo dilemë është veçanërisht e dukshme në sektorët ku qeverisja digjitale po bëhet më e rëndësishme. Për shembull, mekanizmat e auditimit të drejtuar nga intelijenca artificiale (AI) ofrojnë saktësi të përmirësuar në mbikëqyrjen financiare, por ngrenë shqetësime lidhur me qeverisjen etike, sigurinë e të dhënave dhe përputhshmërinë me rregulloret.

Institucionet duhet të menaxhojnë me kujdes këto sfida, duke siguruar që masat e përputhshmërisë të mos pengojnë potencialin inovativ që mund të rrisë efikasitetin dhe qëndrueshmërinë.^[10]

[10] Ibidem.

5. Tendencat e ardhshme në auditimin e jashtëm

5.1 Rritja e inteligjencës artificiale dhe big data në auditim

Përparimet në inteligjencën artificiale (AI) dhe analizat e të dhënave të mëdha (Big Data) po transformojnë peizazhin e auditimit të jashtëm, duke sjellë mjete inovative që rrisin efikasitetin dhe saktësinë. Auditimet e drejtuara nga AI përdorin algoritme të të nxënimit makinerik për të zbuluar parregullsi, vlerësuar modelet e riskut dhe gjeneruar njohuri parashikuese, duke përmirësuar ndjeshëm zbulimin e mashtrimeve dhe monitorimin e qeverisjes.

Megjithëse auditimet e bazuara në AI ofrojnë përparësi të mëdha në efikasitet dhe saktësi, shqetësimet mbi pabarazinë algoritmike, privatësinë e të dhënave dhe qeverisjen etike të AI-së mbeten konsiderata kritike. Institucionet duhet të zhvillojnë kuadro të forta rregullatore për të balancuar inovacionin teknologjik me mekanizmat e llogaridhënies.

5.2 Qeverisja digjitale dhe llogaridhënia e automatizuar

Ndërsa qeveritë po kalojnë gjithnjë e më shumë në modele të qeverisjes digjitale, mekanizmat e auditimit të automatizuar po bëhen thelbësorë për adaptimin institucional. Mjetet digjitale thjeshtojnë proceset e auditimit, rrisin transparencën dhe reduktojnë gabimet njerëzore në vlerësimet financiare.

Tendencat në auditimin digjital përfshijnë:

- Auditime të bazuara në Blockchain – Duke siguruar regjistra financiarë të pandryshueshëm, teknologjia blockchain përmirëson integritetin e transaksioneve qeveritare.
- Integrimi i Qeverisjes Elektronike (E-Governance) – Platformat digjitale mundësojnë ndjekjen e auditimit në kohë reale, duke u lejuar institucioneve të monitorojnë përputhshmërinë financiare në mënyrë të vazhdueshme.
- Raportimi i Rregullatorëve të Automatizuar – Bot-et e auditimit të drejtuar nga AI gjenerojnë raporte të përputhshmërisë

me ndërhyrje minimale njerëzore, duke reduktuar joefikasitetet burokratike.

Pavarësisht këtyre avancimeve, qeverisja digjitale përballet me sfida, si risqet kibernetike, kompleksiteti i menaxhimit të të dhënave dhe nevoja për politika rregullatore të standardizuara në juridiksione ndërkombëtare. Forcimi i protokolleve të sigurisë kibernetike dhe adoptimi i kornizave të harmonizuara të auditimit digjital do të jenë thelbësore për zbutjen e këtyre risqeve.

5.3 Forcimi i bashkëpunimeve ndërkombëtare në auditim

Globalizimi ka intensifikuar nevojën për bashkëpunim në auditimet ndërkufitare, duke nxitur partneritete mes institucioneve ndërkombëtare të auditimit dhe organeve të qeverisjes. Ndërsa sistemet financiare po bëhen gjithnjë e më të ndërlidhura, auditimet në bashkëpunim sigurojnë mbikëqyrje të qëndrueshme rregullatore, duke parandaluar keq menaxhimin financiar ndërkombëtar.

Aspektet kyçe të bashkëpunimeve ndërkombëtare në auditim përfshijnë:

- Programet e Auditimit të Përbashkët – Institucione si Gjykata Evropiane e Audituesve (ECA) dhe Zyra e Llogaridhënies Qeveritare e SHBA (GAO) kryejnë investigime të përbashkëta mbi çështje të qeverisjes shumëkombëshe.
- Harmonizimi i Standardeve Globale – Organizata si Organizata Ndërkombëtare e Institucioneve Supreme të Auditimit (INTOSAI) promovojnë praktika uniforme të auditimit në juridiksione të ndryshme.
- Integriteti Financiar në Projektet e Zhvillimit Ndërkombëtar – Institucionet financiare ndërkombëtare kryejnë auditime të pavarura për të siguruar transparencën e financimeve dhe për të zbutur risqet e korrupsionit në programet e zhvillimit global.

E ardhmja e auditimit të jashtëm ka gjasa të ndikohet nga partneritete më të forta midis entiteteve kombëtare dhe ndërkombëtare të auditimit, duke forcuar qëndrueshmërinë institucionale përmes mekanizmave të koordinuar të mbikëqyrjes financiare.

6. PËRFUNDIMI: QËNDRUESHMËRIA INSTITUCIONALE E NXITUR NGA AUDITIMI

► Ndikimi i qëndrueshëm i reformave të bazuara në auditim

Auditimet e jashtme kanë rezultuar të jenë instrumente thelbësore për nxitjen e qëndrueshmërisë institucionale, sigurimin e integritetit financiar dhe forcimin e adaptimit të qeverisjes. Duke identifikuar joefikasitetet, promovuar transparencën dhe nxitur reformat politike, auditimet fuqizojnë institucionet që të evoluojnë për të përballuar sfidat e qeverisjes.

Institucionet që integrojnë në mënyrë efektive rekomandimet e auditimit tregojnë një aftësi më të madhe për adaptim, duke demonstruar kuadro të përmirësuar të menaxhimit të risqeve, forcim të përputhshmërisë rregullatore dhe rritje të llogaridhënies publike. Meqë auditimet vazhdojnë të formësojnë peizazhin e qeverisjes, institucionet duhet t'i njohin ato jo vetëm si mekanizma mbikëqyrjeje, por si mjete dinamike për qëndrueshmërinë afatgjatë.

► Qëndrueshmëria institucionale si një proces afatgjatë

Adaptimi institucional nuk është një reagim i njehershëm ndaj gjetjeve të auditimit; ai është një proces i vazhdueshëm që kërkon vlerësim të përhershëm dhe rregullime strukturore.

Qëndrueshmëria ndërtohet përmes angazhimit të vazhdueshëm ndaj llogaridhënies, inovacionit dhe reformës së qeverisjes.

► Për të arritur qëndrueshmëri institucionale afatgjatë, qeveritë dhe institucionet e auditimit duhet të priorizojnë:

- ✓ Integrimin e rekomandimeve të auditimit në strategjitë e qeverisjes – Institucionet duhet të zbatojnë në mënyrë proaktive njohuritë e auditimit për të përmirësuar kuadrin operativ.
- ✓ Forcimin e bashkëpunimit midis SAI-ve dhe politikë – bërësve – Ndërveprimi i ngushtë midis organeve të auditimit dhe ligjvënësve siguron që reformat e drejtuara nga auditimi të përkthehen në përmirësime konkrete të qeverisjes.
- ✓ Investimin në avancimet teknologjike për auditimin – Analiza e drejtuar nga AI, auditimi me blockchain dhe modelet e qeverisjes digjitale mund të optimizojnë përpjekjet e adaptimit institucional.
- ✓ Rritjen e angazhimit publik në transparencën e auditimit – Qytetarët luajnë një rol jetik në mbajtjen e institucioneve të përgjegjshme, duke forcuar efektivitetin e auditimit përmes ndërgjegjësimit shoqëror.

Recommended

REKOMANDIME

Për të maksimizuar ndikimin e auditimeve të jashtme në adaptimin institucional, politikë – bërësit duhet të konsiderojnë rekomandimet e mëposhtme:

- Rritja e financimit dhe kapacitetit për Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) – Fuqizimi i institucioneve të auditimit me burime të përshtatshme siguron vlerësime financiare gjithëpërfshirëse dhe mbikëqyrje efektive të qeverisjes.
- Vendosija e kuadrove të standardizuara globale të auditimit – Harmonizimi i standardeve ndërkombëtare të auditimit lehtëson mbikëqyrjen e qëndrueshme rregullatore në juridiksione të ndryshme.
- Integrimi i auditimit në ciklet e planifikimit të politikave – Përfshirja e mekanizmave të auditimit në procesin e vendimmarrjes së qeverisjes rrit përgjegjshmërinë institucionale.
- Inkurajimi i hapjes institucionale ndaj inovacionit në mekanizmat e përputhshmërisë – Balancimi i kërkesave të përputhshmërisë me modele të adaptuara të qeverisjes promovon qëndrueshmëri pa penguar inovacionin.
- Sigurimi i pavarësisë politike të institucioneve të auditimit – Mbrojtja e agjencive të auditimit nga ndërhyrjet politike ruan besueshmërinë dhe efektivitetin e tyre në nxitjen e reformave.

Duke zbatuar këto rekomandime, institucionet mund të forcojnë aftësinë e tyre për t'u përshtatur me sfidat në zhvillim, duke siguruar që auditimet e jashtme të mbeten thelbësore për qëndrueshmërinë institucionale.

Referenca

- Barasa, E., Mbau, R., & Gilson, L. (2018). What is resilience and how can it be nurtured? A systematic review of empirical literature on organizational resilience. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(6), 491–503. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2017.89>
- Brown, M. (2022). Supreme audit institutions and their impact on governance. *International Journal of Auditing*, 1, 67–89.
- Cordery, C., & Hay, D. (n.d.). Supreme audit institutions and public value: Demonstrating relevance. Victoria Business School, Victoria University of Wellington; University of Auckland Business School.
- Falegnami, A., Tomassi, A., Corbelli, G., & Romano, E. (2025). Resilience analysis grid – Rasch rating scale model for measuring organizational resilience potential. *Applied Sciences*, 15, 1695, 3–4. <https://doi.org/10.3390/app15031695>
- Institute of Internal Auditors. (2006, November). The role of auditing in public sector governance (p. 11).
- Moonen, G. (2022). What's in a name? – Resilience as key concept in the RRF. In *The EU Recovery and Resilience Facility: A jump to a resilient Europe?* ECA Journal, (2), 11.
- OECD. (2016). Public governance reviews: Supreme audit institutions and good governance – Oversight, insight and foresight. OECD Publishing.
- Pompe, S., French, A., et al. (2022). Good governance in Sub-Saharan Africa: Opportunities and lessons. In *The role of supreme audit institutions in addressing corruption, including in emergency settings* (pp. 209–231).
- Williams, R. (2023). Digital governance and automated accountability. *Technology and Society*, 3, 201–220.
- Xiao, L., & Cao, H. (2017). Organizational resilience: The theoretical model and research implication (p. 1)

Seksioni 2

DISKUTIME MES PANELISTËVE

**“NJË QASJE E RE NDAJ
MENAXHIMIT TË CILËSISË SË
AUDITIMIT: ÇFARË DO TË
THOTË PËR INSTITUCIONET
SUPREME TË AUDITIMIT
(SAI)?”**

Fjala hyrëse nga Sekretari i Përgjithshëm i KLSH-së

I dashur lexues,

Me kënaqësi ju prezantoj këtë botim, i cili bashkon njohuritë dhe reflektimet e ndara gjatë diskutimit në panelin e mbajtur gjatë Konferencës Shkencore, në kuadër të 100-vjetorit të Themelimit të Kontrollit të Lartë të Shtetit, mbi Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit.

Cilësia e auditimeve qëndron në zemër të mbikëqyrjes efektive publike. Në fushën e auditimit të jashtëm publik, ku puna jonë mbështet drejtpërdrejt transparencën, llogaridhënien dhe përdorimin e përgjegjshëm të burimeve publike, ruajtja e standardeve më të larta është një detyrim si profesional ashtu edhe etik.

Ky libër përmbledh kontribute të vlefshme nga ekspertë të fushës, të cilët eksploruan se si sisteme të menaxhimit të cilësisë, të strukturuar, bazuar në risk dhe proaktive, mund të forcojnë besueshmërinë, pavarësinë dhe ndikimin e auditimeve publike. Ai pasqyron një kuptim të përbashkët se cilësia e auditimit nuk është një arritje që ndodh vetëm njëherë, por një angazhim i vazhdueshëm i ngulitur në kulturën dhe proceset institucionale.

Në Kontrollin e Lartë të Shtetit, ne jemi të përkushtuar ndaj përmirësimit dhe të mësuarit të vazhdueshëm. Ne besojmë se duke ndarë përvojat dhe duke nxitur dialogun, mund të çojmë përpara, së bashku efektivitetin e institucioneve të auditimit të jashtëm në të gjithë rajonin tonë.

Shpresoj që faqet që vijojnë do të shërbejnë si një referencë kuptimplotë dhe një frymëzim për të gjithë ata që janë të përkushtuar ndaj ruajtjes së integritetit dhe vlerës së auditimit publik, nëpërmjet menaxhimit të cilësisë në auditim.

Sinqerisht,

Valbona Gaxha
Sekretar i Përgjithshëm
Kontrolli i Lartë i Shtetit

HYRJE

Ndërsa Institucionet Supreme të Auditimit (SAI) në mbarë botën kalojnë drejt një qasjeje më dinamike ndaj cilësisë, diskutimi i panelit mbi Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM) ofroi njohuri të vlefshme mbi atë që do të thotë kjo transformim në praktikë. ISSAI 140 i rishikuar kërkon që SAI-të të shkojnë përtej kontrollit tradicional të cilësisë dhe të adoptojnë një sistem proaktiv, të bazuar në risk dhe të integruar të menaxhimit të cilësisë, i cili është i rrënjësor në drejtimin, kulturën dhe funksionimin e tyre.

Gjatë këtij sesi, ekspertë ndërkombëtarë nga IDI dhe SIGMA eksploruan bazat konceptuale të SoAQM, ndanë përvoja nga Projekti Piloti Global i IDI-t dhe diskutuan praktikën e mira që po dalin në pah. Diskutimi përfshiu gjithashtu përvojat e drejtpërdrejta të tre SAI-ve, Azerbajxhanit, Bosnje dhe Hercegovinës, dhe Shqipërisë, të cilët reflektuan mbi sfidat reale, mësimet e nxjerra dhe ndryshimet organizative të shkaktuara nga pjesëmarrja e tyre në pilot.

Pikat kryesore që dolën në pah përfshinin rëndësinë e institucionalizimit të menaxhimit të cilësisë si një përgjegjësi e përbashkët, sigurimin e angazhimit të drejtuesve, ndërtimin e proceseve të forta të monitorimit dhe menaxhimit të riskut, si dhe nxitjen e një kulture përmirësimi të vazhdueshëm. Paneli theksoi gjithashtu rolin kyç të ndërtimit të kapaciteteve, mësimet ndërmjet kolegëve dhe mjeteve digjitale në mbështetjen e zbatimit të suksesshëm.

Ky sesion dha një kontribut të vlefshëm dhe praktik për qëllimin më të gjerë të përmirësimit të cilësisë së auditimit dhe rritjes së besimit të publikut, duke theksuar se menaxhimi i cilësisë nuk është një projekt njëherësh, por një sistem dhe mendësi në zhvillim që duhet të kultivohet në të gjithë institucionin.

Përbërja e Panelit

Paneli i diskutimit për Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM) përfshiu një përzierje të ekspertizës ndërkombëtare dhe përvojës praktike nga terreni. Në panel morën pjesë:

– Z. Karma Tenzin, përfaqësues nga IDI (Initiative for Development of INTOSAI), i cili ndau me pjesëmarrësit, bazat konceptuale dhe gjetjet nga Projekti Pilot Global mbi SoAQM.

– Z. Alastair Swarbrick, përfaqësues nga SIGMA – OECD (Support for Improvement in Governance and Management), i cili ofroi perspektiva mbi qasjet institucionale dhe përputhshmërinë me standardet evropiane dhe ndërkombëtare; si dhe
– Përfaqësues nga tre SAI-e nga projekti pilot mbi SoAQM:

- Znj. Nurana Safarove, SAI Azerbajxhani
- Znj. Eldina Pleho, SAI Bosnja dhe Hercegovina
- Znj. Xhuljeta Celaj, Kontrolli i Lartë i Shtetit ë

Panelistët ndanë reflektime mbi sfidat, arritjet dhe ndryshimet organizative të shkaktuara nga zbatimi i SoAQM në vendet e tyre përkatëse. Paneli u karakterizua nga një balancë midis ekspertizës teorike dhe përvojës praktike, duke ofruar një diskutim gjithëpërfshirës dhe të thelluar mbi përfitimet dhe sfidat e kësaj qasjeje të re ndaj cilësisë në auditim.

Znj. Aulona Jani

Drejtore i Departamentit të Metodologjisë
Planifikimit Strategjik dhe Zhvillimit
Profesional

Kontrolli i Lartë i Shtetit

“Në rolin e moderatorit të Konferencës, si dhe mbështetur në eksperiencën në implementimin e Sistemit të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit në KLSH, Aulona Jani sjell një qasje multidisiplinare në ndërtimin e sistemeve që nxisin performancën, mbështesin mësimin e vazhdueshëm dhe harmonizojnë objektivat afatgjata me operacionet e përditshme. Ajo gjithashtu ka udhëhequr projektin pilot të IDI-t mbi implementimin e Sistemit të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit në KLSH”

Z. Karma Tenzin, FCCA

Menaxher i Lartë,
Departamenti për SAI
Profesionale dhe Relevante

Nisma për Zhvillimin e
INTOSAI-t (IDI)

“Si Menaxher i Lartë në IDI, Karma Tenzin ka qenë një forcë shtytëse për zhvillimin e suksesshëm të Pilotimit Global për implementimin e SoAQM dhe Manualit për Zbatim (Playbook), duke ndihmuar SAI-et në mbarë botën të zbatojnë sisteme të menaxhimit të cilësisë së auditimit, të bazuara në risk, në përputhje të plotë me ISSAI 140 të rishikuar.”

Z. Alastair Swarbrick

Këshilltar i Lartë i Politikave &
Drejtues i Ekipit për MFP

SIGMA, OECD

“Si Këshilltar i Lartë i Politikave dhe Drejtues i Ekipit për Auditimin, Buxhetin dhe Kontrollin e Brendshëm në Programin SIGMA (nismë e OECD/BE), Alastair Swarbrick mbështet në mënyrë aktive SAI-t në rajon për të integruar parimet e menaxhimit të cilësisë, me një fokus të fortë te qeverisja, angazhimi i lidershit dhe përputhshmëria me praktikën e mira ndërkombëtare.”

Znj. Nurana Safarova
Drejtoresh e Shërbimeve
Ligjore dhe Kontrollit të
Cilësisë,

Dhoma e Llogarive e
Azerbajxhanit

"Si Drejtore e Shërbimeve Ligjore dhe Kontrollit të Cilësisë në Dhomën e Llogarive të Azerbajxhanit, Nurana Safarova ka udhëhequr kalimin e SAI-t të saj drejt një Sistemi të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit të bazuar në risk, duke riformësuar politikat dhe procedurat për t'i përshtatur me ISSAI 140 dhe standardet moderne të menaxhimit të cilësisë."

Znj. Eldina Pleho
Auditues i Lartë i
Performancës – Kontrolli i
Cilësisë, Metodologjia dhe
Planifikimi
Zyra e Auditimit e
Institucioneve të Bosnjës dhe
Hercegovinës

"Në rolin e saj në Zyrën e Auditimit të Bosnjës dhe Hercegovinës, Eldina Pleho ka luajtur një rol kyç në hartimin dhe pilotimin e kuadrit të ri të Sistemit të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit të SAI-së së saj, duke ndihmuar në integrimin e mekanizmave të monitorimit dhe vlerësimit të bazuar në risk në sistemin e cilësisë së auditimit."

Znj. Xhuljeta Çelaj
Audituese e Lartë – Përgjegjëse
Sektori për Metodologjinë dhe
Zhvillimin Profesional
Kontrolli i Lartë i Shtetit

"Si një ndër anëtarët e grupit të implementimit të Sistemit të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit në KLSH, Xhuljeta Çelaj kontribuoi në zhvillimin e një qasjeje të strukturuar, në nivel organizativ dhe të bazuar në risk për menaxhimin e cilësisë, duke e integruar versionin e rishikuar të ISSAI 140 në të gjitha nivelet e institucionit."

PJESA I
KRIJIMI I NJË SISTEMI TË
SHËNDOSHË TË MENAXHIMIT TË
CILËSISË SË AUDITIMIT: NJOHURI
NGA IDI DHE SIGMA

Znj. Aulona Jani: Mirëmëngjes kolegë, partnerë dhe të ftuar të nderuar,

Është një kënaqësi e madhe t'ju uroj mirëseardhjen në sesionin e sotëm dhe të hap rrugën për një bisedë me rëndësi: çfarë do të thotë realisht për ne kjo qasje e re ndaj menaxhimit të cilësisë së auditimit?

Përpara se të kalojmë te përmbajtja, më lejoni të ndaj një histori personale të shkurtër.

Kur nisëm planifikimin e kësaj konference për të festuar 100-vjetorin e KLSH-së, isha e bindur që duhej të përfshinim partnerët tanë të besuar, IDI dhe SIGMA. Mbështetja e tyre e palëkundur ka qenë thelbësore për përparimin e KLSH-së, veçanërisht në forcimin e cilësisë së auditimit.

Kontaktova me Karma-n nga IDI dhe me Alastair-in nga SIGMA, dhe me kënaqësi të madhe të dy reagues me shumë entuziazëm. Gjatë atyre shkëmbimeve të para, Karma dha një sugjerim të shkëlqyer: "Pse të mos i kushtojmë një pjesë të ditës së dytë një paneli mbi Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit?"

Kjo ide më frymëzoi menjëherë, veçanërisht sepse KLSH kishte qenë pjesë e Pilotit Global të IDI për SoAQM. Ajo që nisi si një projekt u kthye në një udhëtim të vazhdueshëm mësimi dhe transformimi, me mbështetje të vazhdueshme nga Karma, Mark dhe komuniteti më i gjerë i IDI.

Ky proces na tregoi rëndësinë e bashkëpunimit, angazhimit të përbashkët dhe përkushtimit të thellë ndaj cilësisë së auditimit.

Tani, le të kalojmë te tema kryesore.

Për vite me radhë, SAI-t kanë ndjekur cilësinë e auditimit kryesisht përmes mekanizmave të kontrollit, zakonisht pasi puna e auditimit ka përfunduar. Megjithatë të vlefshme, këto qasje janë përgjithësisht reaktive. Sot, jemi duke hyrë në një epokë të re, të udhëhequr nga ISSAI 140 i rishikuar, që na fton të kalojmë nga kontrolli i cilësisë te menaxhimi i saj, në mënyrë proaktive, sistematike dhe strategjike.

Në qendër të kësaj qasjeje qëndron Sistemi i Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit, SoAQM. Ai nuk është një listë kontrolli, por një kuadër gjithëpërfshirës, i bazuar në risk, që formëson mënyrën se si qeverisim, planifikojmë,

kryejmë dhe monitorojmë auditimet tona. Ky transformim përfshin tre ndryshime themelore për SAI-t:

Së pari, institucionalizimin. SoAQM duhet të jetë i integruar në strukturën dhe kulturën e institucionit. Nuk është një zgjidhje e njëhershme, por një sistem i vazhdueshëm drejtimi, strategjie dhe përmirësimi. Së dyti, përgjegjësinë e përbashkët. Cilësia e auditimit nuk është më detyrë e një sektori të vetëm. Nën ISSAI 140, ajo bëhet një angazhim i përbashkët në të gjithë institucionin, një ndryshim kulturor ku cilësia është pjesë e përditshmërisë, jo thjesht një kontroll. Së treti, përshtatshmërinë. Çdo SAI funksionon në një kontekst unik: mandat, burime dhe nivel zhvillimi. SoAQM është ndërtuar për të qenë fleksibël dhe i bazuar në parime, duke i lejuar institucionet të përshtatin sistemin sipas nevojave të tyre dhe me një vizion të orientuar drejt të ardhmes.

Pjesëmarrja jonë në Pilotin Global të IDI na lejoi të përjetonim këtë transformim nga afër. Ishte më shumë se një ushtrim përputhshmërie; ishte një proces që përfshinte vlerësimin e risqeve, vendosjen e objektivave për cilësinë dhe ndërtimin e mekanizmave të reagimit që nxisin përmirësimin e vazhdueshëm. Piloti gjithashtu na tregoi se progresi është i mundur, pavarësisht nga pika e nisjes së çdo SAI.

Sot, në bashkëpunim me IDI, SIGMA dhe tre përfaqësues nga SAI që morën pjesë në pilotin global, do të eksplorojmë se si SoAQM mund të zbatohet konkretisht në punën tonë të përditshme. Do të diskutojmë: Si duket një SoAQM i qëndrueshëm? Çfarë sfidash duhet të adresojmë? Çfarë kompetencash kërkohen? Dhe si mund të bashkëpunojmë për të ecur përpara?

Ky diskutim panel do të fokusohet në katër tema kryesore: konceptimi i sistemit, sfidat në hartim dhe zbatim, kompetencat dhe infrastruktura, vizioni dhe mbështetja e ardhshme.

Pres me kënaqësi një shkëmbim të pasur idesh dhe përvojash praktike, dhe ju falënderoj të gjithëve për pjesëmarrjen në këtë diskutim me rëndësi të veçantë.

Pjesa I/1. Konceptualizimi i Sistemit

Znj. Aulona Jani: Z. Tenzin, cilat janë ndryshimet në menaxhimin e cilësisë? Cilat janë karakteristikat kryesore të ISSAI 140 së rishikuar?

Z. Karma Tenzin: Evolucionin e ISSAI 140 pasqyron zhvillime të rëndësishme në standardet globale të menaxhimit të cilësisë. ISSAI 140 e mëparshme ishte e bazuar në Standardin Ndërkombëtar për Kontrollin e Cilësisë (ISQC 1) të publikuar nga Bordi Ndërkombëtar për Standarde të Auditimit dhe Sigurimit (IAASB). Me zëvendësimin e ISQC 1 nga ISQM 1 dhe ISQM 2, INTOSAI ka rishikuar përkatësisht ISSAI 140 për ta përafuar me këtë qasje të modernizuar, të bazuar në risk për menaxhimin e cilësisë, duke e përshtatur për kontekstin e sektorit publik. ISSAI 140 e rishikuar u miratua në nëntor 2023 dhe hyn në fuqi më 1 janar 2025. Karakteristikat dhe Ndryshimet Kryesore në ISSAI 140 të Rishikuar përfshijnë:

Kalimi nga Kontrolli i Cilësisë në Menaxhimin e Cilësisë: Rishikimi paraqet një ndryshim paradigme nga një sistem statik dhe i bazuar në kontroll në një qasje dinamike, të bazuar në risk për menaxhimin e cilësisë së auditimit. Fokusimi nuk është më vetëm në zhvillimin e politikave dhe procedurave për çdo komponent, por në vendosjen e objektivave të cilësisë dhe krijimin e proceseve të vazhdueshme për arritjen e tyre. Tetë Komponentë të Ndërlidhur: Standardi i rishikuar zgjeron nga gjashtë në tetë komponentë, duke shtuar: Procesin e Vlerësimit të Riskut të SAI dhe Informimin dhe Komunikimin. Këta komponentë janë të ndërlidhur dhe mbështesin së bashku Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM).

Projektimi, Zbatimi dhe Funksionimi i SoAQM: SAI-t nuk kërkohet vetëm të vendosin një sistem, por ta funksionojnë dhe përmirësojnë atë vazhdimisht. SoAQM duhet të reflektojë kontekstin e çdo SAI, që do të thotë se nuk ka një model unik: çdo SAI duhet të përshtasë sistemin sipas riskut dhe mjedisit të vet operacional.

Përgjegjësi të Zgjeruara për Qeverisjen dhe Lidershipin: Roli i drejtuesve tani shtrihet përtej zhvillimit të politikave, duke përfshirë llogaridhënien e vazhdueshme, veçanërisht në vlerësimin nëse sistemi funksionon efektivisht dhe arrin objektivat e cilësisë.

Menaxhimi i Burimeve: Standardi zgjeron përkufizimin e burimeve për të përfshirë burime njerëzore, intelektuale dhe teknologjike, duke kërkuar nga SAI-t të vendosin objektiva cilësie për secilin prej këtyre llojeve të burimeve.

Komponent i Veçantë për Informimin dhe Komunikimin: Më parë pjesë e lidershipit, tani është komponent më vete me objektiva specifike për të siguruar komunikim të duhur, në kohë dhe të besueshëm brenda dhe jashtë institucionit.

Procesi i Monitorimit dhe Ndreqjes: ISSAI 140 e rishikuar përfshin një qasje proaktive ndaj monitorimit që përfshin: vlerësimin e mangësive, analizën e shkaqeve rrënjësore dhe veprime ndreqëse të përshtatura. Monitorimi është i bazuar në risk dhe i përshtatshëm sipas kontekstit të SAI-t.

Vlerësimi i Sistemit: Kërkesë e re që nuk është komponent më vete, por kërkon që SAI-t të vlerësojnë nëse: po arrihen objektivat e cilësisë; sistemi po funksionon si duhet; dhe nëse veprimet ndreqëse kanë adresuar shkaqet rrënjësore.

Në përmbledhje, ISSAI 140 i rishikuar paraqet një qasje më strategjike, të integruar dhe fleksibël për menaxhimin e cilësisë së auditimit në SAI, duke kërkuar një sistem "të gjallë" që evoluon përmes vlerësimit, të nxënies dhe përmirësimit të vazhdueshëm.

Znj. Aulona Jani: Çfarë lloj mbështetje ka ofruar IDI për SAI-t në krijimin e një Sistemi të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM) në përputhje me ISSAI 140 të rishikuar? A mund të ndani përvojat nga piloti global dhe ndikimin e tij në nismën e IDI-së për SoAQM?

Z. Karma Tenzin: Për të mbështetur zbatimin e ISSAI 140 të rishikuar, IDI ka zhvilluar një Manual Praktik për Sistemet e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM). Ky manual shoqërohet nga udhëzime teknike, mjete dhe formate për të ndihmuar SAI-t në projektimin, zbatimin dhe funksionimin e sistemit. Manuali ofron një sërë opsionesh dhe pikash vendimmarrjeje, duke u mundësuar SAI-ve ta përshtasin sistemin me nevojat e tyre specifike.

Përveç hartimit të manualit, IDI nisi një nismë të dedikuar për SoAQM, e pilotuar në 12 SAI në katër rajone të INTOSAI që flasin anglisht: EUROSAI (Shqipëria, Qipro, Azerbajxhani, Bosnja dhe Hercegovina); CAROSAI (Xhamajka, Ishujt Kajman, St. Lucia, Guajana); ASOSAI (Pakistani, Maldivet); AFROSAI-E (Eritrea, Tanzania).

IDI ndihmoi secilin prej këtyre SAI-ve me një vlerësim të nevojave dhe mentorim të përshtatur për të: Përcaktuar objektivat e cilësisë; Zbatuar një qasje të bazuar në risk; Krijuar mekanizma monitorimi dhe përmirësimi; Vendosur qasjen e tyre për vlerësim.

Ndryshimet e sjella nga piloti përfshinë: Ristrukturimin e roleve për të mbështetur më mirë menaxhimin e cilësisë; përdorimin proaktiv të burimeve në fushat me risk më të lartë; nxitjen e një kulture përmirësimi të vazhdueshëm; kalimin nga praktikatat e fragmentuara në një sistem të integruar të menaxhimit të cilësisë; ndërtimin e sistemeve të personalizuar për SAI-t e vegjël; bazuar në mësimet e nxjerra, IDI ka përshtatur një qasje me tre faza:

-Faza 1: Vlerësimi i nevojave

-Faza 2: Zhvillimi i politikës dhe ngritja fillestare e sistemit

-Faza 3: Zbatimi i vitit të parë dhe mbështetja operative

Kjo qasje e strukturuar ndihmon çdo SAI të ndërtojë një bazë të fortë përpara se të kalojë në fazën tjetër, duke rritur gjasat për një zbatim të suksesshëm dhe të qëndrueshëm të sistemit.

Znj. Aulona Jani: Faleminderit Z. Tenzin. Tani dua të ftoj Z. Alastair Swarbrick nga SIGMA.

Z. Swarbrick, çfarë ndikimi mund të ketë zbatimi i ISSAI 140 të rishikuar në arritjen e objektivave të SAI-t dhe promovimin e llogaridhënies? Dhe çfarë mbështetjeje mund të ofrojë SIGMA për SAI-t e rajonit për të kuptuar dhe zbatuar më mirë kërkesat e reja sipas specifikave të tyre?

Z. Alastair Swarbrick: Për të përmbushur objektivat strategjike dhe për të realizuar mandatin e tyre, është thelbësore që të gjitha aspektet e funksionimit të një SAI të jenë të një cilësie të lartë dhe të çojnë në rezultate me cilësi të lartë. Cilësia e punës dhe e produkteve të SAI-t ndikon në reputacionin dhe besueshmërinë e tij dhe në fund të fundit në aftësinë për të përmbushur mandatin e tij. Ofrimi i auditimeve cilësore nga një këndvështrim teknik është vetëm një aspekt i paradigmes së cilësisë. Do të doja të besoja se, përmes objektivave të tyre, SAI-t synojnë gjithashtu të ofrojnë punë të besueshme, të rëndësishme dhe me ndikim, dhe menaxhimi i cilësisë duhet të jetë themeli dhe shtytësi i kësaj qasjeje.

ISSAI 140 duhet të mbështesë SAI-n në: sigurimin që puna e auditimit ndjek një qasje të qëndrueshme dhe të strukturuar, pavarësisht grupit të auditimit apo subjektit të auditimit, për shembull në: ndjekjen e proceseve standarde; demonstrimin e përputhshmërisë me standardet ndërkombëtare duke i siguruar palët e interesuara që një SAI funksionon në mënyrë të pavarur e kompetente dhe duke ndërtuar besimin e publikut në rolin e SAI-t si mbikëqyrës i burimeve publike; përmirësimin e saktësisë dhe besueshmërisë së konkluzioneve të auditimit dhe nxitjen e zhvillimit të raporteve me ndikim, të cilat forcojnë ndikimin e SAI-t në përmirësimin e sektorit publik; inkurajimin e zhvillimit të vazhdueshëm të stafit, praktikave etike dhe një mjedisi të mirë të kontrollit të brendshëm.

Integrimi i menaxhimit të cilësisë i mundëson SAI-ve të identifikojnë, vlerësojnë dhe menaxhojnë risqet (operacionale, reputacionale apo ligjore) që mund pengojnë arritjen e objektivave, si dhe të lidhin praktikatat operacionale me objektivat strategjikë, si për shembull përmirësimi i llogaridhënies dhe transparencës, rritja e ndikimit të auditimit dhe adresimi i çështjeve të qëndrueshmërisë dhe transformimit digjital.

Të gjitha këto përbëjnë bazën e besueshmërisë, eficiencës dhe efektivitetit të punës së një SAI, pasi janë thelbësore për realizimin e mandatit dhe arritjen e objektivave. Është e pamundur që një SAI të arrijë objektivat e tij në afat mesatar dhe afatgjatë pa një menaxhim efektiv të cilësisë.

Në lidhje me forcimin e llogaridhënies në sektorin publik, këto standarde ndihmojnë në sigurimin që auditimet të jenë të besueshme, të pavarura dhe me ndikim, duke i mbajtur institucionet publike përgjegjëse për përdorimin e burimeve publike. Në veçanti, ato ndihmojnë në sigurimin e rezultateve të auditimit të besueshme dhe të qëndrueshme, duke e bërë më të mundshme që konstatimet dhe rekomandimet të fitojnë besimin e parlamenteve, publikut dhe palëve të interesuara. Si rezultat, institucionet publike kanë më shumë gjasa të reagojnë ndaj gjetjeve, të korrigjojnë dobësitë dhe të zbatojnë rekomandimet. Kjo gjithashtu inkurajon mbikëqyrjen e fokusuar, me theks te risku dhe prioriteti ndaj fushave me ndikim të lartë. Për më tepër, praktikatat e auditimit me cilësi të lartë kanë më shumë gjasa të prodhojnë raporte/produkte të aksesueshme dhe të kuptueshme për publikun, shoqërinë civile dhe median. Si rezultat, rritja e dukshmërisë ushtron presion mbi institucionet qeveritare për të justifikuar vendimet e tyre dhe për të marrë përgjegjësi për performancën dhe menaxhimin financiar.

Së fundi, do të doja të shtoja se menaxhimi i cilësisë duhet të mundësojnë mbikëqyrje efektive parlamentare. Këto standarde kërkojnë që raportet të prodhohen në kohë, të jenë të strukturuar mirë dhe me ndikim, duke mundësuar debat dhe vendimmarrje të informuar. Si rezultat, parlamentet mund ta ushtrojnë më mirë rolin e tyre mbikëqyrës, duke përmirësuar ekuilibrat dhe kontrollin në qeverisje.

Sa i takon mbështetjes që SIGMA mund t'u ofrojë SAI-ve të rajonit për të zbatuar dhe kuptuar më mirë kërkesat e reja në kontekstin e tyre, mbështetja që ne po ofrojmë përfshin:

- Konferencën rajonale që po organizojmë për Rrjetin e SAI-ve të vendeve kandidate dhe atyre potencialisht kandidate;
- Mbështetje dypalëshe për SAI të veçanta për zhvillimin e SoQM-së, përfshirë punëtori për ndarjen e përvojave dhe asistencë teknike për zbatimin ose forcimin e sistemit;
- Shpërndarjen e shembujve të praktikave të mira përmes hartimit të dokumenteve të posaçme;
- Rishikimin e SoQM-së së SAI-ve përmes rishikimeve nga homologët apo mekanizmave të tjerë.

Pjesa I/2. Sfidat në Hartimin dhe Zbatimin e Sistemit

Znj. Aulona Jani: Faleminderit të dyve për këto reflektime të vlefshme hyrëse. Tani që kemi eksploruar anën konceptuale të menaxhimit të cilësisë në auditim, le të kalojmë në një dimension më praktik, sfidat. Siç e dinë shumë prej nesh këtu, testi i vërtetë shpesh nuk qëndron në hartimin e një sistemi në letër, por në përkthimin e tij në praktikë. Prandaj, le të shqyrtojmë çfarë është treguar e vështirë dhe si janë kapërcyer, ose si mund të kapërcehen, këto vështirësi. Fillimisht, i rikthehem zotit Karma Tenzin nga IDI.

Z. Karma Tenzin: Ne nuk u përballëm me sfida të mëdha në vetvete. Kishte disa sfida që i kishim parashikuar. Ne u përpoqëm t'i trajtonim ato në mënyrë të përshtatshme për të siguruar përfundimin e suksesshëm të pilotit dhe që SAI-të të krijojnë Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit. Disa nga sfidat që u shfaqën gjatë fazës së zbatimit të pilotit tonë global lidhen me pjesëmarrjen jo të mjaftueshme të disa SAI-ve në edukimin profesional online, çka mund t'i atribuohet kërkesave të shumta që kishin. Kjo situatë ndikoi negativisht në ofrimin në kohë të aktiviteteve të pilotit dhe pengoi afatet kohore të përgjithshme të projektit. Për më tepër, edukimi profesional pesëditor mbi SoAQM përbënte sfida të mëdha për disa SAI në kuptimin e plotë të koncepteve, parimeve dhe zbatimeve të ISSAI 140 të rishikuar. I realizuar si një sesion online i drejtpërdrejtë, ai duhej të përfundonte brenda një kohe prej 4.5 orësh. Disa SAI hasën vështirësi në respektimin e afatit të pilotit, pasi ekipet e tyre të SoAQM ishin njëkohësisht të angazhuara në auditimet vjetore. Kjo ndikoi në afatet kohore të projektit në tërësi. Gjithashtu, në modelin e ofrimit të IDI-së, ne zakonisht angazhojmë ekspertë nga SAI të ndryshme për të ndihmuar menaxherin e IDI-së në mbështetjen e iniciativës. Megjithatë, për pilotin e SoAQM u përpoqëm ta menaxhonim dhe të jepnim mbështetje teknike përmes ekspertëve tanë të brendshëm. Kjo qasje rezultoi mjaft sfiduese në disa momente, veçanërisht kur rritej volumi i produkteve

të dorëzuara nga SAI-të, i shoqëruar me kufizime kohore që kërkonin shqyrtim dhe kthim komentesh në mënyrë të menjëhershme.

Znj. Aulona Jani: Faleminderit përsëri z. Tenzin. Tani i kalojmë fjalën z. Alastair Swarbrick nga SIGMA. Z. Swarbrick, bazuar në përvojën e SIGMA-s në rajon, cilat janë sfidat më të shpeshta me të cilat përballen SAI-të në ngritjen e sistemeve të qëndrueshme të menaxhimit të cilësisë?

Z. Alastair Swarbrick: Një nga sfidat kryesore që kemi vërejtur është të shihet cilësia si një çështje që përfshin gjithë organizatën, dhe jo thjesht si kontroll cilësie mbi auditime individuale – si dhe kalimi nga kontrolli i cilësisë në menaxhimin e cilësisë. Një çështje tjetër e rëndësishme ka të bëjë me shndërrimin e politikave të hartuara në praktikë. Bazuar në përvojën tonë në rajon, sfida të tjera të përsëritura në zhvillimin dhe zbatimin e menaxhimit të cilësisë përfshijnë:

- Madhësia e SAI-ve dhe burimet e kufizuara që kanë në dispozicion.
- Kultura organizative e SAI-ve priret të jetë shumë e kujdesshme ndaj riskut, çka bën që, për shembull, zbatimin e rishikimeve të cilësisë së angazhimeve dhe inspektimeve – si rishikimet “në të nxehtë” dhe “në të ftohtë” – të çojë në një numër të madh angazhimesh të rishikuara, duke konsumuar ndjeshëm burimet e kufizuara në dispozicion. Përzgjedhja e këtyre rishikimeve mund të bazohet më shumë në risk, për të rritur eficiencën dhe efektivitetin e qasjes. Kjo lidhet gjithashtu me nevojën për më shumë delegim dhe besim.
- Zbatimi i mekanizmave të monitorimit, përfshirë inspektimet (rishikimet “në të ftohtë”), është i kufizuar.
- Konsiderimi i qeverisjes dhe menaxhimit të SAI-t, mjedisit të kontrollit të brendshëm, etj., si pjesë e menaxhimit të cilësisë.
- Nevoja për zhvillimin e raporteve gjithëpërfshirëse dhe të rregullta mbi cilësinë.
- Rritja e vlerësimeve të jashtme.

Mbledhja e feedback-ut nga të audituarit/palët e interesuara për të informuar SAI-n mbi cilësinë dhe aspekte të tjera të punës së saj.

Pjesa I/3. Aftësitë dhe Infrastruktura e Nevojshme

Znj. Aulona Jani: Faleminderit të dyve për theksimin e sfidave kryesore. Kjo na çon natyrshëm në fushën tjetër të fokusit, çfarë nevojitet për të kapërcyer ato sfida dhe për ta bërë sistemin funksional. Sepse asnjë sistem, sado mirë i projektuar, nuk mund të ketë sukses pa njerëzit e duhur, aftësitë e duhura dhe mjetet e duhura. Le të fillojmë sërish me Z. Karma Tenzin.

Z. Karma Tenzin: Në paragrafin 27 të ISSAI 140 të rishikuar, përcaktohet se kur caktohet përgjegjësia dhe llogaridhënia për sistemin e menaxhimit të cilësisë ose për komponentë të tij, drejtuesi i SAI-t duhet të vlerësojë nëse individ i ose grupi ka përvojën, njohuritë, ndikimin, autoritetin dhe kohën e mjaftueshme për të përmbushur rolet e tyre të caktuara. Më tej, është e rëndësishme që ata të kuptojnë rolet dhe përgjegjësitë e tyre. Si rrjedhojë, ata që kanë përgjegjësi për sistemin duhet të tregojnë një kombinim të aftësive të buta dhe kompetencave teknike të nevojshme për projektimin, zbatimin dhe funksionimin e tij. IDI ka zhvilluar një kornizë kompetencash në formën e shkronjës T, e cila përfshin aftësi themelore të domosdoshme për ngritjen e sistemit, të kombinuara me kompetenca të specializuara në menaxhimin e riskut të cilësisë, monitorimin dhe masat korrigjuese.

Kompetencat themelore përfshijnë: zbatimin e ISSAI-ve dhe parimeve të IFPP-së në përputhje me mandatin e SAI-t; përdorimin e aftësive thelbësore të auditimit sipas kornizës së zhvilluar nën ISSAI 150, si dhe aftësitë bazë në teknologjinë e informacionit; shpjegimin e qasjes së re për menaxhimin e cilësisë në auditim sipas standardeve përkatëse; përcaktimin e përgjegjësive për sistemin dhe rolin e specialistit për menaxhimin e cilësisë së auditimit; ngritjen e sistemit; dokumentimin e projektimit, zbatimit dhe funksionimit të sistemit; ushtrimin e inteligjencës emocionale përmes vetëdijes personale, menaxhimit të vetes, vetëdijes për të tjerët dhe menaxhimit të marrëdhënieve; veprimin në interesin publik; ruajtjen e sjelljes etike; përgjegjshmëri personale;

gjykim profesional të shëndoshë dhe skepticizëm; njohjen e palëve të interesuara dhe nevojave të tyre lidhur me sistemin; aftësi të mira gjuhësore dhe komunikuese; aftësi për lehtësim të efektshëm; hartimin e raporteve me vlerë të shtuar; kontributin në performancën e SAI-t; menaxhimin e planit të projektit; udhëheqjen e ndryshimit organizativ dhe menaxhimin e ekipit; si dhe promovimin e mësimi të vazhdueshëm.

Kompetencat në menaxhimin e riskut të cilësisë përfshijnë: përcaktimin e objektivave të cilësisë; identifikimin e risqeve të cilësisë; vlerësimin e risqeve; hartimin e përgjigjeve për to; zbatimin e këtyre përgjigjeve; përditësimin e vlerësimeve dhe përgjigjeve sipas ndryshimeve të rrethanave; dhe dokumentimin e duhur të procesit të menaxhimit të riskut.

Kompetencat në monitorim dhe përmirësimin përfshijnë: planifikimin e natyrës, kohës dhe shtrirjes së aktiviteteve të monitorimit; monitorimin në nivel organizativ dhe shqyrtimin e auditimeve të përfunduara; identifikimin e mangësive; analizimin e shkaqeve rrënjësore; vlerësimin e mangësive; hartimin e veprimeve korrigjuese efektive; vlerësimin e zbatimit të duhur të këtyre veprimeve; raportimin mbi rezultatet e monitorimit dhe korrigjimeve; si dhe dokumentimin e këtij procesi.

Për të mbështetur SAI-t, IDI ka projektuar dhe zhvilluar një certifikim të ri profesional: Certifikata për Specialistë të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (AQMS), një kualifikim profesional i ofruar nga Qendra e IDI-së. Kjo certifikatë synon të pajisë profesionistët e SAI-ve me kompetencat e nevojshme për të projektuar, zbatuar dhe operuar në mënyrë efektive sistemet SoAQM. Qëllimi është të krijohet një grup global i certifikuar i specialistëve që mund të mbështesin SAI-në e tyre dhe të kontribuojnë në mbështetje ndërmjeshëse rajonale apo globale. Në vitin 2024, një ekip global i stafit dhe ekspertëve të IDI-së bashkëpunoi për të hartuar kornizën e kompetencave të AQMS (të përshkruar më lart), kurrikulën dhe materialet mësimore. Certifikata thekson kompetencat ndër-disiplinore si projektimi i sistemit, përsosmëria profesionale, angazhimi i palëve të interesuara dhe aftësia për të drejtuar ndryshime pozitive.

Ajo përfshin gjithashtu dy drejtime specializimi: Menaxhimi i Riskut të Cilësisë dhe Monitorimi dhe Korrigjimet.

Certifikata AQMS do të lançohet në anglisht këtë vit. Ata që përfundojnë këtë program do të përbëjnë bazën për një mekanizëm mbështetës të përbashkët, përmes të cilit profesionistët e certifikuar mund të mobilizohen për të ndihmuar SAI-t në ngritjen dhe funksionimin e sistemeve të tyre të menaxhimit të cilësisë së auditimit.

Korniza e detajuar e kompetencave do të përfshihet në momentin e publikimit të njoftimit për këtë kualifikim të ri.

Znj. Aulona Jani: Faleminderit. Ishte shumë interesante, veçanërisht për SAI-t e tjera që në të ardhmen do të kenë nevojë për mbështetje për të zbatuar ISSAI 140 të rishikuar. Tani le të dëgjojmë nga Z. Alastair Swarbrick.

Z. Swarbrick, cilat janë kompetencat dhe aftësitë thelbësore që SAI-t duhet të kenë për të projektuar, zbatuar dhe operuar me sukses SoAQM?

Z. Alastair Swarbrick: Për të hartuar, zbatuar dhe operuar në mënyrë efektive një SoQM, një SAI duhet të ndërtojë kompetenca në disa fusha teknike, strategjike dhe nder personale. Nga këndvështrimi im, kjo do të përfshinte kompetenca në drejtim dhe menaxhimin e ndryshimit, për të promovuar menaxhimin e cilësisë, për të udhëhequr ndryshimet kulturore dhe për të siguruar angazhimin e stafit në të gjitha nivelet, së bashku me aftësi në planifikimin strategjik, menaxhimin e projekteve dhe menaxhimin e riskut. Siç është përmendur tashmë, aftësitë teknike të auditimit janë themelore. Njohja e thelluar e standardeve ndërkombëtare të auditimit dhe zbatimi i tyre në praktikë në auditimet financiare, të përputhshmërisë dhe të performancës është gjithashtu thelbësore, së bashku me aftësitë për menaxhimin dhe sigurimin e cilësisë, si për shembull aftësia për të hartuar dhe zbatuar mekanizma të brendshëm dhe të jashtëm

të rishikimit të cilësisë, dhe për të kryer analiza shkak – pasojë për të identifikuar çështje sistemike në performancën e auditimit.

Edhe rritja e kompetencave digjitale dhe analitike ka rëndësinë e vet. Aftësia për të përdorur mjete digjitale për të mbështetur automatizimin, analizimin e të dhënave në volume të mëdha, dhe për të rritur efikasitetin dhe cilësinë e auditimeve do të jetë e domosdoshme.

Së fundi, aftësitë në komunikim dhe bashkëpunim janë të rëndësishme, për shembull aftësia për të artikuluar qartë pritshmëritë dhe përgjegjësitë lidhur me cilësinë për të gjithë stafin dhe për të promovuar ndërgjegjësimin mbi standardet. Po ashtu, aftësia për të bashkëpunuar me palët e jashtme të interesuara si legjislativi, shoqëria civile, SAI-t e tjera dhe partnerët ndërkombëtarë për të forcuar llogaridhënien dhe për të ndarë praktika të fokusuara te cilësia.

Znj. Aulona Jani: Dhe në fund, një pyetje për të dy: Si mund të përmirësojnë mjetet digjitale dhe analiza e të dhënave efektivitetin e sistemit? Le të fillojmë sërish me Z. Karma Tenzin.

Z. Karma Tenzin: Edhe pse potenciali që SAI-t të përdorin teknologjinë brenda sistemeve të tyre të menaxhimit të cilësisë së auditimit nuk është eksploruar plotësisht, përfshirja e mjeteve digjitale dhe analizës së të dhënave mund të rrisë ndjeshëm efikasitetin e SoAQM në disa aspekte:

- Menaxhim sistematik i bazuar në risk: Mjetet digjitale mundësojnë që SoAQM të integrojë vlerësime dinamike dhe të bazuara në të dhëna të riskut. Duke analizuar të dhënat institucionale nëpër komponentë të ndryshëm të sistemit, auditime, ekipe dhe periudha kohore, sistemi mund të identifikojë risqe sistemike të cilësisë dhe të përqendrojë përgjigjet në mënyrë përparësore – duke siguruar që sistemi të mbetet i fokusuar dhe adaptues.

- Monitorim dhe menaxhim cilësie i automatizuar: Platforma digjitale të integruara mund të përfshijnë kontrolle cilësie të automatizuara, sinjalizime dhe ndjekje të përjashtimeve brenda SoAQM. Kjo rrit aftësinë e sistemit për të monitoruar performancën në kohë reale dhe për të reaguar shpejt ndaj devijimeve nga standardet ose procedurat e pritshme.
- Zbatim dhe mbikëqyrje e strukturuar: Sistemet e menaxhimit të rrjedhës së punës mund të mbështesin zbatimin e strukturuar të politikave, roleve, përgjegjësive dhe procedurave të SoAQM. Ato mundësojnë zbatim të qëndrueshëm dhe ndjekje të praktikave të menaxhimit të cilësisë në të gjithë SAI-n, përfshirë mbikëqyrjen e progresit drejt objektivave të cilësisë.
- Monitorim dhe korrigjim i bazuar në prova: Analiza e të dhënave mund të ndihmojë mekanizmin e monitorimit dhe korrigjimit që të vlerësojë sistematikisht mangësitë, të identifikojë shkaqet rrënjësore të përsëritura dhe të masë ndikimin e veprimeve korrigjuese me kalimin e kohës, duke e bërë ciklin e të nxënit dhe përmirësimit më të fortë dhe të bazuar në të dhëna.
- Menaxhim njohurish dhe kujtesë institucionale: Një kornizë digjitale për SoAQM mundëson ruajtjen dhe rikthimin e lehtë të politikave, procedurave, shqyrtimeve të cilësisë, mësimave të nxjerra dhe produkteve të tjera të njohurive. Kjo përforcon kujtesën institucionale dhe vazhdimësinë e menaxhimit të cilësisë, edhe gjatë lëvizjeve të stafit.
- Transparencë, llogaridhënie dhe raportim: Panelet (dashboards) dhe mjetet e vizualizimit të të dhënave mund të ndihmojnë në raportimin e rezultateve të monitorimit, masave korrigjuese dhe konkluzioneve të vlerësimit të sistemit, si brenda ashtu edhe jashtë institucionit. Kjo forcon transparencën dhe rrit besimin e palëve të interesuara në sistemin e menaxhimit të cilësisë së auditimit të SAI-t.

- Shkallëzueshmëri dhe përshtatshmëri: Sistemet digjitale ofrojnë mundësinë për zbatim në të gjithë institucionin dhe përshtatje ndaj ndryshimeve, për të rregulluar politika, procese dhe kontrolle në përgjigje të risqeve të reja, standardeve në zhvillim ose ndryshimeve institucionale.

Znj. Aulona Jani: Z. Swarbrick, cilat janë mendimet tua lidhur me këtë pyetje?

Z. Alastair Swarbrick: Mjetet digjitale dhe analiza e të dhënave po transformojnë mënyrën se si SAI-t hartojnë, zbatojnë dhe operojnë sistemin e tyre të menaxhimit të cilësisë (SoAQM). Mendoj se ato mund ta përmirësojnë këtë proces në disa mënyra, duke përfshirë:

- Përmirësimin e vlerësimit të riskut dhe planifikimit: Mjetet e analizës së të dhënave mund të përpunojnë sasi të mëdha të dhënash dhe t'i ndihmojnë SAI-t të priorizojnë auditimet bazuar në risqe reale dhe të përqendrohen në fusha me ndikim të lartë. Ato gjithashtu mund t'i ndihmojnë të parashikojnë fusha potencialisht problematike për të udhëhequr planifikimin strategjik dhe vjetor të auditimeve.
- Përmirësimin e zbatimit të auditimit dhe mbledhjes së evidencave përmes zhvillimit të: mjeteve për menaxhimin e rrjedhës së punës dhe dokumentimit, si sistemet për menaxhimin e auditimit; testimeve dhe përzgjedhjeve të automatizuara; dhe qasjes në të dhëna në kohë reale.

- Fuqizimin e monitorimit dhe rishikimeve të cilësisë përmes: analizës së dosjeve të auditimit me mjete që skanojnë auditimet e përfunduara për pasaktësi, dokumentacion të munguar apo boshllëqe procedurale; paneleve digjitale (dashboards) që i mundësojnë menaxherëve të cilësisë të ndjekin treguesit në kohë reale; si dhe analizës shkak pasojë që ndihmon në vizualizimin e të dhënave dhe trendeve për të kuptuar pse ndodhin në mënyrë të përsëritur probleme të cilësisë (si gabime apo vonesa).
- Përmirësimin e trajnimit dhe ndarjes së njohurive përmes platformave të mësimi elektronik dhe portaleve të njohurive.
- Promovimin e transparencës dhe angazhimit të palëve të interesuara, për shembull përmes raporteve interaktive të auditimit online dhe ndjekjes në kohë reale të zbatimit të rekomandimeve.

Pjesa I/4. Planet dhe Vizioni i së Ardhmes për Nismën

Znj. Aulona Jani: Ju faleminderit të dyve për paraqitjen e aftësive thelbësore dhe rolit lehtësues të digjitalizimit. Le të mbyllim pjesën e parë të panelit tonë dhe tani të hedhim sytë përpara, drejt së ardhmes së kësaj nisme: Kalimi drejt menaxhimit të cilësisë në auditim nuk është një reformë njëherëshe. Është një transformim afatgjatë. Prandaj është e rëndësishme të kuptojmë çfarë lloj mbështetjeje të vazhdueshme dhe drejtimi strategjik mund të presim nga partnerët tanë kryesorë. Le të fillojmë sërish me Z. Karma Tenzin. Z. Tenzin, çfarë lloj mbështetjeje do të ofrojë IDI në të ardhmen e afërt për SAI-të që po nisin zbatimin e ISSAI 140 të rishikuar?

Z. Karma Tenzin: Miratimi dhe zbatimi i ISSAI 140: Menaxhimi i Cilësisë për SAI-të është thelbësor për çdo SAI që zbaton ISSAI-t në punën e tij të auditimit. Paragrafi 9 i ISSAI 140 e thotë qartë se nëse një SAI deklaron në raportin e auditimit se auditimi është kryer në përputhje me ISSAI-t, ai duhet të respektojë të gjitha kërkesat organizative të ISSAI 140.

Duke pasur këtë parasysh, është përgjegjësia jonë e përbashkët të mbështesim SAI-t në krijimin e Sistemeve të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit (SoAQM) që përmbushin këto kërkesa. IDI është i përkushtuar për të ndihmuar SAI-t në të gjitha rajonet e INTOSAI-t që të ndërmarrin këtë hap të rëndësishëm drejt ekselencës në auditim. Deri më tani, pesë SAI nga rajoni PASAI, Ishujt Cook, Fixhi, Ishujt Marshall, Tuvalu dhe Vanuatu, kanë filluar këtë udhëtim dhe aktualisht janë duke zhvilluar vlerësime të nevojave për të matur gatishmërinë e tyre. Në fillim të vitit 2025, e nisëm nismën në rajonin OLACEFS, ku 14 SAI kanë nënshkruar Deklarata Angazhimi. Gjithashtu, po mbështesim gjashtë SAI në Azi dhe Paqësor në kuadër të nismës së përbashkët IDI-ADB për Praktikën e Qëndrueshme të Auditimit të Performancës, dhe do të ofrojmë mbështetje në nivel vendi për SAI-t e Timor-Leste dhe Tunizisë.

Në IDI do të krijojmë një shërbim Këshillimi për SoAQM për të ofruar mbështetje teknike të vazhdueshme për ato SAI që kanë hartuar dhe zbatuar sistemin dhe janë në fazën e operacionalizimit të tij. Ne planifikojmë të mobilizojmë ekspertizë teknike nga SAI të ndryshme nga rajone të ndryshme të INTOSAI-t. Do të krijojmë një platformë online për të ofruar këtë shërbim.

Znj. Aulona Jani: Ju faleminderit. Dhe së fundi, i kaloj fjalën Z. Alastair Swarbrick.

Z. Swarbrick, një sistem i qëndrueshëm dhe efektiv i menaxhimit të cilësisë së auditimit është një parakusht për një funksion të fortë të auditimit të jashtëm. Çfarë përfshirjeje parashikon SIGMA në të ardhmen për të mbështetur SAI-t në përpjekjet drejt kësaj zbatimi?

Z. Alastair Swarbrick: Unë pres që ne të vazhdojmë të realizojmë monitorimin e përgjithshëm të sistemit të auditimit të jashtëm, përfshirë aspektin e cilësisë, si pjesë e vlerësimit tonë për Reformën në Administratën Publike në vendet kandidate për në BE. Gjithashtu, parashikoj që do të vazhdojmë të realizojmë rishikime nga kolegët (peer reviews) për SAI-t, sipas kërkesave, të cilat mendoj se do të fokusohen gjithnjë e më shumë te cilësia.

Në nivel rajonal, përveç konferencës rajonale që po organizojmë për Rrjetin e SAI-ve të vendeve kandidate për ndarjen e përvojave në tetor, pres që të vazhdojmë të mbështesim këtë Rrjet edhe në aktivitetet e ardhshme, sipas nevojës, dhe potencialisht të hartojmë dokumente që ndajnë shembuj të praktikave të mira.

Sa i përket mbështetjes dypalëshe për SAI-t, përveç rishikimeve nga kolegët, mbështetja jonë mund të përfshijë edhe organizimin e workshop – eve për ndarjen e përvojave dhe ofrimin e asistencës teknike për zbatimin ose forcimin e sistemit të menaxhimit të cilësisë (QMS), bazuar në kërkesat e SAI-ve.

PJESA II

EKSPERIENCAT NGA PROJEKTI PILOT GLOBAL I IDI PËR SoAQM

Znj. Aulona Jani: Zonja dhe zotërinj, tani kalojmë në pjesën e dytë të agjendës sonë, ku zhvendosim fokusin nga udhëzimet globale tek përvoja praktike. Në këtë segment, do të dëgjojmë drejtpërdrejt nga tre Institucione Supreme të Auditimit që morën pjesë në Projektin Pilot Global të IDI për Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë në Auditim (SoAQM), një nismë novatore që ndihmoi në përkthimin e parimeve të ISSAI 140 të rishikuar në praktikë. Këto institucione kanë kaluar nëpër një proces sfidues, por edhe shpërblyes, për hartimin dhe nisjen e SoAQM-it të tyre. Tregimet e tyre ofrojnë njohuri të vlefshme, jo vetëm mbi çfarë duhet bërë, por edhe si duhet bërë, çfarë duhet shmangur dhe çfarë lloj mbështetjeje nevojitet gjatë rrugës. Kemi kënaqësinë të mirëpresim këta folës të nderuar: znj. Nurana Safarova, Drejtuese e Departamentit për Mbështetje Ligjore dhe Kontroll të Cilësisë, në Dhomën e Llogarive të Azerbajxhanit; znj. Eldina Pleho, Drejtuese Ekipi në Auditimin e Performancës, nga SAI Bosnje-Hercegovina; znj. Xhuljeta Celaj, Përgjegjëse për Metodologjinë, Planifikimin Strategjik dhe Zhvillimin Profesional, KLSH Shqipëri. Secila paneliste do të reflektojë mbi ndikimin, sfidat dhe mësimet e nxjerra nga projekti pilot, si dhe do të ndajë këshilla praktike për SAI-të që sapo kanë nisur këtë rrugëtim. Le të fillojmë me temën e parë: ndikimi i SoAQM në menaxhimin e cilësisë së auditimit

Pjesa II/1. Ndikimi i SoAQM në Menaxhimin e Cilësisë së Auditimit

Znj. Aulona Jani: Të nisim diskutimin tonë me KLSH-në e Azerbajxhanit. Znj. Nurana Safarova, cila ishte ndryshimi më i madh në lidhje me politikat dhe praktikën e menaxhimit të cilësisë që institucioni juaj duhej të bënte për t'u përshtatur me kërkesat e ISSAI 140 të rishikuar?

Znj. Nurana Safarova: Duhet theksuar se për t'u përshtatur me standardin e ri, janë ndryshuar si politika ekzistuese e menaxhimit të cilësisë, ashtu edhe disa nga procedurat që rrjedhin prej saj.

Fakti që standardi i ri e trajton menaxhimin e cilësisë si një sistem dinamik dhe e rregullon atë si një proces të integruar në të gjitha veprimtaritë, pasqyrohet edhe në politikën e re. Kjo politikë përfshin rregullime për Monitorimin dhe Ndërhyrjen si dhe për proceset e vlerësimit të sistemit, të cilat nuk ishin pjesë e rregullimeve të mëparshme. Ky ndryshim ka ndikuar ndjeshëm edhe në menaxhimin e riskut. Në këtë drejtim, është përshtatur edhe politika ekzistuese. Mund të them shkurt se politika e mëparshme e menaxhimit të cilësisë është ndryshuar tërësisht. Bazuar në përvojën tonë, komponentët e Monitorimit dhe Ndërhyrjes dhe Vlerësimit të Sistemit janë procese krejtësisht të reja dhe kanë ndikuar ndjeshëm në procedurat e planifikuara për këtë vit dhe më tej.

Procesi i ndryshimit është ende në vijim. Jemi duke punuar për të integruar politikën dhe procedurat e reja në sistemet tona të brendshme elektronike. Është planifikuar gjithashtu një rishikim i strukturës së institucionit për periudhën në vijim. Po planifikohen edhe mekanizmat e llogaridhënies: synojmë të paraqesim rezultatet e vlerësimit të sistemit në raportin vjetor të KLSH-së. Në këtë kuptim, ne e konsiderojmë vitin 2025 si një vit tranzicioni.

Znj. Aulona Jani: Znj. Safarova, si ndikuan këto ndryshime në politikën/praktikën tuaj të mëparshme dhe në institucionin në tërësi?

Znj. Nurana Safarova: Një shembull më specifik ka të bëjë me procesin tonë të menaxhimit të riskut. Politika e menaxhimit të riskut në institucionin tonë nuk zbatohet vetëm në aktivitetet e auditimit, por përfshin të gjitha fushat e veprimtarisë. Për shembull, dhënia e një opinion mbi zbatimin e buxhetit është një rast konkret. Mund të them që kemi përshtatur sistemin tonë të menaxhimit të riskut duke marrë parasysh kërkesat e standardit. Më parë nuk i vlerësonim risket mbi bazën e objektivave të cilësisë, dhe nuk kishim një metodë për përcaktimin apo përditësimin e tyre. Kjo pjesë nuk ishte pjesë e procesit.

Por pjesë të tjera të procesit, si vlerësimi i riskut dhe përcaktimi i prioritetëve, ishin tashmë në përputhje me standardin. Qasja ndaj menaxhimit të riskut mbi bazën e objektivave të cilësisë zbatohet veçanërisht për auditimet.

Nisëm me rishikimin e situatës sonë aktuale duke përdorur objektivat e cilësisë të përcaktuara në ISSAI 140. Në fazën e parë, identifikuam risqet dhe përcaktuam si të reagonim ndaj tyre. Tani jemi në procesin e zbatimit të këtyre planeve.

Vlerësimi i riskut mbi bazën e objektivave të cilësisë dhe, gjithashtu, vlerësimi i riskut në raport me objektivin që ndikon, mund të duket teknikisht sfidues në fillim, por është një qasje logjike dhe mbështetëse. Në këtë kontekst, theksi që politika e re i jep objektivave të cilësisë shton ndjeshëm vlerën e menaxhimit të cilësisë. Për më tepër, fakti që institucioni i përshtat këto objektiva, i rishikon sipas rrethanave specifike dhe i mban në fokus në mënyrë të vazhdueshme, ka një ndikim pozitiv në organizimin e menaxhimit të cilësisë. Kjo qasje krijon mundësi për rregullim më të saktë dhe efektiv.

Do të doja të theksoja se kur shqyrtojmë objektivat minimale të cilësisë të përcaktuara për gjashtë komponentët, bëhet e qartë që objektivi i institucionit për të kryer auditime shkon përtej përmbushjes së kërkesave dhe synon në thelb të krijojë më shumë vlerë.

Një ndryshim i madh ishte futja e një metode të re për reagimin ndaj riskut, të quajtur EQR. Natyrisht, të gjitha institucionet supreme të auditimit kanë procedura të ngjashme për rishikimin e cilësisë në sistemet ekzistuese. Por standardi i ri jep rregullore të detajuar për këtë masë reagimi. Kuadri i IDI-t për SoAQM përfshin sugjerime sqaruuese për përzgjedhjen dhe zbatimin e tij. Ne kemi krijuar kritere themelore për përzgjedhjen dhe kemi identifikuar punonjësit që plotësojnë kërkesat për të marrë pjesë.

Kriteret zbatohen në mënyrë proporcionale për auditorët dhe për auditimet komplekse. Ato përfshijnë faktorë si: frekuenca e auditimeve në entin e audituar, kompleksiteti i entit, shtrirja e auditimit etj. Si pilot, kemi filluar zbatimin e kësaj mase në auditimet që kryhen nga departamenti ynë në republikën autonome.

Znj. Aulona Jani: Dhe tani le t'i drejtohem KLSH-së së Bosnjë dhe Hercegovinës. Znj. Eldina Pleho. Cili ishte ndryshimi më i madh në lidhje me politikat dhe praktikën e menaxhimit të cilësisë që institucioni juaj duhej të bënte për t'u përputhur me kërkesat e ISSAI 140 të rishikuar?

Znj. Eldina Pleho: Në lidhje me hartimin e një politike të re për menaxhimin e cilësisë, mund të themi se ishte rezultat i drejtpërdrejtë i të gjitha aktiviteteve të mëparshme të ndërmarra nga KLSH (Bosnje-Hercegovinë) në kuadër të projektit pilot të SoAQM. Këto aktivitete na dhanë një bazë solide për ndërtimin e Politikës, bazuar në një analizë fillestare të nevojave të institucionit tonë suprem të auditimit, identifikimin e objektivave të cilësisë dhe risqeve të lidhura me to, si dhe përcaktimin e aktiviteteve për zbutjen e atyre risqeve. Baza jonë për veprim ishte Sistemi i Menaxhimit Financiar dhe Kontrollit, që përfaqëson një sistem gjithëpërfshirës të politikave, procedurave dhe aktiviteteve të përcaktuara, nën përgjegjësinë e Auditorit të Përgjithshëm. Ky sistem rregullohet me Ligjin për Financimin e Institucioneve të Bosnje dhe Hercegovinës dhe bazohet në menaxhimin e riskut. Ai siguron garanci të arsyeshme se objektivat institucionale do të arrihen në mënyrë të drejtë, ekonomike, efikase dhe efektive. Auditori i Përgjithshëm delegon përgjegjësitë të stafi i Zyrës çdo vit, në përputhje me angazhimet strategjike dhe detyrimet ligjore.

Pas analizës sonë të nevojave, ndryshimi kryesor i përcaktuar në Politikë lidhet me aktivitetet e monitorimit dhe vlerësimit periodik. Këtë vit, bazuar në vlerësimin tonë pilot, kemi planifikuar katër angazhime auditimi si pjesë e monitorimit periodik dhe kemi përshtatur gjithashtu udhëzimet ekzistuese të monitorimit për të përfshirë mjetet e publikuara nga IDI. Për më tepër, gjatë këtij viti, kemi krijuar një grup pune për rishikimin e cilësisë së angazhimit në një rast ku u përballëm me dilema gjatë një situatë të veçantë auditimi.

Përmbledhtazi: kemi përdorur Kornizën ekzistuese të Menaxhimit të Performancës dhe Sistemet e Menaxhimit Financiar, si dhe Kontrollit për të zhvilluar një proces të vlerësimit të riskut dhe përgjigjes ndaj tij. Përmes analizës sonë të nevojave, identifikua se monitorimi dhe vlerësimi periodik nuk ishin të zhvilluara më parë dhe nisëm aktivitete në atë drejtim. Po realizojmë katër projekte pilot për monitorimin periodik, dhe personalisht jam e përfshirë në njërin prej tyre.

Znj. Aulona Jani: Znj. Pleho, si ndikuan këto ndryshime në politikat dhe praktikat tuaja të mëparshme, si dhe në institucionin në tërësi?

Znj. Eldina Pleho: Funksioni i monitorimit periodik, në këtë formë, nuk ekzistonte më parë dhe tani është futur si një detyrim në përputhje me ISSAI 140 të rishikuar. Po ashtu, funksioni i vlerësimit nuk ekzistonte më parë. Në përgjithësi, funksioni i mëparshëm i sigurimit të cilësisë nuk ishte i qartë brenda institucionit tonë. Besoj se me funksionet e reja dhe ekzistuese të menaxhimit të cilësisë, do të përmirësojmë konceptin e mëparshëm të sigurimit të cilësisë. Aktualisht, nuk kërkohen ndryshime të mëdha për sistemin e monitorimit të rregullt, i cili përfaqëson sistemin e mëparshëm të kontrollit të cilësisë, përveç përdorimit të disa mjeteve të IDI-së që do të integrohen në manualët ekzistuese të monitorimit të rregullt.

Znj. Aulona Jani: Të vazhdojmë me KLSH-në e Shqipërisë. Znj. Xhuljeta Çelaj, cili ishte ndryshimi më i madh në lidhje me politikat dhe praktikat e menaxhimit të cilësisë që institucioni juaj duhej të bënte për t'u përputhur me kërkesat e ISSAI 140 të rishikuar?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Një nga transformimet më të rëndësishme brenda KLSH-së ka qenë institucionalizimi i një qasjeje të strukturuar, në nivel organizativ, të bazuar në risk për menaxhimin e cilësisë, siç përcaktohet në Politikat e reja të Menaxhimit të Cilësisë (SoAQM), të harmonizuara me ISSAI 140 të rishikuar. Më parë, shqyrtimi i riskut ishte kryesisht implicit dhe i trajtuar në nivel angazhimi. Tani, përmes krijimit të Grupit të Menaxhimit Strategjik (GMS) dhe zbatimit të një procesi të qartë të menaxhimit të riskut, vlerësimi i riskut është bërë pjesë qendrore dhe e përsëritur e sistemit të cilësisë në auditim. Kjo transformim përfshin zhvillimin e objektivave të cilësisë të përshtatura për kontekstin e KLSH-së, identifikimin dhe vlerësimin sistematik të riskut të cilësisë në të gjitha komponentët e ciklit të auditimit, si dhe hartimin e përgjigjeve formale për zbutjen e tyre. Për shembull, risket e lidhura me pavarësinë, etikën, monitorimin dhe performancën e angazhimeve tani vlerësohen periodikisht dhe trajtohen me veprime të përshtatura, të mbështetura nga dokumentacion i strukturuar dhe mekanizma ndjekës. Ajo që e bën këtë ndryshim vërtet transformues është se ai e përfshin menaxhimin e riskut të cilësisë në planifikimin strategjik, përmirëson koordinimin e brendshëm ndërmjet departamenteve dhe fuqizon udhëheqjen dhe ekipet e auditimit për të marrë vendime të informuara dhe parandalues. Me kalimin e kohës, ky ndryshim po ndihmon KLSH-në të forcojë besueshmërinë e saj audituese, të përmirësojë konsistencën e performancës dhe të harmonizohet më ngushtë me praktikat më të mira ndërkombëtare.

Znj. Aulona Jani: Znj. Çelaj, si ndikuan këto ndryshime në politikat dhe praktikat tuaja të mëparshme dhe në institucionin në tërësi?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Kalimi drejt një sistemi të strukturuar, të bazuar në risk për menaxhimin e cilësisë ka pasur një ndikim të dukshëm në koordinimin, përfshirjen e liderit dhe proceset e monitorimit brenda KLSH-së. Së pari, koordinimi në gjithë institucionin është përmirësuar ndjeshëm. Krijimi i Grupit të Menaxhimit Strategjik (GMS) si organi qendror për mbikëqyrjen e menaxhimit të riskut të cilësisë ka krijuar një platformë formale për bashkëpunim ndër-departamental. Drejtuesit e të gjitha departamenteve të auditimit janë të përfshirë aktivisht në proceset e identifikimit, vlerësimit dhe përgjigjes ndaj riskut, çka nxit një përputhje më të mirë dhe pronësi të përbashkët mbi objektivat e cilësisë. Në aspektin e përfshirjes së liderit, ky proces ka forcuar rolin drejtues në drejtimin e cilësisë. Kreu i KLSH-së mban përgjegjësinë përfundimtare për Sistemin e Menaxhimit të Cilësisë (SoAQM), dhe lideri është i përfshirë drejtpërdrejt jo vetëm në përcaktimin e objektivave të cilësisë, por edhe në rishikimin dhe veprimin e rregullt mbi rezultatet e riskut dhe monitorimit. Ky nivel angazhimi siguron që menaxhimi i cilësisë të trajtohet si një prioritet strategjik dhe jo thjesht si një detyrë përputhshmërie. Proceset e monitorimit janë bërë më sistematike dhe të integruara. Krijimi i një Grupi të Pavarur Ad-hoc për Monitorimin dhe formalizimi i cikleve vjetore të monitorimit dhe vlerësimit do të thotë se informacioni mbi performancën e cilësisë mbledhet dhe analizohet rregullisht për të informuar vendimmarrjen. Aktivitetet e monitorimit fokusohen në mënyrë eksplicite në zonat me risk të lartë dhe përfshijnë raportim të hapur ndaj liderit, të ndjekura nga veprime konkrete për përmirësim. Kjo ka përmirësuar aftësinë e institucionit për të mësuar nga përvoja dhe për të zbatuar një cikël të përmirësimit të vazhdueshëm të cilësisë.

Pjesa II/2. Sfidat e hasura gjatë zbatimit

Znj. Aulona Jani: Faleminderit për këto reflektime mbi ndikimin. Tani le të kalojmë te një aspekt thelbësor që çdo zbatues i ri do të dëshironte të dëgjojë sfidat. Edhe reformat më të suksesshme shoqërohen me pengesa, dhe kuptimi i këtyre sfidave është çelësi për përgatitjen e zbatuesve të ardhshëm. Le të filloj me znj. Eldina Pleho. Znj. Pleho, cilat ishin sfidat kryesore me të cilat u përball SAI juaj gjatë hartimit dhe zbatimit të SoAQM?

Znj. Eldina Pleho: Sfidat lidhen gjithmonë me burimet e kufizuara, të cilat janë problem i zakonshëm për SAI-të e vogla. Burimet tona janë pothuajse gjithmonë të tejzgjatura. Mendoj se kjo është një çështje e zakonshme për të gjitha SAI-të më të vogla, sidomos në vendet në tranzicion ku sistemet dhe proceset e audituara janë ende të pazhvilluara. Në këto raste, është e vështirë të dedikohen burime posaçërisht për menaxhimin e cilësisë, pasi kjo shpesh do të thotë që stafi operativ duhet të përfshihet edhe në zhvillimin institucional, dhe kjo nuk është gjithmonë një përshtatje e lehtë për njerëzit.

Znj. Aulona Jani: Dhe për SAI-në tuaj, znj. Safarova, cilat ishin sfidat kryesore gjatë hartimit dhe zbatimit të SoAQM?

Znj. Nurana Safarova: Hartimi i sistemit nuk ishte veçanërisht i vështirë, falë mbështetjes një më një të ofruar nga projekti i IDI për SoAQM. Diskutimet me ekspertët dhe përvojat e ndara nga pjesëmarrësit e tjerë luajtën një rol kyç në ndihmën për të nisur procesin.

Megjithatë, siç pritej, faza e zbatimit solli disa sfida. Kjo është normale gjatë një kalimi në një sistem të ri. Vështirësia kryesore qëndron në kuptimin e plotë të qasjes së re, ndryshimin e mënyrës së të menduarit mbi menaxhimin e cilësisë dhe përshtatjen me një perspektivë të re.

Një tjetër sfidë është se elementët dinamikë të sistemit kërkojnë burime specifike, të cilat mund të jenë të vështira për t'u siguruar në fazat e para. Këto sfida janë veçanërisht të dukshme në fusha si monitorimi, vlerësimi i sistemit dhe EQR. Sistemi gjithashtu kërkon dokumentim të plotë, gjë që rrit ngarkesën fillestare të punës. Megjithatë, besoj se me zbatimin e plotë të procedurave, do të fitojmë përvojën e nevojshme, do të zhvillojmë shembuj dhe do të krijojmë një perspektivë më të qartë. Me kalimin e kohës, këto vështirësi fillestare do të zgjidhen. Sistemi gjithashtu do të fillojë të gjenerojë burimet e veta të informacionit—si analizat e menaxhimit të rrezikut, për të mbështetur proceset e monitorimit dhe vlerësimit. Mendoj se është e natyrshme që të gjithë në SAI të kenë nevojë për pak kohë për t'u përshtatur. Pranimi se ata janë pjesë e këtij sistemi të ri dhe përthithja e tij gradualisht është pjesë e tranzicionit.

Znj. Aulona Jani: Dhe së fundi, znj. Xhuljeta Çelaj. Znj. Çelaj, cilat ishin sfidat kryesore me të cilat u përball SAI juaj gjatë hartimit dhe zbatimit të SoAQM?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Gjatë hartimit dhe zbatimit të SoAQM, KLSH u përball me disa sfida kryesore, kryesisht të lidhura me ndryshimin e mentalitetit, kufizimet e burimeve dhe kompleksitetin e sistemit. Ndërkohë që faza e projektimit përfitoi nga mbështetja e strukturuar e IDI-së dhe udhëzimet e ofruara nga nisma pilot, një sfidë e madhe ishte përvetësimi i filozofisë së re të menaxhimit të cilësisë. ISSAI 140 i rishikuar kërkon një kalim nga një qasje kontrolluese në një qasje të bazuar në rrezik dhe parandalim, e cila në fillim ishte e vështirë për shumë pjesëtarë të stafit për ta kuptuar plotësisht. Ky kalim konceptual kërkoj përpjekje të mëdha për ndërgjegjësim, diskutime të përsëritura dhe sqarime të vazhdueshme për të siguruar një kuptim të përbashkët në të gjithë institucionin. Kufizimet në burime ishin një tjetër pengesë, sidomos në fazat fillestare. Komponentët dinamikë të sistemit, si vlerësimi i riskut, monitorimi i cilësisë dhe vlerësimi i angazhimeve (EQR), kërkonin kapacitete të dedikuara që nuk ishin menjëherë të disponueshme.

Meqë stafi operativ shpesh duhej të merrte përgjegjësi të reja të lidhura me zhvillimin dhe zbatimin e sistemit, balancimi i punës së zakonshme të auditimit me detyrat e reja të cilësisë ishte sfidues. Gjithashtu, gjithëpërfshirja e sistemit paraqiti një sfidë strukturore. Integrimi i të tetë komponentëve të SoAQM, nga qeverisja dhe etika deri te monitorimi dhe vlerësimi në një kornizë të vetme dhe koherente, kërkonte kohë, koordinim dhe qartësi procedurale. Nevoja për të formalizuar dokumentimin dhe për të krijuar mjete mbështetëse nga e para, si shabllone për menaxhimin e riskut dhe procedura monitorimi, shtoi ngarkesën fillestare të punës. Pavarësisht këtyre sfidave, procesi ka nxitur dialog të brendshëm të rëndësishëm dhe ka hedhur themelet për një sistem menaxhimi të cilësisë më elastik dhe të përputhur me strategjinë. Me kalimin e kohës, këto vështirësi po kthehen në mundësi mësimi që forcojnë kapacitetin institucional të KLSH-së.

Pjesa II/3. Këshilla praktike për zbatuesit

Znj. Aulona Jani: Tani kemi parë si ndikimin, ashtu edhe sfidat, por ndoshta kontributi më i vlefshëm që mund t'u ofrojmë zbatuesve të rinj është këshilla praktike e bazuar në përvojë. Znj. Safarova, bazuar në përvojën tuaj, çfarë do t'u rekomandonit SAI-ve që sapo kanë nisur rrugëtimin drejt ngritjes së një Sistemi të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit? Cilat janë disa nga gabimet më të zakonshme që duhet të shmangin zbatuesit e rinj?

Znj. Nurana Safarova: Në përputhje me qasjen e organizuar nga IDI për të gjitha vendet pjesëmarrëse, ne e filluam procesin me një vlerësim të nevojave. SAI-të mund të realizojnë një vlerësim të tillë, ashtu siç bëmë ne në projekt. Do të doja të theksoja se faqja e internetit e IDI-së ofron mjete shembull për këtë qëllim. Kjo mundëson një krahasim të detajuar midis sistemit të ri dhe atij ekzistues. Edhe pse sistemi ekzistues mund të përmbajë shumë elementë të nevojshëm për sistemin e ri, është e rëndësishme të përcaktohet dokumentacioni, formati etj.

Nuk besoj se SAI-të do të hasin probleme të mëdha nëse përdorin burimet e IDI-së gjatë gjithë procesit. Megjithatë, rekomandoj përfshirjen e punonjësve nga të gjitha departamentet dhe sigurimin që procesi të integrohet në të gjitha strukturat e SAI-t. Siç u përmend, sistemi i ri nuk është një sistem i izoluar; ai duhet të integrohet në veprimtarinë e përgjithshme të SAI-t. Kjo kërkon që të gjithë brenda SAI-t ta kuptojnë sistemin dhe të dinë si funksionon. Aktualisht, Gjykata e Llogarive organizon trajnime, diskutime dhe përpjekje ndërgjegjësuere për të përputhur mënyrën tonë të menduarit me sistemin e ri.

Znj. Aulona Jani: Znj. Safarova, cilat janë hapat më thelbësorë për të siguruar një zbatim të suksesshëm dhe të qetë që nga fillimi?

Znj. Nurana Safarova: Për ta nisur procesin në mënyrë më efikase, fillimisht do të rekomandoja njohjen me standardin vetë, dokumentet e zbatimit dhe përvojat e organizatave të sektorit privat që tashmë e kanë adoptuar këtë praktikë. Do të thoja se për një kalim të suksesshëm, materialet që përdoren duhet të kuptohen në mënyrë sistematike. Ata që janë të përfshirë në proces, si edhe të gjithë në SAI, duhet të jenë të informuar dhe të trajnuar siç duhet. Duhet vlerësuar mundësia për përdorimin e mjeteve IT, duke u përpjekur që procesi të automatizohet sa më shumë. Ne po i japim prioritet kësaj qasjeje sidomos në monitorimin e zbatimit të masave korrigjuese dhe të reagimit ndaj risqeve. Besoj se kjo mund të çojë në një përdorim më efikas të burimeve. Gjithashtu, rekomandohet që drejtuesit të jenë të informuar për progresin e procesit, përfshirë hapat e ndërmarra për aspektet teknike të tij. Meqenëse procesi kërkon një perspektivë të re, llogaridhënie dhe një ndarje të qartë të përgjegjësisë, kjo mund të arrihet vetëm me mbështetjen dhe përfshirjen e drejtpërdrejtë të menaxhimit të lartë.

Znj. Aulona Jani: Po për SAI-në e Bosnje dhe Hercegovinës? Znj. Pleho, bazuar në përvojën tuaj, çfarë do t'u rekomandonit SAI-ve që janë në fillim të rrugëtimit për ngritjen e një Sistemi të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit? Cilat janë hapat më thelbësorë për të siguruar një zbatim të qetë dhe të suksesshëm që në fillim?

Znj. Eldina Pleho: Një analizë e nevojave është hapi më thelbësor që duhet ndërmarrë. Kjo kërkon njohuri të thella dhe përvojë mbi funksionimin e sistemeve tuaja të mëparshme të kontrollit dhe sigurimit të cilësisë, si dhe mbi kërkesat specifike të përcaktuara tani nga ISSAI 140. Është jashtëzakonisht e rëndësishme të kesh disa vlerësime ekzistuese, si një vlerësim PMF ose një rishikim i jashtëm, për të njohur mirë organizatën tuaj. Po ashtu, është thelbësore të këmbëngulni për burime të mjaftueshme, në radhë të parë kohë, por jo vetëm. Koha është një burim që çdo SAI duhet ta ndajë për këtë funksion, ashtu si edhe burimet njerëzore. Mësimi nga kolegët është gjithashtu i dëshirueshëm, po ashtu dhe qasja në praktikën e mira, pra përvoja nga SAI-të që veprojnë në kontekste të ndryshme: SAI të mëdha, SAI të vogla, SAI që auditojnë sisteme të pjekura krahasuar me ato që auditojnë sisteme dhe procese të pazhvilluara.

Znj. Aulona Jani: Dhe për ta mbyllur, znj. Xhuljeta Çelaj. Çfarë do të rekomandonit për SAI-të që janë në fillimet e rrugëtimit të tyre për ngritjen e një Sistemi të Menaxhimit të Cilësisë së Auditimit? Cilat janë disa nga gabimet më të zakonshme që duhet të shmangin zbatuesit e rinj?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Nga përvoja jonë, një nga këshillat më të rëndësishme është të trajtohet zbatimi i SoAQM si një proces ndryshimi organizativ, jo vetëm si një reformë teknike.

Përfshirja e hershme dhe komunikimi i qartë janë thelbësore. Ndiemoni stafin të kuptojë se sistemi nuk ka të bëjë me shtimin e shtresave të kontrollit, por me forcimin e cilësisë së auditimit dhe mbështetjen e punës së tyre profesionale. Inkurajimi i pjesëmarrjes, krijimi i hapësirës për pyetje dhe ndarja e sukseseve të hershme mund të ndihmojnë shumë në ndërtimin e besimit dhe ndjenjës së pronësisë. Një tjetër mësim praktik është të shmangët mbingarkesa që në fazën fillestare. Është e lehtë të biesh në kurthin e krijimit të një sistemi shumë ambicioz që është i vështirë për t'u operacionalizuar. Në vend të kësaj, filloni me mjete bazë për identifikimin e risqeve, monitorimin dhe dokumentimin, pastaj përmirësoni dhe zgjeroni sistemin ndërkohë që kapacitetet rriten. Përpjekja për të zbatuar gjithçka njëherësh mund të çojë në lodhje të stafit dhe mospërputhje. Një gabim i zakonshëm është nënvlerësimi i kohës dhe përpjekjes së nevojshme për të përshtatur ISSAI 140 me kontekstin kombëtar. Përshtatja kërkon më shumë sesa përkthim, ajo kërkon adaptim kuptimplotë me strukturat ekzistuese, legjislacionin dhe rrjedhat e punës. Së fundi, mos supozoni se të gjithë e kuptojnë terminologjinë ose synimin që në fillim. Ndërtimi i një kuptimi të përbashkët kërkon kohë dhe përsëritje, veçanërisht kur kalohet nga një qasje e bazuar në kontroll në një qasje të bazuar në rrezik.

Znj. Aulona Jani: Znj. Çelaj, cilat janë hapat më thelbësorë për të siguruar një zbatim të suksesshëm dhe të qetë që nga fillimi?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Këshilla jonë kryesore për kolegët është që ta trajtojnë zbatimin e SoAQM si një projekt teknik dhe njëkohësisht si një proces të menaxhimit të ndryshimit. Së pari dhe më e rëndësishmja, jepni kohë për ndryshimin e nevojshëm të mendësisë. Kalimi drejt një qasjeje të bazuar në rrezik dhe të lëvizshme për menaxhimin e cilësisë nuk ka të bëjë vetëm me përshtatjen e procedurave, por kërkon ndërtimin e mirëkuptimit dhe pronësisë në të gjitha nivelet e organizatës. Investoni që në fillim në ndërgjegjësim, angazhim të drejtuesve dhe hapësira për diskutime të hapura mbi atë që sistemi synon të arrijë.

Së dyti, mos e nënvlerësoni rëndësinë e ndërtimit gradual të infrastrukturës suaj. Është krejtësisht normale të mos i keni të gjitha mjetet dhe formatet gati që në fillim. Filloni me elementët më kritikë, për shembull, formatet bazë për identifikimin e risqeve, monitorimin, si edhe përmirësojini me kalimin e kohës. Përvoja e SAI Shqipëri tregoi se është më mirë të fillosh thjeshtë dhe të mësosh gjatë rrugës, sesa të presësh një sistem të përkryer. Së treti, shfrytëzoni plotësisht shkëmbimet me kolegët dhe mbështetjen e ekspertëve. Bashkëpunimi ynë me IDI-në dhe shkëmbimet me SAI të tjera kanë qenë jashtëzakonisht të vlefshme për të kuptuar aspektet praktike të sistemit dhe për të përshtatur kërkesat e ISSAI 140 me kontekstin tonë kombëtar. Së fundi, ruani fleksibilitetin dhe durimin gjatë gjithë procesit. Rezistenca dhe boshllëqet në kapacitete janë normale në fillim, por me mbështetje të qëndrueshme nga drejtuesit, komunikim transparent dhe suksese të vogla të hershme, këto sfida mund të shndërrohen në nxitës të të mësuarit dhe përmirësimit institucional në afatgjatë.

Pjesa II/4. Mbështetje Shtesë

Znj. Aulona Jani: Do të doja gjithashtu t'i pyesja panelistët tanë nëse kanë ndonjë mendim për të ndarë me ne në lidhje me mbështetjen shtesë që mund të nevojitet për zbatimin e suksesshëm të SoAQM. Znj. Safarova, cilat janë mendimet tuaja për këtë çështje? Çfarë mbështetje apo burimesh shtesë mendoni se janë të nevojshme për të lehtësuar zbatimin me sukses të SoAQM?

Znj. Nurana Safarova: Projekti SoAQM i IDI ka krijuar një themel të vlefshëm për SAI-t për të zbatuar ISSAI 140. Udhëzuesi praktik, dokumentet shembull dhe mjetet e disponueshme në faqen e IDI përbëjnë burime thelbësore për nisjen dhe hartimin e procesit. Gjithashtu, materialet që shpjegojnë të gjitha elementët dinamikë janë të aksesueshme në të njëjtën faqe, duke ofruar informacion të mjaftueshëm për të adresuar çdo paqartësi.

Ka gjithashtu një shembull të politikës dhe udhëzimeve për ndarjen e përgjegjësisë. SAI-t që synojnë të kryejnë një vlerësim nevojash mund të referohen te sqarimet përkatëse të ofruara këtu. Nga përvoja jonë, ne kemi përgatitur shembuj dokumentacioni bazuar në ato që kemi marrë gjatë projektit. Edhe këto shembuj janë të disponueshëm nga burimi i përmendur. Dua të theksoj se gjatë projektit kemi përfituar burime të vlefshme mbi menaxhimin e cilësisë në sektorin privat. ISQM 1 është gjithashtu një referencë e dobishme. Megjithatë, mund të themi me bindje se materiali i zhvilluar në kuadër të projektit SoAQM nga IDI, i cili është aktualisht në dispozicion në faqen e tyre, ofron mbështetje të bollshme për tranzicionin dhe hartimin e politikave.

Znj. Aulona Jani: Znj. Pleho, cila ishte përvoja juaj? Çfarë mbështetje apo burimesh shtesë mendoni se janë të nevojshme për të lehtësuar zbatimin me sukses të SoAQM?

Znj. Eldina Pleho: Koha është një burim që çdo SAI duhet ta dedikojë për këtë funksion, së bashku me burimet njerëzore. Mësimi nga kolegët është gjithashtu i dëshirueshëm, ashtu si edhe aksesimi në praktikën e mira, domethënë përvoja nga SAI që funksionojnë në kontekste të ndryshme: SAI të mëdha, SAI të vogla, SAI që auditojnë sisteme të zhvilluara krahas atyre që auditojnë sisteme dhe procese më pak të zhvilluara apo më pak të konsoliduara.

Znj. Aulona Jani: Dhe në fund znj. Çelaj, çfarë mbështetje apo burimesh shtesë mendoni se janë të nevojshme për të lehtësuar zbatimin me sukses të SoAQM?

Znj. Xhuljeta Çelaj: Për të lehtësuar zbatimin me sukses të SoAQM, ne mendojmë se është e nevojshme mbështetje shtesë në tre fusha kryesore: zhvillimi i kapaciteteve, mjete të përshtatura dhe mësimi nga kolegët. Së pari, zhvillimi i vazhdueshëm i kapaciteteve është thelbësor.

Tranzicioni drejt një sistemi dinamik të menaxhimit të cilësisë të bazuar në risk kërkon mësim të vazhdueshëm, veçanërisht në fusha si identifikimi i risqeve, rishikimi i cilësisë së angazhimeve dhe teknikat e monitorimit. Trajnimet duhet të jenë praktike, të bazuara në skenarë realë dhe të përshtatura për role të ndryshme brenda SAI-t, përfshirë drejtuesit, ekipet e cilësisë dhe stafin e auditimit. Së dyti, qasja në mjete dhe formate të gatshme për përdorim do të lehtësonte ndjeshëm barrën e zbatimit. Hartimi nga e para i formateve për vlerësimin e riskut, listave të kontrollit për monitorim dhe strukturave të dokumentimit kërkon shumë burime. Të kesh mjete të përshtatshme, të bazuara në praktikën më të mira dhe të përafëruara me ISSAI 140, do të kursente kohë dhe do të siguronte më shumë koherencë në fazat e para të zbatimit. Së treti, ne e konsiderojmë shumë të vlefshëm mësimin rajonal mes kolegëve dhe mentorimin. Shkëmbimet e strukturuar, qofshin ato përmes grupeve të nxënies, workshop-eve apo mundësive për ndjekje, mund të ndihmojnë SAI-t të mësojnë nga përvojat dhe zgjidhjet e njëritjetrit. Mbështetja e ofruar përmes projektit pilot të IDI ishte shumë e dobishme në këtë drejtim dhe forma të ngjashme udhëzimi do të ishin të vlefshme edhe në vijim. Së fundmi, mbështetja teknike këshillimore, veçanërisht për përshtatjen e ISSAI 140 në kontekstin ligjor dhe procedural kombëtar, mund të ndihmojë për të siguruar që përpjekjet e zbatimit të jenë në përputhje me standardin dhe të përshtatura realisht me ambientin operacional të çdo SAI. Në përmbledhje, një kombinim i burimeve praktike, zhvillimit të kapaciteteve dhe bashkëpunimit rajonal do ta bënte zbatimin më efektiv, veçanërisht për SAI-t me kapacitete të kufizuara të brendshme.

Ms. Aulona Jani: Faleminderit të gjithëve për pyetjet tuaja të menduara dhe panelistëve tanë për përgjigjet e tyre të qarta dhe të sinqerta.

Fjala përmbyllëse nga Znj. Aulona Jani:

Të ftuar të nderuar, kolegë të dashur,

Teksa e mbyllim sesionin e sotëm, dua të shpreh mirënjohjen time të singertë për të gjithë ju, për vëmendjen, pjesëmarrjen tuaj aktive dhe frymën e bashkëpunimit që e karakterizoi këtë diskutim. Gjatë këtij mëngjesi, kemi eksploruar kuptimin e një qasjeje të re ndaj menaxhimit të cilësisë në auditim.

Dëgjuam nga IDI dhe SIGMA sesi ISSAI 140 i rishikuar po riformëson themelin e cilësisë, nga një mekanizëm retrospektiv kontrolli në një sistem proaktiv dhe të integruar menaxhimi. Gjithashtu patëm privilegjin të mësojmë nga kolegët tanë që e kanë kaluar këtë rrugë, nga Bosnja dhe Hercegovina, Azerbajxhani dhe nga vetë SAI Shqipëria, secili duke ndarë përvoja të vyera nga zbatimi konkret.

Si moderatore, u ndjeva veçanërisht e frymëzuar nga hapja dhe qëllimi i përbashkët që u shfaq në çdo ndërhyrje. Është e qartë se, edhe pse çdo SAI përballët me sfida unike, të gjithë jemi duke lundruar drejt të njëjtit horizont: një funksion auditimi më i besueshëm, më i qëndrueshëm dhe me më shumë kredibilitet që i shërben interesit publik. Le të largohemi nga kjo sallë me një mirëkuptim të ripërtërirë se cilësia nuk është një objektiv i vetëm, por një mënyrë të menduari, një sistem dhe, mbi të gjitha, një përgjegjësi që i përket secilit prej nesh.

Faleminderit secilit prej jush, për pjesëmarrjen dhe kontributin!

FOTO

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Ndërtimi i institucioneve të adaptueshme : përshtatja me dinamikat e mjedisit - një perspektivë e auditimit të jashtëm : konferenca shkencore / përgatitës Departamenti i Metodologjisë Planifikimit Strategjik dhe Zhvillimit Profesional ; edt. Ilir Mbroja. - Tiranë : Kontrolli i Lartë i Shtetit, 2025.

...f. ; ... cm.

ISBN 9789928853028

1.Administrimi publik 2.Kontrolli i Lartë i Shtetit 3.Konferenca

351.9 (062)

© Kontrolli i Lartë i Shtetit

Materiali i paraqitur në këtë dokument i nënshtrohet të drejtës së autorit të Kontrollit të Lartë të Shtetit. Materiali mund të kopjohet ose riprodhohet vetëm për qëllime jokomerciale, përkatësisht riprodhim për kërkime, studime private ose për qarkullim të brendshëm të kufizuar brenda një organizate për qëllime studimore dhe analitike.

Kopjimi për qëllime jokomerciale duhet të shoqërohet me një njohje të mjaftueshme, të riprodhohet me saktësi dhe të mos përdoret në një kontekst tjetër.

Rruga "Abdi
Toptani" Nr.1 Tiranë

klsh.org.al

+355 4 2247294

klsh@klsh.org.al